

М.Ю. ЛАСІНСЬКА

**ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ
У НОВІТНЮ ДОБУ**

Частина III

*Навчально-методичний посібник
для студентів вищих навчальних закладів*

Миколаїв

2018

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
історичний факультет

**ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ
У НОВІТНЮ ДОБУ. Частина III**

Навчально-методичний посібник

для студентів вищих навчальних закладів

галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 014 Середня освіта

Спеціалізація: 014.03 Середня освіта (Історія)

«Історія»

Автор-укладач М.Ю. Ласінська

Миколаїв
«Іліон»
2018

УДК 94(367) «1914/2000»

ББК

Д

Рекомендовано до друку вченою радою Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського протоколом

Автор-укладач:

ЛАСІНСЬКА МАРІАННА ЮРІЇВНА – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії історичного факультету Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Рецензенти:

ТРИГУБ ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

КУЗНЕЦОВА ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА - кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету педагогіки та психології Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Ласінська М.Ю. Історія слов'янських народів у новітню добу. Частина III : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М.Ю. Ласінська. – Миколаїв : МНУ імені В.О.Сухомлинського, 2018. – 292 с.

У навчальному посібнику «Історія слов'янських народів у новітню добу» проаналізовано, узагальнено та систематизовано значну кількість наукової літератури і джерел, що стосуються розкриття основних проблем слов'янської історії в новітню добу в історичній ретроспективі – з 1914 року до сьогодення. В основу посібника покладена єдина концепція, згідно якої особлива увага приділяється історії слов'янських народів в період ХХ століття в контексті розвитку Європейської цивілізації. Матеріал викладено із дотриманням країнознавчого підходу, методи котрого дозволили побудувати структуру посібника. Книга є третьою частиною запланованого на кафедрі історії історичного факультету МНУ ім. В.О. Сухомлинського навчально-методичного комплексу дисципліни «Історія слов'янських народів»

Книга призначена для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 94(367) «1914/2000»

ББК

ISBN

..... © Ласінська М.Ю., 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
Інформаційний обсяг і структура курсу.....	13
Структура навчальної дисципліни. Положення про види робіт.....	14
Навчально-тематичний план дисципліни.....	22
Зміст лекцій у формі хронологічного довідника.....	37
Методи навчання.....	164
Методичні рекомендації для виконання семінарських та самостійних робіт.....	172
Оцінювання знань студентів.....	192
Критерії оцінювання знань студентів на семінарських заняттях.....	197
Критерії оцінювання самостійної роботи студентів.....	199
Завдання для тестового контролю.....	208
Тематика семінарських занять.....	232
Плани проведення семінарських занять.....	233
Тематика самостійної роботи.....	243
Індивідуальне навчально-дослідне завдання.....	257
Тематика курсових робіт.....	260
Методичне забезпечення дисципліни.....	262

ПЕРЕДМОВА

Посібник «Історія слов'янських народів у новітню добу» є спробою узагальнення навчально-методичного матеріалу з дисципліни «Історія слов'янських народів» і складений відповідно до спеціальності: 014 Середня освіта, спеціалізації: 014.03 Середня освіта (Історія). Курс «Історія слов'янських народів» тривалий час викладається у вищих навчальних закладах України. Він пройшов довгий шлях трансформацій та методологічних змін під впливом соціально-політичних, економічних та культурних процесів, що неодмінно супроводжують розвиток людського суспільства. Такі зміни тривають в сучасній Україні і зараз. Не стоїть на місці й історична наука, вона весь час розвивається. Через постійну дію вказаних процесів конкретні методичні настанови завжди належать своєму часові але надалі застарівають. Отже, базова концепція даного посібника є актуальною на момент його видання, надалі ж потребуватиме доповнень і вдосконалень у відповідності до майбутніх наукових настанов, з урахуванням нових витків досліджень зроблених в галузі Історичного слов'янознавства. Це видання є спробою узагальнення та систематизації досліджень великої кількості науковців, щодо важливих проблем історії слов'янських народів (західних, східних, південних) в новітню добу.

Історія слов'янських народів – невід'ємна складова всесвітньої історії, котра розкриває процеси появи та розселення на території Центральної, Східної та Південно-Східної Європи найбільшої в Європі етномовної спільноти слов'ян, її політичну, економічну, соціальну, культурну, релігійну історію у всій складності та багатоманітності. Визначальним і, разом з тим, найскладнішим періодом в історії регіону є новітня доба. Хоча слов'янський елемент домінував, принаймні у Східній Європі, у політичній, культурній та економічній історії цієї частини континенту брали участь численні неслов'янські народи: німці, мадяри, литовці, балти, турки, фіни, румуни та ін. В останні десятиліття проблема поділу європейської історії на східну та західну сфери разом з межами цих регіонів стала предметом численних наукових дискусій, які тривають ще й досі.

Для розв'язання даних проблем, в посібнику використано низку наукових методів і підходів. Основним підходом при викладенні та структуризації матеріалу став країнознавчий. Так, країнознавчий підхід орієнтує дослідника на ґрунтовне вивчення історії країни, що безумовно є необхідністю. В традиційній історичній науці методи дослідження зазвичай розглядаються із застосуванням до історії кожної країни чи доби окремо. Проте сьогодні очевидним став той факт, що вивчити окрему добу чи регіон або країну можливо лише у більш широких рамках, у довготривалій історичній перспективі та з обов'язковим застосуванням компаративістичних підходів. Тільки тоді стає зрозумілим, що виникнення всіх історичних процесів і явищ має свою логіку, більшість подій мають свої закономірні причини та наслідки, більше того, деякі з них мають риси «повторюваності» та містять культурні ситуації, що підлягають порівнянню. Тому стало можливим застосувати, також, цивілізаційний підхід до вивчення історії слов'янських народів у ХХ ст. Проблема застосування країнознавчого, цивілізаційного та компаративістичного підходів до вивчення історії слов'янських народів безумовно є на сьогодні актуальною, оскільки за межами дисципліни довгий час залишались східнослов'янські етноси, історія яких раніше вивчалася в курсі "Історія СРСР", а також сусіди слов'ян по Центральноєвропейському і Балканському регіонах (угорці, румуни, албанці та ін.), взаємодію з якими неможливо переоцінити. Вплив методологічних дискусій про співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів до вивчення історії слов'ян поки слабо помітно. Додавання цивілізаційної компоненти, тим не менш, може мати значення в комплексних дослідженнях новітньої доби, з історії культури та національної самосвідомості слов'ян. Особливої актуальності при вивченні слов'янської історії ХХ ст. набуває науковий інструментарій усної історії. Описані методи та підходи покликані до розкриття об'єктивних закономірностей розвитку Слов'янської цивілізації протягом новідньої доби.

Треба також зазначити, що сучасний навчальний посібник повинен не лише містити необхідну кількість знань, але й формувати здатність до самостійної роботи в даній галузі науки. Для досягнення цієї мети необхідні: по-перше, чіткість

методологічної позиції при одночасному висвітленні принципів питань в різних наукових парадигмах; по-друге, посилена увага до дотримання визначеної методики та техніки дослідження і викладення історичного матеріалу.

Системоутворююче значення для будь-якої наукової дисципліни має визначення її предмету. Предметом курсу «Історія слов'янських народів» є процес та об'єктивні закономірності виникнення, становлення і розвитку Слов'янської цивілізації, в цілому, і діяльності окремих слов'янських етносів в соціально-економічній, духовній, політичній і державній сферах з давнини до сьогодення. Разом з тим історія слов'янських народів має розглядатися в тісному взаємозв'язку з глобальними історичними процесами, з історією їх найближчих сусідів, з якими у різні часи слов'яни перебували у складі єдиних або різних держав.

Структура навчального посібника послідовно відображає основні розділи навчальної програми з дисципліни «Історія слов'янських народів», а саме V-й та VI кредит, що охоплюють історію слов'янських народів з 1914 року до сьогодення.

У першому розділі представлено інформаційний обсяг і структуру курсу. Далі викладено структуру навчальної дисципліни, положення про види робіт та навчально-тематичний план, котрий містить питання від додержавного періоду в історії слов'янських народів до сьогодення. Зміст лекцій у формі хронологічного довідника подає історію слов'янських народів за географічним та хронологічним принципом в період з 1914 до початку XXI ст. Тут представлено історію Югослов'янських країн, болгарського, македонського, польського, чеського, словацького, білоруського та руського народів у всій складності, що супроводжували їх історичні долі протягом новітньої історії. Розкрито питання причин та розпаду імперій внаслідок завершення Першої світової війни, участь в революційних подіях 1917-1921 рр., проблеми утворення нових незалежних слов'янських країн, специфіку включення кожної з них до соціалістичних блоків, вплив Другої світової війни на подальший хід історії в слов'янських країнах, розпад соціалістичної системи та його наслідки для слов'янських країн, особливості розвитку в період утворення незалежних держав та сучасний стан слов'янських держав, в контексті глобальних світових процесів. Подано методи навчання,

методичні вказівки та рекомендації для виконання семінарських занять та самостійних робіт; методичні вказівки до виконання та завдання тестів і кредитних контрольних робіт; методичні вказівки та списки рекомендованої літератури, для написання реферативних і курсових робіт; методичні рекомендації для роботи з науковою літературою; контрольні завдання; контрольні питання; плани семінарських занять; тематику самостійних робіт; тематику індивідуальних навчально-дослідних завдань і курсових робіт та список рекомендованої літератури.

Мета дисципліни: формування у студентів уявлень про специфіку історичного та культурного розвитку Польщі, Чехії, Словаччини, Болгарії, Сербії, Чорногорії, Боснії, Герцеговини, Словенії, Хорватії, Македонії, Росії, Білорусі, як окремих країн та як органічних частин вагомих культурно-історичних спільностей («цивілізацій»). Виховування у студентів почуття поваги до різних етнокультурних спільнот.

Завдання: розглянути історичні обставини появи незалежних слов'янських держав на початку ХХ ст. Висвітлити участь слов'янських народів у світових війнах. З'ясувати обставини спроби побудови соціалізму. Визначити причини та наслідки повалення комуністичних режимів. З'ясувати основні риси відновлення демократичного ладу.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

Критичність та самокритичність. Думати науковими термінами, формулювати задачі, збирати дані, аналізувати їх та пропонувати рішення.

Комунікація усна та письмова рідною мовою. Правильно розмовляти та писати різними комунікативними стилями, а саме: неофіційним, офіційним та науковим.

Працювати самостійно, приймати ініціативу та керувати часом. Здатність організувати комплексні завдання протягом певного періоду часу та подавати результат вчасно.

Працювати з іншими. В мультидисциплінарному та мультинаціональному середовищі.

Набуття і розвиток здатності:

- володіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, культурою міжособистісних стосунків, дотримання принципів толерантності;
- аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності;
- застосовувати засоби й технології міжкультурної взаємодії;
- відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства;
- користуватися рідною та іноземними мовами; доцільно застосовувати мовленнєві навички та норми відповідної мовної культури, символіку, тексти в процесі комунікації;
- опановувати й реалізувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурного, мовного, релігійного розмаїття;
- орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного суспільства;
 - використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних, професійних і суспільно значущих завдань;
 - продуктивно співпрацювати з партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі.

II. Фахові:

Базові загальні знання. Володіти базовими загальними знаннями, а саме: історичні події сьогодення та знання хронології історії слов'янських народів.

Застосування знань на практиці. Використовувати фонову інформацію та інформаційно-пошукові навички для формування послідовної дискусії історичної задачі.

Бути обізнаними та обговорювати **поточний стан** історичних досліджень актуальних проблем історії слов'янських народів в новітню добу.

Знати **зв'язок між** проблемами сьогодення та минулого різних слов'янських країн.

Знати **загальні історичні основи** (діахронічний аспект) минулого різних слов'янських народів.

Володіти **спеціальними знаннями з хронології** та історико-географічної інтерпретації появи слов'янських народів на європейській мапі, розселення слов'янських народів, колонізації Балканського півострову, утворення трьох гілок слов'янства Східної, Західної та Південної, формування держав у слов'янських народів, поневолення слов'ян іншими етносами, включення слов'янських держав до складу наддержавних утворень середньовічної Європи, звільнення слов'янських країн з під гніту імперій, включення їх до складу соціалістичних блоків та відновлення демократії і незалежності наприкінці ХХ ст.

Мати знання принаймні з однієї **тематичної області** (міжнародні зв'язки, історія економіки, історія ідей, гендерна історія, історія науки та технології та ін.).

Здатність знаходити та використовувати інформацію з різних джерел (електронних, письмових, архівних та усних) згідно з задачею, формуючи цю інформацію критично в обґрунтовану розповідь.

Здатність використовувати відповідну термінологію та способи вираження дисципліни в усній та письмовій формах рідною чи іноземною мовами.

Набуття і розвиток здатності:

- розглядати суспільні явища в розвитку та в конкретних історичних умовах певного часу;
- зіставляти історичні події, явища з періодами (епохами), орієнтуватися в науковій періодизації історії;
- використовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу.
- співвідносити розвиток історичних явищ і процесів з географічним положенням країн та природними умовами;
- користуючись картою, визначати причини та наслідки історичних подій, процесів, основні тенденції розвитку міжнародних відносин і місця в них слов'янських народів, пов'язані з геополітичними чинниками і факторами навколишнього середовища;

- характеризувати, спираючись на карту, історичний процес та його регіональні особливості.
- критично аналізувати й оцінювати історичні джерела, виявляти тенденційну інформацію та пояснювати її необ'єктивність;
- користуватись довідковою літературою, Інтернетом тощо для самостійного пошуку інформації;
- самостійно інтерпретувати зміст історичних джерел та відбиті в них історичні факти, явища, події;
- оцінювати, порівнювати, пояснювати факти і явища дійсності на основі інформації, отриманої з різних джерел знань;
- розрізняти інші погляди, визнавати та сприймати цю різноманітність;
- розповідати про історичні події та явища й описувати їх;
- брати участь у дискусії, аргументувати, посилаючись на джерело, власну позицію.
- складати різні типи планів, формулювати доречні питання до історичних текстів;
- готувати аналітичні доповіді, реферати, складати тези, розгорнутий та опорний конспекти й будувати відповідь на цій основі;
- надавати усну та письмову історичну характеристику подіям, явищам, видатним діячам;
- складати таблиці та схеми й будувати відповідь на основі схеми чи таблиці;
- висловлювати власну думку, формулювати й захищати власну позицію під час усної та письмової дискусій;
- аналізувати, синтезувати й узагальнювати значний обсяг інформації в певній системі;
- користуватися науковою термінологією; застосовувати поняття як інструмент пізнання нового;
- визначати роль людського фактора в історії, давати всебічну характеристику історичних особистостей, розкривати внутрішні мотиви їхніх дій, створювати політичні й історичні портрети;

- визначати причини, сутність, наслідки та значення історичних явищ і подій;
- проводити дослідження різного рівня складності;
- порівнювати, пояснювати, узагальнювати та критично оцінювати факти й діяльність осіб, спираючись на набуті знання, власну систему цінностей, з позиції загальнолюдських і національних цінностей;
- виявляти суперечності в позиціях, різні інтереси, потреби соціальних груп і окремих осіб та їх роль в історичному процесі, тенденції й напрями історичного розвитку;
- оцінювати різні версії й думки про минулі історичні події, визнаючи, що деякі джерела можуть бути необ'єктивними.

З глибокою повагою до читача!

Автор

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ І СТРУКТУРА КУРСУ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни		
		<i>денна форма навчання</i>		
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Нормативна		
	Спеціальність 014 Середня освіта			
	Спеціалізація 014.03 Середня освіта (Історія)			
	Індивідуальне науково-дослідне завдання – 6	Освітня програма «Історія»	<i>Рік підготовки:</i>	
2				
Загальна кількість годин 180	<i>Семестр</i>			
			4	
Загальна кількість годин 180 Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3,5 самостійної роботи студента 3,5	<i>Лекції</i>			
			20	
	Ступінь: Бакалавр		<i>Семінарські</i>	
				34
		<i>Лабораторні</i>		
		-	-	
		<i>Самостійна робота</i>		
		126	126	
		Вид контролю: Екзамен		

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 180 год.: 54 год. – аудиторні заняття, 126 год. – самостійна робота (30 % / 70 %).

**СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.
ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВИДИ РОБІТ**

Назви кредитів і тем	Кількість годин			
	усьог о	у тому числі		
		Л	С	с.р.
1	2			
Кредит 1-2. Слов'янські народи в давнину та добу середньовіччя				
Тема 1. Вступ до курсу «Історія слов'янських народів». Хронологія та періодизація. Історіографія та джерела з курсу. Витоки та походження давніх слов'ян.	14	1	2	11
Тема 2. Полабські та поморські слов'яни в добу раннього середньовіччя	14	1	2	12
Тема 3. Історія Польських земель в давнину та середньовіччя	14	1	2	12
Тема 4. Словацькі землі в добу середньовіччя	18	1	4	13
Тема 5. Історія Чеських земель в середньовічну добу	20	1	4	15
Тема 6. Південні слов'яни в добу середньовіччя	20	2	2	16
Тема 7. Східні слов'яни в добу середньовіччя	20	1	4	15
Разом:	60	8	10	42
Кредит 3-6. Слов'янські народи в новий та новітній час.				
Тема 8. Південні слов'яни XVII – початку XX ст.	10	1	2	7
Тема 9. Східні слов'яни в XVII – початку XX ст.	11	1	1	9
Тема 10. Західні слов'яни у XVII – початку XX ст.	9	1	1	7
Тема 11. Македонський народ на шляху до національного самовизначення (XIX – початок XX ст.)	10	1	2	7

Тема 12. Болгарські землі в ХХ ст.	10	1	2	7
Тема 13. Південно-слов'янські народи в першій половині ХХ ст.	10	1	2	7
Тема 14. Південно-слов'янські народи в другій половині ХХ ст.	11	1	2	8
Тема 15. Історія Польщі у ХХ ст.	10	1	1	8
Тема 16. Чеські землі в ХХ ст.	10	1	1	8
Тема 17. . Історія словацьких земель у ХХ ст.	11	1	2	8
Тема 18. Історія Білорусі в першій половині ХХ ст.	9	1	2	6
Тема 19. Росія у ХХ ст.	9	1	2	6
Тема 20. Східні слов'яни у ХХ-ХХІ ст.: актуальні проблеми Новітньої історії			4	
Разом:	120	12	24	44
Усього годин:	180	20	34	126

Навчальна дисципліна (курс) може включати декілька залікових кредитів, кількість яких визначається змістом та формами організації навчального процесу. Заліковий кредит складається з аудиторної та самостійної роботи, які є частиною програми навчальної дисципліни, поєднаної з формами.

Структура навчальної дисципліни (курсу)

	Кредити		Види робіт
Зміст та структура залікових	Аудиторна робота	Складається з декількох кредитів: $Kp_1 + Kp_2 + Kp_3 + \dots$ Kp_6	Лекції
			Практичні (семінарські)
			Консультації
			Контрольні заходи (кредитний контроль, підсумковий контроль)
	Самостійна робота	Kp_5	Згідно карток самостійної роботи
Kp_6		Згідно карток самостійної роботи	
Курсова робота			

	Практики		Навчальна
			Виробнича
Наукова робота		Кр _{1,2}	Публікації
		Кр _{3,4}	Участь у конференціях
		Кр ₅	Участь в олімпіадах
		Кр ₆	Участь в інших конкурсах, отримання грантів тощо

навчання – лекційні, практичні, семінарські, лабораторні заняття, всі види практик та консультацій, виконання самостійних завдань студентів та інші форми і види навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів, кожний з яких у свою чергу складається з кредитів (одна або декілька тем).

Індивідуальна та самостійна робота студента

Методологія процесу навчання та, відповідно, оцінювання знань студента полягає у його переорієнтації із лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану, особистісно-орієнтовану форму та на організацію самоосвіти студента.

Усі світові та пропоновані останнім часом національні стандарти в основу навчання ставлять самостійну, творчу роботу того, хто навчається. На цьому принципі базуються і новітні, включно інформаційні, технології навчання. У структурі навчального навантаження студента за системою ECTS індивідуальна робота також розглядається як один із основних компонентів навчальної діяльності і повинна займати значну частину його навчального навантаження.

Творча (евристична), наближена до наукового осмислення і узагальнення робота можлива лише як результат організації самостійного навчання з обов'язковою присутністю в ній цілепокладання та його досягнення за допомогою ефективних технологічних схем самоосвіти. Крім того, така робота повинна бути індивідуалізованою з врахуванням рівня творчих можливостей студента, його навчальних здобутків, інтересів, навчальної активності тощо.

Індивідуальна робота студента є формою організації навчального процесу, яка

передбачає створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів через індивідуально-спрямований розвиток їх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність. Індивідуальні заняття проводяться під керівництвом викладача у позааудиторний час за окремим графіком, складеним кафедрою (предметною або цикловою комісією) з урахуванням потреб і можливостей студента. Організація та проведення індивідуальних занять доручається найбільш кваліфікованим викладачам. Індивідуальні заняття на молодших курсах спрямовуються здебільшого на поглиблення вивчення студентами окремих навчальних дисциплін, на старших вони мають науково-дослідний характер і передбачають безпосередню участь студента і у виконанні наукових досліджень та інших творчих завдань.

Індивідуальні заняття з певної навчальної дисципліни проводяться з одним або декількома студентами за окремим графіком, затвердженим деканом факультету. Контроль за дотриманням графіка покладається на деканат факультету.

Види індивідуальних занять:

Консультація – один із видів навчальних занять (індивідуальні або групові), який проводиться з метою отримання студентом відповіді на окремі теоретичні чи практичні питання та для пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування (проводяться протягом семестру) – поточні консультації, семестрові, та перед контрольним заходом – екзаменаційні. У процесі консультацій (особливо поточного консультування) допускається діагностичне тестування знань студентів (як правило, з використанням ЕВМ) для виявлення ступеня засвоєності окремих теоретичних положень, теорій, закономірностей, рівня сформованості практичних умінь і навичок та перевірки ефективності прийомів й методів навчання, використовуваних під час аудиторних занять.

Індивідуальне завдання – форма організації навчання, яка має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти отримують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці.

Індивідуальні завдання виконують студенти самостійно під керівництвом викладачів. Як правило, індивідуальні завдання виконуються окремо кожним

студентом. У тих випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання можуть залучатися кілька студентів, у тому числі студенти, які навчаються на різних факультетах (відділеннях) і спеціальностях.

Відповідним інноваційним технологіям навчання різновидом індивідуальних занять є *індивідуальні навчально-дослідні завдання*.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) є видом позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідницького чи проектно-конструкторського характеру, яке використовується у процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується підсумковим контролем.

Мета ІНДЗ – самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

ІНДЗ – це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих у процесі лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Структура ІНДЗ (орієнтовна):

- *вступ* – зазначається тема, мета, завдання роботи та основні її положення;
- *теоретичне обґрунтування* – виклад базових теоретичних положень, законів, принципів, алгоритмів тощо, на основі яких виконується завдання;
- *методи* (при виконанні практичних, розрахункових, моделюючих робіт) – вказуються і коротко характеризуються методи роботи;
- *основні результати* роботи та їх обговорення – подаються статистичні або якісні результати роботи, схеми, малюнки, моделі, описи, систематизована реферативна інформація та її аналіз тощо;
- *висновки*;
- *список використаної літератури*.

Види ІНДЗ:

- конспект із теми (кредиту) за заданим планом або планом, який студент розробив самостійно (як виняток, для студентів денної форми навчання з невеликих

за обсягом навчальних курсів та для студентів заочної форми навчання);

- реферат з теми (кредиту) або вузької проблематики (як виняток, для студентів денної форми навчання з коротких навчальних курсів та для студентів заочної форми навчання);

- розв'язування та складання розрахункових або практичних (наприклад, ситуативних) задач різного рівня з теми (кредиту) або курсу;

- розробка теоретичних або прикладних (діючих) функціональних моделей явищ, процесів, конструкцій тощо;

- комплексний опис будови, властивостей, функцій, явищ, об'єктів, конструкцій тощо;

- анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, історичні розвідки тощо;

Порядок подання та захист ІНДЗ:

1. Звіт про виконання ІНДЗ подається у вигляді скріпленого (зшитого) зошита (реферату) з титульною сторінкою стандартного зразка і внутрішнім наповненням із зазначенням усіх позицій змісту завдання (за об'ємом до 10 арк.).

2. ІНДЗ подається викладачу, який читає лекційний курс з даної дисципліни та приймає екзамен або залік, не пізніше ніж за 2 тижні до екзамену (заліку).

3. Оцінка за ІНДЗ виставляється на заключному занятті (практичному, семінарському, колоквіумі і т. ін.) з курсу на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. Можливий захист завдання шляхом усного звіту студента про виконану роботу (до 5 хв.).

4. Оцінка за ІНДЗ є обов'язковим компонентом іспитової оцінки (диференційованого заліку, заліку) і враховується при виведенні підсумкової оцінки з навчального курсу. Питома вага ІНДЗ у загальній оцінці з дисципліни, залежно від складності та змісту завдання, може становити від 30% до 50%.

Курсова робота – один із видів індивідуальних завдань навчально-дослідницького, творчого чи проектно-конструкторського характеру, який має на меті не лише поглиблення, узагальнення і закріплення знань студентів з нової

навчальної дисципліни, а й застосування їх при вирішенні конкретного фахового завдання і вироблення вміння самостійно працювати з навчальною і науковою літературою, електронно-обчислювальною технікою, лабораторним обладнанням, використовуючи сучасні інформаційні засоби та технології. Курсова робота є окремим заліковим кредитом навчальної дисципліни і оцінюється (визначається рейтинг) як самостійний вид навчальної діяльності студента.

За час навчання студент повинен виконати не більше 4-х курсових робіт з навчальних дисциплін, які є базовими для відповідної спеціальності, їх конкретна кількість визначається навчальним планом.

Тематика курсових робіт визначається кафедрами (предметними або цикловими комісіями) відповідно до змісту і завдань навчальної дисципліни. Вона повинна бути актуальною і тісно пов'язаною із вирішенням практичних фахових завдань.

Студентам надається право вільного вибору теми роботи із запропонованого кафедрою (методичною комісією) переліку. Студенти також можуть пропонувати свої теми.

Керівництво курсовими роботами здійснюють професори і доценти, які мають досвід науково-педагогічної і практичної роботи.

Захист курсової роботи проводить комісія у складі двох-трьох викладачів кафедри (методичної комісії), у тому числі керівника курсової роботи.

Якість виконання курсової роботи та результати її захисту оцінюються за шкалою оцінювана ECTS.

Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача.

Час, відведений для самостійної роботи студента, повинен становити біля 1/2 частини академічного кредиту і в навчальну та індивідуальну роботу викладача не обліковується.

Співвідношення обсягів аудиторних занять і самостійної роботи студентів визначається з урахуванням специфіки та змісту конкретної навчальної дисципліни, її місця, значення і дидактичної мети в реалізації освітньо-професійної програми, а

також питомої ваги в навчальному процесі практичних, семінарських і лабораторних занять. Зміст самостійної роботи з кожної навчальної дисципліни визначається робочою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Самостійна робота студентів забезпечується всіма навчально-методичними засобами, необхідними для вивчення конкретної навчальної дисципліни чи окремої теми: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, інтерактивними навчально-методичними комплексами дисциплін, електронно-обчислювальною технікою тощо. Студентам також рекомендується для самостійного опрацювання відповідна наукова література та періодичні видання.

Методичне забезпечення самостійної роботи студентів повинне передбачати й засоби самоконтролю (тести, пакет контрольних завдань і т. ін.).

Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної навчальної дисципліни може виконуватися у: бібліотеці, комп'ютерних класах, а також у домашніх умовах.

Викладач визначає обсяг і зміст самостійної роботи, узгоджує її з іншими видами навчальної діяльності, розробляє методичні засоби проведення поточного та підсумкового контролю, здійснює діагностику якості самостійної роботи студента (як правило, на консультаціях), аналізує результати самостійної навчальної роботи кожного студента.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Кредит I. Слов'янські народи в давнину

Кредит II. Слов'яни в добу середньовіччя.

ТЕМА 1. Вступ до курсу «Історія слов'янських народів». Хронологія та періодизація. Історіографія та джерела з курсу. Витоки та походження давніх слов'ян.

Предмет, завдання та проблеми курсу «Історія слов'янських народів». Хронологія і періодизація курсу. Методи та підходи до вивчення курсу «Історія слов'янських народів». Географічна складова курсу. Історіографія та джерела з курсу. Найдавніша історія слов'ян. Європейська археологія про слов'янські археологічні культури та пам'ятки. Слов'яни у II ст. до н.е. – V ст. н.е. Період слов'янської єдності. Розселення слов'ян в Європі. Рух слов'ян на Балкани та в Елладу. Проблеми етногенезу давніх слов'ян. Гіпотези та концепції прабатьківщини слов'ян. Антропологічні особливості слов'ян. Перші історичні відомості про слов'ян. Союзи слов'янських племен.

Завоювання слов'ян на Балканах та в Елладі. Слов'яни Центральної Європи у VII ст. Відносини слов'янського світу з народами та країнами Сходу I тис. н.е. (Іранці, араби, Хазарський каганат VII – X ст., Візантія). Відносини слов'янського світу з народами та країнами Західної Європи в період Раннього Середньовіччя (північні германці, Норвегія, Данія, Швеція, Англія, Нормандія, Франки, угорці). Суспільно-політичний устрій. Розвиток господарства та економіки. Релігійні вірування давніх слов'ян. Становлення слов'янської культури.

ТЕМА 2. Полабські та поморські слов'яни в добу раннього середньовіччя

Історія Полабських та Поморських слов'ян. Франко-Слов'янське протистояння. Вендська держава слов'ян. Підкорення німцями Полабських слов'ян. Полабсько-Поморські слов'яни в описах сучасників. Археологічні культури Полабсько-поморських слов'ян. Географічний опис земель Полабсько-Поморських слов'ян та їх розселення. Історіографія історії Полабсько-поморських племен. Релігійні вірування Полабсько-Поморських слов'ян. Аркона – священне місто. Суспільно-політичний розвиток. Економічний розвиток. Культура Полабсько-Поморських слов'ян.

ТЕМА 3. Історія Польських земель в давнину та середньовіччя

Польські землі в давнину. Польські племена у VI – IX ст. Політичний розвиток у X – на початку XII ст. Генезис Польської державності Пястів. Мешко I. Прийняття християнства. Культура прадавніх польських племен. Язичницькі уявлення. Божества та культи. Матеріальна культура. Культура у X – XII ст.. «Хрещення» та християнізація польських земель. Освіта, просвіта, мистецтво. Перші пам'ятники літератури. Культура повсякденного побуту. Польська культура XIII – XIV ст. Еволюція церкви. Освіта, просвіта, наука. Краківський університет. Суспільна думка. Література та мистецтво. Книгодрукування. Розвиток польської мови. Господарський побут та соціально-економічний лад. Організація польської держави у X – XI ст. Основні віхи політичного розвитку. Криза польської державності. Економічні та соціальні відносини у X – на початку XII ст. Основні віхи політичного розвитку Польщі у XIII. Польська держава в період правління династії Ягеллонів (кінець XIV –поч. XVII ст.). Основні віхи політичного розвитку Польщі в XIII-XV ст. Польські князівства. Об'єднавчі тенденції. Державний устрій Польщі. Складання єдиного станової держави в XIV-XV ст. Казимир III Великий (1333-1370). Відносини з Тевтонським орденом. Кревська унія. Грюнвальдська битва. Формування органів станового представництва. Економічний розвиток в XIII-XV

ст. Форми колонізації і перебудова аграрних відносин. Стан міст, торгівлі, гірської видобутку. Соціальна структура. Духовенство. Селянство. Лицарство-шляхта. Складання станових привілеїв шляхти. Міщани. Польська культура XIII-XV ст. Еволюція церкви. Освіта, освіта, наука. Краківський університет. Суспільна думка. Література і мистецтво. Книгодрукування. Розвиток польської мови. Політичний розвиток польської держави в XVI - першій половині XVII ст. Проблема абсолютизму. "Екзекуціоністський" рух шляхти в першій половині XVI ст. - Боротьба короля, шляхти і магнатеріїв. Люблінська унія (1569). Політична криза 1570-х років. Особливості внутрішньополітичного розвитку Речі Посполитої в кінці XVI - першій половині XVII ст. Зовнішня політика. Соціально-економічний розвиток польських земель в XVI - першій половині XVII ст. Генезис фільварково-панщинної системи господарювання. Причини її виникнення, природа, історична роль. Селянське господарство в XVI ст. Розвиток міста, ремесла і торгівлі, гірських промислів. Стани і соціальні групи. Шляхта. Ідеологія "сарматизму". Духовенство. Селянство. Городяни. Соціальні конфлікти. Польська культура в XVI - першій половині XVII ст. Гуманізм в Польщі. А. Фрич-Моджевській. Н. Коперник. Я. Кохановський. М. Рей. Розвиток освіти, науки і суспільної думки. Література. Зміни в матеріальній культурі і стилі життя. Реформація.

ТЕМА 4. Словацькі землі в добу середньовіччя

Словацькі землі в давнину. Первісно-общинний лад. Князівство «Само». Велико-Моравська держава. Словаччина у X – XIV ст. Словаччина у XV- XVII ст. Словаччина у системі монархії Габсбургів. Економічний розвиток. Соціальний розвиток. Політичний розвиток. Взаємовідносини з сусідами. Розвиток освіти у середньовічній Словаччині. Архітектура Словацьких міських центрів. Культура Словаччини у XVI – XVII ст. Словацькі землі в XVI – XVII ст. Словаччина в XV- XVII ст. Економічний розвиток Словаччини в XV ст. Занепад міст. Поширення гуситської ідеології. Діяльність "братриків". Словаччина в центрі боротьби за угорську корону. Словаччина в системі монархії Габсбургів. Економіка Словаччини

в XVI ст. Гуманістичне спрямування в культурі Словаччини XV ст. Замкове зодчество. Розквіт станкового готичної живопису. Словаччина XVII ст. Особливості процесу формування словацької народності. Словацькі землі - центр боротьби між угорською шляхтою та Габсбургами. Повстання 1678 і 1703 рр. Економічний розвиток Словаччини у XVIII ст. Розквіт гірничої металургії. Політичне становище словацьких територій в XVIII ст. Освічений абсолютизм Марії Терезії у Словаччині. Реформи Йосифа II. Словацьке Просвітництво. Розвиток науки. Матей Бел. Міська культура.

ТЕМА 5. Історія Чеських земель в середньовічну добу

Чеські та Словацькі землі в давнину. Первісно-общинний лад. Князівство «Само». Велико-Моравська держава. Економічний, соціальний та політичний устрій. Взаємовідносини з сусідами. Християнізація. Діяльність місіонерів Кирила та Мефодія. Чехія в період Раннього Середньовіччя (X-XII ст.). Формування держави Пржемысловичів. Соціально-економічний розвиток та соціальний устрій чеської держави. Культурне значення Великої Моравії. Культурна політика Карла IV. Створення Празького університету. Розвиток літератури та літописання у Чехії. Архітектура, скульптура та образотворче мистецтво Чехії у середні віки. Гуситський рух. Занепад чеської державності (XV – перша половина XVII ст.). Чеська держава в другій половині XIV - початку XV ст. Економічна та політична ситуація. Соціальна структура. Управління, фінанси. Ослаблення королівської влади, шляхетська опозиція. Гуситський рух в XV ст. Ідеологічні передумови гусизму. Діяльність Яна Гуса. Формування основних таборів гуситського руху. Гуситська революція. Гуситські війни. Нова фаза гуситського руху. Політична боротьба в період з 1437 по 1471 рр. Іржі з Подебрад. Соціально-економічний і політичний розвиток Чехії з 1471 по 1526 рр. Політичний устрій чеської держави. Положення окремих верств суспільства. Об'єднання чеською та угорською корон під владою Владислава з династії Ягеллонів. Ослаблення королівської влади. Розвиток станової держави. Соціально-політичний розвиток чеських земель у складі

Габсбурзької монархії. 1526-1620 рр. Обрання Фердинанда I Габсбурга чеським королем і його політика. Конфлікти станів з королем. Повстання 1547 Економічний розвиток. Релігійна боротьба. Громада чеських братів. Загострення політичних протиріч у кінці XVI - початку XVII ст. Чеське станове повстання 1618-1620 рр. Чеські землі в період Тридцятирічної війни. Військові дії на території Чехії. Політичні та соціальні наслідки Тридцятилітньої війни для чеських земель. Торжество католицької Контрреформації. Економічні наслідки війни. Ян Амос Коменський.

ТЕМА 6. Південні слов'яни в добу середньовіччя

Утворення болгарської держави та народності. Перше Болгарське царство. Прийняття християнства. Болгарія наприкінці IX – початок XI ст. Болгарія у битвах з Візантією та під її владою. Падіння візантійської влади та утворення Другого Болгарського царства. Основні прошки населення та особливості феодальних відносин. Стан сільського господарства, торгівлі та ремесла, гірничих промислів. Село та місто. Болгарія у XIII ст.. Іван Асень II. Повстання Івайла. Послаблення Другого Болгарського царства у другій половині XIII ст. Друге Болгарське царство у XIV ст. Іван Олександр. Наростання відцентрових тенденцій. Територіальні втрати. Патріарх Євфимій Тирновський та його церковно-політична діяльність. Григій Цимболак. Етнокультурна консолідація слов'янської болгарської народності. Процеси християнізації у суспільстві, ересь богомилів. Освіта та просвіта в колі візантійської цивілізації. Мистецтво та перші пам'ятки літератури. Болгарські книжкові школи. Культура повсякденного побуту. Складання сербської державності. Князівства Зети і Рашки. Прийняття християнства. Виникнення та історія держави Неманичів (друга половина XII – перша половина XIV ст.) Сербія в часи правління Стефана Душана (1331-1355). «Законник Стефана Душана». Війни з Болгарією та Візантією. Становлення та розвиток державних інститутів. Соціально-економічний стан. Розповсюдження кирилиці. Література: життя святих, епічні пісні. Архітектура. Утворення Чорногорії. Експансія Османської імперії та Венеції.

Національно-визвольна боротьба. Роль церкви. Соціально-економічний лад Чорногорії. Стан православного населення Хорватії. Соціально-економічний розвиток хорватських земель. Міста континентальної Хорватії (Славонії) та венеціанської Далмації. Розвиток панщини у хорватських землях Австрійської імперії. Міські та селянські рухи у Хорватії, Славонії та Далмації. Утворення Боснійського королівства. Роль боснійської церкви. Розвиток землеробства та гірничої справи. Боснійсько-угорські відносини. Держава Твртко I. Культура Боснії. Соціокультурний зміст богомільства. Боснія – культурна та конфесійна контактова зона. Хорвати між Франкською та Візантійською імперіями у VII-IX. Виникнення незалежної «держави Трпимировичів». Хорватія у другій половині XI ст. Структура хорватського суспільства наприкінці XI – на початку XII ст. Хорватія в системі міжнародних відносин (XII – середина XIV ст.). Соціально-політичні наслідки татаро-монгольського нашествия. Хорватські землі наприкінці XII – в середині XIV ст. Розвиток крупного церковного та світського землеволодіння. Міське та лицарське право. Виникнення станово-представницьких законодавчих органів. Дубровник і Далмація в X – XI ст. Специфіка розвитку далматинського міста. Далматинська торгівельна республіка Дубровник. Розквіт Дубровника. Далмація в XII-XIVст. Економічні та політичні здобутки (перша половина XV ст.). Актуалізація османської загрози. Сприйняття античного спадку. Глаголічна та латинська писемність. Хроніки. Історичні твори. Живопис. Культура Рагузи та хорватська література у Венеції. Архітектура. Складання архітектурного обличчя Дубровника. Південнослов'янські землі під владою Османів (XIV – перша половина XVII ст.). Болгарський народ під владою Османської імперії (XV-XVII ст.). Османські завоювання, його етапи та наслідки. Релігійно-політичний механізм османського панування. Соціально-економічне становище болгарських земель в XV-XVI ст. Криза Османської держави і болгарські землі в XVII ст. Боротьба болгар проти османської влади в XV-XVII ст. Положення болгарських земель у XVIII ст. Побут і культура болгар в XV-XVIII ст. Православна церква в болгарських землях в епоху османського панування. Її роль в історії болгарської народності і культури. Центри культури. Дамаскін. Життя. Освіта. Культурні зв'язки з іншими країнами

слов'янського світу. Сербські землі в другій половині XVI - XVIII ст. Розпад Сербського царства. Початок османської експансії на Балканах. Битва на Косовому полі (1389). Сербська деспотовина XV ст. Міське життя. Аграрні відносини. Особливості османської військово-ленній системи. Процес "чітлучення". Переселення сербів в монархію Габсбургів і Росію. Антитурецькі повстання. Участь сербів у війнах Австрії з Османською імперією в XVII-XVIII ст. Культура. Пісенна творчість. Розвиток друкарства. Зародження історичної науки. Культурні зв'язки із Заходом і Росією. Хорватські землі в XV-XVIII ст. Еволюція угорського правління в Хорватії. Турецький наступ в Хорватії. Битва при Мохачі (1526) і її політичні наслідки. Розділ хорватських земель. Складання Військової Межі. Участь хорватів у Тридцятилітній війні. Антигабсбурзька опозиція в Хорватії. Змова Зрінські-Франкопанов. "Прагматична санкція" 1712-1713 рр. Хорватські землі в австро-турецьких війнах XVII-XVIII ст. Положення православного сербського населення. Соціально-економічний розвиток хорватських земель. Міста континентальної Хорватії (Славонії) і венеціанської Далмації. Розвиток панщинної системи в хорватських землях Австрійської імперії. Міські та селянські рухи в Хорватії, Славонії і Далмації. Реформи Марії-Терезії та їх соціальні та політичні наслідки. Реформи Йосифа II. Освічений абсолютизм і його політика в хорватських землях. Культура. Культурний феномен Далмації: освіта, література, театр. Розвиток гуманітарних наук і політичної думки. М. Орбіні. Ю. Крижанич. Природничі науки. Боснійські землі в XVI-XVIII ст. Падіння Боснії і Герцеговини. Ісламізація населення. Господарське життя. Міста. Культура. Боснія - культурна і конфесійна контактна зона. Чорногорія в XVI-XVII ст. Утворення Чорногорії. Експансія Османської імперії та Венеції. Соціально-економічний устрій. Національно-визвольна боротьба. Роль церкви.

ТЕМА 7. Східні слов'яни в добу середньовіччя

Східне слов'янство в давнину. Новгородське князівство. Рюрик, Сінеус, Трувор. Боротьба Новгорода та Києва. Князь Олег. Зовнішня політика Русі у X-XI ст.

Східно - слов'янські землі під час правління Володимира Великого. Русь за часів Ярослава Мудрого та Ярославичів. Руська Правда про формування феодального законодавства. Соціальна боротьба в Київській Русі у XI – поч. XII ст. за Повістю минулих літ. Передумови переходу Русі до роздробленості. Виникнення самостійних руських князівств у XII – XIII ст. Об'єднавчі процеси в Руських землях у XIII – сер. XV ст. Причини звеличення Москви. Піднесення Москви. Куликовська битва. Передумови об'єднання руських земель навколо Москви. Русь за правління Юрія Володимировича Долгорукого (1154-1157). Суперництво Москви та Твері. Держава Рюріковичів. Боротьба Русі з манголо-татарською навалою. Господарство та соціальні відносини у східних слов'ян. Ремесла торгівля та шлях «З варяг у греки». Дохристиянська релігія у східних слов'ян. Витоки Руського християнства. Хрещення Володимира та Русі. Культура, церква та релігія за часів Ярослава Мудрого. Митрополит Іларіон. Печерські святителі. Писемність, освіта, школи. Літописи. Література. Архітектура та мистецтво. Побут. Поява на території Білорусії слов'ян та походження білорусів. Суспільно-політичне життя у VIII – IX ст. Білоруські землі у складі Київської Русі. Перші державні утворення на території Білорусі. Полоцьке князівство. Білоруські землі за правління князя Всеслава Чародія. Турово-Пінське князівство. Господарство та соціальні відносини на білоруських землях. Ремесла торгівля та шлях «З варяг у греки». Дохристиянська релігія у білорусів. Прийняття християнства в Білорусі та розвиток культури. Літопис Єфросинії Полоцької. Писемність, освіта, школи. Літописи. Література. Архітектура та мистецтво. Побут. Державно-політичне становлення Великого князівства Литовського. Білорусь від Войшелка до Гедеміна. Посилення Великого князівства Литовського у XIV ст. Наближення до Польщі Кревська унія. Походи князя Ольгерда та їх наслідки. Освіта, просвіта, мистецтво. Перші пам'ятники літератури. Культура повсякденного побуту. Білоруська культура XIII – XIV ст.. Еволюція церкви. Суспільна думка. Мистецтво. Книгодрукування. Розвиток мови. Господарський побут та соціально-економічний лад. Політичні відносини у ВКЛ. Державний устрій та соціально-економічні відносини. Матеріальна та духовна культура суспільства. Політичне становище Речі Посполитої XVI –XVII ст.

Адміністративно-правові та соціальні відносини. Розвиток економіки в містах та сільській окрузі. Релігійно-культурна політика. Утворення і зміцнення Російської централізованої держави (XV – XVI ст.). Об'єднання руських земель в єдиній Руській державі та зміни у відносинах між владою та суспільством. Формування в Росії станів і Опричнина Івана IV. Руське суспільство напередодні Смути «Смутні часи». Зовнішня політика Російської держави (друга половина XV – кінець XVI ст.). Руська культура кінця XV –XVI ст. Народи Східної Європи та Західного Сибіру у другій половині XV –XVI ст. Росія у першій половині XVII ст. Соціально-економічний розвиток Росії в першій половині XVII ст. XVII ст. в історії Західної Європи та Росії. Особливості Російського історичного процесу та його фактори. Криза землеробства та її довготривалий характер. Фінансова система та податкова політика. Феодальне землеволодіння та господарство. Соціальні відносини та політика керівництва. Неземлеробська сфера господарської діяльності. Структура державної влади та система управління. Еволюціонування російської монархії до абсолютизму. Церква. Міські повстання 40-х років XVII ст. Соборне уложеніє 1649 року. Повстання у Пскові та Новгороді 1650 р. Зовнішня політика Росії першої половини XVII ст.

Кредит III. Слов'янські народи Південної Європи в новий час.

Кредит IV. Слов'янські народи Центральної та Східної Європи в новий час.

ТЕМА 8. Південні слов'яни XVII – початку XX ст.

Болгарські землі в другій половині XVII – початку XX ст. Криза Османської держави та болгарські землі в XVII ст. Боротьба болгар проти османської влади у XVII – XVIII ст. Становище болгарських земель у XVIII ст. Болгарське національне Відродження в кінці XVIII - першій половині XIX ст. Османські реформи Селіма III і реформи Танзімата. Початок Відродження. Його передумови. Культурно-просвітницька діяльність Паїсія Хілендарського і Софронія Врачанського. Боротьба за створення самостійної болгарської церкви. Нові риси в повсякденному житті

болгар. Суспільні рухи в Болгарії в 60-ті - 70-ті роки XIX ст. Відновлення церковної самостійності і створення Болгарського екзархату. Георгій Раковський. Політичні об'єднання. Любен Каравелов і Васил Левські. Христо Ботев. Вересневе (1875) і Квітневе (1876) повстання. Освіта болгарського національної держави. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр. і звільнення Болгарії. Сан-Стефанський прелімінарний договір. Берлінський трактат. Створення основ болгарської державності. Установчі збори. Тирнівська конституція. Східна Румелія після Берлінського конгресу. Її пристрій. Князівство Болгарія та Східна Румелія в 1879-1885 рр. З'єднання 1885 Становлення державно-політичної і економічної структури болгарської держави. Політичне життя в Князівстві. Протистояння лібералів і консерваторів. "Режим повноважень" 1881-1883 рр. Перегрупування політичних сил в Князівстві. Політичне життя Східної Румелії 1879-1885 рр. Об'єднання Князівства і Східної Румелії в 1885 р і болгаро-сербська війна. Шлях Болгарії до незалежності. 1886-1908 рр. Болгарська криза 1886-1887 рр. Внутрішньо- і зовнішньополітичне становище Болгарії в 1887-1908 рр. Зміцнення її суверенітету. Проголошення незалежності Болгарії (1908). Політичні партії Болгарії. БЗНС. А. Стамболійського. Соціалістичне і соціал-демократичний рух в Болгарії. Етапи розвитку. Болгарська робоча соціал-демократична партія. Соціально-економічний розвиток Болгарії в 1878-1912 рр. Аграрний переворот і його особливості. Розвиток промисловості. Специфіка формування національної болгарської буржуазії. Болгарія в Балканських війнах. 1912-1913 рр. Оформлення Балканського союзу. Перша Балканська війна. Друга Балканська війна. Бухарестський мирний договір. Перша "національна катастрофа". Культура Болгарії. Етапи формування національної культури. Просвітництво й наука. Література. Образотворче мистецтво. Болгарський театр. Сербські землі в XVI – початку XX ст. Сербія в кінці XVIII ст. - 1830-і роки. Положення Белградського пашалика і його роль в сербській історії. Фірмани 1791-1793 рр. Перше Сербське повстання 1804-1813 рр. Органи влади. Бухарестський мир 1812 і його роль в отриманні Сербією автономії. Друге Сербське повстання (1815). Карагеоргій і Мілан Обренович. Боротьба Росії та Сербії за визнання сербської автономії в 20-ті роки XIX ст. Становлення і розвиток автономного

Сербського князівства при Милош Обренович. Оформлення державного апарату. Сербія на шляху до незалежності в 40-ті роки XIX ст. - 1878 р. Правління Олександра Карагеоргійовича і "уставобранителів" (1842-1858). Формування зовнішньополітичної програми Сербії. "Нарис" Ілії Гарашаніна. Складання сербської політичної еліти. Ліберальна опозиція. Святоандреєвская скупщина - початок сербського парламентаризму. Повернення Обреновичей. Правління князя Михайла Обреновича (1860-1868). Балканський союз 1867 Регентство і Конституція 1869 Сербія в Східному кризі 1875-1878 рр. Сербо-турецькі війни. Визнання незалежності Сербського князівства. Сербське королівство. Створення політичних партій в Сербії і проблема парламентаризму. Криза режиму Мілана Обреновича. Конституція 1888 Економічний і політичний розвиток королівства Сербії в кінці XIX ст. Правління Олександра Обреновича (1893-1903). Політичний переворот 1903 Відновлення династії Карагеоргієвичів. Сербська соціал-демократія в кінці XIX - початку XX ст. Сербія на початку XX ст. Балканські війни 1912-1913 рр. і територіальне розширення Сербії. Воєводіна у складі імперії Габсбургів. Соціально-політичне становище сербських земель монархії в першій половині XIX ст. Революція 1848-1849 рр. і Травнева скупщина. Провінція Воєводіна і Темішській Банат (1849-1861). Створення політичних партій у Воєводині і їх національні програми у другій половині XIX - початку XX ст. Культура. Національне Відродження і створення сербської літературної мови. Реформа Вука Караджича. Фольклор та література. Просвітництво. Наука. Театр. Музика. Образотворче мистецтво. Архітектура. Чорногорія наприкінці XVIII – початку XX ст. Чорногорія наприкінці XVII - XVIII ст. Династія Негошей. Політичні зв'язки з Росією. Владика Петро I. "Законник Петра I Негоша". Чорногорія в кінці XVIII ст. - 1878 р. Митрополити Петро I і Петро II Негош в боротьбі проти родоплемінного сепаратизму. Законники першої половини XIX ст. Встановлення світського правління князів з династії Петровичей. Князь Данило і князь Нікола в боротьбі за незалежність Чорногорії. Роль Росії у підтримці національних програм Чорногорії. Чорногорія в роки Східної кризи 1875-1878 рр. Визнання незалежності Чорногірського князівства. Чорногорія в кінці XIX ст. - 1914 р. Особистий режим

князя Миколи. Проголошення Чорногорії королівством. Чорногорія в Балканських війнах. Культура. Освіта. Література. Театр. Живопис. Культурні зв'язки з Сербією, Росією, Австрією та Італією. Боснія та Герцоговина в XVI – XIX ст. Падіння Боснії та Герцеговини. Ісламізація населення. Господарська діяльність. Міста. Культура. Боснія – культурна та конфесійна контактова зона. Боснія і Герцеговина в складі Османської Туреччини. Особливості політичного, етнічного та конфесійного положення боснійського пашалика. Феодальний сепаратизм боснійської знаті. Повстання першої половини XIX ст. Боснія і Герцеговина в планах Сербії, Чорногорії та Австрійської імперії. Боснійсько-герцеговінське повстання 1875-1878 рр. і його політичні наслідки. Окупація Австро-Угорщиною Боснії і Герцеговини в 1878 р. Боснія і Герцеговина в складі Австро-Угорщини (1878-1914 рр.) Соціально-економічні перетворення в період австрійської окупації. Боснійська криза 1908-1909 рр. Національно-політичні організації в Боснії на початку XX ст. Культура. Специфіка орієнтальної культури в Боснії і Герцеговині. Культура. Розвиток початкової та середньої освіти. Болгаро-сербсько-грецьке культурне суперництво. Література, живопис, музика. Суспільно-політична думка. Хорватські та Словенські землі в XVI – початку XX ст. Хорватські землі наприкінці XVI - 40-ті роки XIX ст. Соціально-економічне та політичне становище хорватських земель наприкінці XVIII - початку XIX ст. Іллірійські провінції. Політика мадяризації і реакція хорватської політичної еліти. Ілліризм. Людевіт Гай. Янко Драшкович. Далмація в першій половині XIX ст. Особливості економічного і національного розвитку. Військова Кордон в першій половині XIX ст. Проблеми реорганізації та демілітаризації. Революція 1848-1849 рр. Формування національної програми. Адміністративні та політичні зміни після революції 1848-1849 рр. Становлення хорватських політичних партій. Праваштво і югославізм. Хорватські землі у другій половині XIX - початку XX ст. Реформи 50-60-х років в хорватських землях. Хорвато-угорську угоду. Специфіка хорватської автономії. Хорвато-сербські відносини і ліквідація Військової Межі в 1881 р. Політична боротьба в хорватських землях наприкінці XIX ст. і виникнення нових партій. Хорватська народна селянська партія. Хорвато-сербська коаліція 1905 р. Культура. Значення реформ

Марії-Терезії та Йосипа II для розвитку культури. Створення хорватського літературної мови. Культурно-освітні товариства. Відкриття Загребського університету та югославянські Академії наук і мистецтв. Література. Театр. Живопис. Музика. Архітектура. Словенські землі у складі монархії Габсбургів в кінці XVIII ст. – 1914 р. Соціально-економічний розвиток. Словенське національне Відродження. Революція 1848-1849 рр. Програма "Об'єднати-ненной Словенії". Матія Маяр. Конституція 1867 р. і словенські землі. Оформлення словенських політичних партій. Словенсько-німецькі відносини наприкінці XIX - початку XX ст. Культура. Кодифікація словенського літературної мови. Є. Копітар і С. Враз. Боротьба за національну школу. Поезія Ф. Прешерна. Створення та діяльність Матиці Словенської (1864). Опір політиці германізації.

ТЕМА 9. Східні слов'яни в XVII – початку XX ст.

Білорусь в Новий час (середина XVI – початок XX ст.). Білорусь у складі Речі Посполитої середина XVI – кінець XVIII ст. Політичне становище Речі Посполитої. Адміністративно-правові та соціальні відносини. Розвиток економіки в містах та сільській місцевості. Релігійно-культурна політика. Білорусь у складі Російської держави. Політичне становище Білорусі наприкінці XVIII – початку XIX ст. Соціально-економічна та культурна політика. Утворення Російської імперії. Розвиток Росії у другій половині XVII – XVIII ст. Еволюція державно-політичної системи Російської імперії. Утвердження імперського абсолютизму. Розвиток системи державного управління. Суперечності в середовищі правлячих еліт. Палацові перевороти. Стани та соціальна політика. Економічний розвиток. Зовнішня політика Росії у XVIII ст. Росія у XIX – на початку XX ст. Внутрішня політика 1801 – 1815 рр. Зовнішня політика 1801 – 1815 рр. Вітчизняна війна 1812 р. Внутрішня політика 1815 – 1825 рр. Аракчеєвщина. Внутрішня політика Миколи I. Визвольні рухи в Росії першої половини XIX ст. Декабристи. Імператор Микола Павлович. Микола I та селянське питання. Самодержавство. Руські індустрія та промисловий переворот. Польське повстання 1830-1831 рр. Війна на Північному

Кавказі та Імам Шаміль. Росія в міжнародних відносинах. Кримська війна та Паризький мирний договір 1856 р. Імператор Олександр II. Відміна кріпацтва. Основні положення маніфесту 19 лютого 1861 року. Земська, міська, судова, військова реформа. Зміни в системі освіти. Розвиток народного господарства. Російсько-Турецька війна 1877-1878 рр. Загострення соціальної ситуації та народницький терор. Імператор Олександр III та державні пріоритети. Найважливіші напрямки внутрішньої політики Росії. Законодавство в галузі судочинства та освіти. Франко-руський союз. Державна система наприкінці XIX ст. Культура та духовне життя Росії XIX ст. Прихід до влади Миколи II. Реформи грошового обігу. Перепис населення 1897 р. та соціальне розшарування. Російсько-Японська війна та Портсмутський мир. Робітничі союзи та «кривава неділя». Революційні рухи та Маніфест 17 жовтня 1905 року. Основні закони Російської імперії 1906 р. Основні політичні партії. Перша та Друга державні Думи.

ТЕМА 10. Західні слов'яни у XVII – початку XX ст.

Польські землі в XVII – початку XX ст. Державно-правове становище польських земель після розділів. Польські легіони. Політика Наполеона в польському питанні. Проголошення в 1807 р. Князівства Варшавського. Положення польських земель в 1815-1830 рр. Новий переділ польській території на Віденського конгресу 1815 р. Політика держав у польських землях. Царство Польське в 1815-1830 рр. Конституція 1815 Велике Князівство Познанське, Галичина і Краківська республіка. Національно-визвольна боротьба польського народу в 1830-1864 рр. Повстання 1830-1831 рр. Діяльність Патріотичного суспільства. Наслідки повстання. Велика еміграція. Дипломатія "Готелю Ламбер". Пошуки нових шляхів боротьби за незалежність. Краківське повстання 1846 р. Революція 1848-1849 рр. в Пруссії та Австрійській імперії і поляки. Передумови повстання 1863 р. "Білі" і "червоні". Хід повстання. Причини його поразки. Політика русифікації. Соціально-економічний розвиток польських земель наприкінці XVIII ст. - 60-ті роки XIX ст. Криза барщинно-фільваркового господарства. Руйнування станової системи. Початок

промислової революції. Аграрні реформи на польських землях. Культура. Просвітництво і шкільна справа. Варшавське Товариство друзів науки. Романтична школа в історичній науці. І. Лелевель. Розквіт романтизму. А. Міцкевич, Ю. Словацький. Музика. Ф. Шопен. С. Монюшка. Живопис, скульптура, архітектура. Економіка польських земель в останній третині XIX ст. - 1914 р. Польська село. Особливості індустріалізації в польських землях. Формування промислового капіталізму. Підйом аграрної економіки в пруської частині Польщі. Царство Польське - індустріально-аграрний регіон Росії. Демографічні та соціальні процеси в польських землях в останній третині XIX - початку XX ст. Формування національної польської буржуазії. Місце і роль інтелігенції у польському громадському русі. Селянство і робітничий клас. Зміни у масовій свідомості і політичної організації польського суспільства в останній третині XIX - початку XX ст. Польське питання в міжнародній політиці. Політична еміграція і її роль для польського національного руху. Особливості формування національної самосвідомості поляків. Польське громадське рух. Понімення і русифікаторська політика Пруссії і Росії та її елементи. Розмежування політичних сил в перше десятиліття після Січневого повстання 1863-1864 рр. Станчик. Угодовця. Ідея органічного праці в Царстві Польському. Варшавський позитивізм і його ідеологи. Виникнення польського соціалістичного руху. Перший Пролетаріат (1882). Польська соціалістична партія (1892). Ю. Пілсудський. Соціал-демократія Королівства Польського (1893) та Литви (1900). Ставлення соціалістів до національного питання. Становлення селянського політичного руху. Стронніцтво Людове (1895), Освіта Польської селянської партії (1903). Таємні товариства. Ліга Народова (1893). Національно-демократичний рух в 80-ті - 90-ті роки (ендеція). Роман Дмовський. Політична ситуація в польських землях напередодні Першої світової війни. Революція 1905-1907 рр. в Царстві Польському і її політичні наслідки. Перегрупування політичних сил. Дискусія про зовнішньополітичну орієнтацію (Центральні держави або Антанта). Форми польського громадського руху. Польська культура, наука й освіта в другій половині XIX - початку XX ст. Особливості т.зв. епохи позитивізму. Розвиток громадської думки. Освіта,

просвітництво. Критичний реалізм в польській літературі. Б. Прус. Е. Ожешко. Г. Сенкевич. С. Жеромський. Неоромантизм. Молода Польща. Ст. Виспянський. Живопис, музика, театр. Наука. М. Склодов-ська-Кюрі. Краківська та Варшавська історичні школи. Нові тенденції в розвитку польської культури на початку ХХ ст. Зв'язок з культурою Росії та інших країн. Чеські землі в XVII – початку ХХ ст. Соціально-економічне та політичне становище чеських земель в період з 1648 по 1780 рр. Велькостатек (фільварок) в XVII ст. Становище селян. Антифеодална боротьба селян в XVII ст. Повстання 1680 Повстання ходів. Повстання селян у першій половині XVIII століття. Положення міст. Процес первісного нагромадження капіталу. Розвиток промислового підприємництва. Розвиток мануфактур. Особливості політичного статусу чеських земель у складі монархії Габсбургів. Національні відносини. Культура. Протестантизм і пізній гусизм. Культура епохи Бароко, рекатолизація, її наслідки для розвитку наукової думки. Школа й освіти. Богуслав Бальбіни. Томаш Пешине з Чехорода. Образотворче мистецтво. Архітектура. Живопис. Музична культура. Перші спроби реформ в монархії Габсбургів. 1740-1781 рр. Реорганізація органів управління. Реформи Марії-Терезії. Соціально-економічний розвиток чеських земель в другій половині XVIII ст. Криза барщинно-кріпосницької системи. Панщинних патент 1775 Розвиток мануфактур. Ремісничє виробництво, торговельне і фінансове підприємництво. Реформи Йосифа II (1780-1790). Реформа церкви. Скасування особистої залежності селян. Аграрна реформа. Адміністративна, судова і військова реформи. Шкільна реформа. Охорона здоров'я. Соціальне забезпечення. Чеська наука в епоху Просвітництва. Гелазій Добнер. Франтішек Мартін Пелцл. Йозеф Добровський. Чеське національне Відродження. Його сутність. Земський патріотизм. Діяльність будителів. М.В. Крамеріус. Й. Юнгман. Соціально-економічний розвиток чеських земель у першій половині XIX ст. Промислова революція. Її етапи. Народно-господарські та демографічні наслідки промислової революції. Громадське життя і національний рух в чеських землях в 1815-1830 рр. Меттерніхівське абсолютизм. Підстава Патріотичного музею в Празі. Фр. Палацький. Чеська Матица. Національний рух в 1830-1848 рр. Діяльність К.

Гавлічек-Боровського. Формування ідеології австрославізму. Його сутність. Розстановка політичних сил напередодні революції 1848-1849 рр. Чеська політична програма. Революція 1848-1849 рр. в чеських землях. Петиційний період. Святовацлавського збори. Діяльність Національного комітету. Фр. Палацький. Радикальну течію і його програма. Слов'янський з'їзд. Червневий повстання в Празі. Кромержіжській сейм. Символічні (Березнева) конституція (1849). Значення революції 1848-1849 рр. Культура першої половини ХІХ ст. Розвиток мови. Художня література. Ф.Л. Челаковський. К.Я. Ербен. Журналістика. Розвиток науки. Я.Е. Пуркіне. П.Й. Шафарик. Театр. Значення наукових і культурних зв'язків з Росією для культури епохи чеського національного Відродження. Чеські землі в 50-ті - 70-ті роки ХІХ ст. Формування чеського буржуазного суспільства. Його соціальна структура. Економічний розвиток чеських земель. Завершення промислової революції. Модернізація сільськогосподарського виробництва. Чеське національний рух в 50-ті роки ХІХ ст. Епоха неоабсолютизму. Діяльність К. Гавлічек-Боровського. Конституційне рух 60-х років. Виникнення Національної партії. "Ідея австрійської держави" (1865) Фр. Палацького. Освіта Австро-Угорщини. Конституція 1867 Чеське суспільство в період введення дуалізму. Табори. Боротьба за чесько-австрійська угода. Ф.Л. Рігер. Декларація 1868 Фундаментальні статті. Освіта Національної партії вільнодумних (1874). Чеські землі в 80-ті - 90-ті роки ХІХ ст. Економічний розвиток чеських земель в останній третині ХІХ ст. Особливості процесу індустріалізації. Національно-політична боротьба в 80-х - 90-х роках ХІХ ст. "Омладіна". Реалізм як політична течія. Т.Г. Масарик. Нові політичні реальності на рубежі століть. Чеські землі - промислова майстерня монархії Габсбургів. Протистояння німців і чехів. Трансформація прогресистського руху. Християнсько-соціальні партії. Національні соціалісти. Аграрії. Реалісти. Від початку століття до Першої світової війни. Введення загального виборчого права (1907). Чехи і розвиток австрійської системи парламентаризму. Зовнішньополітичні акції чеської буржуазії. Чеська соціал-демократія в другій половині ХІХ - початку ХХ ст. Робітничий рух в кінці 60-х - початку 70-х років ХІХ ст. як ліве крило загальнодемократичною боротьби. Освіта

Соціал-демократичної робітничої партії Австрії (1874) і чехи. Чехославянської соціал-демократична робітничка партія (1878). Федералізація австрійської соціал-демократії. Прийняття національної програми (1899). Чеська культура другої половини XIX - початку XX ст. Система освіти. Наука. Карлів університет і Чеська Академія наук словесності та мистецтв. Позитивістська школа. Я. Голл. Історико-соціологічний напрям. Т.Г. Масарик. Л. Нідерле. Я. Е. Пуркіне. Г. Мендель. Література, живопис, музика. Реалізм. Я. Неруда. А. Ірасек. Й. Манес. М. Алеш. Б. Сметана. А. Дворжак. Модерн. Маніфест "Чеської Модерн". Символізм і декаданс. Словацькі землі в XVIII – початку XX ст. Соціально-економічний розвиток. Промисловий переворот. Аграрний характер економіки. Соціальна структура суспільства. Національний рух наприкінці XVIII - першій половині XIX ст. Перший етап національного Відродження. Ю. Папанек. Боротьба за кодифікацію словацької літературної мови. Я. Коллар. Л. Штур. Словаки в революції 1848-1849 рр. "Вимоги словацького народу". Словацька національна рада. 1-й і 2-й походи словацьких добровольців. Словаччина в другій половині XIX ст. Соціально-економічне становище. Промисловість. Політична ситуація в 50-ті роки XIX ст. Л. Штур. 60-ті роки XIX ст. - Новий етап словацького національного руху. "Меморандум словацького народу". Словацька Матица. Стара і Нова школи. Словацьке національне рух в умовах мадяризації. Словаччина в кінці XIX - початку XX ст. Соціально-економічний розвиток. Словацька соціал-демократія. Національний рух напередодні Першої світової війни. Словацька національна партія. Католицьке перебіг. Гласісти. Культура Словаччини в XIX ст. Боротьба за словацький літературна мова в першій половині XIX ст. Творчість Я. Коллара і Л. Штура. Діяльність Словацької Матиці - культурного і наукового центру в 1863-1875 рр. Словацька публіцистика XIX ст. Реалізм в словацькій літературі. П. Гвездослав. С. Гурбан-Ваянський. Нові течії на початку XX ст.

Кредит V. Слов'янські народи Центральної та Південно-Східної Європи в новітню добу.

Кредит VI. Слов'янські народи Східної Європи в новітню добу.

ТЕМА 11. Македонський народ на шляху до національного самовизначення (XIX – початок XX ст.)

Передумови виникнення Македонського питання. Становище області у складі Османської імперії після російсько-турецької війни 1877-1878 рр. Македонське питання у системі міжнародних відносин. Горноджумайське й Іллінденсько-Преображенське повстання та їхні наслідки. Младотурецька революція та її вплив на ситуацію в області. Македонський питання в 80-ті роки XIX ст. – 1914 р. Положення македонців у складі Османської Туреччини. Внутрішня македонська революційна організація (ВМРО). Іллінденське повстання 1903 р. Мюрцштегські реформи 1903 р. Младотурецька революція 1908 Македонський питання напередодні і в період Балканських воєн. Культура. Розвиток початкової та середньої освіти. Болгаро-сербсько-грецьке культурне суперництво. Література, живопис, музика. Суспільно-політична думка. Перебування у складі трьох країн: Вардарська, Егейська Македонії та утворення у 1945 р. Республіки Македонія. Македонські землі в роки Другої світової війни. Розпад Югославії та вирішення Македонського питання – сучасний стан. Македонія в військових конфліктах кінця XX – початку XXI ст. Криза 2001 р.

ТЕМА 12. Болгарські землі в XX ст.

Внутрішньо- і зовнішньополітичне становище Болгарії в 1887-1908 рр. Зміцнення її суверенітету. Проголошення незалежності Болгарії (1908). Політичні партії Болгарії. БЗНС. А. Стамболійського. Соціалістичне і соціал-демократичний рух в Болгарії. Етапи розвитку. Болгарська робоча соціал-демократична партія. Соціально-економічний розвиток Болгарії в 1878-1912 рр. Аграрний переворот і його особливості. Розвиток промисловості. Специфіка формування національної болгарської буржуазії. Болгарія в Балканських війнах. 1912-1913 рр. Оформлення Балканського союзу. Перша Балканська війна. Друга Балканська війна.

Бухарестський мирний договір. Перша "національна катастрофа". Культура Болгарії. Етапи формування національної культури. Просвітництво й наука. Література. Образотворче мистецтво. Болгарський театр. Історія Болгарії в першій половині ХХ ст. Болгарія в Першій світовій війні. Протистояння політичних сил у період нейтралітету. Перемога антиантантівська сил. Участь болгарської армії у бойових діях. Положення в тилу. Владайское (солдатське) повстання. Друга "національна катастрофа".

Експеримент А. Стамболійського з побудови держави для селян. Від коаліційної правління до монопартійне уряду БЗНС. Специфіка правління Стамболійського. Відносини з головними політичними силами країни. Державний переворот 9 червня 1923 р.

Від перевороту до перевороту (1923-1934 рр.) Встановлення авторитарного режиму А. Цанкова. Перша спроба його повалення: вересневє повстання 1923 р. "Білий" та "червоний" терор. Відставка уряду Цанкова і початок еволюції до парламентської правління. Перемога ліберальних сил на виборах 1931 р. Травневий перевороту 1934 р. року й початок становлення режиму сильної влади. Наростання політичного протистояння в суспільстві.

Політичне життя Болгарії в 1935-1939 рр. Відсторонення уряду К. Георгієва від влади і оформлення безпартійною системи. Роль царя Бориса у політичному житті. Спроби згуртування лівої і помірної опозиції на платформі відновлення Тирновської конституції.

Економічний розвиток в 20-ті - 30-ті роки. Реформаторська діяльність уряду БЗНС. Економіка в роки піднесення другої половини 20-х років. Особливості економічної кризи початку 30-х років в Болгарії і виходу з нього. Еволюція зовнішньоекономічної орієнтації.

Зовнішня політика Болгарії в період між світовими війнами. Питання про Болгарії на Паризькій мирній конференції. Нейський трактат. Відносини з сусідами. Особливості політики лавірування в 20-30-і роки. Болгарія в роки Другої світової війни. Вирішення питання про Південну Добруджі. "Соболевська" акція. Приєднання Болгарії до Троїстого пакту. Македонська й фракийская проблеми.

Політичне і збройний опір прогерманському курсу уряду Б. Филова. Вітчизняний фронт. Вересневий політична криза 1944 р. Оголошення СРСР стану війни з Болгарією. Повстання 9 вересня і створення уряду Вітчизняного фронту. Участь у війні проти Німеччини. Історія Болгарії в другій половині ХХ – початку ХХІ ст. Час змін 1944-1948 рр. Своєрідність політичної системи. Боротьба революційних і ліберальних сил за лідерство. Проголошення Болгарії республікою. Роль зовнішнього фактора. Соціально-економічні перетворення. Від радянської моделі соціалізму до соціалізму "реальному" та його занепаду (1948-1989 рр.) Коминформбюро і Болгарія. Курс на форсоване будівництво соціалізму. Політичні репресії. Специфіка багатопартійності. Зліт і падіння В. Червенкова. Боротьба за владу в керівництві БКП в 1954-1956 рр. Ера Т.Живкова (1956-1989 рр.). Внутрішня політика. Національне питання. Будівництво "розвинутого" соціалізму. "Реальний" соціалізм 80-х рр. Поява опозиції. Економічний розвиток соціалістичної Болгарії. Націоналізація промисловості, торгівлі і фінансів. Перехід до планової економіки. Кооперування сільського господарства. Досягнення і невдачі форсованого розвитку. Зміни в соціально-професійній структурі. Урбанізація. НРБ в системі міжнародного поділу праці. Зміни кінця 80-х років і сучасне становище Болгарії. Падіння режиму Живкова у 1989 р. Становлення багатопартійності і парламентської форми правління. Успіхи і труднощі процесу демократизації. Переклад економіки на ринкові рейки. Соціальні та національні проблеми. Болгарія в системі міжнародних відносин після Другої світової війни. Зовнішньополітична переорієнтація Болгарії у 1944-1948 рр. Паризький мирний договір 1947 р. Болгарія і ідея Балканської федерації. Місце і роль Болгарії в радянському блоці. Відносини з сусідами. Зовнішня політика Болгарії після розпаду Організації Варшавського договору. Культура, наука і мистецтво Болгарії у ХХ ст. Розвиток системи шкільної, вищої і середньої спеціальної освіти. Створення інфраструктури науки і культури: бібліотеки, музеї, театри. Художня література. Образотворче мистецтво. Становлення системи державного патронату та ідеологічного контролю в 40-ті - 50-ті роки. Влада і інтелігенція в 60-ті - 80-ті роки. Зміни в способі життя. Модернізація системи шкільної та вищої освіти. Художня культура.

ТЕМА 13. Південно-слов'янські народи в першій половині ХХ ст.

Південно-слов'янські країни в часи першої світової війни. Сербія в роки Першої світової війни. Загострення відносин між Сербією і Австро-Угорщиною. Сараєвське замах. Ультиматум Відня. Оголошення війни Сербії та великі держави. Хід військових дій в 1914-1915 рр. Окупація Сербії і Чорногорії. Плани рішення південнослов'янської питання в роки війни. Програма М. Пашіча. Південнослов'янські народи Австро-Угорщини. Югославянський комітет. Корфської декларація 1917 р. Національно-визвольний рух південнослов'янських народів Австро-Угорщини в 1917-1918 рр. Прорив Салонікської фронту і крах монархії Габсбургів. Народне віче в Загребі. Проголошення Держави словенців, хорватів і сербів (жовтень 1918 р.). Південно-слов'янські народи у міжвоєнний період. Політичний розвиток Королівства сербів, хорватів і словенців (СХС) з 1 грудня 1918 по 1928 рр. Утворення унітарної держави південно-слов'янських народів. Складання політичної системи. Парламентські вибори 1920 р. Заборона КПЮ. Видовданська Конституція 1921 р. Міжнаціональні відносини. Сербсько-хорватське протистояння. Створення Селянсько-демократичної коаліції в Хорватії. Вбивство С. Радича. У пошуках політичної стабілізації (1929-1941 рр.). Державний переворот 1929 р. і встановлення королівської диктатури. перейменування держави до Королівства Югославія. Адміністративна реформа. Октройована конституція. Вбивство короля Олександра. Ослаблення диктатури. Сербсько-хорватську угоду 1939 р. Березневий державний переворот 1941 р. Економіка Югославської держави в міжвоєнний період. Аграрна реформа. Досягнення і труднощі господарської інтеграції. Руйнівні наслідки економічної кризи кінця 20-х - початку 30-х років. Югославія в системі міжнародних відносин у міжвоєнний період. Південнослов'янське питання на Паризькій мирній конференції 1919 р. профранцузькі зовнішньополітична орієнтація. Участь у створенні Малої Антанти. Нормалізація відносин з Болгарією в 1923 р. Югославсько-італійські протиріччя. Участь у Балканському пакті. Південні слов'яни у 1939-1950 рр. Переорієнтація

зовнішньої політики у другій половині 30-х - початку 40-х років. Підписання Троїстого пакту в березні 1941 р. Укладення договору про дружбу і ненапад з СРСР. Південнослов'янські народи в роки Другої світової війни. Агресія Німеччини, Італії, Болгарії та Угорщини проти Югославії в 1941 р. Розділ країни. Незалежна держава Хорватія (А. Павелич). Початок руху Опору: партизани І. Броз Тіто і четники Д. Михайловича. Діяльність комуністів на звільнених територіях. Створення Антифашистського віче народного визволення Югославії (АВНОЮ). Друга сесія АВНОЮ (1943 р.) і проголошення федерації. Боротьба за її міжнародне визнання. Звільнення країни. Югославія в перші повоєнні роки. Перемога сил комуністичної орієнтації. Соціально-економічні та політичні перетворення. Конституції 1946 р і закріплення федеративного устрою Югославії. Зовнішньополітичні ініціативи: плани Балканської федерації, Трієст. Радянсько-югославський конфлікт 1948 Ізоляція Югославії країнами соціалістичної орієнтації. Розробка та реалізація моделі самоуправленческого соціалізму. Конституційний закон 1953 Політичні репресії. Справа М. Джіласа.

ТЕМА 14. Південно-слов'янські народи в другій половині ХХ ст.

Політичний розвиток Югославії в 50-ті - на початку 70-х років. Конституція 1963 Перейменування ФНРЮ в СФРЮ. Зміни в організації та діяльності вищих органів державної влади. Боротьба в керівництві Союзу комуністів Югославії. Справа А. Ранковича. Реформи 60-х років. Студентські заворушення 1968 Події в Хорватії в 1971 р Конституція 1974 X з'їзд СКЮ.

Наростання соціально-економічних труднощів і міжнаціональних протиріч в середині 70-х - початку 90-х років. Послетітовская Югославія. Міжнаціональний конфлікт в Косово. Зростання економічної і політичної роз'єднаності суб'єктів Югославської федерації. Лібералізація політичної системи СФРЮ в кінці 80-х років. Багатопартійність і вільні вибори. Проголошення незалежності союзними республіками і розпад Югославської федерації.

Югославія в системі міжнародних відносин в 1945 - наприкінці 1980-х рр. Участь у

створенні системи безпеки країн Центральної та Південно-Східної Європи. Югославія і Комінформбюро. Зовнішньополітичні аспекти радянсько-югославського конфлікту. Відносини ФНРЮ із Заходом в кінці 40-х - початку 60-х років. Нормалізація відносин з СРСР і його союзниками. Югославія і рух неприєднання. Югославія та РЕВ.

Республіки Боснія і Герцеговина, Македонія, Словенія, Союзна республіка Югославія, Хорватія. Внутрішньополітичні, міжнаціональні та зовнішньополітичні чинники розвитку нових держав. Дейтонские угоди 1996

Культура, наука і освіта в ХХ ст. Введення обов'язкової шкільної освіти. Університети та Академії наук. Розвиток національних літератур. Живопис. Архітектура. Внесок російських емігрантів в культуру міжвоєнної Югославії.

Модернізація освітньої системи після другої світової війни. Створення та розвиток академічної науки. Література. Образотворче мистецтво та архітектура. Зміни в способі життя.

ТЕМА 15. Історія Польщі у ХХ ст.

Історія Польщі у першій половині ХХ ст. Польські землі в роки Першої світової війни. Польське питання в політиці воюючих сторін до 1916 р Основні політичні орієнтири польського суспільства. Польські легіони. Листопадовий маніфест 1916 р. Зміна характеру польського питання в 1917 р. Формування інститутів державної влади в країні і за кордоном. Освіта Польської Республіки (другої Речі Посполитої). Виникнення регіональних центрів влади восени 1918 р. Діяльність Ю. Пілсудського. Польське питання на Паризькій мирній конференції 1919 р. Боротьба за кордони та їх міжнародно-правове визнання. Зобов'язання Польщі в галузі охорони прав національних меншин. Ризький мир 1921р. Польська економіка у 1919-1939 рр. Соціальна структура і динаміка її зміни. Реструктуризація промисловості. Роль національного та іноземного капіталів в індустріалізації. Аграрні реформи 1920 і 1926 рр. Польська економіка у роки великої кризи початку 30-х років. Політика "етатизму" в 30-і роки. Політичний розвиток в міжвоєнні роки. Діяльність Законодавчого сейму з формування основ парламентаризму. Мала

конституція 1919 р. Березнева Конституція 1921 р. Вбивство президента Г. Нарutowича. Особливості партійно-політичної системи в 1922-1926 рр. Криза парламентської системи зразка 1921 р. Соціальні й національні конфлікти. Державний переворот Пілсудського у травні 1926 року і становлення авторитарного режиму "санації". Режим і опозиція в 1926-1930 рр. Створення, діяльність і розгром "Центролева". "Брестські" вибори 1930 р. Наступ на політичні свободи. Квітнева конституція 1935 р. Режим без харизматичного лідера і його "декомпозиція". Початок загальнонаціональної консолідації в 1938-1939 рр. Польща в системі міжнародних відносин в 1921-1939 рр. В орбіті французького впливу. Відносини з сусідами. Польща і Ліга націй. Політика "балансування" Пілсудського-Бека. Польща і план "східного Локарно". Польські концепції безпеки в другій половині 30-х років. Участь Польщі в розвалі Чехословаччини в 1938 р. Радянсько-німецький пакт про ненапад і Польща. Польський народ в роки Другої світової війни. Польща між Німеччиною та СРСР. Формування польських органів влади в еміграції. Політика Німеччини на окупованих польських землях. Депортації поляків з возз'єднаних з СРСР західноукраїнських і західнобілоруських земель. Катинь. Рух Опору в країні і за кордоном. "Лондонська" та комуністична течії в Опорі. Розкол 1943 р. Польсько-радянські відносини: від співпраці до ворожнечі. Двовладдя 1944 р. Звільнення Польщі в 1944-1945 рр. Історія Польщі у другій половині ХХ – початку ХХІ ст. Боротьба за вибір шляхів післявоєнного розвитку. Польський комітет національного визволення. Варшавське повстання. Роль радянського фактору в політичному житті Польщі в 1944-1945 рр. Соціально-економічна політика. Ялтинська конференція "великої трійки" і Польща. Створення та діяльність Тимчасового уряду національної єдності. Референдум 1946 і вибори 1947 рр. Створення Інформбюро і відмова від польської моделі суспільства соціальної справедливості. Відсторонення В. Гомулки і його прихильників від влади. Соціально-економічний розвиток Польщі. 1949-1989 рр. Розвиток соціальних та економічних процесів модернізації за "мобілізаційним" варіантом. Оформлення командно-розподільчої системи в першій половині 50-х років. Спроби удосконалення механізму управління економікою в другій половині 50-х - 80-і роки.

Сільське господарство. Специфіка включення польської економіки у світову та соціалістичну економічні системи в 70-і роки. Політичний розвиток Польщі наприкінці 40-х - наприкінці 80-х років. Становлення радянської моделі політичної системи. Репресії. Конституція ПНР 1952 р. Масові виступи протесту в 1956 р. Політичні перетворення в другій половині 50-х - 60-і роки. Виступи інтелігенції і робітників у 1968 і 1970-1971 рр. Ера Е. Герека. Влада і суспільство в кризові моменти. Оформлення організованої опозиції. Гельсінські угоди і внутрішньополітичне життя в Польщі. Хвилювання літа 1980 р. Створення "Солідарності" і боротьба за владу в 1980-1981 рр. Запровадження воєнного стану. Реформи 80-х років. "Круглий стіл" 1989 р. і його рішення. Сучасна Польща. Парламентські вибори 1989 Діяльність уряду Т. Мазовецького. Зміни в партійній системі. Формування парламентської системи правління. Мала Конституцією 1992 р. Становлення ринкової економіки. Конституція 1997 р. Польща в системі міжнародних відносин після Другої світової війни. Місце Польщі в системі безпеки країн Центральної та Південно-Східної Європи. Рішення національного питання. Проблема польсько-німецького кордону та етапи її врегулювання. Польща у Варшавському договорі. Участь Варшави у розробці та реалізації концепції європейської безпеки і співробітництва в 70-і роки. Пошуки Польщею міжнародних гарантій безпеки після розпаду ОВД. Ідея регіональної безпеки. На шляху в "європейський дім" і НАТО. Східна політика Польщі. Культура, наука і освіта в ХХ ст. Зміни в способі життя поляків. Вища освіта. Література, мистецтво. Руйнівні наслідки Другої світової війни і окупації в культурній сфері. Нові умови розвитку культури, науки та освіти після 1944 р. Державний патронат над культурою, наукою і освітою в 50-ті - 80-ті роки. Елітарна і масова культура в сучасній Польщі.

ТЕМА 16. Чеські землі в ХХ ст.

Чеський і словацький національні питання в роки Першої світової війни. Діяльність чеських і словацьких емігрантів на Заході і в Росії. "Маффія". Клівлендського угоду 1915 р. Боротьба за міжнародне визнання Чехословацького національної ради.

Формування чехословацької армії. Ставлення чеської та словацької громадськості до війни. Пітсбургських угоду 1918 р. Освіта Чехословацької Республіки. Підйом національно-визвольного руху восени 1918 р. Революція 28 жовтня 1918 р. в Чехії. Мартинська декларація Словацького національного ради. Позиція німецького та угорського населення. Складання державних кордонів. Національний склад ЧСР. Теорія чехословакізму. Економічний розвиток ЧСР у міжвоєнний період. Диспропорції у рівні економічного розвитку регіонів. Аграрна реформа. Своєрідність інтеграції у світову економічну систему. Економічна криза кінця 20-х - початку 30-х років. Політичне життя в 1918-1938 рр. Конституційне устрій республіки. Система адміністративного управління. Перший досвід коаліційної системи влади. Формування політичної системи ЧСР. Перегрупування сил в робітничому русі і освіту КПЧ. Неформальні владні структури. "П'ятірка". Словацька народна партія. Партії чеських німців. Закон про захист республіки. Парламентські вибори 1925 р. Правління буржуазної коаліції. Рух словаків за автономію. Внутрішня політика уряду в роки світової економічної кризи початку 30-х років. Активізація правих сил і словацьких автономістів. Президентські вибори 1935 р. Судетонемецькое рух. Заходи щодо захисту територіальної цілісності республіки в 1938 р Мюнхенський диктат великих держав. Друга республіка. Автономні Словаччина та Закарпатська Україна. Проголошення незалежності Словаччини в березні 1939 р. Окупація Чехії та Закарпатської України. Протекторат Богемія і Моравія. Чехословаччина в системі міжнародних відносин в міжвоєнне двадцятиліття. Оформлення системи національної безпеки в 20-і роки. Відносини з сусідами. Союз з Францією. Мала Антанта. Радянсько-чехословацький зближення 30-х років. ЧСР і криза Версальської системи в 1938 р. Чехи і словаки в роки Другої світової війни. Економічна експлуатація протекторату та Словаччини Німеччиною. Участь Словаччини у війні. Рух Опору в протекторат, Словаччини. Центри еміграції. Чехословацькі військові підрозділи в Європі. Замах на Гейдріха. Чехословацько-радянську зближення. Словацького національного повстання 1944 р. Створення національного фронту чехів і словаків. Кошицька програма 1945 р. Празьке повстання. Чеські землі в другій половині ХХ – початку ХХІ ст.

Чехословаччина в 1945-1948 рр. Реалізація Кошицької програми національно-демократичних перетворень. Депортація німців. Поетапна націоналізація промисловості, фінансів і торгівлі. Заходи в аграрній сфері. Політична система Національного фронту. Парламентські вибори 1946 р. Уряд К. Готвальда. План Маршалла та ЧСР. Загострення політичної боротьби. Лютневий криза 1948 р. Перебудова політичної системи. Відставка Е. Бенеша. Економічний розвиток соціалістичної Чехословаччини. Завершення націоналізації промисловості та сфери послуг. Виробнича кооперація сільського господарства. Перехід до планового ведення господарства. Допомога в індустріалізації країнам радянського блоку. Вирівнювання рівнів економічного розвитку Чехії та Словаччини. Стагнація економіки. Реформаторські тенденції 1960-х років. Повернення до централізованої системи управління економікою. Політичний розвиток Чехословаччини в 1948-1989 рр. Послефевральської соціальні та політичні перетворення. Репресії. З'їзд письменників 1956 р. Симптоми кризи влади.

Конституція ЧССР 1960 р. Боротьба за лібералізацію суспільно-політичного життя. Рух за реформи в Словаччині. Розкол у керівництві КПЧ. "Програма дій" КПЧ. "Маніфест 2000 слів". Тиск країн Варшавського договору на Чехословаччину. Військова інтервенція 1968 р. Московський протокол.

Реакція чехів і словаків на вторгнення. Перетворення ЧРСП на федеративну державу чехів і словаків. Наступ на реформаторів. "Уроки кризового розвитку". Р. Гусак і курс на "реальний соціалізм". Діяльність опозиції в країні і в еміграції. Хартія-77. Репресії проти дисидентів. Рух за права людини. Реформи кінця 80-х років. Листопадові подіях 1989 р. "Громадянський форум" і "Громадськість проти насильства". Кінець "режиму нормалізації". Чехословаччина в 1989-1992 рр. Парламентські вибори 1990 р. Формування коаліційної системи влади. Зміна характеру федерації. Розпад ЧСФР. Соціально-економічна і політична життя Чеської республіки після 1992 р. Словацька республіка на сучасному етапі розвитку. Чехословаччина в системі міжнародних відносин після другої світової війни. Включення ЧСР в систему безпеки країн ЦЮВЕ. Участь в ОВС та РЕВ. Нормалізація чехословацько-німецьких відносин у 70-і роки. Інтеграція Чеської

республіки в ЄС і НАТО. Участь ЧР і СР в регіональних організаціях. Культура, наука і освіта в ХХ ст. Шкільна система. Освіта. Досягнення природничих і технічних наук. Історичні центри. Внесок у світову культуру К. Чапека та Я. Гашека. Образотворче мистецтво. Національна кінематографія. Освіта, наука, мистецтво в 50-ті - 90-ті роки. Чехословацька Академія наук і її діяльність. Офіційне і реформаторське напрями в науці та мистецтві. В. Гавел. Дисиденти.

ТЕМА 17. Історія словацьких земель у ХХ ст.

Словацьке національне питання в роки Першої світової війни. Приєднання Словаччини до Чехії. Динаміка розвитку Чехословаччини у 20-ті роки. Світова економічна криза та її наслідки для країни. Мюнхенська змова. Виникнення «незалежної» Словацької республіки. Захоплення влади компартією та початок «соціалістичного будівництва». «Празька весна». «Політика нормалізації» й розгортання громадського опозиційного руху. «Оксамитова революція». Утворення незалежної Словаччини. Сучасна Словаччина та особливості її розвитку.

ТЕМА 18. Історія Білорусі в ХХ ст.

Білоруські землі напередодні Жовтневої революції, політичний культурний та національний стан. Встановлення радянської влади. Білорусь в перші роки Радянської влади. Громадянська війна та іноземні інтервенції (1917-1920 рр.). Проблема державного будівництва та утворення БРСР. Господарське відновлення (1921-1941 рр.). Перехід до нового суспільно-політичного ладу. Економічний розвиток. Зміни в національній самосвідомості та культурні перебудови. Політичне та соціально-економічне становище західних білоруських земель, об'єднання в єдину державу. Білорусь в часи Другої світової війни. Партизанська боротьба та антифашистський рух опору. Перемога над фашистськими окупантами. Перші післявоєнні роки. Економічний розвиток. Суспільно-політичний розвиток. Соціально-культурний розвиток. Білорусь на міжнародній арені. Перебудова та

курс на суверенітет. Політична та соціально-економічна криза. Державний суверенітет та демократизація політичної системи. Президентство О.Г. Лукашенко.

ТЕМА 20. Росія у ХХ ст.

Росія в першій світовій війні. Соціальне, економічне і внутрішньополітичне становище Росії на межі ХІХ-ХХ століть -Революція 1905-1907 рр.. - Перший досвід російського парламентаризму. - Столипінські реформи. - Росія у першій світовій війні – Назрівання революційної кризи Перемога Лютневої революції. Жовтнева Революція та її наслідки. Радянська держава. Двовладдя. Розстановка політичних сил. Альтернативи розвитку. - Кризи Тимчасового уряду. - Розгром корніловщини. - Підготовка і проведення більшовиками Жовтневого перевороту. Причини краху демократії і перемоги більшовиків. Передумови революції. Політична криза 1917 р. Більшовистський етап революції. Громадянська війна в Росії. Народження радянської влади. Брест: «революційний» вихід з війни. Політика «воєнного комунізму». Білі та червоні. Створення Радянської держави. Радянська Росія в міжвоєнний період. НЕП - Нова економічна політика. Утворення СРСР. Боротьба із так званими «Місцевими ухильниками». Боротьба за владу. Утвердження одноосібної влади Сталіна. Нова економічна політика. Зовнішня політика СРСР у передвоєнні роки. Радянсько-німецький пакт і його наслідки. Початок другої світової війни. Приєднання до СРСР територій Східної Європи. Війна з Фінляндією. Початок Великої Вітчизняної війни. Росія в часи другої світової війни. «Велика гра». Зрив планів блискавичної війни. Вирішальні битви. Корінний перелом у війні. Перемога антигітлерівської коаліції. Розгром Японії. Історія Росії в другій половині ХХ – початку ХХІ ст. Росія у повоєнні роки. Апогей сталінського тоталітаризму (1945-1953 рр.). Поляризація повоєнного світу і «холодна війна». Відбудова народного господарства країни. Посилення політичних та ідеологічних заходів. Нова хвиля репресій. Післясталінські десятиріччя. Хрущовська "відлига" (1953-1964 рр.). Боротьба за сталінську спадщину. ХХ з'їзд КПРС. Лібералізація політичного режиму. Економічний і соціальний розвиток. Зовнішня політика. СРСР в роки застою (1964-1985 рр.). Падіння Хрущова. Реформа 1965 р. і її провал Економіка дефіциту. Стагнаційних процесів у соціальній і політичній сферах. Формування

духовної опозиції дисидентського руху. Зовнішня політика, розрядка і повернення до напруженості. Епоха «перебудови» (1985-1991 рр.). Спроби модернізації соціалізму («перебудова»). Перехід до зміни суспільного ладу. Серпневий путч і розпад СРСР. Закінчення «холодної війни». Розпад радянського блоку. Росія на шляху суверенного (1991-2001 рр.). Перехід до ринкових реформ. Політична криза 1993 р. Прийняття Конституції РФ. Перша Чеченська війна. Другий термін президентства Б. Єльцина і поглиблення кризи. Друга Чеченська війна. Обрання Президентом В.В. Путіна. Зовнішня політика. Росія на початку XXI ст.

ТЕМА 20. Східні слов'яни у XX-XXI ст. актуальні проблеми новітньої історії

Східнослов'янське населення на фронтах Першої світової війни. Участь в революційних подіях 1917-1921 рр. Встановлення більшовицького режиму. НЕП та його наслідки. Колективізація. Голодомори. Репресії. Друга світова війна. Хрущовська «відлига». Епоха Брежнєва. Перебудова. Розпад СРСР та його наслідки для слов'янських країн. Східні слов'яни в період утворення незалежних держав. Геополітична криза початку XXI ст.

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ У ФОРМІ ХРОНОЛОГІЧНОГО ДОВІДНИКА

ТЕМА 11: «Македонський народ на шляху до національного самовизначення (кін. XIX – поч. XXI ст.)»

Вид заняття: Лекція

Мета: Розкрити основні віхи політичного розвитку Македонії наприкінці XIX - початку XXI ст.

Дидактична: Усвідомити основні віхи політичного розвитку Македонських земель в період розпаду Османської імперії та розчленування між Грецією, Болгарією та Югослов'янською державою наприкінці XIX – XX ст. Ознайомитись з культурою, засвоїти особливості історичного розвитку Македоніх наприкінці XIX – на початку XXI ст.

Виховна: викликати почуття поваги, інтересу до історії південних слов'ян.

Література:

1. Бирман М. А. Македонский вопрос в период Балканских войн 1912-1913 гг. и мотивы России // Балканские исследования России и славян. Москва, 1992.
2. Косик В. Й. Македония - споры, отношения, войны. // На путях Югославии: за и против. Москва, 1997.
3. Македония: документы и материалы. София, 1978.
4. Македония: проблемы истории и культуры. Москва, 1999.
5. Македония: Путь к самостоятельности. Документы. Москва, 1997.
6. Миколенко Д. В. Македонське питання у 1878 – 1919 рр. Навчальний посібник до М 59 спеціального курсу для студентів історичного факультету / Д. В. Миколенко. – Х.:ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 119 с.
7. Писарев Ю. А. Великие державы и Балканы накануне Первой мировой войны. Москва, 1985.

8. Стрельчук Н. Македонія: нарис історії національно-визвольного руху (остання третина XIX - початок XX ст.). Чернівці, 1999.
9. Ташковський Д. О македонской нации. Скопье, 1976.

План лекційного заняття:

Передумови виникнення Македонського питання. Становище області у складі Османської імперії після російсько-турецької війни 1877-1878 рр. Македонське питання у системі міжнародних відносин. Горноджумайське й Іллінденсько-Преображенське повстання та їхні наслідки. Младотурецька революція та її вплив на ситуацію в області. Македонський питання в 80-ті роки XIX ст. – 1914 р. Положення македонців у складі Османської Туреччини. Внутрішня македонська революційна організація (ВМРО). Іллінденське повстання 1903 р. Мюрцштегські реформи 1903 р. Младотурецька революція 1908 Македонський питання напередодні і в період Балканських воєн. Культура. Розвиток початкової та середньої освіти. Болгаро-сербсько-грецьке культурне суперництво. Література, живопис, музика. Суспільно-політична думка. Перебування у складі трьох країн: Вардарська, Егейська Македонії та утворення у 1945 р. Республіки Македонія. Македонські землі в роки Другої світової війни. Розпад Югославії та вирішення Македонського питання – сучасний стан. Македонія в військових конфліктах кінця XX – початку XXI ст. Криза 2001 р.

Зміст лекції:

1877-1878 рр. - Російсько-турецька війна завершилась підписанням Сан-Стефанського мирного договору, відповідно до одного з положень якого Болгарія визнавалася автономним князівством, і в її склад включалася майже вся територія Македонії (без Салонік).

1878 р. - рішення Берлінського конгресу, під тиском Великобританії і Австро-Угорщини Сан-Стефанський договір був переглянутий, територія Македонії залишилася в складі Туреччини.

В **70-х роках XIX ст.** розпочався процес національного відродження, та розгортання національно-визвольного руху македонського народу в кінцевому підсумку привели до утворення суверенної, незалежної держави.

З середини 1880-х років між Болгарією, Сербією і Грецією загострилася боротьба за контроль над Македонією.

1880 – початок 1890-х рр. - утворені македонські революційні гуртки.

1891-1952 рр. – роки життя Ангела Дінева учасника македонського “лівого крила” національно-визвольного руху.

1893 р. - створена Внутрішня македонська революційна організація (ВМРО), яка висувала вимогу автономії Македонії.

1896 р. - прийнятий новий статут, який проголошує принцип «Македонія для македонців», а сфера її діяльності була розширена на Адрианопольський вілайет на спільному з'їзді ВМРО в Салоніках. ВМРО перейменовано на Внутрішньою македонсько-одрінською революційною організацією (ВМОРО).

Початок серпня 1903 р. - Ілїнденське повстання проти турецького панування та проголошення Крушевської республіки були Особливо значущими і драматичними актами в історії македонського народу. Повстання було жорстоко придушене турецькими військами.

1912 р. - Перша Балканська війна. Сербія, Болгарія, Греція і Чорногорія, уклавши союз, виступили проти Туреччини і перемогли, домовившись про розподіл Македонії.

1913 р. - Друга Балканська війна.

1913 р. - Бухарестський мирний договір, згідно якомогайже вся Македонія була поділена між Сербією і Грецією. До Сербії відійшла західна і центральна частина Македонії (так звана Вардарська Македонія). Греція отримала південну її частину (Егейська Македонія). За Болгарією, яка зазнала поразки від колишніх союзників, був залишений невеликий Піринський район Македонії.

1918 р. - Вардарська Македонія в складі Сербії стала частиною Королівства сербів, хорватів і словенців.

1919 р. - Паризька мирна конференція – стала катастрофою для македонського народу. Власне, геополітичне положення Македонії на півдні Балкан, тісний зв'язок македонського питання із загальною ситуацією в Європі та у світі, протиріччя між європейськими та балканськими країнами і взаємні територіальні претензії,

незацікавленість європейських держав та найближчих сусідів Македонії (Греції, Болгарії, Сербії) у появі незалежної, самостійної Македонії - це ті найважливіші причини, які змушували уряди європейських країн, у свій час, не визнавати македонський національно-визвольний рух як самостійну політичну силу і робити все для його розколу і знищення.

1919 р. - Нейський договір Болгарія була змушена повернути окуповані землі, а також поступитися ряд інших територій Греції і Сербії. В ході послідував обміну населенням між Болгарією і Грецією, а потім – між Грецією і Туреччиною, 72 тисячі чоловік виїхали в Болгарію, і понад 600 тисяч греків були розселені в Егейській Македонії.

1929 р. - Югославія була поділена на провінції – бановини. Вардарська бановіна зі столицею Скоп'є стала територіально-адміністративної попередницею Республіки Македонії.

1941 р. - окупація Югославії нацистською Німеччиною, західна частина Вардарської Македонії приєднана до Албанії, а фактично – до Італії. Болгарія у Другій світовій війні виступила на боці Німеччини і окупувала більшу частину грецької Македонії, східну Македонію і частину південно-східної Сербії.

1941-1945 рр. – в Македонії, як і в інших районах Югославії, діяв комуністичний партизанський рух супротиву, очолюваний Йосипом Броз Тіто. Населення Македонії було мобілізовано в болгарську армію (в деяких її підрозділах частка македонців доходила до 40%).

1944 р. - у "Другому Ілїндені" на засіданні АФЗНВМ відбулося проголошення Вардарської Македонії республікою у складі Югославії. Македонський народ проявив свою волю до утворення власної держави.

1944-1949 рр. - громадянська війна в Греції, в якій македонці взяли активну участь.

1945 р. – Македонія отримала статус однієї з 6 республік Федеративної Народної Республіки Югославії.

1963 р. – Македонія - Соціалістична Федеративна Республіка Югославія, СФРЮ. Була однією з найменш економічно розвинених республік і отримувала дотації федерації.

1989 р. - македонські керівники підтримують сербського лідера С. Мілошевича в його прагненні до централізації.

Листопад – грудень 1990 р. - в Македонії пройшли перші багатопартійні вибори, в яких взяло участь близько 20 політичних партій. Внутрішня македонська революційна організація (повна назва – Внутрішня македонська революційна організація – Демократична партія македонської національної єдності, ВМРО-ДПМНС) створила найбільшу фракцію в парламенті, їй довелося задовольнятися роллю опозиції.

1991 р. - правлячі кола республіки розглядають можливість створення конфедерації.

25 січня 1991 р. - Збори Республіки Македонія прийняли Декларацію про державний суверенітет.

8 вересня 1991 р. - проголошення незалежності Македонії у "Третьому Гліндені" на всенародному референдумі, де ставилося питання про «створення суверенної і незалежної держави з правом вступити в союз суверенних держав Югославії», «за» проголосувало 95,26% його учасників (при явці 75,74%).

17 вересня 1992 р. - коаліційний уряд, який прийшов на зміну позапартійні «кабінету експертів», сформували Соціал-демократичний союз Македонії (СДСМ), Соціалістична і Ліберальна партії за участю партії демократичного процвітання албанців. Також, була прийнята конституція Республіки Македонія, причому албанські депутати відмовилися голосувати.

Січень 1992 р. - албанська меншина бойкотувала референдум 8 вересня 1991 р. та провела власний, на якому висловилася за автономію албанських районів республіки.

Лютий 1992 р. - з Македонії виведені югославські війська.

Січень 1993 р. – на території країни розміщено миротворчі сили ООН, яких згодом в цій ролі змінили війська НАТО.

1993 р. – Македонія прийнята в ООН під назвою Колишня Югославська Республіка Македонія (КЮР Македонія).

1994 р. - Греція почала торговельну блокаду Македонії і припинила її лише в жовтні 1995 року у відповідь на поступки Македонії, яка погодилася змінити свій національний прапор.

Восени 1994 р. - парламентські вибори. Переміг на них блок правлячих партій «Союз за Македонію» сформував уряд в колишньої політичної конфігурації. ВМРО-ДПМНС бойкотувала другий тур виборів, позбавивши себе тим самим представництва в парламенті.

Жовтень 1995 р. - скоєно замах на президента Македонії Кіро Глігорова. Парламент республіки проголосив тимчасовим президентом спікера Стояна Андов. Через кілька місяців Глігоров повернувся до виконання своїх обов'язків, але до того моменту ліберали вступили в конфлікт з соціал-демократами і виявилися в опозиції.

1998 р. - загострення міжнаціональних відносин в Македонії. Косовський конфлікт перекинувся і на територію Македонії. Був здійснений ряд терористичних актів, в яких загинули близько 300 осіб.

1998 р. - ООН змушена збільшити чисельність миротворців в Македонії.

Восени 1998 р. - парламентські вибори, соціал-демократи зазнали поразки. Лідер ВМРО-ДПМНС Любчо Георгієвскі сформував коаліційний уряд, до якого увійшли представники ВМРО-ДПМНС, Ліберально-демократичної партії (ЛДП) і Демократичної партії албанців.

1999 р. - Македонія прийняла на своїй території 200 тисяч албанських біженців після бомбардувань НАТО СРЮ, що призвело до дестабілізації обстановки в країні. Разом з тим наявність сил НАТО на території Македонії запобігла подальшій ескалації конфлікту.

1999 р. - президентські вибори, перемогу здобув кандидат ВМРО-ДПМНС Борис Трайковський завдяки голосам албанських виборців.

Лютий 2001 р. - події в Косово привели до посилення боротьби албанського населення Македонії за зміну свого становища. Почалися зіткнення між урядовими військами і албанськими повстанцями, частина з яких складалася в Визвольної армії

Косово. Албанські партії вимагали, щоб албанцям замість прав національної меншини було надано статус державотворчого народу і збільшено його представництво в органах влади і управління.

31 серпня 2001 р. – припинено розпочатий в Македонії озброєний міжнаціональний конфлікт під тиском НАТО і ЄС. Підписана за їх посередництвом. Рамкова (Охридська) угода, котра передбачала внесення поправок до конституції, які надавали статус офіційного будь-якій мові, якою розмовляє не менше 20% населення, відповідне представництво національних громад у владних і управлінських структурах, наділення їх депутатів розширеними повноваженнями при вирішенні питань, які зачіпають права національностей, децентралізацію управління.

Вересень 2001 р. - війська НАТО провели операцію з добровільного роззброєння албанських повстанців («Основний урожай»).

2002 р. – війська НАТО провели операцію («Рудий ліс»), забезпечуючи контроль над обстановкою в кризових районах країни і безпечне повернення біженців до місць колишнього проживання.

Вересень 2002 р. - парламентські вибори, на яких перемогла опозиційна коаліція «Разом за Македонію» на чолі з соціал-демократами. Їх лідер Бранко Црвенковський сформував новий уряд, до якого увійшли соціал-демократи, ліберальні демократи та албанська партія Демократичний союз за інтеграцію на чолі з колишнім політичним керівником Національної Визвольної Армії Алі Ахметі.

Лютий 2004 р. - загибель в авіакатастрофі президента Б. Трайковського.

Квітень 2004 р. - президентом обраний Бранко Црвенковський.

Червень 2004 р. - прем'єр-міністром став Харі Костов.

Липень 2004 р. - демонстрації македонського населення, яке протестувало проти зміни державних кордонів і надання більш широкої самостійності муніципалітетам, де компактно мешкають албанці.

Серпень 2004 р. - парламент схвалив закони проти зміни державних кордонів і надання більш широкої самостійності муніципалітетам, де компактно мешкають

албанці. Референдум в листопаді того ж року, ініціатори якого прагнули домогтися їх скасування, провалився через низьку явку.

2006 р. - коаліція на чолі з ВМРО-ДПМНС знову повернулася до влади в результаті парламентських виборів.

2008 р. - коаліція на чолі з ВМРО-ДПМНС на дострокових виборах завоювала більшість місць в парламенті.

Березень 2001 р. - підписано угоду про стабілізацію та асоціацію між КЮР Македонією і ЄС, яка вступило в силу в 2004 році.

22 березня 2004 р. - на саміті ЄС в Дубліні КЮР Македонія подала офіційну заявку на вступ до Євросоюзу.

17 грудня 2005 р. - Європейський рада надала Македонії статус «країни-кандидата», але до сих пір ЄС не розпочато переговорів про вступ. Запланований у 2008 році прийом Македонії в НАТО було заблоковано Грецією.

ТЕМА: «Болгарські землі в ХХ ст.»**Вид заняття:** Лекція**Мета:** Розкрити основні віхи політичного розвитку Болгарії у ХХ ст.

Дидактична: Усвідомити основні віхи політичного розвитку Болгарських земель в період розпаду Османської імперії отримання незалежності, складнощі політичного розвитку між Сходом і Заходом, вектори зовнішньої і внутрішньої політики. Ознайомитись з культурою, засвоїти особливості історичного розвитку Болгарії в ХХ ст.

Виховна: викликати почуття поваги, інтересу до історії південних слов'ян.

Література:

1. Болгария в ХХ веке: Очерки политической истории / Под ред. Е. Л. Валева. – М.: Наука, 2003. – 463 с.
2. Власть – общество – реформы: Центральная и Юго-Восточная Европа. Вторая половина ХХ века / Под ред. Э. Г. Задорожнюк. – М.: Наука, 2006. – 442 с.
3. Волокитина Т. В., Мурашко Г. П., Носкова А. Ф. Народная демократия: Миф или реальность? Общественно-политические процессы в странах Восточной Европы в 1944-1948 гг. – М., 1993.
4. Краткая история Болгарии / Под ред. Г. Г. Литаврина. – М.: Наука, 1987.
5. Народные и национальные фронты в антифашистской освободительной борьбе, в революциях 40-х гг. – М., 1986.
6. Ротшильд Д., Уїнгфілд Н. М. Повернення до різноманітності: Політична історія Східно-Центральної Європи після Другої Світової війни. – Київ: Мегатайт, 2004. – 384 с.
7. Советско-болгарские отношения 1948-1970 гг.: Документы и материалы. – М., 1974.
8. Советско-болгарские отношения 1977-1982 гг.: Документы и материалы. – М., 1982.
9. Чорній В. Історія Болгарії / Володимир Чорній. – Львів: ПАІС, 2007. – 404 с.: іл., карти

10. Яровий В. І. Історія західних і південних слов'ян у XX ст. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.

План лекційного заняття:

Болгарія в Балканських війнах. 1912-1913 рр. Бухарестський мирний договір. Культура Болгарії. Література. Образотворче мистецтво. Болгарський театр. Історія Болгарії в першій половині XX ст. Болгарія в Першій світовій війні. Правління О. Стамболійського. Від перевороту до перевороту (1923-1934 рр.). Політичне життя Болгарії в 1935-1939 рр. Економічний розвиток в 20-ті - 30-ті роки. Зовнішня політика Болгарії в період між світовими війнами. Особливості політики лавірування в 20-30-і роки. Болгарія в роки Другої світової війни. Історія Болгарії в другій половині XX – початку XXI ст. Проголошення Болгарії республікою. Соціально-економічні перетворення. Від радянської моделі соціалізму до соціалізму "реальному" та його занепаду (1948-1989 рр.) Болгарія в системі міжнародних відносин після Другої світової війни. Місце і роль Болгарії в радянському блоці. Відносини з сусідами. Зовнішня політика Болгарії після розпаду Організації Варшавського договору. Культура, наука і мистецтво Болгарії у XX ст. Розвиток системи шкільної, вищої і середньої спеціальної освіти. Художня література. Образотворче мистецтво. Зміни в способі життя. Модернізація системи шкільної та вищої освіти на початку XXI ст.

Зміст лекції:

1918-1919 рр. - в Болгарії діяло російське Цивільне управління. У нових тимчасових органах влади попервах провідне місце посідали російські військові, але їхніми заступниками призначалися тільки болгари, здебільшого ті з них, хто мав помірковані політичні погляди. Наприклад, віце-губернатором нової столиці - Софії та керівником Департаменту (міністерства) народної освіти став видатний російський історик болгарського походження М. Дринов.

22 лютого 1879 р. - Установчі збори, які відкрилися в колишній столиці країни – Тирново розробили конституцію. Ухваленню конституції передувала запекла боротьба між консерваторами і лібералами. Консерватори захищали інтереси

великих власників і виступали за значне обмеження політичних свобод. Ліберали спиралися на підтримку інтелігенції, селянства, середнього та дрібного прошарку торгівців і ремісників. Вони домагалися широких громадянських прав для всіх суспільних верств.

28 квітня 1879 р. - Тирновська конституція ухвалена, ліберали відстояли свої погляди, а конституція відображала їхні основні вимоги. Прийняття конституції стало новим етапом у становленні Болгарської держави. Болгарія проголошувалася конституційним князівством. Князь діставав широкі повноваження: призначати міністрів, командувати збройними силами, розпускати парламент. Болгарський парламент (Народні збори) мав одну палату. У виборах до нього брали участь чоловіки, які досягли 21-річного віку. Конституція проголошувала рівність усіх підданих перед законом, декларувала свободу слова, друку, зборів тощо.

1879 р. - Народні збори обрали болгарським князем гессенського принца Олександра Баттенберга. Він був офіцером Німецької армії, учасником російсько-турецької війни, небожем російської імператриці, родичем багатьох правлячих династій Європи. Спочатку кандидатура О. Баттенберга цілком задовольняла представників великих держав. Але після прибуття до Болгарії Баттенберг став домагатися скасування конституції, яка здавалася йому занадто ліберальною.

1879-1880 рр. - Народні збори князь О. Баттенберг розпускав двічі, бо в них переважали прихильники проросійської орієнтації - ліберали. На відміну від консерваторів вони виступали за збереження конституції. Не дав згоди на її скасування й Олександр II.

27 квітня 1881 р. - після вбивства російського царя народувольцями й відходу нових правителів Росії від ліберальних реформ Баттенберг вчинив державний переворот. Він призупинив дію конституції, відправив у відставку уряд лібералів і заарештував деяких з його членів.

1881 р. - Вибори до Других Великих народних зборів проходили з порушенням усіх демократичних норм. Лише завдяки тискові та грубим фальсифікаціям Баттенберг сформував слухняний депутатський корпус. Парламент надав князю надзвичайні повноваження терміном на 7 років. Ці повноваження дали змогу главі

держави змінити не тільки внутрішню, а й зовнішню політику. Зміни зовнішньополітичних пріоритетів Болгарії після 1881 р. виявилися в тому, що країна все більше віддалялася від Росії й шукала союзників на Заході. Ними стали Австро-Угорщина, Німеччина й Англія. Така політика викликала гостре невдоволення лібералів і широких народних мас.

1882 р. - протистояння проросійських і прозахідних політичних угруповань загострилося під час розгляду іноземних проектів будівництва у країні залізниць. Ліберали підтримували російський проект, згідно з яким залізниця мала перетнути Болгарію з півночі на південь, а консерватори обстоювали австрійський проект - "Відень - Константинополь". Позиція Баттенберга розв'язала цю суперечку на користь Австро-Угорщини.

Вересень 1883 р. - князь Баттенберг мусив відновити у чинність Тирновської конституції, оскільки загострились російсько-болгарські відносини, що, у свою чергу, спричинило невдоволення в самій Болгарії. Але цей політичний маневр не привів до зміни зовнішньополітичної орієнтації. Болгарські правлячі кола, як і раніше, прагнули міцного союзу з Австро-Угорщиною. Відносини з Росією остаточно погіршились після того, як князь усунув із болгарського уряду двох російських генералів.

Лютий 1885 р. - виник Болгарський таємний центральний революційний комітет у столиці Східної Румелії – Пловдиві. Його очолив З. Стоянов. Для відновлення особистої популярності Баттенберг розпочав активну діяльність, спрямовану на приєднання Східної Румелії до князівства.

На початку вересня 1885 р. - спалахнуло повстання, яке підготували члени комітету. Генерал-губернатора Східної Румелії було скинуто. Баттенберг проголосив себе князем єдиної Болгарії і ввів до Східної Румелії війська. Возз'єднання болгарських земель викликало в суспільстві патріотичне піднесення й сприяло зростанню популярності Баттенберга. Через те, що князь проводив антиросійську політику, царський двір, усупереч колишній позиції, виступив проти об'єднання Болгарії. У Петербурзі виголосили заяву, що воно суперечить положенням Берлінського трактату, за дотриманням якого мала стежити Росія. Цар

негайно відкликав з Болгарії всіх російських офіцерів. Це фактично призвело до розриву відносин між Росією і Болгарією.

Листопад 1885 р. - сербський король Мілан Обренович наказав своїм військам перетнути болгарський кордон, коли Болгарія відмовила йому у відповідь на його дії проти об'єднання Болгарії. Він заявив, що ця подія порушує політичну рівновагу на Балканах, і почав вимагати від Болгарії компенсації. Але болгари розгромили сербів поблизу Сливниці. Баттенберг став готуватися до вторгнення в Сербію й лише ультиматум Австро-Угорщини змусив його зупинитися.

Лютий 1886 р. - в Бухаресті сторони підписали мирний договір, який зберігав старі сербсько-болгарські кордони.

1886-1887 рр. - "Болгарська криза". Об'єднання Болгарії та її перемога над Сербією сприяли зростанню міжнародного авторитету країни. Це загострювало боротьбу великих держав за вплив на Болгарію. Наслідком такої боротьби та внутрішньополітичних суперечностей стала "Болгарська криза". Вона розпочалася в серпні 1886 р., коли група проросійськи налаштованих офіцерів заарештувала О. Баттенберга, змусивши його покинути Болгарію. Проте управління країною до виборів нового князя перейшло до лідера іншого прозахідного угруповання - С. Стамболова. Прибічників зближення з Росією всіляко утискували. За цих умов російський імператор вирішив до Болгарії свого емісара - генерала Каульбарса, - який мав не тільки згуртувати всі дружні Росії сили, а й домагатися, щоб князем обрали людину, бажану Олександрю III.

Листопад 1886 р. - Росія і Болгарія розірвали дипломатичні відносини. Місія Каульбарса виявилася невдалою. Вона тільки посварила уряди двох країн. Це дало змогу С. Стамболову, за підтримки Австро-Угорщини та Німеччини, висунути на болгарський престол кандидатуру німецького принца Фердинанда Саксен-Кобург-Готського (Кобурзького).

Липень 1887 р. - Великі народні збори проголосили принца Фердинанда Саксен-Кобург-Готського (Кобурзького) князем Болгарії. Однак реальна влада в країні залишилася в руках С. Стамболова, котрий очолював уряд, у якому переважали представники Народно-ліберальної партії. Він проводив курс, вигідний

для частини болгарських підприємців, економічно пов'язаних з Австро-Угорщиною, Німеччиною, Англією. Посилення західного впливу в країні викликало протест широких верств населення, невдоволених позицією С. Стамболова щодо Росії. Симпатії до неї як до країни-визволительки були тоді досить сильними.

1893 р. - С. Стамболов фактично встановив в країні диктатуру. Обмежувались політичні свободи, розгорталася антиросійська кампанія, утискувалася опозиція, багатьох представників якої стратили або ув'язнили. Проти диктатури С. Стамболова єдиним фронтом виступили навіть Ліберальна та Консервативна партії, що ворогували між собою. Невдоволення прем'єр-міністром став виявляти й князь Фердинанд.

Травень 1894 р. - С. Стамболова відправили у відставку, як наслідок наступних подій - залишаючись офіційно невизнаним великими державами через позицію Росії, Фердинанд розпочав таємні переговори з російським двором. Новий уряд країни очолив К. Стоїлов.

1896 р. - Болгарія відновила дипломатичні відносини з Росією. Незабаром Фердинанда офіційно визнали уряди всіх великих держав. К. Стоїлов не змінив прозахідного політичного курсу. Практично без змін залишилися й економічні пріоритети уряду. Активно здійснювалися протекціоністські заходи, що мали сприяти розвитку національної промисловості.

1894 р. - уряд прийняв закон, з метою заохочення розвитку великої індустрії, який на 15 років звільняв від усіх податків підприємства, на яких працювало більше як 20 робітників. Завдяки цьому протягом десяти років кількість таких підприємств зросла в десять разів. Водночас внутрішній ринок захищався від зарубіжних товарів шляхом запровадження високого мита.

Від середини 80-х до кінця 90-х років - протяжність шосейних шляхів і залізниць зросла у два рази. Тривало прискорене будівництво. На початок 1910-х років їхня протяжність у два з половиною рази. Це стало можливим завдяки іноземним інвестиціям. Проте австрійські та німецькі банкіри завозили до Болгарії головним чином не промисловий, а позичковий капітал. Представники національної буржуазії також надавали перевагу вкладанню грошей не в економіку, а в фінансові

операції. У результаті галузі, що потребували довгострокових і значних капіталовкладень (наприклад важка промисловість), розвивалися досить повільно.

1902 р. - виникло перше національне монополістичне об'єднання в харчовій промисловості. Провідне місце у болгарській економіці в той час належало текстильному, шкіряному, тютюновому виробництву. Досить швидкими темпами розвивалася харчова промисловість, що давала більш як половину всієї продукції країни. Значними промисловими центрами стають Софія, Пловдив, Варна, Слівен. Зростання національної промисловості та приплив дешевих товарів з-за кордону не призвели до помітного занепаду ремісничого виробництва. До початку Першої світової війни його частка становила більше як 75% промислової продукції.

1899 р. - в парламенті активно обговорювалося питання про відновлення османської "натуральної десятини". Однією з причин розорення селян була особлива податкова політика держави. Ці дебати сколихнули селянські маси. Головні осередки антиурядового селянського руху розташовувались у Північно-Східній Болгарії. Виступи селян придушили, але вони сприяли скасуванню податку й відставці уряду лібералів, який його запропонував.

Грудень 1899 р. - наслідком селянського руху було заснування в Болгарії Землеробського союзу. Союз виник як професійна селянська організація, але вже з 1901 р. він перетворився на партію й змінив назву на Болгарський землеробський народний союз (БЗНС). Його очолив виходець із селян, відомий журналіст Олександр Стамболійський (1879-1923). Офіційною ідеологією БЗНС вважалася "станова теорія", викладена А. Стамболійським. Вона обґрунтовувала домагання селян, як найчисленнішого класу, політичної влади в країні.

З середини 80-х років XIX ст. - тривав процес формування нових політичних партій Цей процес змінив наявну двопартійну політичну систему на багатопартійну. Позиції нових партій з питань внутрішньої політики мало чим відрізнялися, проте у визначенні зовнішньополітичних пріоритетів між ними були значні розходження. Лідери Народної (К. Стоїлов), Демократичної (Л. Каравелов, А. Малінов), Прогресивно-ліберальної (С. Данев) партій бачили майбутнє Болгарії як гегемона Балкан у тісному союзі з Росією, Англією та Францією. На противагу їм лідери

Ліберальної (Е. Радославов) і Народно-ліберальної (Д. Греков, Д. Петков) партій домагалися тісних політичних відносин з Австро-Угорщиною та Німеччиною. Ліберали, як правляча партія, на зламі століть суттєво еволюціонізували вправо й підтримували князя Фердинанда. В опозиції до всіх цих партій перебувала нечисленна Соціал-демократична партія Д. Благоєва, яку роздирали внутрішні суперечності.

1908 р. - в Османській імперії спалахнула младотурецька революція, яку Фердинанд негайно використав для остаточної ліквідації васальної залежності Болгарії від Порти.

5 жовтня 1908 р. - за підтримки Австро-Угорщини, Фердинанд урочисто проголосив незалежність країни. Він прийняв титул царя, що мало посилити його особисту владу. Рішучі заперечення Стамбула були зняті після активного посередництва Росії.

Жовтень 1908 р. - зроблено перший крок на шляху до встановлення Фердинандом гегемонії Болгарії на Балканах. Проти агресивної зовнішньої політики активно виступали радикали, БЗНС, лівиця Соціал-демократичної партії ("тісняки").

16 березня 1911 р. - болгарський цар Фердинанд I призначив прем'єром лідера Народної партії Івана Гешов, міністерські портфелі дісталися також представникам Прогресивно-ліберальної партії. Це означало поворот Болгарії до Антанти. Незабаром до Конституції була внесена поправка, що дозволяла уряду самостійно, без санкції парламенту укладати міжнародні договори.

Улітку 1911 р. - Прагнучи розв'язати собі руки, Фердинанд домігся від Великих народних зборів скасування 17-ї статті конституції. Відтепер глава держави мав право без погодження з парламентом укладати міжнародні угоди. Скасування 17-ї статті конституції надовго зробило Болгарію заручницею примх амбіційного царя.

1912 р. - Балканський союз був юридично оформлений відповідними міжнародними договорами, а армії країн, що входили до нього переозброєні і посилені.

Серпень 1912 р. - почалися бойові дії на кордоні Туреччини та Чорногорії. Розрахунок чорногорського монарха Миколи був простий: він хотів зробити свою

крихітну державу мученицею і налаштувати світову громадську думку проти турків. У складних природних умовах Чорногорії можна довго тримати оборону, а людські жертви короля мало цікавили.

17 вересня 1912 р. - в Болгарії, Сербії та Греції одночасно почалася мобілізація, а **5 жовтня** війська Балканського союзу перейшли турецький кордон. Формальним приводом для початку війни стало пригнічення слов'янського та християнського населення Македонії. З самого початку турецькі війська, деморалізовані, погано навчені і озброєні, стали зазнавати поразок. У Македонії болгарські, сербські та грецькі солдати за підтримки дружин ВМРО наголову розбили турецькі частини. Едірне, неприступний, був обложений.

До кінця жовтня 1912 р. - османська армія відійшла до останньої оборонної лінії, що захищає безпосередньо Стамбул. Болгарські війська вже стояли в 40 кілометрах від турецької столиці.

20 листопада 1912 р. - в Лондоні було підписано перемир'я - і почалися мирні переговори, котрі невдовзі перетворилися на арену боротьби між союзниками, оскільки часом запити і амбіції кожної країни були обернено пропорційні її величині і чисельності населення. Але тут сталося непередбачене.

10 січня 1913 р. - турецька армія раптово перейшла в контрнаступ і відкинула болгар від Стамбула. Болгарське командування прийняло рішення терміново взяти Едірне, щоб спрямувати вивільнені частини на передову. Після дводенного штурму нібито неприступна Адріанопольської фортеця впала, і на турків обрушився новий потужний удар.

17 травня 1913 р. - в Лондоні був підписаний мирний договір. Туреччина відмовлялася від усіх своїх володінь в Європі, крім Східної Фракії. Болгарія отримувала вихід до Егейського моря, Едірне і більшу частину Македонії, Сербія - Північну Македонію, Греція - Епір, Фессалію, Південну Македонію і деякі острови в Егейському морі. На східному березі Адріатичного моря з'явилася незалежна Албанія. З останніми залишками величі Османської імперії було покінчено. Тепер головною метою Троїстого союзу став розвал Балканського союзу. Це виявилось порівняно просто. Яблуком розбрату стала Македонія, де перетиналися інтереси

всіх Балканських держав, кожна з яких вважала себе незадоволеною своїми придбаннями після Першої Балканської війни і побоювалася колишніх союзників.

19 травня 1913 р. - Сербія і Греція уклали секретний договір, спрямований проти Болгарії, незабаром до нього приєдналася Чорногорія. Болгарський уряд звернулося до Миколи II з проханням про арбітраж, але Петербург тоді більше довіряв Сербії, де при владі стояли русофіли.

В ніч з 15 на 16 червня 1913 р. - болгарська 2-я армія атакувала грецькі позиції під Салоніком, а 4-я - сербські в Македонії. Софією було прийнято абсолютно божевільне рішення нападати самим, не чекаючи агресії. Так почалася Міжсоюзницька (Друга Балканська) війна.

28 червня 1913 р. - Болгарії оголосила війну Румунія. Обидві болгарські армії не змогли домогтися успіху в боях з переважаючими їх чисельністю противниками. Турецькі війська тим часом зайняли Едірне.

28 липня 1913 р. - в Бухаресті був підписаний мирний договір, згідно з яким Болгарія віддавала Греції частина територій на узбережжі Егейського моря, Туреччині - Едірне і відмовлялася від прав на Македонію (крім району міста Струмиця). Балканський союз припинив своє існування, Болгарія, яка не отримала від воєн особливих вигод, повернулася в австро-німецький табір. Так закінчилася спроба дипломатів Антанти створити «антиавстрійський пояс».

1914-1915 рр. - великі людські втрати і величезних економічних збитків, які Болгарія отримала в результаті Балканських воєн, завадили її участі у Першій світовій війні на початковому етапі, але в 1914-1915 рр. велося активне відновлення збройних сил. Країна готувалася до нової війни.

6 вересня 1915 р. - Болгарія підписала союзний договір з Німеччиною.

17 вересня 1915 р. - цар прийняв лідерів опозиційних партій, які спробували переконати Фердинанда зберегти нейтралітет, але ця спроба виявилася безуспішною. Незабаром були розірвані дипломатичні відносини Болгарії з країнами Антанти.

1 жовтня 1915 р. - Болгарія оголосила війну Сербії. В армію було мобілізовано близько 800 тисяч чоловік.

листопад 1915 р. - болгарським військам вдалося вибити сербів з Македонії. Після висадки в районі Салонік військ Антанти (в тому числі і російських) почалася рутинна позиційна війна, чи не супроводжувалася особливими втратами, але, тим не менш, армії супротивників розкладаються.

21 вересня 1918 р. - після прориву військами Антанти лінії фронту, в болгарській армії почався заколот під керівництвом якогось Райко Даскалова, члена БЗНС. Він проголосив Болгарію республікою і повів революціонерів на Софію. Відомо, що саме на Салонікському фронті відбулися перші в історії цієї війни братання з ворогом (правда, це стосувалося лише російських і болгарських військ).

30 вересня 1918 р. - вірні царю частини розгромили заколотників на підступах до столиці, але дні правління Фердинанда I були вже полічені. Програш в Міжсоюзницькій війні і вже очевидну поразку у Першій світовій зробили свою справу.

3 жовтня 1918 р. - після підписання перемир'я з Антантою, цар Фердинанд I під загрозою перевороту зрікся престолу і передав владу своєму синові Борису (царю Борису III). Так для Болгарії закінчилася Перша світова війна - і 31-річна епоха правління царя Фердинанда. Цього правителя сміливо можна назвати непересічною людиною. Фердинанд ніколи не відрізнявся політичної далекоглядністю, він взагалі не був політиком по натурі. Його мрії про «відновлення хреста на Святої Софії», любов до красивої військової форми і орденів свідчать швидше про задатки актора, а не про таланти державного діяча. Стиль правління Фердинанда не можна назвати авторитарним - швидше абсолютистським. Але час таких правителів не тільки минуло, але і ніколи не було між ними, тому йому і довелося піти. Проблеми, викликані його правлінням, довелося вирішувати вже зовсім іншим людям.

4 жовтня 1918 р. - після урочистої літургії в софійській церкві Святого Воскресіння на голову 24-річного генерал-майора, князя Тирновського, герцога Саксонського Бориса-Клемент-Роберта-Марії-Пія-Станіслава Саксен-Кобург-Готського була покладена болгарська корона, і він став Борисом III, царем болгар. За характером він був повною протилежністю батькові: не любив з'являтися на

публіці, завжди носив на мундирі тільки два ордени, не справляв себе в нові військові чини. Довгий час він забороняв карбувати на монетах свій профіль, а вже в цьому монархи рідко собі відмовляють. У побуті він також відрізнявся скромністю і невибагливістю. Але головним було навіть не це. Бориса III з дитинства готували до долі правителя (він єдиний з дітей Фердинанда I з дитинства був православним), що вигідно відрізняло його від попередників. З ним займалися кращі фахівці Болгарії, правда, вищої освіти він отримати не зміг - завадили війни 1912-1918 рр., в яких він брав участь, будучи командиром роти. Усі звернули увагу його талант державного діяча та інтелігентність, що поєднувалися, втім, з деякою нерішучістю. Цар захоплювався іноземними мовами і біологією, цікавився автомобілями і залізничною технікою, любив водити паровоз, з пристрасстю полював, займався альпінізмом. Борис III не дарма називався царем болгар (доречно згадати, що Наполеон Перший іменував себе імператором французів, а не імператором Франції). Не маючи в жилах ані краплини слов'янської крові, Борис став першим болгарським царем після Визволення, якого народ вважав дійсно своїм правителем, і коронація, що проходила без масштабних урочистостей, супроводжувалася спонтанними народними гуляннями. Новий монарх зіткнувся з великими труднощами. Шестирічні війни привели до повного розвалу господарства Болгарії, а поразки в них - до сплеску націоналізму, особливо в офіцерському середовищі. Борис III в складних умовах розгулу політичного радикалізму різного гатунку потрібно було зберегти основи болгарської державності. Борис III, пам'ятаючи про долю свого батька, відмовився від «особистого режиму» і розширив повноваження уряду, передавши частину своєї влади професіоналам. Це забезпечувало стабільність і ефективність адміністративної системи.

1919 р. - прем'єр-міністром був призначений Стамболійський. Уряд помаранчевих виявилася швидше технократичним, ніж політичним.

27 листопада 1919 р. - в передмісті Парижа Нейї прем'єр підписав мирний договір з державами-переможницями. Від Болгарії відторгалися район Струмиці і землі, які забезпечували вихід до Егейського моря. Чисельність армії обмежувалася двадцятьма тисячами чоловік (не рахуючи прикордонників); заборонялося мати

військово-морський флот (крім сторожових кораблів.) На країну були накладені величезні репарації. Тепер уряду Стамболійського було потрібно відновити економіку країни і вийти з міжнародної ізоляції.

1920 р. - уряд Стамболійського досяг своєї мети: Болгарія відновила дипломатичні відносини з усіма своїми сусідами і з великими державами. Для того, щоб повернути собі свої позиції у зовнішній політиці, Болгарія почала переговори з сусідніми державами, в першу чергу з Королівством сербів, хорватів і словенців.

1923 р. - Стамболійським різними засобами вдалося домогтися відстрочки виплати більшої частини репарацій. Щоб не псувати відносини з Белградом, прем'єр почав боротьбу з ВМРО, продовжуючи при цьому таємно підтримувати ділові контакти з цією організацією. Стамболійський негативно ставився до своїх попередників. Саме він наполіг на поверненні храму-пам'ятника Святого Олександра Невського історичного імені. Згодом були заарештовані всі міністри, що були при владі після 1912 р. Для відновлення економіки була введена молодіжна трудова повинність, вдосконалена система соціального забезпечення, частково скасовано державне регулювання економіки. Активно залучалися іноземні, головним чином американські, інвестиції. У сільському господарстві впроваджувалися мінеральні добрива і нова техніка.

1922 р. - уряд намагався скорочувати другорядні бюджетні витрати: наприклад, відмовилося від карбування занадто дорогих золотих монет, а виробництво срібних відклав до кращих часів. Завдяки всьому цьому рівень промислового виробництва в Болгарії зрівнявся з довоєнним. Правда, доходи населення росли значно повільніше.

14 жовтня 1921 р. - видатний дипломат і громадський діяч Олександр Греков заявив про створення партії Народний згоду. Її вимогами були відсторонення кабінету помаранчевих від влади, встановлення однопартійної політичної системи, рішуча боротьба з комунізмом і посилення державного регулювання економіки. Ідеї Народного згоди були близькі до програми італійського фашизму. Політика уряду викликала побоювання у багатьох болгарських політиків. Партія виявилася нечисленною, але серед її членів було чимало вчених і управлінців. Підтримував Народне згоду і Військовий союз, що складався з офіцерів.

21 травня 1922 р. - Помаранчевою гвардією був убитий Олександр Греков. Тоді Народне згоду очолив професор Олександр Цанков. Для захисту законної влади Стамболійський створив Помаранчеву гвардію - добровольчі збройні формування, які займалися боротьбою з опозицією.

23 квітня 1923 р. - пройшли вибори до Народних зборів, на яких БЗНС отримав 52,7%. В цей час Стамболійський робив все, щоб зміцнити свою владу. Але незадовго до цього було змінено виборче законодавство: пропорційна система була замінена мажоритарною. Так як БЗНС користувався приблизно рівною підтримкою у всіх регіонах, йому вдалося отримати 85% місць в парламенті (212 з 249).

У ніч з 8 на 9 червня 1923 р. - юнкера Софійського військового училища і війська столичного гарнізону без єдиного пострілу взяли під свій контроль усе місто. Бійці Помаранчевої гвардії просто розбіглися, розуміючи, що їм не вистояти проти регулярних частин. Члени уряду і парламенту були заарештовані, а в особняку генерала Івана Русева лідери Народного згоди і Військового союзу вже працювали над складом нового Кабінету міністрів.

10 червня 1923 р. - Борис III, розуміючи, що опір безглуздо, затвердив покладений на його стіл список членів уряду Народного згоди. Олександр Цанков став прем'єром і міністром освіти, глава Військового союзу полковник Вилков - військовим міністром. Так сталося встановлення в Болгарії авторитарного режиму.

10 серпня 1923 р. - під тиском нових правителів країни багато партій об'єдналися в Демократичну згоду, повністю підконтрольну владі. Об'єднання відбулося легко, так як ті питання, про які колись сперечалися лідери демократів, стали вже неактуальними.

Листопад 1923 р. - пройшли - під контролем влади - вибори, в результаті яких «демократи» отримали в Народних зборах 171 місце з 246, а ще 29 дісталися такій же кишеньковій Соціал-демократичній партії.

Лютий 1924 р. - були відправлені у відставку опозиційні члени уряду: міністр юстиції Боян Сміла та міністр шляхів сполучення Димо Казаса. Вихід з Демократичного угоди більшості народних лібералів і радикальних демократів мало що змінив. Перешкод для виконання вимог Народного згоди більше не було.

Червень 1923 р. - повалення популярного уряду Стамболійського викликало реакцію в народі. Перші селянські повстання проти авторитаризму, підняті зовсім не комуністами, а активістами БЗНС, почалися в червні 1923 р. Пловдивським, Плевенським, Шуменським і Велико-Тирновським округами. У відповідь почалися арешти членів БЗНС, співробітників місії Радянського червоного хреста і навіть посольства СРСР. Стамболійський перебував під вартою в Софії. Він був вивезений за місто і розстріляний.

Липень 1923 р. - Радянський Союз розірвав дипломатичні відносини з Болгарією. В цей час болгарська компартія (БКП) зберігала нейтралітет, вважаючи, що не повинна втручатися в боротьбу буржуазних політиків. Однак в Комінтерні думали інакше, і «болгарські товариші» були змушені підкоритися.

Серпень 1923 р. - повстання почалося головним чином в Північно-Західній Болгарії, де комуністи користувалися найбільшою популярністю (мабуть, через особливу бідність тих місць). Штаб бойових дій розташувався в невеликому місті Монтана (при соціалізмі називався Михайловград).

Травень 1924 р. - єдиним великим самостійним кроком путчистів стало введення державної монополії на торгівлю валютою. Програма помаранчевих була негласно визнана кращою в умовах повоєнної Болгарії, а про трудову повинність лідер Народного згоди привселюдно заявив, що вона «наша, оригінальна і самобутня». Більш того, був прийнятий закон «Про професійне навчання», за яким робітники і службовці у віці від 14 років до 21 року, які не отримали середньої освіти, повинні були безкоштовно навчатися в спеціальних школах і в робочий час, а роботодавець зобов'язаний був платити їм зарплату.

Грудень 1924 р. - Народні Збори схвалили закон «Про захист держави», який оголошував БКП незаконною організацією. Незабаром повстання, незважаючи на допомогу з боку радянської Росії, було придушене. Одночасно було посилено боротьбу з ВМРО, також БКП вступила в зв'язок з Комінтерном.

16 квітня 1925 р. - новий виток репресій, не пощадили навіть ватажка народних лібералів Геннадієва, що викликало замах на Бориса III, счинивши вибух в церкві Святого Воскресіння в Софії. Цар тоді не постраждав, але отримав сильну

психологічну травму став захоплюватися окультними науками. У другій половині 1920-х рр. частим гостем в його палаці став такий собі Любомир Лулчев, глава християнської секти «Біле братство». Незабаром ця людина стала «болгарським Распутіним»; монарх довіряв йому найважливіші державні таємниці, радився з ним.

До кінця 1920-х рр. - більшість ворогів режиму було або знищено, або посаджено в тюрми, і терор пішов на спад.

1927 р. - були амністовані багато засуджених за законом «Про захист держави».

1927 р. - в економічній політиці і в стосунках з іноземними державами уряд Цанкова і його наступники були змушені робити майже те ж, що і їх попередники. Були, втім, і спроби відступити від цієї лінії, наприклад, зблизитися з ВМРО, але всі вони приводили до плачевних результатів. Сильний удар по болгарській економіці завдала Велика депресія. Багато інвестиційних проектів було згорнуто. Авторитарний режим став втрачати авторитет.

1931 р. - Демократична згода розпалася, а на її місці утворився Народний блок.

28 червня 1931р. - цар призначив прем'єр-міністром одного з співголів Народного блоку, демократа Олександра Малинова. Але і це не дало особливих результатів.

19 травня 1934 р. - Борис III відправив у відставку уряд, заборонив діяльність політичних партій і призначив прем'єр-міністром незалежного політика Кимона Георгієва. Головну роль в політичному житті країни стала грати армія.

У ніч з 8 на 9 червня 1923 р. - юнкера Софійського військового училища і війська столичного гарнізону без єдиного пострілу взяли під свій контроль усе місто. Бійці Помаранчевої гвардії просто розбіглися, розуміючи, що їм не вистояти проти регулярних частин. Члени уряду і парламенту були заарештовані, а в особняку генерала Івана Русева лідери Народної згоди і Військового союзу вже працювали над складом нового Кабінету міністрів. Головною відмінністю болгарського фашизму була відсутність яскравого або хоча б авторитетного лідера, який міг би відтіснити монарха на другий план, як це зробив в Італії прем'єр Беніто Муссоліні, а в Румунії генерал Іон Антонеску. Тому після перевороту 1934 року

Борис III зберігав всю владу, яку міг собі дозволити глава держави, союзної нацистській Німеччині. Спершу в Болгарії був введений режим найбільшого сприяння для німецьких підприємців, що зробило Болгарію залежною від Німеччини в економічних відносинах. Однак було абсолютно очевидно, що Берлін вимагатиме і більшого. Тоді Борис III вирішив знайти мирні способи порушення договору в Нейї. До того ж Великобританія і Франція нічого не мали проти ревізії Версальсько-Вашингтонської системи на Балканах, так як вважалося, що це допоможе зупинити німецько-італійську експансію на півострові.

24 січня 1937 р. - Болгарія і Югославія підписали договір про «вічну дружбу». Була витягнута з архіву давня ідея Балканського союзу.

31 липня 1939 р. - болгарський і грецький прем'єр-міністри Г.Кьосеїванов і Й.Метаксас в Салоніках домовилися про скасування більшої частини обмежень, накладених на збройні сили Болгарії. Вся примарність ідеї нового Балканського союзу (тут доречна аналогія з Мюнхенським договором 1938 р.) була усвідомлена дипломатами лише тоді, коли гітлерівська армія вже стояла на румунському березі Дунаю. Борис III розумів, що не здатний чинити опір Гітлеру навіть в союзі з Грецією та Югославією, не кажучи вже про те, що царя могли скинути і його власні фашисти. Тому він намагався уникнути війни, вступивши в союз з Німеччиною і дозволивши ввести в Болгарію німецькі війська.

Після цього в країні розгорнувся сильний рух Опору. БКП і БЗНС утворили прорадянський Вітчизняний фронт, по всій країні формувалися партизанські загони (подружжя). Вони доставили німцям чимало неприємностей, на що ті відповідали репресіями.

1940 р. - Болгарія за мовчазної згоди Гітлера повернула собі Південну Добруджу, яка ще за Сан-Стефанським мирним договором належала Румунії. Чималу допомогу в цьому їй зробив радянський уряд, розраховуючи зробити Болгарію своїм союзником (нагадаю, що СРСР і Німеччина в той час намагалися діяти узгоджено - при всій відмінності інтересів). Борис III, ніколи не симпатизував гітлерівській ідеології, не міг допустити введення в своїй країні нацистських законів. Багато в чому завдяки його особистим зусиллям закон «Про захист нації»,

прийнятий в січні 1941 року і повторював німецькі антисемітські закони, реально не застосовувався.

1941-1945 рр. – завдяки зусиллям царя болгарська армія не брала участі в бойових діях проти Радянського Союзу. Радянське посольство в Софії всі роки війни перебувало по сусідству з німецьким.

1941 р. - царю, правда, довелося кинути свої війська на захоплення Югославії і Греції. Гітлер віддячив Бориса III, подарувавши йому Македонію (що, ймовірно, для македонців було краще, ніж влада белградського маріонеткового уряду).

28 серпня 1943 р. - Борис III, повернувшись зі ставки Гітлера, помер при загадкових обставинах. Офіційним поясненням його кончини став серцевий напад, але не виключено, що цар був убитий як негодний Німеччині правитель.

1943 р. - новим монархом став його шестирічний син Симеон (з 2001 р. - глава уряду Болгарії.) Була сформована Регентська рада в складі професора Богдана Філова, генерала Миколи Міхова і брата покійного монарха - принца Кирила.

1944 р. - Червона армія вже підходила до кордонів Болгарії, і регенти спробували оголосити про нейтралітет Болгарії. Були скасовані антисемітські закони, німецьким частинам було наказано покинути Болгарію. По всій країні стали закриватися німецькі заводи. Але ТАСС заявив, що «радянські керівні кола вважають оголошення болгарським урядом нейтралітету країни абсолютно недостатнім».

9 вересня 1944 р. - радянські війська увійшли на вже залишену німцями територію. Обидві країни оголосили один одному війну, але жодного пострілу так і не прозвучало: Червону армію зустрічали квітами і червоними прапорами. Скориставшись ситуацією, члени Вітчизняного фронту підняли повстання і привели до влади нову Регентську раду, розстрілявши колишніх регентів. Кабінет міністрів очолив лідер партії Ланка, хоча реальним главою держави був Георгій Димитров. Незабаром Болгарія оголосила Німеччині війну. Її війська зіграли чималу роль у звільненні Балканського півострова.

27 жовтня 1946 р. - Велике народне зібрання скасувало монархію. «Тимчасовим правителем» став комуніст Васил Коларов, прем'єр-міністром - Георгій Димитров.

4 вересня 1947 р. - в силу вступила Конституція Народної Республіки Болгарії. Незабаром Димитров став на чолі Болгарської держави. Почався новий, соціалістичний етап її історії. Запровадження сталінської моделі соціалізму. Радянська військова присутність сприяла посиленню позицій комуністів.

27 жовтня 1946 р. - відбулися вибори до Великих народних зборів. Комуністи одержали 53,1% голосів. Новий уряд очолив провідник Компартії Георгій Димитров, який восени 1945 р. повернувся до Болгарії з московської еміграції.

4 грудня 1947 р. - Великі Народні збори затвердили конституцію Народної Республіки Болгарії (НРБ), яка закріпила соціалістичну перебудову країни. Проведено націоналізацію приватної промисловості, морського та автомобільного транспорту, банків. Здійснено націоналізацію зовнішньої й внутрішньої торгівлі. Болгарський уряд перейшов до планування економічного розвитку. Проводяться репресії проти опозиційних партій. Були створені концентраційні табори. Ліквідовано залишки багатопартійної системи. До 1948 р. у Болгарії встановилася монополія комуністичної партії.

18 березня 1948 р. - підписано Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між СРСР і НРБ.

1948-1958 рр. - проводиться масове кооперування села. Порушувався принцип добровільності, використовувалися методи тиску, примусу й залякування. Внаслідок такої політики на середину 1958 р. кооперативні господарства володіли 92% оброблюваної землі й виробляли більшу частину продукції. Здійснювалася індустріалізація країни. Запроваджувалася командно-адміністративна система управління народним господарством.

1949 р. - після смерті Г. Димитрова лідером Болгарської Комуністичної партії став В. Червенков, який незабаром очолює і уряд. Він був прихильником жорсткої лінії. У країні здійснювалися широкомасштабні репресії.

1954 - 1989 рр. - правління Тодора Живкова.

Січень 1954 р. - на пленумі ЦК БКП першим секретарем було обрано Т. Живкова, який у 1962 р. обійняв і посаду Голови Ради Міністрів Болгарії. За його правління було дещо пом'якшено попередній курс.

60 - 70-ті рр. - Болгарія перетворилася в індустріально-аграріану країну. Найважливішими галузями промисловості стали енергетика, машинобудування, хімія, металургія. Болгарія експортувала і продукцію сільського господарства — тютюн, перець, горошок ТОЦО.

1971 р. - було прийнято нову програму БКП та нову Конституцію Болгарії, що проголосила плани побудови розвиненого соціалістичного суспільства.

Початок 80-х рр. - уповільнення темпів розвитку та назрівання соціально-економічної кризи: виробництво почало відставати від потреб суспільства; відбувалося падіння темпів економічного зростання; гострі проблеми виникли в сільському господарстві; у країні відчувалася нестача продовольства; з середини 80-х рр. Болгарія була змушена імпортувати зерно та іншу сільськогосподарську продукцію; зростала зовнішня заборгованість, яка становила 11 млрд доларів.

1984 р. - невдоволення викликала національна політика керівництва країни, яке вирішило асимілювати етнічних турків, що проживали на півдні країни, їм заборонялося використовувати турецьку мову в громадських місцях, носити традиційний турецький одяг, відправляти релігійні обряди, читати турецькі газети, примусово нав'язувалися болгарські прізвища. Проводилася так звана "болгаризація" етнічних турків. Це викликало невдоволення 1 млн. турецького населення, яке проживало в Болгарії. Почався виїзд його до Туреччини. США та Австралії. Всього виїхало майже 300 тис. турків.

1985 р. - знижувався життєвий рівень населення. Т. Живков оголосив програму "докорінної перебудови болгарського суспільства". Однак ці "перетворення" мали косметичний характер, а радикальних змін у соціально-економічному й політичному житті країни не відбулося.

1989 р. – відбулася Революція. Причини революції: криза тоталітарного режиму в Болгарії; відсутність свободи слова, демократичних прав і свобод громадян; кампанія 1984 р. насильницької асиміляції турецького і туркомовного

населення, їх "болгаризація"; технологічна відсталість країни, стрімке падіння приросту промислової продукції; скорочення обсягу виробництва в сільському господарстві; зовнішній борг, який сягав 11 млрд доларів; зубожіння населення; соціальне напруження.

9 листопада 1989 р. - Т. Живков "добровільно" пішов у відставку. Його прихильників виключили з партії. Новим генеральним секретарем ЦК ВКП став П. Младенов. Ці події — початок рволюційно-демократичних перетворень у країні: створюються опозиційні партії і рухи (виникло близько 80); створено Союз демократичних сил, що став центром згуртування опозиції. Його очолив видатний громадський діяч Желю Желев; наприкінці 1989 р. опозиція організовує масові демонстрації; Комуністична партія Болгарії змушена була піти на переговори з опозицією;

Січень 1990 р. - з Конституції Болгарії виключено статтю про керівну роль комуністичної партії. Комуністична партія Болгарії була перейменована в Болгарську соціалістичну партію.

Січень 1990 р. - організований національний "круглий стіл" основних партій і організацій. Підписано угоду: про розпуск партійних організацій за місцем роботи; про запровадження багатопартійної системи; про доступ опозиції до засобів масової інформації; про проведення виборів.

Квітень 1990 р. - на посаду Президента країни був обраний П. Младенов.

19 грудня 1990 р. - був створений коаліційний уряд, який почав здійснення економічних реформ.

Липень 1991 р. - депутати парламенту ухвалили нову конституцію Болгарії, на основі якої почалася розбудова демократичного суспільства і правової держави. Економічні реформи просувалися повільно. Відбувалася часта зміна урядів. У країні поглиблювалася економічна криза: відбувався спад виробництва, зросла інфляція і безробіття, скоротилася реальна заробітна плата, гостра нестача промислових товарів і продовольства.

1993 р. - Болгарія — асоційований член ЄС. Вона входить до Ради Європи. Є учасником програми "Партнерство заради миру".

1994 р. - Ж. Желев розпустив парламент. Нові вибори привели до перемоги Болгарську соціалістичну партію. Реформи загальмувалися. Становище трудящих продовжувало погіршуватися, посилилась інфляція.

1996р. - на президентських виборах перемогу здобув лідер демократичних сил П. Стоянов, який продовжив економічне реформування країни.

1997р. - парламентські вибори, на яких перемогу здобули демократи.

Наприкінці 90-х рр. - в економіці Болгарії виявилися перші позитивні наслідки. 25% землі уже перебувало в приватній власності.

1999 р. - у період косовської кризи Болгарія надала свій по-вітряний простір для літаків США і не дозволила переліт російським миротворцям.

Листопад 1999 р. - Болгарію відвідав американський президент Б. Клінтон, який обговорював з болгарським керівництвом питання про створення на території країни американських військових баз.

2000 р. - президентом Болгарії був обраний соціаліст Г. Парванов. Болгарію запросили до переговорів про вступ до ЄС.

Червень 2001 р. - на парламентських виборах у Болгарії перемогла коаліція партій "За Сімеона II". Колишній цар Болгарії Сімеон II, який повернувся з еміграції, став першим монархом, що очолив уряд Болгарії. Болгарія успішно почала виходити з кризи, значно поліпшилася економічна ситуація в країні, зріс життєвий рівень народу. Середня заробітна плата зросла до 160 доларів на місяць.

Грудень 1991 р. - між Болгарією та Україною встановлено дипломатичні відносини.

1992 р. - укладено Договір про дружбу і співробітництво між обома країнами. Створено солідну правову базу співробітництва.

Березень 1996 р. - підписано Декларацію про стратегічне партнерство між президентами України Л. Кучмою та Болгарії П. Стояновим.

Червень 1999 р. - Болгарський президент відвідав із дружнім візитом Київ, а в липні цього ж року український прем'єр-міністр відвідав Софію. Болгарсько-українські стосунки розвиваються досить плідно. В Україні болгарська діаспора налічує 234 тис. осіб.

1999 р. - в Одесі відкрито Центр болгарської культури.

ТЕМА 13: «Південно-слов'янські народи в першій половині ХХ ст»

Вид заняття: Лекція

Мета: Розкрити основні віхи політичного розвитку Сербії, Хорватії, Чорногорії, Словенії, Боснії та Герцеговини у першій половині ХХ ст.

Дидактична: Усвідомити основні віхи політичного розвитку Сербських, Хорватських, Чорногорських, Словенських, Боснійських та Герцеговинських земель в період розпаду Османської імперії та протягом першої половини бурхливого ХХ ст. Ознайомитись з культурою, засвоїти особливості історичного розвитку Сербських, Хорватських, Чорногорських, Словенських, Боснійських та Герцеговинських народів протягом першої половини ХХ ст.

Виховна: викликати почуття поваги, інтересу до історії південних слов'ян.

Література:

1. Бейліс О. С. Новітня історія Югославії (1918-1974 рр.). – Львів, 1975.
2. Болгария в ХХ веке: Очерки политической истории / Под ред. Е. Л. Вальной. – М.: Наука, 2003. – 463 с.
3. Віперман В. Європейський фашизм: Порівняльний аналіз (1922-1982). – К.: Дух і літера, 2008. – 273 с.
4. Джурич М. М. Образование многонационального государства Югославии, 1918-1921. – М., 1970.
5. Исламов Т. М., Пушкаш А. И., Шушарин В. П. История Венгрии. – М.: Наука, 1991. – 608 с.
6. История Румынии / Под ред. И. Болован, И.-А. Поп. – М.: Весь мир, 2005. – 680 с.
7. Контлер Л. История Венгрии. – М.: Весь мир, 2002. – 656 с.
8. Краткая история Болгарии / Под ред. Г. Г. Литаврина. – М.: Наука, 1987.
9. Писарев Ю. А. Образование Югославского государства. – М., 1975.
10. Ротшильд Д. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. – К.: Мегатайп, 2001. – 496 с.

11. Яровий В. І. Історія західних і південних слов'ян у ХХ ст. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.

План лекційного заняття:

Південно-слов'янські країни в часи першої світової війни. Сербія в роки Першої світової війни. Сараєвський замах. Хід військових дій в 1914-1915 рр. Окупація Сербії і Чорногорії. Плани рішення південнослов'янської питання в роки війни. Програма М. Пашіча. Південнослов'янські народи Австро-Угорщини. Югославянський комітет. Корфської декларація 1917 р. Національно-визвольний рух південнослов'янських народів Австро-Угорщини в 1917-1918 рр. Прорив Салонікської фронту і крах монархії Габсбургів. Народне віче в Загребі. Проголошення Держави словенців, хорватів і сербів (жовтень 1918 р.). Південно-слов'янські народи у міжвоєнний період. Політичний розвиток Королівства сербів, хорватів і словенців (СХС) з 1 грудня 1918 по 1928 рр. Утворення унітарної держави південно-слов'янських народів. Складання політичної системи. Парламентські вибори 1920 р. Заборона КПЮ. Видовданська Конституція 1921 р. Міжнаціональні відносини. Сербсько-хорватське протистояння. Створення Селянсько-демократичної коаліції в Хорватії. Вбивство С. Радича. У пошуках політичної стабілізації (1929-1941 рр.). Підписання Троїстого пакту в березні 1941 р. Укладення договору про дружбу і ненапад з СРСР. Південнослов'янські народи в роки Другої світової війни. Звільнення країни. Югославія в перші повоєнні роки. Перемога сил комуністичної орієнтації. Соціально-економічні та політичні перетворення. Конституції 1946 р і закріплення федеративного устрою Югославії. Зовнішньополітичні ініціативи: плани Балканської федерації, Трієст. Радянсько-югославський конфлікт 1948 Ізоляція Югославії країнами соціалістичної орієнтації. Розробка та реалізація моделі самоуправленческого соціалізму. Конституційний закон 1953 р. Політичні репресії. Справа М. Джіласа.

Зміст лекції:

Початок ХХ ст. - Королівство Сербія на охоплювало лише частину сербських етнічних земель, і чимало його мешканців вважало нагальним завданням свого

народу об'єднати всі території, заселені сербами, навколо Белграду. Державні плани такого об'єднання існували ще з 40-х рр. XIX ст.

1908 р. - анексія Боснії і Герцеговини офіційним Віднем, котра закреслила сподівання представників хорватської еліти на об'єднання провінції з хорватськими землями у складі Австро-Угорщини і помітно похитнула австрофільські ілюзії в її середовищі.

1908-1909 рр. – боснійська криза.

1908 р. - Австро-Угорська імперія наклала вето на ввезення худоби з Сербії, спровокувала так звану "свинячу війну", обстановка розжарювалася неухильно.

1912 р. - Перша Балканська війна. Сербія, Болгарія, Греція і Чорногорія, уклавши союз, виступили проти Туреччини і перемогли, домовившись про розподіл Македонії.

1912 р. - Чорногорія захопила турецький Уськюб (нині Шкутарі).

1912 р. – включення Косово о складу Сербської держави, що сприймалося як сигнал до повного об'єднання навколо Белграду всіх земель, які серби вважали своїми.

1913 р. - Друга Балканська війна. Перемога над Болгарією. Армія Сербії нестримно рвалася до адриатичного узбережжя Албанії, чого Австро-Угорська імперія не бажала.

1913 р. - Відень та Берлін тричі пропонували Петербургу повернутися до духу Мюрцштега й відродити союз трьох цесарів, переслідуючи мету відірвати Росію від Франції та Англії.

1913-1914 рр. - сербська військова адміністрація в Македонії онтролювалася „Чорною рукою” і проводила жорстку політику щодо місцевого населення .

2-6 серпня 1914 р. - битва в районі Церського хребта. Незважаючи на те, що Австро-Угорщина майже відразу після оголошення війни розгорнула масований наступ на Сербію, початковий період війни склався для сербів досить успішно. У битві в районі Церського хребта сербська армія, продемонструвавши неабиякий героїзм і витримку, здобула важливу перемогу над потужнішим з огляду як на кількість, так і на матеріально-технічне забезпечення австро-угорським військом.

Після цього серби навіть самі перейшли в наступ, котрий, щоправда, не приніс особливих успіхів і закінчився дуже швидко.

Наприкінці січня 1914 р. - Росія уклала формальний союз з Сербією, вважаючи тим самим, що укріплює російські позиції на Балканах. Насправді російсько-сербська угода про військово-політичну співпрацю вкрай загострила обстановку в Південно-східній Європі.

Березень-травень 1914 р. - пройшло узгодження майбутніх операцій Росії і Сербії проти Австро-Угорщини. Таке ж узгодження майбутніх військових дій мало місце і з Чорногорією.

28 червня 1914 р. - конфлікт між Австро-Угорщиною та Сербією через вбивство сербським терористом 28 червня 1914 р. Г. Принципом в м. Сараєво ерцгерцога Франца Фердинанда та його дружини вийшов за локально-регіональні рамки внаслідок втручання Росії, що й викликало ланцюгову реакцію інтервенцій - Німеччини, Франції, Англії та інших країн.

1908-1914 рр. - Сербія постійно провокує Австро-Угорщину.

Липень 1914 р. - липнева криза. Сербія, представляла певну загрозу Австро-Угорщини, її територіальній цілісності.

7 липня 1914 р. - австрійський уряд підготував для Сербії ультиматум, який не могла прийняти жодна суверенна країна.

28 липня 1914 – 11 листопада 1918 рр. – Перша світова війна.

1914 р. - Австро-Угорщина здійснила чергову наступальну операцію на Південному фронті, змусивши сербську армію відступати вглиб своєї території з відчутними втратами. На чолі однієї з армій став генерал Ж. Мішич, відомий своїми організаторськими здібностями. У вирішальній битві поблизу міста Мілановац серби несподівано для всіх здобули блискучу перемогу, після якої перейшли в контрнаступ і здійснили прорив австрійського фронту.

Грудень 1914 р. - сербська армія вступила до Белграда, продовживши наступ у напрямі Срему. Австрійці швидко відступали, залишаючи важке озброєння та боєприпаси. Більш як 50 тис. солдатів противника в ході цієї операції потрапило в полон.

7 грудня 1914 р. - Скупщина ухвалила "Нішську декларацію ", в якій проголошувалося, що Сербія веде війну за "визволення та об'єднання сербів, хорватів і словенців".

1915 р. - значно позвавилася діяльність сербських політичних сил усередині Габсбурзької монархії з метою об'єднання із Сербією. Вона дістала новий потужний імпульс і новий зміст після створення в Лондоні Югослов'янського комітету, до складу якого ввійшли представники сербів, хорватів і словенців Австро-Угорщини.

1915 р. - вироблення засадничих принципів розв'язання "південнослов'янського питання". Паралельно з пропозицією щодо утворення так званої "Великої Сербії", до складу якої мали ввійти в сербські землі, а також Македонія, Боснія та Герцеговина й окремі західні райони Болгарії, розглядався варіант утворення спільної держави трьох народів "одного кореня" — сербів, хорватів, словенців.

Червень 1915 р. - сербські війська були введені в центральну частину Албанії.

Червень 1915 р. - чорногорські війська без узгодження з союзниками перейшли кордон і окупували північну частину Албанії, що ледве не призвело до зіткнення між арміями Сербії та Чорногорії.

Восени 1915 р. - після кількомісячного затишшя на сербсько-австрійському фронті розпочався новий наступ австрійських військ, посилених цього разу кількома німецькими дивізіями. У війну вступила Болгарія, ситуація для сербів стала критичною. Сербська армія мусила залишити Белград і відступати через важкодоступні гірські райони Чорногорії та Албанії в напрямі Адріатичного моря. Разом з нею столицю залишили уряд та значна частина жителів міста й біженців з окупованих противником територій. Цей похід, який коштував життя десяткам тисяч солдатів та цивільних осіб, став легендарною подією сербської історії.

Жовтень 1915 р. - 300-тисячна об'єднана австро-німецька армія перейшла в наступ. Тоді ж Болгарія оголосила війну Сербії, а її 300-тисячна армія перейшла сербський кордон. Затиснути з двох сторін 300-тисячна армія Сербії без зовнішньої підтримки була приречена на поразку, але, незважаючи на значну перевагу австро-німецько-болгарських військ, продовжувала чинити опір.

1915 р. - територію Сербії поділили між собою Австро-Угорщина та Болгарія.

1915 р. - осінь 1918 р. – окупація Сербії, під час якої діяв режим справжнього терору (особливо відзначалися в цьому болгари), тривала до, коли сербам, за підтримки держав Антанти, вдалося досить швидко визволити територію країни й навіть продовжити наступальні дії в областях, населених "австрійськими" слов'янами.

1915 р. - таємний Лондонський договір передбачав, що Хорватія й Чорногорія по війні будуть незалежними державами.

1915 р. - Південнослов'янський комітет під егідою лідера хорватських націоналістів Анте Трумбича.

Початок 1916 р. - 120 тис. уцілілих сербських вояків евакуювалися на грецький острів Корфу, де вже перебував сербський уряд.

Початок січня 1916 р. - після нетривалого опору чорногорські підрозділи залишили столицю Цетине.

Лютий 1916 р. - австро-угорські війська завершили окупацію гірських районів Чорногорії.

Влітку 1916 р. - внаслідок успішних операцій, модернізована сербська армія поновила свої дії на Салонікському фронті.

12—30 вересня 1916 р. - виявивши взірці мужності у важкій і виснажливій битві в районі Каймакчалан перемогла модернізована сербська армія. Перемоги сербів на полях битв і розпад Австро-Угорщини, який почався внаслідок поразки в Першій світовій війні, знову висунули на порядок денний європейської політики питання державного устрою слов'ян Балканського півострова. Після певних вагань великі держави, передовсім Велика Британія та Франція, визначилися на користь створення єдиної держави південних слов'ян на основі Сербії як єдиної на півострові країни-переможниці.

Лютий 1917 р. - спалахнуло Топлицьке повстання, яке охопило територію басейну річки Морави та притоки Топлиці. Повстання було жорстоко придушене. Декілька разів чинили опір загарбникам і чорногорці.

1917 р. - Салонікський процес.

Липні 1917 р. - на грецькому острові Корфу, де тоді перебував сербський уряд, відбулася важлива зустріч між А. Трумбичем та сербським прем'єр-міністром Ніколою Пашичем.

6 жовтня 1918 р. - скликано Народне віче словенців, сербів і хорватів у Загребі, яке 29 жовтня урочисто проголосило об'єднання цих народів у єдину державу. Проголошення Держави словенців, хорватів і сербів.

1 грудня 1918 р. - в Белграді було проголошено заснування Королівства сербів, хорватів, словенців, у рамках якого Сербія об'єднувала навколо себе всіх "австрійських" слов'ян з Хорватії, Славонії, Далмації, а також Чорногорію та Боснію і Герцеговину. Правлячою династією в новій країні стала сербська королівська династія Карагеоргієвичів. Кордони новоутвореного королівства (з 1929 р. воно перебрало назву Югославія) було визнано Сен-Жерменським (з Австрією), Тріанонським (з Угорщиною), Рапалльським (з Італією) та Нейїським (з Болгарією) договорами.

18 січня 1919 р. - Паризьку мирну конференцію відкрив прем'єр-міністр Франції Ж.Клемансо. У її роботі взяли участь представники 27 країн, але домінуючу роль відігравали Франція, Великобританія і США. На конференцію не було запрошено представників переможених країн і Росії, в якій точилася громадянська війна.

Кінець лютого 1919 р. - аграрна реформа, проведення якої розпочалося наприкінці обмеженням поміщицького землеволодіння та створенням потужного прошарку середнього сільського господаря. Югославія спромоглася уникнути можливих конфліктів, оскільки реформа здійснювалася на компенсаційній основі впродовж майже двадцяти років.

28 червня 1919 р. - у Версалі підписано мир, який став основою післявоєнного врегулювання. У тексті договору за наполяганням Вільсона було вміщено Статут Ліги Націй (Також він був вміщений і в договори з союзниками Німеччини).

1919-1920 рр. - КСХС врегулювало прикордонні суперечки із Грецією й Румунією.

1920 р. - в Словенській Каринтії, на яку претендувало Королівство СХС, під контролем представників Антанти був проведений плебісцит по питанню про її державну приналежність. Більшість населення цієї зони, де переважали словенці, висловилося все-таки за збереження Каринтії в складі Австрії.

12 листопада 1920 р. - в Рапалло був підписаний італо-югославський договір, по якому Італія відмовлялася від своїх претензій на Далмацію. У той же час до складу Італії ввійшли міста Трієст, Пула, півострів Істрія й кілька островів на Адріатиці - території, які Югославія вважала своїми. Щодо хорватського міста-порту Ризики (Фіуме), окупованого Італією, сторони пішли на компроміс, визнавши Фіуме з округою незалежною державою. Ці умови Рапалльського договору, фактично нав'язані великими державами, не задовольнили ні Італію, ні Югославію - і спірні питання, формально вирішені, продовжували ускладнювати італо-югославські відносини.

1920 р. - Югославія, Чехословаччина й Румунія утворили військово-політичний блок, що одержав назву Малої Антанти.

Кінець червня 1921 р. - у день Святого Вида Законодавчі збори КСХС прийняли конституцію королівства, названу на честь свята Видовданською. Це був досить суперечливий законодавчий акт. З одного боку, усі громадяни одержували політичні права і демократичні свободи, зокрема й виборче право для чоловіків з 21-річного віку, право обиратися до Народної скупщини (парламенту) з 30-річного віку тощо. Виконавча влада у королівстві належала уряду, а законодавча - королю та парламенту. З іншого боку, конституція узаконила централізацію держави з наданням переваг сербам, хоча в офіційних документах ішлося про «єдиний сербо-хорвато-словенський народ». Особам, які не належать до цього «народу», для отримання права на обрання до органів влади потрібно було прожити в королівстві щонайменше 10 років. По суті, конституція узаконила унітарний устрій держави, за якого дискримінації зазнавали національні меншини. Ігноруючи етнічні й історичні кордони, власті поділили територію КСХС на 33 адміністративні одиниці - жупи.

1923 р. - Нормалізація відносин КСХС з Болгарією.

1920-ті рр. - ні Франція, ні Англія, ні США не були зацікавлені в розпаді королівства сербів, хорватів і словенців. Розклад сил у Європі в той час вимагав існування на Балканах великої держави, що перебуває під контролем держав Антанти, що було б, по-перше, фактором стабільності на Балканах, по-друге, служило б противагою Італії, по-третє, стримувало б реваншистські устремління Угорщини й Болгарії й, по-четверте, забезпечувало «санітарний кордон» уздовж границь СРСР.

Листопад 1926 р. - був підписаний італо-албанський пакт про дружбу й безпеку, у результаті чого Албанія фактично перетворювалася в італійський протекторат. Позиції Італії покращилися, а позиції Югославії істотно погіршилися.

Листопад 1927 р. - договір про дружбу між Югославією й Францією, до 1933 року Югославія не мала ніякої зовнішньополітичної альтернативи союзу із Францією. Але зовнішньополітичних позицій Югославії цей договір аж ніяк не підсилив, а лише продемонстрував зрослу залежність югославської політики від Франції. Військова міць Югославії майже цілком залежала від поставок французької зброї й від французьких кредитів.

20 червня 1928 р. - під час бурхливої дискусії у скупщині лідер опозиції С.Радич був поранений, а двох інших парламентарів від опозиції було вбито. Загострення національних відносин спонукало короля Олександра до встановлення особистої влади.

6 січня 1929 р. - король Олександр зважився на рішучі дії, він розпустив Народну скупщину, скасував конституцію й оголосив про зосередження у своїх руках усієї повноти влади. Формування уряду Олександр доручив популярному серед офіцераства керівнику організації «Біла рука» генералу Петару Живковичу.

Жовтень 1929 р. – країна офіційно стала називатися Королівство Югославія, а етнічні назви областей було замінено новими, пов'язаними з назвами річок. Олександр ще більше ускладнив національну напругу в королівстві, перекроївши у черговий раз кордони адміністративних одиниць, причому так, що відтепер у

кожній з 9-ти провінцій більшість виборців становили серби. Для придушення опозиційних виступів було створено Державний суд захисту держави.

1930 р. - Югославію охопила економічна криза. Промислове виробництво скоротилось на половину, а ціни на сільськогосподарську продукцію вдвічі. Крім того, загострилися протиріччя у суспільстві. Боротьба за права хорватів, мусульман, словенців набрала інтернаціонального характеру. Хорватські усташі на чолі з Анте Павеличем, що знайшли підтримку Італії, а згодом і Німеччини, вдалися до терористичних актів.

1931 р. - Франція надала Югославії значний кредит при умові пом'якшення монархічної диктатури.

1931 р. - Олександр ініціював прийняття нової югославської конституції, яка практично залишала обабіч парламентського життя ті політичні партії, які заперечували унітарний велико-сербський характер держави, а самі вибори до двопалатного парламенту відтепер були відкритими.

1933 р. - у Німеччині до влади прийшов Гітлер. Берлін взяв курс на перегляд Версальського миру - миру, на якому фактично ґрунтувалася вся післявоєнна Європа й була побудована Югославія.

Лютий 1934 р. - в Афінах був підписаний пакт про створення нового воєнно-політичного блоку - Ватиканської Антанти, у яку ввійшли Югославія, Туреччина, Греція й Румунія. Цей блок був явно спрямований проти Італії. У відповідь Італія пішла на зближення з Австрією й Угорщиною, створивши тим самим противагу Балканській Антанті. Ідея відтворення монархії Габсбургів, що активно підтримувала Італія, для Белграда була постійним зовнішньополітичним кошмаром.

Березень 1934 р. - Югославія однієї з перших країн Європи поспішила на зближення з Німеччиною. Між державами почалися переговори про висновок нового торговельного договору. Обговорення умов цього договору в Скупщині фактично вилилося в потік про німецької пропаганди.

25 червня 1934 р. - у Белграді Л. Варту під час зустрічі з королем порушив проблему врегулювання югославсько-італійських відносин, без чого не могло відбутися стабілізації у Середземному морі.

9 жовтня 1934 р. - розпочався візит-відповідь Олександра до Франції. Того ж дня 37-річний македонський професійний терорист Величко Георгієв застрелив короля і поранив Л. Варту й генерала Жоржа на марсельській набережній. Французький міністр невдовзі помер у лікарні. Терориста ж було затопано натовпом, що зібрався привітати югославського короля.

Жовтень 1934 р. - новим королем Югославії було проголошено старшого з трьох малолітніх синів Олександра - 11-річного Петра, а до досягнення ним повноліття його регентом було призначено двоюрідного брата загиблого короля, принца Павла.

1935 р. - уряд очолив М.Стоядінович. Він намагався подолати кризу у національних відносинах. Розуміючи, що для приборкання хорватських сепаратистів потрібно позбавити їх зовнішньої підтримки, він уклав конкордат з Ватиканом, за яким католицька церква (хорвати - католики) отримувала ряд привілеїв. Це призвело до конфлікту між урядом і православною церквою.

1935-1939 рр. - період регентства уряду М. Стоядіновича, вдалося суттєво поліпшити економічну і до певної міри стабілізувати політичну ситуацію в країні. У галузі зовнішньої політики спостерігалися кроки, спрямовані на зближення з Німеччиною та Італією.

З середини 1930-х р. - визначальну роль у югославській політиці стало грати вже англо-германське протистояння.

1937 р. – М. Стоядінович уклав договір з Болгарією та Італією. За Договором Італія припиняла підтримку усташів, Югославія визнавала окупацію Ефіопії і аншлюс Австрії, а після розчленування Чехословаччини заявила про припинення існування Малої Антанти. Але вирішити хорватські питання так і не вдалось. Тоді король надав право формувати уряд Д.Цветковичу (лютий 1939 р.). У січні 1937 року при активній участі германської дипломатії був укладений Договір про вічну дружбу між Болгарією і Югославією. Тим самим фашистська Німеччина виступила в ролі «поборника дружби двох слов'янських народів», а система створених Францією пактів на Балканах одержала перший серйозний удар. Цей крок Белграда

привів до охолодження його відносин з недавніми союзниками - Румунією й Грецією.

Травень 1937 р. - в Белград прибув Герман Геринг. Він зустрівся із принцом-регентом Павлом і прем'єр-міністром Стоядиновичем. Через місяць югославську столицю з офіційним візитом відвідав міністр закордонних справ Німеччини фон Нейрат, що зондував ґрунт для укладання договору про дружбу між Німеччиною і Югославією.

Жовтень 1937 р. - прем'єр-міністр Стоядинович відвідав Париж і Лондон. У Парижі він підписав угоду про продовження франко-югославського договору про дружбу, але відмовився підписувати із Францією пакт про взаємну допомогу у випадку агресії Німеччини.

23 серпня 1938 р. - скасували деякі статті Тріанонського договору. Але до зближення Югославії з Угорщиною це не привело. А через місяць, 29 вересня, великі держави підписали Мюнхенські угоди про розчленування Чехословаччини, і Мала Антанта припинила своє існування.

Лютий 1939 р. - відставки у прем'єра та його уряду й приведення до присяги уряду Д. Цветковича.

Літо 1939 р. - германська дипломатія розгорнула енергійні дії по розвалу Ватиканської Антанти й створенню замість нього профашистського військового блоку в складі Югославії, Болгарії й Угорщині.

26 серпня 1939 р. - Д. Цветкович підписав угоду з лідером хорватського руху В.Мачеком про створення Хорватської само стійної адміністративної одиниці. Пронімецька політика Цветковича призвела до приєднання Югославії до Троїстого пакту фашистських держав - Німеччини, Італії та Японії.

1 вересня 1939 р. - почалася Друга світова війна - гітлерівська Німеччина напала на Польщу. У відповідь Англія й Франція оголосили Німеччині війну. Югославія заявила про свою нейтральну позицію.

Червень 1940 р. - Югославія встановила дипломатичні стосунки зі СРСР.

27 вересня 1940 р. - в Берліні був підписаний пакт «трьох держав» - Німеччини, Італії і Японії, що з'явилося організаційним закріпленням осі «Берлін - Рим - Токіо».

Середина березня 1941 р. - посол Англії в Белграді зустрівся з лідерами національних рухів у Югославії й переконував їх натиснути на уряд і удержати його від приєднання до Потрійного пакту.

25 березня 1941 р. - Д. Цветкович підписав угоду про приєднання Югославії до Троїстого пакту, що стало поштовхом до державного перевороту. Його здійснили прихильники зовнішньополітичної орієнтації країни на західні демократії та СРСР на чолі з генералом Д. Симовичем.

5 квітня 1941 р. - у відповідь на підписання пакту про ненапад з СРСР наступного дня Німеччина вчинила агресію проти Югославії.

6 квітня 1941 р. - німецькі війська вдерлись на територію Югославії і Греції.

10 квітня 1941 р. - Хорватія проголосила свою незалежність. Між Італією і Хорватією був укладений договір, за яким Італія визнавала територіальну цілісність Хорватії, а Хорватія зобов'язувалась не мати флоту і пропускати італійські війська через свою територію. Решта території Югославії була поділена між Болгарією, Угорщиною, Німеччиною та Італією.

15 квітня 1941 р. - молодий король Петр II Карагеоргієвич, який, не чекаючи настання повноліття, узяв на себе відповідальність за долю країни, змушений був емігрувати спочатку до Греції, а потім до Єгипту. Згодом він перебрався до Лондона.

17 квітня 1941 р. - Югославію було окуповано нацистськими військами.

1941 р. - Югославія капітулювала. Нацисти розчленували територію країни на частини - "незалежні" Сербію і Хорватію. Основним знаряддям нацистського режиму стала так звана "незалежна держава Хорватія" Усташський терор та німецька окупація викликали активізацію руху чотників (чота - загін) під проводом Д. Михайловича. Чотники орієнтувалися на емігрантський уряд у Лондоні і ставили на меті звільнення країни.

1941 - 1945 рр. - масштабну визвольну війну проти окупантів розгорнула Комуністична партія Югославії (КПЮ). На звільненій території влада переходила до рук народно-визвольних комітетів.

25-26 листопада 1942 р. - у м. Біхач (Боснія) відбулись установчі збори за участю Збори ухвалили рішення про створення Антифашистського віча народного визволення Югославії (АВНВЮ). Водночас із розрізнених партизанських загонів було створено Народно-визвольну армію Югославії (НВАЮ). Збори ухвалили рішення про створення Антифашистського віча народного визволення Югославії (АВНВЮ) Водночас із розрізнених партизанських загонів було створено Народно-визвольну армію Югославії (НВАЮ).

Вересень 1944 р. - на територію Югославії вступили радянські війська.

20 жовтня 1944 р. - звільнення Белграда, а також Сербії позиції народно-визвольного руху ще і більш зміцнилися. Одночасно було завдано удару по чотницькому руху.

7 березня 1945 р. - Й. Броз Тіто відповідно до рекомендацій, ухвалених Кримською конференцією керівників СРСР, США, Великої Британії, сформував уряд Демократичної Федеративної Югославії (ДФЮ), який офіційно був визнаний протягом березня СРСР, Британією та США.

Навесні 1945 р. - представницька делегація ДФЮ прибула до Москви.

11 квітня 1945 р. - Й. Броз Тіто і В. М. Молотов підписали у присутності Сталіна радянсько-югославську угоду про дружбу, взаємну допомогу та повоєнне співробітництво. Кремлівське керівництво прагнуло зміцнити свій вплив у Югославії.

Серпень 1945 р. - у країні почала здійснюватись аграрна реформа.

Травень 1945 р. - було введено по суті монополію зовнішньої торгівлі, у серпні - скасовано іноземні концесії на видобуток корисних копалин.

Листопад 1945 р. - на виборах до Установчої Скупщини КПЮ отримала 90% голосів.

29 листопада 1945 р. - Установча Скупщина проголосила Югославію Федеративною Народною Республікою (ФНРЮ). Того ж дня було ухвалено Декларацію про остаточну ліквідацію монархії.

31 січня 1946 р. - ухвалена нова конституція країни, котра закріпила федеративний устрій держави, до складу якої увійшли 6 союзних республік: Сербія (дві автономії - Воєводина і Косово), Хорватія, Словенія, Боснія і Герцеговина, Македонія, Чорногорія. Переважаючою визнано державну власність.

1946 р. - законом про націоналізацію великої промисловості. Очоливши національно-визвольний рух у боротьбі проти фашизму й ліквідувавши політичних супротивників, КПЮ прийшла до влади, розпочавши формування тоталітарного за своєю суттю режиму в країні.

Вересень 1947 р. - Лідер Югославії Й. Броз Тіто став на чолі уряду і правлячої партії. Керівництво КПЮ відмовилось брати участь у засіданнях Інформбюро, створеного на Нараді комуністичних і робітничих партій Східної Європи. Серйозні протиріччя між двома країнами поглибилися, коли західні країни запропонували Югославії повернути Італії порт Трієст. В СРСР можливість такого перебігу подій розглядалася тільки за умови перемоги комуністів на виборах в Італії.

20 березня 1948 р. - ВКП (б) надіслала керівництву КПЮ листа з численними докорами. Почалось інтенсивне листування між Москвою і Белградом. У свою чергу, Тіто висловив занепокоєність у зв'язку з лютневим переворотом у Празі. Він нагадав Кремлю про недостатню, з його точки зору, допомогу під час війни.

Червень 1948 р. - Інформбюро ухвалило резолюцію "Про становище у КПЮ". Керівники югославських комуністів були звинувачені у невизнанні марксистської теорії класів і класової боротьби у перехідний період.

29 червня 1948 р. - югослави відповіли довгим і не менш різким листом. У Москві почала виходити сербською мовою газета "За соціалістичну Югославію", покликана "згуртувати всі антитітовські сили".

26 червня 1950 р. - нові підходи до проблеми „соціалістичного будівництва було викладено Й. Броз Тіто у Скупщині ФНРЮ. За його пропозицією парламент Югославії ухвалив цього дня закон про передачу заводів в управління робітникам.

Зміни заторкнули і правлячу партію, яка після VI з'їзду стала називатися Союзом комуністів Югославії (СКЮ). Як було відзначено на з'їзді, партія в умовах розвитку самоврядування не могла більше відігравати директивної ролі у державному і суспільному житті. За нею зберігалось право розробки генеральної лінії, але боротися за її втілення вона повинна була.

ТЕМА 14: «Південно-слов'янські народи в другій половині XX ст.»

Вид заняття: Лекція

Мета: Розкрити основні віхи політичного розвитку Сербії, Хорватії, Чорногорії, Словенії, Боснії та Герцеговини у другій половині XX - початку XXI ст.

Дидактична: Усвідомити основні віхи політичного розвитку Сербських, Хорватських, Чорногорських, Словенських, Боснійських та Герцеговинських земель в період розпаду Османської імперії та протягом всього бурхливого XX ст. Ознайомитись з культурою, засвоїти особливості історичного розвитку Сербських, Хорватських, Чорногорських, Словенських, Боснійських та Герцеговинських народів протягом XX – на початку XXI ст.

Виховна: викликати почуття поваги, інтересу до історії південних слов'ян.

Література:

1. Бейліс О. С. Новітня історія Югославії (1918-1974 рр.). – Львів, 1975.
2. Болгария в XX веке: Очерки политической истории / Под ред. Е. Л. Вальной. – М.: Наука, 2003. – 463 с.
3. Віперман В. Європейський фашизм: Порівняльний аналіз (1922-1982). – К.: Дух і літера, 2008. – 273 с.
4. Джурич М. М. Образование многонационального государства Югославии, 1918-1921. – М., 1970.
5. Исламов Т. М., Пушкаш А. И., Шушарин В. П. История Венгрии. – М.: Наука, 1991. – 608 с.
6. История Румынии / Под ред. И. Болован, И.-А. Поп. – М.: Весь мир, 2005. – 680 с.
7. Контлер Л. История Венгрии. – М.: Весь мир, 2002. – 656 с.

8. Краткая история Болгарии / Под ред. Г. Г. Литаврина. – М.: Наука, 1987.
9. Писарев Ю. А. Образование Югославского государства. – М., 1975.
10. Смирнова Н. Д. История Албании в XX веке. – М.: Наука, 2003. – 431 с.
11. Яровий В. І. Історія західних і південних слов'ян у XX ст. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.

План лекційного заняття:

Політичний розвиток Югославії в 50-ті - на початку 70-х років. Наростання соціально-економічних труднощів і міжнаціональних протиріч в середині 70-х - початку 90-х років. Послетітовська Югославія. Міжнаціональний конфлікт в Косово. Зростання економічної і політичної роз'єднаності суб'єктів Югославської федерації. Лібералізація політичної системи СФРЮ в кінці 80-х років. Багатопартійність і вільні вибори. Проголошення незалежності союзними республіками і розпад Югославської федерації. Югославія в системі міжнародних відносин в 1945 - наприкінці 1980-х рр. Участь у створенні системи безпеки країн Центральної та Південно-Східної Європи. Республіки Боснія і Герцеговина, Македонія, Словенія, Союзна республіка Югославія, Хорватія. Внутрішньополітичні, міжнаціональні та зовнішньополітичні чинники розвитку нових держав. Дейтонские угоди 1996 р. Культура, наука і освіта в XX ст. Введення обов'язкової шкільної освіти. Університети та Академії наук. Розвиток національних літератур. Живопис. Архітектура. Внесок російських емігрантів в культуру міжвоєнної Югославії. Література. Образотворче мистецтво та архітектура. Зміни в способі життя.

Зміст лекції:

Квітень 1963 р. - ухвалена нова конституція країни, котра поширила самоврядувальні стосунки і на установи невиробничої сфери, країна стала називатися Соціалістичною Федеративною Республікою Югославією (СФРЮ).

Грудень 1964 р. - VIII з'їзд СКЮ накреслив основні принципи широкого комплексу заходів, що отримали назву "суспільно-економічна реформа".

Липень 1965 р. - Скупщина СФРЮ ухвалила законопроекти: було ліквідовано державні централізовані інвестиційні фонди, сфери охорони здоров'я, освіти і культури переводилися на самофінансування із місцевих джерел; засновувався Фонд федерації для прискореного розвитку слаборозвинутих в економічному відношенні регіонів.

60-х - на поч. 70-х років ХХ ст. - до конституції СФРЮ 1963 р. було внесено ряд змін і доповнень, що значно розширювали самостійність республік, країв і підприємств у сфері господарської діяльності.

1953 р. - після смерті Сталіна сталася нормалізація радянсько-югославських відносин. Прийняті у 1955-1956 рр. за підсумками візитів М. Хрущова до Белграда (1955 р.) та Й. Броз Тіто до СРСР (1956 р.) радянсько-югославські документи містили основні принципи поліпшення двосторонніх відносин.

Травень 1974 р. - Югославська система самоврядування лише частково пом'якшила комуністичний режим. У цілому ж югославська система зберегла автократичні риси, що найбільш наочно виявилось у культі особи Тіто та його необмеженій владі. Скупщина СФРЮ обрала його президентом Югославії без обмеження строку мандата. Тоді ж, на Х з'їзді СКЮ, він був обраний довічним головою СКЮ.

1974 р. - нова конституція істотно розширила права союзних республік і автономних країв, поглибила всю систему самоврядування, децентралізацію югославської держави. Майже рівні права було надано автономним краям Косово і Воєводині, що у Сербії розцінили як підрив її єдності. У новому державному устрої виразно проглядали риси конфедерації. Конституція об'єктивно сприяла послабленню центральних органів федерації. Єдність країни було на практиці поставлено в залежність від єдності СКЮ, а долю останнього - від особи Тіто.

1966 р. - зміщення з усіх посад А. Ранковича. Основним, як і в попередні часи, стало протиріччя між хорватським і сербським етнічними кланами. Федеральне керівництво на чолі з Тіто, помітивши ці тенденції, визнало найбільш небезпечним сербський клан і завдало по ньому випереджувального удару. Після зміщення з усіх посад А. Ранковича розпочалася боротьба за ліквідацію переважання сербів у

федеральних органах влади. Наслідком стало різке поживавлення націоналістичних течій у Косово, серед албанців і у Хорватії.

1968-1971 рр. - були позначені національними виступами в Косово, демонстраціями белградських студентів, загостренням ситуації у Хорватії. Аналогічні процеси відбувалися і в інших союзних республіках та автономних краях. Югославське керівництво на чолі з Тіто вбачало їхні причини у недовершеності політичних реформ.

4 травня 1980 р. - після смерті лідера Югославії відцентрові тенденції посилились. Найвищі посади у державі і СКЮ заміщувались строком на один рік по черзі представниками всіх республік і країв.

Наприкінці травня 1981 р. - національні проблеми стали віссю політичного життя Югославії, великі заворушення спалахнули у найбільш відсталому в економічному відношенні краї Косово. Національні проблеми у країні тісно перепліталися з погіршенням соціально-економічного становища у країні, наростанням глибокої кризи.

1989 р. - подальший розвиток подій в країні відбувався і під впливом міжнародних факторів. "Перебудова" в СРСР, безкровні революції у ряді країн Центральної та Південно-Східної Європи прискорили політичні процеси в Югославії. Останньою цементуючою основою югославської федерації залишався СКЮ - правляча партія країни. Початок розпаду СКЮ став початком розвалу Югославії.

20-22 січня 1990 р. - у Белграді відбувся XIV позачерговий з'їзд, якому судилося стати останнім в історії СКЮ. На ньому делегації Словенії та Хорватії оголосили про незалежність своїх партійних організацій і залишили з'їзд. Центр ваги політичного керівництва остаточно перемістився у республіки.

1990 р. - став роком проведення виборів на багатопар-тійній основі у союзних республіках і початком діяльності знов обраних республіканських парламентів.

Квітень 1990 р. - відбулися вибори у Словенії та Хорватії. В обох республіках комуністи зазнали поразки. У Словенії до влади прийшла Демократична опозиція

Словенії (ДЕМОС), головою Президії У Хорватії перемогла Хорватська демократична співдружність (ХДС), а її лідер Ф. Туджман.

1990 р. - у Хорватії різко загострилися хорвато-сербські протиріччя. За конституцією Хорватія проголошувалась державою тільки хорватського народу, у населеній переважно сербами Сербській Країні (центр - м. Кнін) було проголошено свою республіку і ухвалено Декларацію про суверенітет і автономію, Так виник сербський рух у Хорватії, який поставив за мету не дозволити відірвати себе від Сербії.

Листопад - грудень 1990 р. - відбулися вибори на багатопартійній основі і в інших чотирьох югославських республіках. Загальну увагу привернули вибори у Сербії. Тут колишнього Союзу комуністів Сербії, який оголосив про саморозпуск улітку 1990 р., і Соціалістичного союзу трудового народу було створено Соціалістичну партію Сербії (СПС).

1990 р. - Вибори у Чорногорії принесли перемогу Союзу комуністів, який, зберігши свою назву, проголосив демократичні реформи у країні.

1990 р. – на виборах Македонії жодна з партій не отримала більшості. Лідером Македонії було обрано К. Глігорова, представника старої політичної еліти.

26 червня 1991 р. - Словенія і Хорватія, кожна окремо, проголосили свою повну незалежність. Федеральна влада у Белграді оголосила ці акти незаконними і шляхом введення військ на території цих країн сподівалася запобігти відокремленню двох колишніх союзних республік.

Вересень 1992 р. - Македонія здобула незалежність на основі референдуму, уникнувши воєнної конфронтації.

Квітень 1993 р. - парламент Боснії і Герцеговини проголосив незалежність своєї країни. СФРЮ вже практично не існувала. у Белграді вирішили створити нову федерацію - Союзну республіку Югославію (СРЮ), яка об'єднала Сербію і Чорногорію. Нову державу очолив лідер колишніх комуністів Сербії Слободан Мілошевич, котрий став президентом СРЮ.

Листопад 1990 р. - у Боснії та Герцеговині за підсумком перших багатопартійних виборів до влади прийшли партії, що представляли основні

національно-релігійні .Ірули населення: мусульманська Партія демократичної дії, Сербська демократична партія і Хорватська демократична співдружність. Між ними розгорнулося гостре політичне протиборство Більшість у республіканському парламенті отримала Партія демократичної дії, а її голова А. Ізетбегович став головою Президентом Боснії та Герцеговини, тобто керівником республіки.

6 квітня 1992 р. - країни ЄС визнали незалежність Боснії та Герцеговини. Одразу ж після цього спочатку у Сараєво а потім і в інших регіонах республіки розпочалися зіткнення збройних формувань етнічних громад, які незабаром переросли у повномасштабну громадянську війну. Сербію було звинувачено у підтримці сепаратистських зазіхань боснійських сербів і агресії проти Боснії та Герцеговини. 30 травня Рада Безпеки ООН ухвалила рішення про міжнародну політичну й економічну ізоляцію СРЮ (Сербії та Чорногорії).

1992 р. - в перебігу воєнних дій навесні й восени боснійські серби, маючи краще організовану армію, перевагу у бойовій техніці і озброєнні досягли значних воєнних успіхів у всіх регіонах Боснії та Герцеговини, практичне повністю блокувавши столицю республіки - Сараєво. Протягом кількох місяців місто піддавалося нищівному бомбардуванню.

1994 р. - бойові дії мали в цілому позиційний характер без істотних змін лінії фронту: вдалося погасити тільки після створення мусульmano-хорватської федерації. Угоду з цього питання за посередництва США було підписано у березні 1994 р. у Вашингтоні.

Липень 1994 р. - поворотним моментом у цій трагедії стало створення міжнародної Контактної групи (КГ) по Боснії та Герцеговині у складі представників Росії, США, ФРН, Франції .Великої Британії. Над-час напружених консультацій КГ було сформовано мирний план.

Травень - серпень 1995 р. - армія Республіки Хорватії у ході широкомасштабних воєнних операцій повернула під свій контроль більшу частину території Сербської Країни, а сербсько-країнська армія, що взаємодіяла з частинами боснійських сербів, перестала існувати як воєнна сила.

Серпень-вересень 1995 р. - серйозним ударом для сербів у Боснії стало бомбардування авіацією НАТО їхніх військових і промислових об'єктів, здійснене з відомої Ради Безпеки ООН. За 3,5 роки бойових дій у Боснії та Герцеговині вбито й поранено десятки тисяч людей, зруйновано сотні міст, населених пунктів.

Листопад 1995 р. - На його основі конфліктуючі сторони за підтримки країн-членів КГ у в американському місті Дейтон розробили пакет мирних документів з боснійського врегулювання, який і було **14 грудня 1995 р.** підписано у Парижі президентом Республіки Сербії Слободаном Мілошевичем, головою Президії Боснії та Герцеговини А. Ізет-беговичем і президентом Хорватії Ф. Туджманом. Свої підписи під цим документом як свідки поставили і керівники країн - членів Контактної групи - президенти Б. Клінтон, Ж. Ширак, прем'єр-міністри Дж. Мейджор, В. Чорномірдин, канцлер Г. Коль. Згідно з мирною угодою Боснія і Герцеговина залишається єдиною державою у її міжнародно визнаних кордонах, однак складатиметься з двох суб'єктів - Боснійської мусульmano-хорватської Федерації і Республіки Сербської.

14 вересня 1996 р. - у Боснії та Герцеговині відбулися перші повоєнні вибори. На загальнодержавному рівні були обрані три члени Президії Боснії та Герцеговини (колегіальні глави держави): Алія Ізетбегович (боснієць-мусульманин) та Крешимир Зубак (хорват) представляли Боснійську мусульmano-хорватську Федерацію, а серб Момчило Країшник - Республіку Сербську в БЦ. Становище у країні залишається складним, та головне - покладено край кровопролитній війні. Майбутнє Боснії та Герцеговини в руках її народів і політиків.

Листопад 1996 р. - у Союзній Республіці Югославії центром уваги стали вибори в Сербії Перемогу здобула Сербська соціалістична партія, а її лідер Слободан Мілошевич був обраний президентом Сербії. Однак Верховний суд Сербії не без участі соціалістів скасував результати виборів здобула опозиція.

Березень 1998 р. - у сербській провінції Косово виник новий міжетнічний конфлікт, пов'язаний з албанцями, що проживають тут.

1999 р. - сили НАТО піддали територію Югославії бомбардуванням, змусивши Мілошевича погодитися на введення в Косово миротворців. Через кілька місяців він

був змушений поступитися владою демократичної опозиції. Пізніше Мілошевич постав перед Міжнародним трибуналом з розслідування військових злочинів. Нові керівники країни почали перебудовувати економіку і переписувати закони за європейським зразком.

Кінець 1990-х рр. - стали псуватися відносини між Сербією і Чорногорією. Чорногорське керівництво прагнуло налагодити більш тісні відносини з країнами Заходу. Республіка прискорила економічні реформи і відмовилася від єдиної валюти з Сербією.

2006 р. - чорногорці на референдумі проголосували за відділення від СРЮ. У тому ж році її незалежність визнали багато країн. Югославія остаточно припинила своє існування.

ТЕМА 15. «Історія Польщі у ХХ ст.»

Мета: Розкрити основні віхи політичного розвитку Польщі у ХХ ст.

Дидактична: Усвідомити основні віхи політичного розвитку Польських земель в період розпаду імперії та протягом всього ХХ ст. Ознайомитись з культурою, засвоїти особливості історичного розвитку Польського народу в ХХ ст.

Виховна: викликати почуття поваги, інтересу до історії західних слов'ян.

Література:

1. Брониславский Е., Вачнадзе Г. Польский диалог. – Тбилиси: Ганатлеба, 1990. – 640 с.
2. Віперман В. Європейський фашизм: Порівняльний аналіз (1922-1982). – К.: Дух і літера, 2008. – 273 с.
3. Власть – общество – реформы: Центральная и Юго-Восточная Европа. Вторая половина ХХ века / Под ред. Э. Г. Задорожнюк. – М.: Наука, 2006. – 442 с.
4. Волокитина Т. В., Мурашко Г. П., Носкова А. Ф. Народная демократия: Миф или реальность? Общественно-политические процессы в странах Восточной Европы в 1944-1948 гг. – М., 1993.

5. Зашкільняк Леонід Опанасович, Крикун Микола Григорович. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. - Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. - 752 с + 8 кол. мап.
6. Краткая история Польши / Под ред. В. А. Дьякова. – М.: Наука, 1993. – 528 с.
7. Народные и национальные фронты в антифашистской освободительной борьбе, в революциях 40-х гг. – М., 1986.
8. Ротшильд Д. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. – К.: Мегатайп, 2001. – 496 с.
9. Ротшильд Д., Уїнгфілд Н. М. Повернення до різноманітності: Політична історія Східно-Центральної Європи після Другої Світової війни. – Київ: Мегатайп, 2004. – 384 с.
10. Социальная структура и политические движения в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Межвоенный период. – М., 1986.
11. Тоталитаризм: Исторический опыт Восточной Европы. – М., 1994.
12. Тымовский М., Кеневич Я., Хольцер Е. История Польши. – М.: Весь мир, 2004. – 544 с.
13. Фашизм и антидемократические режимы в Европе: начало 1920-х – 1945 гг. – М., 1981.
14. Шимов Я. Австро-Венгерская империя. – М.: Эксмо, 2003. – 608 с.
15. Яровий В. І. Історія західних і південних слов'ян у ХХ ст. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.

План лекційного заняття:

Історія Польщі у першій половині ХХ ст. Польські землі в роки Першої світової війни. Польське питання в політиці воюючих сторін до 1916 р. Формування інститутів державної влади в країні і за кордоном. Утворення Польської Республіки (другої Речі Посполитої). Діяльність Ю. Пілсудського. Польське питання на Паризькій мирній конференції 1919 р. Ризький мир 1921 р. Польська економіка у 1919-1939 рр. Соціальна структура і динаміка її зміни. Реструктуризація промисловості. Роль національного та іноземного капіталів в індустріалізації.

Аграрні реформи 1920 і 1926 рр. Політичний розвиток в міжвоєнні роки. Діяльність Законодавчого сейму з формування основ парламентаризму. Вбивство президента Г. Нарutowича. Особливості партійно-політичної системи в 1922-1926 рр. Криза парламентської системи зразка 1921 р. Соціальні й національні конфлікти. Державний переворот Пілсудського у травні 1926 року і становлення авторитарного режиму "санації". Режим і опозиція в 1926-1930 рр. Створення, діяльність і розгром "Центролева". "Брестські" вибори 1930 р. Наступ на політичні свободи. Початок загальнонаціональної консолідації в 1938-1939 рр. Радянсько-німецький пакт про ненапад і Польща. Польський народ в роки Другої світової війни. Звільнення Польщі в 1944-1945 рр. Історія Польщі у другій половині ХХ – початку ХХІ ст. Боротьба за вибір шляхів післявоєнного розвитку. Польський комітет національного визволення. Варшавське повстання. Роль радянського фактору в політичному житті Польщі в 1944-1945 рр. Соціально-економічна політика. Ялтинська конференція "великої трійки" і Польща. Соціально-економічний розвиток Польщі. 1949-1989 рр. Оформлення командно-розподільчої системи в першій половині 50-х років. Спроби удосконалення механізму управління економікою в другій половині 50-х - 80-і роки. Сільське господарство. Специфіка включення польської економіки у світову та соціалістичну економічні системи в 70-і роки. Політичний розвиток Польщі наприкінці 40-х - наприкінці 80-х років. Масові виступи протесту в 1956 р. Політичні перетворення в другій половині 50-х - 60-і роки. Виступи інтелігенції і робітників у 1968 і 1970-1971 рр. Ера Е. Герека. Влада і суспільство в кризові моменти. Оформлення організованої опозиції. Гельсінські угоди і внутрішньополітичне життя в Польщі. Хвилювання літа 1980 р. Створення "Солідарності" і боротьба за владу в 1980-1981 рр. Запровадження воєнного стану. Реформи 80-х років. "Круглий стіл" 1989 р. і його рішення. Сучасна Польща. Парламентські вибори 1989 Діяльність уряду Т. Мазовецького. Зміни в партійній системі. Формування парламентської системи правління. Мала Конституцією 1992 р. Становлення ринкової економіки. Конституція 1997 р. Культура, наука і освіта в ХХ ст. Зміни в способі життя поляків. Вища освіта. Література, мистецтво.

Зміст лекції:

1900 р. - Соціал-демократичні організації Королівства Польського і Литви об'єдналися в партію Соціал-Демократія Королівства Польського і Литви (СДКПіЛ).

14 січня 1905 р. - загальний страйк у Варшаві - демонстрація розігнана 16 (29) січня - і Лодзі.

22 червня 1905 р. - у Лодзі пройшов загальний страйк, який переріс в збройне повстання (Лодзьке повстання).

Листопад 1905 р.- у Домбровському басейні утворилася Червона республіка. У Сосновці утворився Комітет громадської безпеки, який взяв в свої руки владу в місті.

1 грудня 1905 р. - у Королівстві Польському відмінено військовий стан.

1906 р. - СДКПіЛ вступила в об'єднану РСДРП (на IV з'їзді РСДРП).

14 серпня 1914 р. - після початку Першої світової війни імператор Микола II оприлюднив Найвищий Маніфест, в якому обіцяє надати автономію Польщі в обмін на допомогу поляків у війні проти Німеччини та Австро-Угорщини. Барановичі. Також створена "Відозва до поляків" Верховного Головнокомандувача великого князя Микола Миколайовича Романова.

21 вересня 1914 р. - Австро-Угорщина. Саморозпуск Східного легіону Польського (створеного 16.08.1914).

5 липня 1915 р. - Росія. Седлец. Нарада Ставки з керівництвом Північно-Західного фронту. Прийнято рішення про відведення військ фронту з Польщі аж до рубежу р. Бобер - Нарев - кр. Брест-Литовський - м.Ковель.

5 листопада 1916 р. - Німеччина і Австро-Угорщина опублікували спільну декларацію про створення незалежного Польського королівства (під німецьким протекторатом).

10 січня 1917 р. - США. Вашингтон. Нота країн Антанти президенту В.Вільсону з декларацією про конкретні умови миру, серед яких значиться: відновлення незалежності Польщі.

17 березня 1917 р. - у Києві утворилася Рада (Центральна рада України) під головуванням історика М.С. Грушевського.

27 березня 1917 р. - заклик Петроградського ради до народів усього світу укласти мир без анексій, проголошується право націй на самовизначення, яким можуть скористатися і поляки.

29 березня 1917 р. - Росія. Петроград. Тимчасовий уряд визнав право Польщі на самовизначення. Реалізація цієї заяви відкладається до скликання Установчих зборів.

6 квітня 1917 р. - Польська Тимчасова Державна рада заявила, що схвалює декларацію російського Тимчасового уряду від 29 (16) березня, але заперечує проти того, щоб рішення питання було одностороннім - підписаним тільки російським Установчими зборами.

Серпень 1917 р. - Париж. Створено Польський національний комітет на чолі з Р. Дмовським.

1917 р. - внаслідок повалення царизму і листопадової революції 1918 р. створені сприятливі умови для відновлення незалежності Польщі.

На початку 1918 р. - у Королівстві Польському, що було частиною Російської імперії, а з 1915 р. було окуповане німецько - австрійським військами, спостерігається піднесення національного руху. Очолює його лідер правих соціалістів (ППС) Ю. Пілсудський, що командував польським легіоном. Розуміючи, що Німеччина і Австрія зазнають поразки, він налагодив зв'язок з Антантою. За це був заарештований.

7-8 листопада 1918р. - представники лівих партій (ліве крило ППС, ГСД, ПЛП) створили в Любліні незалежний уряд, який очолив лідер ГСД З. Гашинський. Було проголошено: Польську Народну Республіку; демократичні свободи.

10 листопада 1918р. - у Варшаві Регентська Рада передає владу Ю. Пілсудському. Головою уряду стає Є. Морачевський.

Наприкінці 1918 р. - Польща була втягнута у війну в Сх. Галичині (ЗУНР). За підтримки Антанти до липня 1919 р. їм вдалось окупувати всю Сх. Галичину. Та до 1923 р. ця територія вважалась тимчасово окупованою. Польща підписала договір

“Про захист прав національних меншин”. Лише в 1923 р. Рада послів визнала за Польщею право на Сх. Галичину.

26 січня 1919 р. - відбулись вибори до Установчих зборів, що ухвалили малу конституцію. Необмежені права отримав “начальник держави” Ю. Пілсудський.

1919 р. - польські війська окупували Білорусь, Західну Волинь, райони Полісся.

28 червня 1919 р. - згідно Версальської мирної угоди до Польщі відійшли Познань, частина Помор'я, Донцингський кордон, Теминська Сілезія. Армія нараховувала 738 тис. чоловік.

22 квітня 1920 р. - між Польщею та УНР було підписано Варшавський договір, згідно з яким Польща визнавала УНР, оформлювався союз для боротьби з більшовиками, надалі вся Правобережна Україна мала увійти до Польщі.

24 квітня 1920 р. - було укладено військову конвенцію між УНР і Польщею. Збройні сили УНР переходили під польське командування. Петлюра фактично жертвував територією ЗУНР, щоби відстояти УНР у боротьбі проти більшовиків. Наступного дня розпочався спільний наступ військ Польщі та УНР з метою з'єднання з військами Врангеля.

25 квітня 1920 р. - польська армія з армією УНР розгорнула бойові дії проти більшовиків.

6 травня 1920 р. - була захоплена вся Правобережна Україна.

7 травня 1920 р. - поляки здобули Київ. Хоч у травні польсько-українські війська увійшли в Житомир, Вінницю, Київ і Директорія переїхала до столиці, відносини між поляками та УНР почали загострюватися. Війська радянської Росії розпочали наступ проти поляків у напрямі України та Білорусі.

12 червня 1920 р. - більшовики розгорнули наступ і до серпня вдерлись в Польщу. Польськими військами Взято Київ.

13 червня 1920 р. – польські війська захопили Житомир, Вінницю, Коростень, а наприкінці місяця Західний фронт вийшов на Варшавський напрям. Запеклі бої розгорнулися на підступах до Варшави та Львова. 15 серпня 1920 року польські війська перейшли в контрнаступ під Варшавою та розгромили частини Червоної

армії. Радянська армія була змушена укласти перемир'я у Ризі в жовтні 1920 року. За його умовами припинялися бойові дії та встановлювався кордон між Польщею, Росією та Україною. Проте війська УНР не визнали перемир'я і зайняли Вінницю. Вони вели запеклу боротьбу проти Червоної армії. В листопаді війська УНР змушені були відступити за річку Збруч, на територію, зайняту поляками. Тут армію УНР було роззброєно, а її особовий склад інтерновано в польські табори. Західна Україна та Західна Білорусь залишилась у складі Польської держави за Ризьким мирним договором, підписаним 18 березня 1921 року між РСФРР, УСРР і Польщею. Польща визнала УСРР, а Сх. Галичина опинилась у складі Польщі до 1939 року.

15 серпня 1920 р. - перемога здобута Модліном заставила обидві сторони розпочати мирні переговори.

18 березня 1921 р. - у Ризі було підписано мирний договір: Польща визнає УСРР; армію УНР інтерновано; Східна Галичина та Західна Білорусь входили до складу Польщі.

17 березня 1921 р. - у Польщі було прийнято конституцію: законодавча влада належала сейму і сенату; парламент обирався на 5 років; виборче право отримали всі громадяни з 21 року; бути обраним могли з 25 років; президент обирався на 7 років парламентом. Пілсудський, невдоволений тим, що конституція обмежувала права керівника держави, відмовився балотуватися на посаду президента. Ним було обрано Г. Нарutowича, але через тиждень після виборів його вбили. Новим президентом обрали С. Войцеховського, замолоду пов'язаного з ППС. Хоч Пілсудський і не балотувався на пост президента, він хотів захопити владу.

Грудень 1923 р. - до влади прийшов уряд соціал-демократа В. Грабського. Було здійснено ряд заходів по стабілізації валюти, створені умови для капіталовкладення. Погіршення міжнародного становища, "митна війна" з Німеччиною ускладнило внутрішнє становище держави, зміцнюється авторитет Ю. Пілсудського, що відстоював ідею "сильної влади" і мав підтримку в армії.

12 травня 1926 р. - війська, вірні Пілсудському, взяли під контроль Варшаву, заколот підтримали робітники. Як Пілсудський, так і уряд не хотіли громадянської війни.

14 травня 1926 р. - Войцеховський та уряд Вітоса склали повноваження, парламент обрав президентом І. Мошицького, а Ю. Пілсудський став диктатором. Було проголошено режим “санації”. Внаслідок значних іноземних капіталовкладень економіка країни частково стабілізується. Прихід до влади Пілсудського збігся з частковою стабілізацією економіки. Її було досягнуто за допомогою іноземного капіталу.

1926 р. - почалися з’являтися перші ознаки кризи, яка тяжко вразила економіку 1928 року і тривала аж до 1935 року. Криза охопила не лише трудящі маси, а й буржуазію. У 1930-35 роках збанкрутувало 3 тисячі підприємств, у тому числі і великих фірм. В умовах економічної кризи й політичного терору народні маси вели боротьбу проти диктатури.

Кінець 20-х рр. - населення Польщі складало 30 млн. осіб, з них 30% входили до різних національних меншин. Більше 70% польського населення було сільським. Промисловість Польщі була в основному роздріблена. Торгівля і ремесла знаходилась в руках європейської громади (3 млн). Промислових робітників було 1 млн. В 1933 р. було 400 тис. безробітних, допомогу отримували лише 67 тис.

Березень 1928 р. - Ю. Пілсудський створив Безпартійний блок, який підтримав церкву, магнати. Однак на виборах ББ і ліві партії отримали однакову кількість голосів.

1929 р. - Польща однією з перших відчула ударів світової економічної кризи, була паралізована текстильна промисловість, знизився експорт (на 66%). Дефіцит бюджету зріс до 337 млн. Злотих. Зростає кількість безробітних (1,5 млн.). все це призводить до загострення соціальних конфліктів.

1935 р. - для посилення влади була прийнята нова конституція: президент був невідконтрольний; уряд, парламент, суди, збройні сили підпорядковані президенту; уряд був незалежним від парламента; скасовувався ряд громадських прав.

10 травня 1935 р. – Ю. Пілсудський помер. Державу фактично очолює міністр збройних сил генерал Е. Ридз-Смігли та група “полковників” (Славой-Складковський, В. Бек).

1938 р. - Польща спробувала розв'язати конфлікт з Литвою, але під тиском СРСР відмовилась від ультиматуму.

1921 і 1925 рр. - Польща уклала договір з Францією про взаємодопомогу.

Листопад 1938 р. - використовуючи Мюнхенську змову Польща приєднала Тешинську Сілезію.

1939 р. - правлячі кола Німеччини посилюють тиск на уряд Польщі з вимогою побудови екстериторіальної автостради через Данцигський коридор, а також передачі Гданська.

1 вересня 1939 р. - сили вермахту вдерлись в Польщу.

17 вересня 1939 р. - Західна Україна і Білорусія були зайняті Червоною Армією.

6 вересня 1939 р. - уряд Польщі емігрував до Англії.

19 вересня 1939 р. - переїхав до Румунії президент Польщі Ігнаци Мошіцкій і польський уряд інтерновані.

27 вересня 1939 р. - у Польщі після триденної бомбардування німецькою авіацією впала Варшава.

28 вересня 1939 р. - польська армія припиняє опір. Німеччина і СРСР підписують Договір про поділ Польщі.

29 вересня 1939 р. - у Румунії президент Польщі Ігнаци Мошіцкі відмовляється від своєї посади на користь спікера сенату Владислава Рачкевича, що знаходиться у Франції. Маршал Владислав Сікорський формує польський уряд у вигнанні, яке розташувалося в м. Анжері.

8 жовтня 1939 р. - Німеччина оголошує про включення Західної Польщі до складу рейху.

10 жовтня 1939 р. - починається депортація польських євреїв в Люблінське гетто.

31 жовтня 1939 р. - Відкрилася Позачергова п'ята сесія ВР СРСР, на якій з доповіддю про зовнішню політику виступив В.М. Молотов. Йшлося про зближення з Німеччиною. 2 листопада ВР прийняла закони про включення до складу СРСР територій Західної Беллорусі і Західної України.

Жовтень 1939 р. - почалося створення (1939, жовтень - лютий 1940 рр.) Перших військових з'єднань Армії Крайової, польської підпільної армії, яка підпорядковувалася наказам польського емігрантського уряду.

Листопад 1939 р. - Польський емігрантський уряд в м. Анжері оголосив стан війни з Радянським Союзом. Причиною такого екстравагантного кроку стала передача Радянським Союзом Литві м. Вільно 10 жовтня 1939 р.

5 серпня 1940 р. - Британський уряд підписує договори з польським урядом в Лондоні і 7 серпня з керівництвом Вільної Франції, очолюваним Шарлем де Голлем.

6 липня 1941 р. - Радянські війська залишають зайняту 17 вересня 1939 року частку Польщі та прибалтійські держави і відходять на лінію Сталіна - старий польський кордон.

30 липня 1941 р. - між урядами СРСР і Польщею (емігрантський в Лондоні) підписано угоду про відновлення дипломатичних відносин, взаємодопомоги у війні проти Німеччини і про формування на території СРСР польської армії. Прийнято рішення про утворення Армії Андерса на території СРСР і за сприяння польського правітелства в Лондоні. Однак через брак офіцерських кадрів - постійні запити до радянського керівництва про долю польських офіцерів заарештованих в 1939 р., як наслідок Армію Андерса вирішили евакуювати з СРСР - до весни 1942 року. Евакуація йшла через Північний Іран, підконтрольний СРСР.

15 січня 1943 р. - звернення ЦК Польської робітничої партії до "делегатури" польського емігрантського уряду із закликом створити національний фронт боротьби з німецько-фашистськими окупантами.

1 березня 1943 р. - опублікування декларації ЦК Польської робітничої партії "За що ми боремося?", в якій була сформульована програма-мінімум партії.

Березень-травень 1943 р. - створення за ініціативою польських комуністів і інших демократичних діячів масової антифашистської патріотичної організації в СРСР - "Союзу польських патріотів" - на протипагу польським збройним силам, що підкорявся польському уряду в еміграції в Лондоні

25 квітня 1943 р. - Польський уряд у вигнанні (в Лондоні) зробив заяву з приводу зникнення польських офіцерів на радянській території в 1939 році. Радянський уряд сприйняв заяву як наклепницьку кампанію проти СРСР і висунув ноту про розрив відносин з польським емігрантським урядом.

6 травня 1943 р. - Радянський уряд задовільнив прохання "Союзу польських патріотів" в СРСР про формування 1-ої польської піхотної дивізії імені Тадеуша Костюшка

4 липня 1943 р. - повертаючись з Близького Сходу (після консультацій з представниками Армії Андерса), В. Сікорський загинув в авіакатастрофі над Гібралтаром.

14 липня 1943 р. - з 14 липня 1943 по 24 листопада 1944 - голова польського уряду в Лондоні - Станіслав Миколайчик. Президент Польщі в еміграції - В. Рачкевич

12 жовтня 1943 р. - бій 1-ої польської дивізії імені Тадеуша Костюшко під Леніно в складі 33-ї армії Західного фронту. День народження народового Війська Польського.

Листопад 1943 р. - опублікування ЦК Польської робітничої партії програмної декларації "За що ми боремося?".

1 січня 1944 р. - утворення Крайової Ради Народової - вищого представницького підпільного органу демократичних сил Польщі.

1 січня 1944 р. - Декрет Крайової Ради Народової про створення Армії Людової.

3 квітня 1944 р. - створення польського штабу партизанського руху.

20 липня 1944 р. - війська 1-го Білоруського фронту і I-ї Польської армії вступили на територію Польщі.

21 липня 1944 р. - створення Польського комітету національного визволення. Об'єднання 1-ої польської армії з Армією Людовою в єдине Військо Польське.

22 липня 1944 р. - Маніфест Польського комітету національного визволення до польського народу.

26 липня 1944 р. - підписання Угоди між урядом СРСР і Польським комітетом національного визволення про відносини між Радянським Головнокомандуючим і Польською Адміністрацією після вступу радянських військ на територію Польщі.

1 серпня 1944 р. - почалося Варшавське повстання (1 серпня - 2 жовтня).

6-7 серпня 1944 р. - Переговори в Москві між представниками Польського комітету-національного визволення і польського емігрантського уряду.

6 вересня 1944 р. - Декрет Польського комітету національного визволення "Про проведення аграрної реформи".

13 вересня 1944 р. - війська 1-го Білоруського фронту спільно з 1-ю армією Війська Польського звільнили Прагу - передмістя Варшави.

29 листопада 1944 р. - з 29 листопада 1944 по червень 1947 року - глава польського уряду в Лондоні - Томаш Арцишевський, Президент Польщі в еміграції - В. Рачкевич.

5 січня 1945 р. - визнання Радянським урядом Тимчасового уряду Польської республіки.

17 січня 1945 р. - війська 1-го Білоруського фронту спільно з 1-ю армією Війська Польського звільнили столицю Польщі Варшаву.

19 січня 1945 р. - війська 1-го Білоруського фронту звільнили місто Лодзь

19 січня 1945 р. - війська 1-го Українського фронту звільнили місто Краків.

19 січня 1945 р. - війська 4-го Українського фронту звільнили місто Кошице.

19 січня 1945 р. - війська 2-го Білоруського фронту звільнили місто Млава.

23 січня 1945 р. - війська 1-го Білоруського фронту оточили угруповання німецько-фашистських військ в Познані.

26 січня 1945 р. - війська 2-го Білоруського фронту вийшли на узбережжі Балтійського моря. "Відсікли головні сили східнопруського угруповання німецько-фашистських військ від центральних районів Німеччини.

17 лютого 1945 р. - рішення РНК СРСР про надання допомоги у відновленні столиці Польщі Варшави.

20 лютого 1945 р. - постанова ДКО про військових трофеї на території Польщі, згідно з якою всі промислові об'єкти з обладнанням і сировиною передавалися польській владі.

23 лютого 1945 р. - війська 1-го Білоруського фронту знищили угруповання німецько-фашистських військ в місті Познань.

18 березня 1945 р. - 1-я армія Війська Польського і з'єднання радянських військ завершили розгром німецько-фашистського гарнізону Кольберга і звільнили місто.

28 березня 1945 р. - війська 2-го Білоруського фронту звільнили місто Гдиня.

21 квітня 1945 р. - СРСР і Польща підписали договір про дружбу.

28 червня 1945 р. - в Польщі створено коаліційний уряд Осубка - Моравського - С. Миколайчика, а 5 липня 1945 західні держави відмовляють у визнанні польському уряду в еміграції Томаша Арцішевського. Офіційне керівництво польським підпіллям з Лондона припинено.

30 червня 1946 р. - на референдумі в Польщі більшість населення висловлюється на користь однопалатного парламенту і за широку націоналізацію.

14 липня 1946 р. - Єврейський погром в Кельце, Польща.

6 червня 1947 р. - Смерть В. Рачкевича, новий президент Польщі в еміграції - Серпень Залеський.

14 вересня 1947 р. - Польща денонсує конкордат з католицькою церквою 1925 року.

5 жовтня 1947 р. - на Варшавському нараді Комуністичних партій приймається рішення про утворення Комінформу (Комуністичне інформаційне бюро), який повинен координувати діяльність Комуністичних партій європейських країн.

Жовтень 1947 р. - С. Миколайчик біжить на Захід за допомогою американських і англійських дипломатів. Причина - його попередили, що 27 жовтня 1947 року на засіданні Сейму він буде позбавлений депутатських повноважень,

взятий під варту, найбільш ймовірний вирок - смертна кара. Дані дії цілком уклалися в систему приведення Польщі в 1946 - 1947 роках до примусової однопартійності з комуністами на чолі. І в цій системі С.Миколайчику - один з лідерів польської селянської партії (PSL), популярний на Заході політик - не був потрібен.

5 вересня 1948 р. - лідер Польської робітничої партії Владислав Гомулка зміщений зі свого поста за відхід від партійної лінії.

15 грудня 1948 р. - у Польщі Польська робоча партія і Польська соціалістична партія об'єднуються в Польську об'єднану робітничу партію на чолі з Болеславом Берутом.

28 листопада 1950 р. - Польща і Східна Німеччина оголошують кордон по Одру - Нейсе кордоном між двома країнами.

20 листопада 1952 р. - у Польщі після перших парламентських виборів, проведених відповідно до нової конституції (26 жовтня), сейм (польський парламент) обирає прем'єр-міністром комуніста Болеслава Берута.

26 вересня 1953 р. - у Польщі заарештовано примас католицької церкви Стефан Вишинський.

1 серпня 1955 р. - Всесвітній конгрес молоді у Варшаві, Польща.

28 червня 1956 р. - у Познані, Польща, придушено виступ робітників. Нараховувались численні жертви.

21 жовтня 1956 р. - у Польщі Владислав Гомулка знову приходять до влади після того, як його обирають першим секретарем ЦК ПОРП.

28 жовтня 1956 р. - Кардинал Вишинський, примас Польщі, звільнений з в'язниці.

2 жовтня 1957 р. - Польща за підтримки Чехословаччини і Східної Німеччини пропонує на Генеральній Асамблеї ООН "план Рапакі" (так його називали на Заході) зі створення без'ядерних зон в Центральній Європі, що зменшувало ядерну загрозу для Європи. План названий по імені Адама Рапацького - міністра закордонних справ Польщі з 27 квітня 1956 року - до 22 грудня 1968 р.

17 липня 1959 р. - керівник СРСР М.С. Хрущов підтверджує радянські гарантії непорушності кордону між Польщею та Східною Німеччиною по Одеру-Нейсе і закликає до створення європейської без'ядерної зони.

20 липня 1960 р. - Польща звертається до країн НАТО з проханням визнати лінію по Одеру-Нейсе кордоном між Польщею та Східною Німеччиною (12 серпня Великобританія заявляє про те, що офіційне визначення меж Німеччини залежить від укладення мирного договору з Німеччиною).

7 грудня 1970 р. - Західна Німеччина і Польща підписують Договір про визнання кордону по Одеру-Нейсе.

14 грудня 1970 р. - криза в Польщі - зіткнення демонстрантів з військами - загинуло понад 1000 осіб - Гомулка пішов у відставку.

1 липня 1980 р. - Зростання цін на м'ясо викликає заворушення в промислових районах Польщі (24 липня польський уряд оголошує про підвищення заробітної плати).

14 серпня 1980 р. - Польські страйкарі захоплюють суднобудівний завод імені Леніна в Гданську.

31 серпня 1980 р. - Лех Валенса, лідер страйкуючих робітників у Гданську, підписує угоду з польським урядом, що передбачає створення вільних профспілок і яке гарантуватиме звільнення політичних в'язнів.

5 вересня 1980 р. - Станіслав Каня змінює Едварда Герека на посаді першого секретаря ЦК Польської об'єднаної робітничої партії.

16 грудня 1980 р. - у Гданську, Польща, урочисто відкрито пам'ятник робітникам, які загинули під час заворушень в грудні 1970 року.

9 лютого 1981 р. - генерал Войцех Ярузельський змінює Йозефа Пінтовського на посаді прем'єр-міністра Польщі.

19 лютого 1981 р. - Офіційна реєстрація незалежного профоб'єднання "Солідарність" владою ПНР.

22 березня 1981 р. - СРСР продовжує термін маневрів військ країн Варшавського Договору в Польщі до 7 квітня.

1 квітня 1981 р. - у Польщі вводиться нормований розподіл продуктів харчування.

17 квітня 1981 р. - Польські фермери добилися права організувати незалежну профспілку.

30 квітня 1981 р. - Центральний Комітет Польської об'єднаної робітничої партії схвалює програму помірних реформ.

23 липня 1981 р. - Польський уряд оголошує про скорочення продовольчого забезпечення карток і чотириразовому підвищенні цін на продукти харчування.

5 вересня 1981 р. - у Гданську, Польща, відкривається перший національний з'їзд незалежної профспілки "Солідарність" (до 10 вересня).

18 жовтня 1981 р. - Прем'єр-міністр Польщі генерал Ярузельський змінює Станіслава Каню на посаді першого секретаря ЦК Польської об'єднаної робітничої партії.

4 листопада 1981 р. - у Польщі заходять в глухий кут переговори між генералом Ярузельським, Лехом Валенсою і кардиналом Глемпа.

13 грудня 1981 р. - президент Войцех Ярузельський ввів у Польщі воєнний стан. Запровадження воєнного стану супроводжується масовими арештами і утиском цивільних і профспілкових прав.

29 грудня 1981 р. - президент США Рейган дає розпорядження про введення економічних санкцій проти СРСР за примус влади Польщі ввести в країні воєнний стан.

6 січня 1982 р. - профспілка "Солідарність" офіційний заборонений владою і продовжила боротьбу в підпіллі.

19 січня 1982 р. - Польська влада оголошують про збільшення цін на продовольчі товари з 1 лютого (від 200 до 400 відсотків).

29 січня 1982 р. - Американський уряд погоджується покрити борги Польщі.

31 січня 1982 р. - у зв'язку з заворушеннями в Гданську, Польща, викликаними підвищенням цін на продовольчі товари, влада запроваджує в місті комендантську годину.

1 березня 1982 р. - генерал Ярузельський прибуває в Москву для обговорення становища в Польщі.

1 травня 1982 р. - у Польщі 50 тисяч прихильників профспілки "Солідарність" організують демонстрацію протесту проти воєнного стану (4 травня військовий стан посилюється).

8 жовтня 1982 р. - відповідно до нового законодавства Польщі вводиться заборона на діяльність профспілки "Солідарність" і на створення нових профспілок.

10 жовтня 1982 р. - США вводять економічні санкції проти Польщі.

12 листопада 1982 р. - у Польщі звільнений з ув'язнення лідер "Солідарності" Лех Валенса.

19 грудня 1982 р. - державна рада Польщі оголошує про скасування воєнного стану в країні (з 31 грудня).

22 квітня 1983 р. - керівник польської профспілки "солідарність" Лех Валенса повертається на своє робоче місце на кораблебудівному заводі ім. Леніна в Гданську.

16 червня 1983 р. - Папа римський прибуває з офіційним візитом до Польщі, де веде переговори з генералом Ярузельським і Лехом Валенсою (19 червня польський уряд застерігає церкву від втручання в політику).

21 липня 1983 р. - Польський уряд оголошує про скасування воєнного стану та амністії політичних в'язнів.

5 жовтня 1983 р. - Нобелівська премія миру присуджується лідеру польської профспілки "Солідарність" Леху Валенсі.

19 січня 1984 р. - США частково скасовують торговельні санкції проти Польщі.

7 березня 1984 р. - польські студенти влаштовують сидячий страйк в коледжі Станіслава Сташека в Міетне, вимагаючи знову встановити розп'яття в аудиторіях.

6 квітня 1984 р. - польський уряд і католицька церква йдуть на компроміс в тому, що стосується наявності розп'яття в державних школах та інших громадських місцях.

19 жовтня 1984 р. - ксьондз Єжи Попелюшко загинув від рук польських спецслужб.

27 жовтня 1984 р. - польська влада допускає, що зниклий прихильник "Солідарності" священник Єжи Попелюшко міг бути убитий працівниками служби безпеки (30 жовтня тіло священника знайдено в якомусь баку; 31 жовтня в убивстві звинувачені три офіцери служби безпеки).

3 листопада 1984 р. - похорон ксьондза Є. Попелюшко при костелі св. Станіслава Костки. З промовами виступали примас Польщі Юзеф Глемп, Л. Валенса.

1 травня 1985 р. - у Польщі під час першотравневої демонстрації в Гданську відбувається зіткнення 10 тисяч прихильників профспілки "Солідарність" з поліцією.

6 листопада 1985 р. - Генерал Ярузельський йде у відставку з поста голови Ради міністрів, щоб зайняти пост голови Державної ради. Уряд очолює Збігнев Месснер.

2 травня 1988 р. - у Польщі страйкують тисячі робітників кораблебудівних заводів. Заарештовано сім керівників профспілки "Солідарність".

31 жовтня 1988 р. - Польський уряд оголошує про закриття Гданського кораблебудівного заводу.

5 квітня 1989 р. - Лех Валенса і представники польського уряду підписують Угоду про політичні та економічні реформи.

17 квітня 1989 р. - у Польщі дозволена діяльність незалежної профспілки "Солідарність" - організація заново зареєстрована.

17 травня 1989 р. - у Польщі римсько-католицька церква отримує статус, який не має аналогів в інших східноєвропейських країнах Церкви повертається власність, конфіскована в 50-і роки, і надано право на створення власних навчальних закладів.

4 червня 1989 р. - на парламентських виборах в Польщі перемогу з переважною перевагою беруть представники профспілки "Солідарність".

19 липня 1989 р. - Польський парламент обирає генерала Ярузельського на недавно заснований пост президента країни. У виборах бере участь один кандидат,

а рішення прийнято з перевагою всього в один голос. Всього голосувало 544 депутата, 270 - висловилися "за" Ярузельського, 233 - "проти", 34 - "утрималися". 7 бюлетенів виявилися недійсними.

1 липня 1989 р. - у Польщі скасовується державне регулювання цін на продукти харчування, після чого вартість продовольства зростає більш ніж на 500 відсотків.

19 серпня 1989 р. - у Польщі комуністи оголошують про свою згоду приєднатися до коаліції, очолюваної представниками профспілки "Солідарність"

24 серпня 1989 р. - кандидат профспілки "Солідарність" Тадеуш Мазовецький обраний прем'єр-міністром Польщі.

12 вересня 1989 р. - у Польщі приступає до виконання обов'язків новий уряд, в якому домінують представники профспілки "Солідарність". Це перше після 1940 року уряд в східноєвропейських країнах, що не контролюване комуністами

11 жовтня 1989 р. - польська влада відкривають кордон зі Східною Німеччиною і оголошують про свою готовність прийняти біженців.

25 листопада 1990 р. - перший тур виборів - Лех Валенса набирає 40 відсотків голосів, на друге місце виходить нікому не відомий емігрант з Канади, поляк за походженням Станіслав Тимінський. Результати першого туру свідчили про дезорієнтацію частини виборців. Другий тур виборів - 9 грудня 1990 року, Валенса отримує 74 відсотки голосів. (53 відсотки поляків прийшли на вибори другого туру).

Червень 1990 р. - (з червня по листопад) Почалася кампанія з виборів нового президента Польщі шляхом всенародного голосування.

9 грудня 1990 р. - на президентських виборах в Польщі з величезною перевагою перемагає Лех Валенса.

14 грудня 1990 р. - йде у відставку польський уряд на чолі з Тадеушем Мазовецьким (29 грудня Лех Валенса призначає прем'єр-міністром країни Яна Кшиштофа Білецького).

22 грудня 1990 р. - Лех Валенса - Президент Республіки Польща. Цікава деталь - президентські повноваження Лех Валенса одержує не від В. Ярузельського,

а від Президента Польщі у вигнанні (в Лондоні) Ришарда Качоровського (Ryszard Kaczorowski). Польська влада на початку 90-х підкреслювала бажання позбутися ознак соціалістичної системи навіть на рівні символів.

27 жовтня 1991 р. - у Польщі проводяться перші після закінчення другої світової війни вільні парламентські вибори, але вони не дають результату, оскільки жодна партія не набирає більше 12 відсотків голосів.

5 червня 1992 р. - члени польського парламенту голосують за відставку уряду. Замість Вальдемара Павляка на пост прем'єр-міністра призначається Ян Ольшевський.

17 вересня 1993 р. - рештки Владислава Сікорського, глави польського уряду у вигнанні під час другої світової війни, похований на його батьківщині.

19 вересня 1993 р. - на парламентських виборах в Польщі перемога дістається колишнім комуністам.

1993 - вересень 1997 рр. - у Польщі ліві уряду - коаліція партій SLD - PSL (Союз лівих демократичних сил - Польське народне селянство). Глави урядів - В. Павляк, Ю. Олекса.

1 лютого 1994 р. - Польща асоційований член Європейського Союзу. Повноцінний вступ до Європейського Союзу також не є справою далеким (2004 - 2008 року по прогнозам різних вчених і політиків).

1997 – 2001 рр. - при владі спочатку уряд коаліції правих і правоцентристських партій AWS - UW (Акція виборча "Солідарність", Унія Вольності). Після розколу коаліції влітку 2000 року через незгоду UW з політикою форсованих реформ в економіці, в уряді бере участь тільки AWS. Глава уряду - Єжи Бузек.

12 березня 1999 р. - Польща повноправний учасник НАТО.

23 вересня 2001 р. - у Польщі парламентські вибори, йдуть спадкоємці "Солідарності" - коаліція "AWS" ("Акція виборча Солідарність"). До управління країною приходять ліві - коаліція SLD - UP - PSL (Союз лівих демократичних сил - Унія праці - Польське народне селянство). Новий прем'єр-міністр - лідер SLD Лешек Міллер. Уряд до присяги приведено 19 жовтня 2001 року.

ТЕМА 16. «Чеські землі в ХХ ст.»

Мета: Розкрити основні віхи політичного розвитку Чехії у ХХ ст.

Дидактична: Усвідомити основні віхи політичного розвитку Чеських земель в період розпаду імперії та протягом всього ХХ ст. Ознайомитись з культурою, засвоїти особливості історичного розвитку Чеського народу в ХХ ст.

Виховна: викликати почуття поваги, інтересу до історії західних слов'ян.

Література:

1. Віперман В. Європейський фашизм: Порівняльний аналіз (1922-1982). – К.: Дух і літера, 2008. – 273 с.
2. Власть – общество – реформы: Центральная и Юго-Восточная Европа. Вторая половина XX века / Под ред. Э. Г. Задорожнюк. – М.: Наука, 2006. – 442 с.
3. Волокитина Т. В., Мурашко Г. П., Носкова А. Ф. Народная демократия: Миф или реальность? Общественно-политические процессы в странах Восточной Европы в 1944-1948 гг. – М., 1993.
4. История Чехии / Под ред. В. И. Пичета. – М.: ОГИЗ, 1947. – 260 с.
5. Краткая история Чехословакии. – М.: Наука, 1988. – 576 с.
6. Народные и национальные фронты в антифашистской освободительной борьбе, в революциях 40-х гг. – М., 1986.
7. Общественные трансформации в странах Центральной и Юго-Восточной Европы (90-е гг. XX в. – нач. XXI ст.). – М.: Ин-т славяноведения РАН, 2008. – 352 с.
8. Революции 1989 г. в странах Центральной (Восточной) Европы: Взгляд через десятилетие / Под ред. Г. Н. Севостьянова. – М., 2001.
9. Ротшильд Д., Уїнгфілд Н. М. Повернення до різноманітності: Політична історія Східно-Центральної Європи після Другої Світової війни. – Київ: Мегатайп, 2004. – 384 с.
10. Социальная структура и политические движения в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Межвоенный период. – М., 1986.
11. Тоталитаризм: Исторический опыт Восточной Европы. – М., 1994.

12. Фашизм и антидемократические режимы в Европе: начало 1920-х – 1945 гг. – М., 1981.
13. Чехия и Словакия в XX веке: Очерки истории / Под ред. В. В. Марьиной. – М.: Наука, 2005. – Кн. 2. – 588 с.
14. Шимов Я. Австро-Венгерская империя. – М.: Эксмо, 2003. – 608 с.
15. Шмераль Я. Б. Образование Чехословацкой республики в 1918 г. – М., 1967.
16. Яровий В. І. Історія західних і південних слов'ян у XX ст. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.

План лекційного заняття:

Чеський і словацький національні питання в роки Першої світової війни. Боротьба за міжнародне визнання Чехословацького національної ради. Формування чехословацької армії. Утворення Чехословацької Республіки. Підйом національно-визвольного руху восени 1918 р. Революція 28 жовтня 1918 р. в Чехії. Складання державних кордонів. Національний склад ЧСР. Економічний розвиток ЧСР у міжвоєнний період. Аграрна реформа. Своєрідність інтеграції у світову економічну систему. Економічна криза кінця 20-х - початку 30-х років. Політичне життя в 1918-1938 рр. Перегрупування сил в робітничому русі і освіту КПЧ. Неформальні владні структури. "П'ятірка". Словацька народна партія. Партії чеських німців. Президентські вибори 1935 р. Заходи щодо захисту територіальної цілісності республіки в 1938 р. Мюнхенський диктат великих держав. Проголошення незалежності Словаччини в березні 1939 р. Окупація Чехії та Закарпатської України. Протекторат Богемія і Моравія. Чехословацькі військові підрозділи в Європі. Замах на Гейдріха. Чехословацько-радянське зближення. Створення національного фронту чехів і словаків. Кошицька програма 1945 р. Празьке повстання. Чеські землі в другій половині XX – початку XXI ст. Чехословаччина в 1945-1948 рр. Парламентські вибори 1946 р. Уряд К. Готвальда. План Маршалла та ЧСР. Загострення політичної боротьби. Лютнева криза 1948 р. Перебудова політичної системи. Відставка Е. Бенеша. Економічний розвиток соціалістичної Чехословаччини. Завершення націоналізації промисловості та сфери послуг. Перехід до планового ведення господарства. Допомога в індустріалізації країнам

радянського блоку. Реформаторські тенденції 1960-х років. Повернення до централізованої системи управління економікою. Конституція ЧССР 1960 р. Боротьба за лібералізацію суспільно-політичного життя. Військова інтервенція 1968 р. Московський протокол. Реакція чехів і словаків на вторгнення. Перетворення ЧРСП на федеративну державу чехів і словаків. Хартія-77. Репресії проти дисидентів. Рух за права людини. Реформи кінця 80-х років. Листопадові події 1989 р. Чехословаччина в 1989-1992 рр. Парламентські вибори 1990 р. Формування коаліційної системи влади. Зміна характеру федерації. Розпад ЧСФР. Соціально-економічна і політична життя Чеської республіки після 1992 р. Нормалізація чехословацько-німецьких відносин у 70-і роки. Інтеграція Чеської республіки в ЄС і НАТО. Культура, наука і освіта в ХХ ст. Шкільна система.

Зміст лекції:

Восени 1918 р. - у результаті поразки в Першій світовій війні та національно-визвольного руху слов'янських народів Австро-Угорська імперія розвалилася.

Жовтень 1918 р. - празький Національний комітет, що представляв чеські політичні партії, проголосив утворення незалежної Чехословацької держави. Було заявлено, що державний лад визначатимуть Національні збори, а в перехідний період верховна влада здійснюватиметься празьким Національним комітетом.

Восени 1918 р. - Словацька Національна рада прийняла декларацію, що проголошувала словацьку націю частиною єдиної чехословацької нації в культурному та мовному відношеннях. Національний комітет у Празі опублікував тимчасову конституцію відповідно до якої верховним законодавчим органом Чехословаччини стали Національні збори. Вони були утворені шляхом не виборів, а розширення складу Національного комітету.

Листопад 1918 р. - на першому засіданні Національних зборів у листопаді було урочисто проголошено про повалення влади Габсбургів у чеських землях та встановлення демократичної республіки. Першим президентом одногolosно було проголошено професора філософії, видного політичного діяча Томаша Масарика, який на той час перебував в еміграції в Парижі.

Березень 1919 р. - проголошення Угорської радянської республіки, а в червні Словацької радянської республіки призвело до втручання Червоної армії, що намагалася допомогти їм у боротьбі проти румунських і чехословацьких військ. Формування та розвиток Чехословацької держави в перші місяці її існування відбувалися в складній міжнародній обстановці. Словаччину, Підкарпатську Русь окупувала Угорщина.

Наприкінці літа 1919 р. - успішний наступ військ Румунії та Чехословаччини змусив Червону армію залишити територію Словаччини. Поваливши Словацьку радянську республіку після трьох тижнів існування, Чехословаччина встановила свій контроль над Словаччиною і Підкарпатською Руссю. Спроби німецького населення чеських земель, де воно переважало (Судети та ін.), відокремитися від Чехословаччини, були придушені. Чехословаччина та її кордони були визнані на Паризькій мирній конференції.

1920 р. - тимчасові Національні збори затвердили Конституцію Чехословаччини, яка визначала республіканську форму правління. Територія країни проголошувалась єдиною і неподільною, а автономна Підкарпатська Русь - її невід'ємною частиною. Державна влада в країні поділялася на законодавчу (Національні збори), виконавчу, здійснювану президентом і урядом, і судову. Президент мав широкі повноваження: призначати міністрів, скликати чи розпускати Національні збори, накладати вето на закони, оголошувати війну та укладати мир. Конституція проголошувала рівність усіх громадян незалежно від походження, мови, раси чи віросповідання, недоторканність особистості, житла, свободу друку, зборів.

1921 р. - у країні було сформовано коаліційний уряд на чолі з Едуардом Бенешем. У внутрішній політиці цього уряду головні зусилля були спрямовані на подолання економічної кризи початку 20-х рр. Промислове виробництво країни поживалося, що тривало до кінця 20-х рр.

1930 р. - світова економічна криза виявилася для Чехословаччини тривалою, руйнівною, вона охопила більшість галузей економіки; найбільшої гостроти вона

досягла 1937 р.: промислове виробництво становило 60% рівня 1929 р., у країні налічувався понад 1 млн. безробітних.

1929-1933 рр. – Характерною рисою суспільного життя Чехословаччини в роки кризи стала подальша поляризація політичних сил. Комуністична партія Чехословаччини (КПЧ) за період 1929-1932 рр. збільшилася втричі. Широкого розмаху набув фашистський рух у районах Північної та Південно-Західної Чехії, де виникла фашистська Судетсько-німецька партія на чолі з Конрадом Генлейном. Посилилися сепаратистські тенденції, існувала загроза втрати цілісності республіки. У країні були прийняті закони, що забороняли діяльність КПЧ, фашистських організацій та радикально-національних.

1934 р. - між Чехословаччиною і СРСР були встановлені дипломатичні відносини, а 1935 р. Чехословаччина підписала договір про взаємодопомогу з СРСР. Після приєднання Австрії до Німеччини гітлерівська Німеччина стала на шлях анексії Чехословаччини. Щоб запобігти цьому, керівництво Чехословаччини було готове на компроміс з Судетсько-німецькою партією. Англія та Франція наполягали на максимальних поступках Генлейну "заради миру в Європі". Під тиском західних країн уряд Чехословаччини прийняв майже всі вимоги генлейнівців. Але вони припинили переговори і у вересні розпочали збройний путч, проте його швидко було придушено, а Судетсько-німецьку партію заборонено.

Вересень 1935 р. - англійський та французький посланники на зустрічі з Бенешем заявили, що у разі неприйняття пропозицій їхніх урядів Чехословаччина відповідатиме за розв'язання війни. У цих умовах чехи були змушені підкоритися і покладатися на західні гарантії.

Вересень 1938 р. - у Мюнхені відбулася міжнародна конференція за участю Адольфа Гітлера, Едуарда Даладье, Беніто Муссоліні, Невілла Чемберлена. Відповідно до угоди Чехословаччина мала до 10 жовтня передати Німеччині Судети, але гарантії нових кордонів надавалися їй лише після задоволення територіальних претензій Польщі та Угорщини.

Восени 1938 р. - Німеччина окупувала прикордонні райони Чехословаччини, водночас польські війська зайняли Тешинську область, а Угорщина - південні та

південно-західні райони Словаччини, а також південну частину Підкарпатської Русі. Чехословаччина втратила близько третини населення, понад 40% промисловості. 1939 р. Словаччина була змушена погодитися на проголошення самостійної держави під егідою Німеччини.

14 березня 1939 р. - президента Чехословаччини запросили до Берліна. У цей час деякі німецькі частини вже переходили чехословацький кордон. Гітлер поставив жорсткий ультиматум: негайно погодитися на окупацію решти країни німецькими військами, створення протекторату Богемії та Моравії та включення його до складу Німеччини, або швидке збройне подолання опору, масове кровопролиття, бомбардування та знищення Праги.

Березень 1939 р. - чехословацький президент капітулював. Країна опинилася у стані глибокої політичної та морально-психологічної кризи. Чеські землі були окуповані і включені до складу Німеччини.

15 березня 1939 р. - в Берліні було оголошено про утворення на окупованій чеській території «протекторату Богемії і Моравії». Керувати підпорядкованою територією був призначений імперський протектор К. фон Нейрат, під контролем якого діяв «державний президент» Е. Гаха. Чехословацький парламент був розпущений, а два діючі політичні угруповання ввійшли до організації «Національна солідарність». Засоби масової інформації відкрито пропагували та заохочували колабораціонізм.

Квітень-липень 1939 р. - окупаційна влада швидко здійснила переорієнтацію чеської промисловості на задоволення воєнних потреб Третього рейху та підпорядкувала собі всю чеську фінансову систему. Сільський сектор у протектораті став виконувати функції постачальника продовольства й сировини. У цілому ж усієї захопленої німцями під час окупації Чехії зброї вистачило для оснащення сорока дивізій. У протектораті було скасовано рештки демократичних свобод і встановлено жорсткий окупаційний режим. «Чеські німці» автоматично ставали німецькими громадянами. У протектораті дислокувалися підрозділи СС, служби безпеки, гестапо та інші імперські структури.

Влітку 1939 р. - розпочався процес формування чеського руху Опору. У ньому передусім слід відзначити організацію «Захист нації», кістяк якої складався з колишніх військових. Вона займалася здебільшого збиранням розвідувальної інформації. Інше угруповання - «Петиційний комітет - залишаємося вірними» - складалося переважно з представників інтелігенції соціал-демократичної орієнтації. Ці та інші організації виступали за відновлення Чехословаччини та підтримували зв'язок з емігрантськими силами. Організаційну самостійність зберігали підпільні структури КПЧ.

До кінця 1939 р. - в окупованій Чехії відразу був запроваджений воєнний стан та здійснено операцію «сітка», яка спрямовувалася проти всіх потенційних противників окупаційного режиму. Удару в першу чергу було завдано по німецьких емігрантах-антифашистах та чеських комуністах, було заарештовано 6 тис. осіб.

1939 р. - німецька окупаційна адміністрація була добре обізнана з тонкощами й особливостями чеського національного менталітету, що допомагало їй запроваджувати досить гнучку політику «батога й пряника». У цілому ж окупанти в Чехії проводили політику мілітаризації, експлуатації, національного гноблення, політичного свавілля та жорстокого терору. Окрім цього скасовувався восьмигодинний робочий день, запроваджувалася трудова повинність та нормування продовольства, а страйки заборонялися. Здійснення окупаційною владою «політики аріїзації» передбачало конфіскацію майна юдеїв з наступним вивезенням їх до концтаборів. Прагнення окупантів та їхніх помічників підпорядкувати Чехію потребам нацистської Німеччини відразу наштовхнулося на протидію з боку патріотично налаштованої молоді, інтелігенції, діячів культури. Зростання опозиційних настроїв серед чехів проявлялося в першу чергу в демонстративному підкреслюванні ними всього національного.

Листопад 1939 р. - лютий 1940 р. - відзначався посиленням терору, в результаті якого рух Опору зазнав великих утрат.

1940 р. - окрім центру чеської еміграції в Лондоні, який гуртувався навколо голови Чехословацького національного комітету Е. Бенеша, сформувався ще один

еміграційний центр у Москві, де перебувало «закордонне бюро КПЧ», яке очолював К. Готвальд.

18 липня 1941 р. було підписано радянсько-чехословацький договір про взаємодопомогу в боротьбі проти гітлерівської Німеччини. У договорі було також зафіксовано згоду на формування в СРСР чехословацьких військових підрозділів.

3 жовтня 1941 р. - до таборів-пропускників стали регулярно відправляти тисячі чеських громадян, які потім вивозилися на примусові роботи до Німеччини. У руках німецьких підприємців опинилася майже половина всього капіталу чеських акціонерних товариств. Водночас було ліквідовано понад 15 тис. дрібних та середніх промислових і торговельних підприємств, а решта була поглинута великими промисловими об'єднаннями. Мілітаризація економіки, примусова концентрація виробництва, певна спрямованість податкової політики прискорили пролетаризацію значної частини чеських дрібних підприємців. Окупаційний режим цілеспрямовано здійснював політику онімечення, згорання чеської системи освіти, закриття наукових установ, утисків національної культури, переслідування Інтелігенції. Німецька мова перетворилася на панівну в державних установах, школах. Викладання чеської історії, літератури та географії в школах було заборонено.

Вересень 1941 р. - переговори між ЦКВО («Центрального керівництва внутрішнього опору») і КПЧ завершилися створенням Центрального національно-визвольного комітету Чехословаччини (ЦНВКЧ).

Вересень 1941 р. - новим імперським протектором став Р. Гейдріх. Занепокоєне пожвавленням чеського руху Опору, посилило свою каральну діяльність гестапо.

27 травня 1942 р. - було здійснено замах на Р. Гейдріха, який помер від отриманих ран. Новий протектор К. Далюге запровадив надзвичайний стан. Понад п'ять тисяч антифашистів-підпільників було страчено або відправлено до концтаборів.

Січень 1944 р. - швидке наближення Червоної армії до кордонів Чехії спонукало окупаційний режим створити «Антибільшовицьку лігу» й розпочати нову хвилю репресій проти чеського руху Опору.

На початку березня 1945 р. - гестапо завдало чергового удару по комуністичному підпіллю. Однак чеський рух Опору розвивався поволі ще й тому, що багато чехів схилилося до пасивного вичікування, вважаючи, що визволення прийде ззовні від союзницьких армій, тому «малому чеському народові» не слід марно проливати кров.

Наприкінці квітня 1945 р. - завершилося формування ЧНР (Чеська національна рада), до якої ввійшли представники КПЧ, Національно-соціалістичної, Народної та інших партій.

На початку травня 1945 р. - розраховуючи на укладення сепаратного миру із західними державами, гітлерівці зосередили в районі Праги дев'ятсоттисячну армію «Центр» і вирішили змінити свою політику в протектораті. Так, окупаційна влада оголосила про утворення «Чесько-Моравської Республіки».

5 травня 1945 р. - у Празі розпочалося чеське Національне повстання. У його підготовці брали участь представники різних політичних партій, що входили до ЧНР, а також військові. На вулицях чеської столиці з'явилися барикади й розпочалися бої.

6 травня 1945 р. - незважаючи на героїзм тридцятитисячного загону празьких повстанців, сили були нерівними. Німецькі війська оволоділи значною частиною Праги. У цій критичній для повсталих ситуації на їхній бік перейшли підрозділи власівської «Російської визвольної армії» (РВА).

9 - 11 травня 1945 р. - в Прагу увірвалися радянські війська, які звільнили її від залишків гітлерівських військ. Понад 860 тис. німецьких солдатів та офіцерів потрапили у полон. Дії партизанів та повстанців у цей період злилися у спільні операції з Червоною армією, які завершилися.

1945 р. - у чеському Національному повстанні брали участь понад 100 тис. осіб, з яких 8 тис. загинуло, у тому числі 3,7 тис. у Празі. Понад півтисячі

радянських солдатів і офіцерів віддали своє життя, допомагаючи чеським повстанцям звільнитися від окупантів.

29 червня 1945 р. - одним із наслідків завершення Другої Світової війни було визволення від фашизму і возз'єднання Чехії та Словаччини та відродження єдиної Чехословацької республіки. Що правда, згідно з договором між СРСР та Чехословаччиною, Закарпатська Україна, що у міжвоєнні роки входила до складу ЧСР, була возз'єднана з Україною в складі СРСР.

5 квітня 1945 року - утворений антифашистськими силами різної політичної орієнтації Національний фонд чехів і словаків (НФ) в місті Кошице сформував коаліційний уряд і проголосив урядову програму дій. Вона передбачала проведення демократичних перетворень, в тому числі збереження політичного плюралізму і демократичних прав та свобод. Однак, комуністична партія Чехословаччини (КПЧ) за радянської підтримки поступово нарощувала свій вплив в державних структурах і суспільстві.

Травень 1946 р. - в результаті перемоги на виборах в Установчі національні збори (парламент) комуністична партія Чехословаччини формувала новий коаліційний уряд на чолі з лідером КПЧ К. Готвальдом. Президентом республіки залишився Е. Бенеш. У цей період були націоналізовані великі підприємства, банки, ліквідовані великі землеволодіння. Щоб залучити на свій бік селян, КПЧ вимагала проведення радикальних соціально-економічних реформ, зокрема аграрної. Загострювалося протистояння комуністів з опозиційними демократичними партіями НР і президентом. З метою повного захоплення влади в Чехословаччині і встановлення "диктатури пролетаріату" за підтримкою СРСР велася активна підготовка до комуністичного путчу.

Лютий 1948 р. - з метою протистояти диктатурі КПЧ міністри від опозиції подали у відставку, сподіваючись, що президент не прийме її і розпустить уряд. Однак, КПЧ, спираючись на незаконні озброєні формування народної міліції і створені ними заводські радіо-робітники, змусила президента Бенеша прийняти відставку міністрів від опозиції і сформувати новий, здебільшого соціалістичний за складом уряд на чолі з Готвальдом.

Травень 1948 р. - наслідком лютневого комуністичного перевороту стали проголошення курсу на соціалістичне керівництво за радянським зразком, що знайшло відображення в прийнятій Новій Конституції ЧСР. Відмовившись від посади, Бенеш подав у відставку, а новим президентом ЧАС був обраний лідер чехословацьких комуністів Готвальд.

З кінця 50-х рр. і до кінця 60-х рр. - Чехословаччина розвивалася успішно, завдяки значному економічному капіталу, що мала країна до війни. За рівнем добробуту населення ЧСР значно випереджала інші країни соціалістичного табору.

Початок 1968 р. - прагнення справжньої демократії в чехословацькому суспільстві посилилося після того, як перший секретар ЦК КПЧ став О. Добчик. Він був переконаним прихильником соціалізму, проте не в радянській його формі. Новий же лідер та його однодумці розробили програму політичних і економічних реформ, покликаних побудувати – "соціалізм з людським обличчям". Це означало, що засоби виробництва повинні бути передані трудовим колективам. У політичній галузі мало гарантувати демократичні свободи (слова, думку, мітингів, зборів). Терпимим мало бути ставлення до приватної ініціативи.

Навесні 1968 р. - йшлося про такий собі "ринковий соціалізм". Цю програму підтримувало населення, було знято ідеологічні обмеження на радіо, на телебачення, у пресі. Розпочалася загальна дискусія про подальший розвиток країни, в якій активну участь брали новостворені неформальні суспільно-політичні організації. Особливо активно демократизація відбувалася навесні 1968 року, тому ці події і отримали назву "Празька весна". Радянське керівництво зрозуміло загрозу цих подій для справи комунізму. Адже Чехословаччина могла розпочати відродження ринкової економіки – головного зла у спільці з точки зору комуністів. Чехословаччина могла подати поганий приклад для інших країн соціалізму. А що, як і вони забажають побудувати соціалізм не радянського зразка "соціалізм з людським обличчям".

У ніч з 20 на 21 серпня 1968 р. - п'ять держав членів ОВД (СРСР, Болгарія, НДР, Польща, Угорщина) ввели до Чехословаччини війська. Прикриваючись гаслом "загрози соціалізму", на практиці було застосовано "доктрину Брінквіла".

О. Добчика заарештували. Інтервенція військ ОВД викликала негативну реакцію в Чехословаччині та всьому демократичному світі. Однак західні держави за проханням чехословацького керівництва не втрутилися в ситуацію і "Празька весна" закінчилася поразкою комуністів реформаторів. Комуністичну партію і країну очолив "вірний Брежнєвець" Г. Гусак. Нове парадоксальне комуністичне керівництво розгорнуло активні дії соціалістичної нормалізації партії та суспільства. Було відновлено світ економічних і політичних реформ, здійснило широку чистку КПЧ, з якої було виключено майже 500 тис. членів. Почалися роки застою та наростання кризових явищ в чехословацькому суспільстві.

На початку 1977 р. - застійні явища в економіці, ідеологічний тиск КПЧ і політичні репресії влади стали основою для посилення дисидентського руху в Чехословаччині, група діячів культури виступила із програмною заявою з гострою критикою соціалістичної системи в Чехословаччині, яка дістала назву "Хартія 77". Її підтримала значна частина інтелігенції, яка утворила нелегальну організацію під тією ж назвою. Поступово їй вдалось здобути суспільну думку проти існуючого ладу. Через 21 рік після "Празької весни" у ході так званої "Оксамитової революції" – тобто ненасильницьким шляхом, комуністичний режим було повалено. Головна причина революції – відсутність демократичних свобод і економічне відставання від Заходу. Чехословаччина, яка в 1948 році була на 7 місці за рівнем економіки в світі, за 40 років соціалістичного будівництва опинилась на 40.

17 листопада 1989 р. - революція почалась у Празі багатотисячних маніфестацій студентів, жорстоко розрізаної владою. Опозиційний громадський форум, головою якого був один з засновників "Хартії 77", відомий чеський драматург В. Гавел, і керівництво КПЧ пішли на переговори. Під тиском громадської думки керівництво КПЧ пішло у відставку.

Грудень 1989 р. - був сформований Коаліційний уряд Національної згоди і оновлений склад Федеральних зборів обрав головою парламенту О. Дубчека, а президентом країни – В. Гавела. На вимогу словаків змінили назву країни на Чехословацьку федеративну республіку – (ЧСФР). Чехословаччина рішуче ставала на шлях демократичних перетворень. Акцент в політичних реформах робився на

приватизації об'єктів державної власності за бізнес правом, що дало змогу підвищити ефективність виробництва і головне не допустити зниження життєвого рівня населення.

1991 р. - після падіння комуністичного режиму в країні загострилося національне питання: в Словаччині дедалі сильніше ставав рух за її відокремлення від Чехії. Прагнення словаків до національної незалежності та економічні суперечності між двома країнами стали основною причиною поділу країни.

1 січня 1993 р. - Чехословаччина федерації за згодою двох сторін була поділена на дві держави Чеську і Словацьку республіки. Після "Оксамитового розлучення" в обох державах були проведені президентські вибори: президентом Чеської республіки став В. Гавел, який був переобраний і на другий термін, а Словацької – М. Ковач, якого на наступних виборах замінив Р. Шустер.

В першій половині 90 рр. - в економічних реформах Чехія завдяки рішучим діям уряду правих партій В. Клауса, істотно випереджає Словаччину, де уряд лівих партій В. Меч'яра проводив поміркований курс реформ. З ініціативи Чехії була створена Вишеградська група країн (Чехія, Польща, Угорщина), метою якої є якнайкраще входження до ЄС.

1995 р. - Чехія першої серед всіх колишніх соціалістичної країн була прийнята в Організацію економічного співробітництва і розвитку.

1999 р. - Чехія стала членом Ради Європи, бажають стати членом НАТО – Чехія була прийнята до НАТО. Чехія має добросусідські відносини з Україною. У Чехії проживають понад 15 тис. українців, у Словаччині – 240 тис. Активно діють різноманітні українські установи, організації.

2004 р. – Чехія вступила до Європейського союзу, входить в Шенгенську зону.

2006 р. - в країні були узаконені цивільні партнерства для одностатевих пар.

ТЕМА 17. «Історія словацьких земель у ХХ ст.»

Мета: Розкрити основні віхи політичного розвитку Словацьких земель у ХХ ст.

Дидактична: Усвідомити основні віхи політичного розвитку Словацьких земель в період розпаду імперії та протягом всього ХХ ст. Ознайомитись з культурою, засвоїти особливості історичного розвитку Словацького народу в ХХ ст.

Виховна: викликати почуття поваги, інтересу до історії західних слов'ян.

Література:

1. Віперман В. Європейський фашизм: Порівняльний аналіз (1922-1982). – К.: Дух і літера, 2008. – 273 с.
2. Власть – общество – реформы: Центральная и Юго-Восточная Европа. Вторая половина ХХ века / Под ред. Э. Г. Задорожнюк. – М.: Наука, 2006. – 442 с.
3. Волокитина Т. В., Мурашко Г. П., Носкова А. Ф. Народная демократия: Миф или реальность? Общественно-политические процессы в странах Восточной Европы в 1944-1948 гг. – М., 1993.
4. История Чехии / Под ред. В. И. Пичета. – М.: ОГИЗ, 1947. – 260 с.
5. Краткая история Чехословакии. – М.: Наука, 1988. – 576 с.
6. Народные и национальные фронты в антифашистской освободительной борьбе, в революциях 40-х гг. – М., 1986.
7. Общественные трансформации в странах Центральной и Юго-Восточной Европы (90-е гг. ХХ в. – нач. ХХІ ст.). – М.: Ин-т славяноведения РАН, 2008. – 352 с.
8. Революции 1989 г. в странах Центральной (Восточной) Европы: Взгляд через десятилетие / Под ред. Г. Н. Севостьянова. – М., 2001.
9. Ротшильд Д., Уїнгфілд Н. М. Повернення до різноманітності: Політична історія Східно-Центральної Європи після Другої Світової війни. – Київ: Мегатайт, 2004. – 384 с.
10. Социальная структура и политические движения в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Межвоенный период. – М., 1986.
11. Тоталитаризм: Исторический опыт Восточной Европы. – М., 1994.
12. Фашизм и антидемократические режимы в Европе: начало 1920-х – 1945 гг. – М., 1981.

13. Чехия и Словакия в XX веке: Очерки истории / Под ред. В. В. Марьиной. – М.: Наука, 2005. – Кн. 2. – 588 с.
14. Шимов Я. Австро-Венгерская империя. – М.: Эксмо, 2003. – 608 с.
15. Шмераль Я. Б. Образование Чехословацкой республики в 1918 г. – М., 1967.
16. Яровий В. І. Історія західних і південних слов'ян у XX ст. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.

План лекційного заняття:

Словацьке національне питання в роки Першої світової війни. Приєднання Словаччини до Чехії. Динаміка розвитку Чехословаччини у 20-ті роки. Світова економічна криза та її наслідки для країни. Мюнхенська змова. Виникнення «незалежної» Словацької республіки. Захоплення влади компартією та початок «соціалістичного будівництва». «Празька весна». «Політика нормалізації» й розгортання громадського опозиційного руху. «Оксамитова революція». Утворення незалежної Словаччини. Сучасна Словаччина та особливості її розвитку.

Зміст лекції:

1914 р. - до початку Першої світової війни у словацьких політиків склалася досить ясна концепція майбутнього держави чехів і словаків. Ця ідея була запропонована російському царю на початку війни і він схвалив створення Чехословацьких легіонів. З чеської сторони головними представниками були Томаш Масарик і Едуард Бенеш, а зі словацькою - Мілан Штефаник.

1915 р. - Масарик офіційно представив план створення Чехословаччини в Женеві. У жовтні цього ж року емігрантські організації чехів і словаків в Клівленді підписали спільну декларацію.

31 травня 1918 р. - остаточна угода була підписана в Піттсбурзі. Вперше тимчасовий уряд засідав у Парижі.

28 жовтня 1918 р. - було проголошено незалежну Чехословаччину.

30 жовтня 1918 р. - Словацька народна рада в Мартіні підписала декларацію про входження до Чехословаччини.

14 листопада 1918 р. - президентом ЧСР став Томаш Масарик. Перший словацький уряд засідав у Скалице, потім в Жиліні.

4 лютого 1919 р. - столицею Словаччини стала Братислава.

1919 р. - входження Словаччини до Чехословаччини мало ряд позитивних факторів. Було введено навчання словацькою мовою, був створений університет Коменського в Братиславі.

1922 р. - було введено обов'язкову 8-річну освіту, 8-годинний робочий день, були дозволені словацькі політичні партії та культурні інститути на кшталт Словацької сволоки.

1926 р. - було засноване Словацьке радіо, громадяни старше 18 років отримали можливість обирати і так далі. Проте, входження мало і ряд негативних факторів. Так, багато підприємств Словаччини не витримали конкуренції з чеськими підприємствами і в Словаччині, особливо на сході, посилилася безробіття, що викликало масову еміграцію в США і Канаду (до 1937 року емігрувало 104 тисячі чоловік), обіцяна автономія не було надана, неприйняття викликала і концепція чехословакізму, яка стверджувала, що чехи і словаки - єдиний народ, а їхні мови лише діалекти «чехословацької мови». Це посилювало позиції націоналістичних партій, зокрема Глінкової Народної партії.

1926-1933 рр. – Велика економічна криза в Словаччині.

28 вересня 1938 р. - в Мюнхені була підписана Мюнхенська угода 1938 року.

6 жовтня 1938 р. - словацькі політики в Жиліні проголосили автономію Словаччини в рамках Чехословаччини. Уряд ЧСР було змушене це схвалити і призначило Йозефа Тісо прем'єром-міністром автономного уряду.

2 листопада 1938 р. - в результаті Віденського арбітражу Угорщина і Третій рейх отторгли від Словаччини південну її частину.

На початку весни 1939 р. - Чехословацька Республіка Словаччина переживала гостру внутрішньополітичну кризу, під час якої відносини між Прагою та Братиславою погіршилися настільки, що керівництво ЧСР оголосило в Словаччині надзвичайний стан. Лідер СНП І. Тісо, який перебував з візитом у Німеччині на переговорах з А. Гітлером, був поставлений перед вибором: або

окупація Словаччини угорськими військами, або створення самостійної держави. Й. Тісо обрав другий варіант.

13 березня 1939 р. - Гітлер на зустрічі з Тісо запропонував йому проголосити самостійність Словаччини, в іншому випадку Словаччина б була розділена між Польщею та Угорщиною.

14 березня 1939 р. - після проголошення словацьким сеймом державної незалежності словацький уряд очолив Й. Тісо.

15 березня 1939 р. - таким чином, в Берліні було оголошено про утворення на окупованій чеській території «протекторату Богемії і Моравії», в тому ж році була оголошена формально незалежна Словацька республіка. Реальна влада в обох країнах належала німецькій адміністрації, яка проводила стосовно чеського та словацького народів політику мілітаризації, експлуатації, національного гноблення, політичного свавілля та жорстокого терору. Реакцією частини населення стали опозиційні настрої та формування і руху Опору на чеських та словацьких землях, в діях якого значну роль відігравали підпільні структури КПЧ.

1939 р. - згідно з конституцією країна дістала назву Словацька Республіка. Були створені власні збройні сили, поліція, жандармерія, держапарат.

23 березня 1939 р. - формально Словацька Республіка мала всі ознаки самостійної та суверенної держави. Так, згідно з «Охоронним договором», укладеним між Німеччиною і Словаччиною на 25 років, суверенітет останньої обмежувався лише у двох сферах: військовій та зовнішньополітичній. Саме в цьому словацький уряд повинен був узгоджувати власні дії із своїми німецькими патронами, які тримали в Словаччині свої військові підрозділи. Країна з таким статусом була конче потрібна для нацистської Німеччини. Звідси — гнучкість політики гітлерівців щодо словацької держави. Виявляючи жорсткість у важливих зовнішньополітичних питаннях, німецьке керівництво йшло на поступки й компроміси у справах організації внутрішнього життя країни. У Берліні прагнули зробити Словаччину «візитною карткою» Німеччини та взірцем «нового порядку» в Європі. В результаті Словацько-угорської війни, що тривала тиждень в кінці березня 1939 року, ще частина території Словаччини відійшла Угорщині.

Жовтень 1939 р. - президентом Словаччини став католицький священнослужитель Й. Тісо. Словаччина створила власну армію і відтепер її офіцери дістали можливість просування по службі. Нові кар'єрні перспективи відкрилися їй перед чиновництвом та інтелігенцією, які посіли місця, звільнені чехами та євреями. Однак інтелігенція, вихована в слов'янофільських традиціях, з недовірою ставилася до політики нової влади.

Вересень 1939 р. - участь Словаччини разом з гітлерівською Німеччиною в агресії проти Польщі викликала невдоволення в суспільстві. Однак участь у війні виправдовувалася владою необхідністю повернення анексованих територій. Певному підвищенню довіри до режиму сприяло визнання СРСР Словаччини де-юре.

1939 р. - основною опозиційною силою режиму була п'ятитисячна Комуністична партія (КПС), яка наприкінці 1939 р. завершила формування своєї підпільної мережі. Переважна більшість комуністів не підтримувала відновлення ЧСР, у цих умовах КПС стала закликати боротися за «самостійну державу» й «народний уряд» під гаслом «За радянську Словаччину!».

Наприкінці 1940 р. - опозицію «людацькому режимові» становили також нечисленні угруповання різної політичної прочехословацької орієнтації, які підтримували зв'язки з лондонською еміграцією. Саме з їхнього складу сформувалися групи «Демець», «Флора», «Юстиція», які були противниками участі Словаччини у війні, виступали проти фашизації країни та за незалежність країни від нацистів.

23 червня 1941 р. - уряд Словаччини оголосив війну СРСР, що викликало обурення населення. Режим розгорнув антикомуністичну пропаганду, яка супроводжувалася репресіями. Придушення опозиційних сил, відносно соціальне благополуччя, успіхи гітлерівців на Східному фронті спричинили послаблення антиурядового руху. Ускладнення, які виникали у відносинах між чеським («флористи») і словацьким (угруповання на чолі з В. Шробаром) рухами Опору, визначалися, з одного боку, тим, що Словацька Республіка виступала як союзник Німеччини і в разі капітуляції останньої відразу опинялася в таборі переможених

країн, а з іншого - наявністю серед підпільників значної кількості прихильників незалежності Словаччини.

3 1943 р. - режим Й. Тісо опинився у кризовому стані. У словацьких горах активно діяли партизанські загони, очолювані радянськими та словацькими командирами, підготовленими при Українському штабі партизанського руху (УШПР). У міру наростання кризи клерикального режиму посилювалися антифашистські настрої в словацькій армії. З ініціативи КПС була створена Словацька національна рада (СНР). СНР мала виконувати функцію координаційного й керівного органу словацького руху Опору, який повинен був у певний момент взяти владу в країні. Рада виступала за таку Чехословацьку республіку, яка ґрунтуватиметься на принципах демократії, рівності чехів і словаків та співробітництва з СРСР.

На початку весни 1944 р. - між Радою та військовими була укладена угода про співробітництво. У цей період провідною силою антифашистського руху в країні була не КПЧ, а словацькі військові, які усвідомлювали катастрофічні наслідки збереження союзницьких відносин з гітлерівською Німеччиною.

29 серпня 1944 р. - зі свого боку гітлерівці, стурбовані загрозою для «свого прифронтового тилу», з трьох боків розпочали вторгнення вермахту до Словаччини. Все це спонукало наступного дня головнокомандувача збройних сил словацького руху Опору Я. Голіана віддати наказ про спротив окупантам. Так розпочалася двомісячна боротьба, яка увійшла в історію як Словацьке національне повстання (СНП).

1 вересня 1944 р. - у Банській Бистриці була оприлюднена «Декларація словацького народу», згідно з якою на звільнених територіях (1,7 млн. осіб) скасовувалася влада режиму Й. Тісо та проголошувалася Словацька Народно-демократична республіка. СНР взяла на себе функції законодавчої та виконавчої влади і створила уряд.

8 вересня 1944 р. - значна допомога учасникам СНП надходила з Радянського Союзу: велика кількість зброї, передислоковані винищувальний авіапункт та повітрянодесантна бригада. Червона армія розпочала Карпатсько-Дуклянську

операцію, але операція через упертий опір німців затяглася. Не вдалося ввести в дію і дві словацькі дивізії, які були роззброєні гітлерівцями. На хід СНП значною мірою впливала і неузгодженість дій його керівних органів - СНР, Військового центру та командування партизанських сил. До того ж для придушення повстання режим Й. Тісо кинув додатково ще вісім дивізій. А в другій половині жовтня до Словаччини було передислоковано і німецькі війська з Угорщини.

16 вересня 1944 р. - бракувало єдності й самому партизанському рухові, хоча був створений його Головний штаб. Річ у тім, що 15 тис. (з 18) партизанів виконували накази УШНР, що надходили з Москви. Повстанській армії бракувало зброї й досвідчених офіцерів, а її командування постійно лихоманило від подвійного підпорядкування.

Середина жовтня 1944 р. - німецькі війська розпочали наступ, який завершився взяттям Банської Бистриці та розгромом повстанської армії. Більшість солдатів і офіцерів потрапили в полон, решта подалися в гори або розійшлися по домівках. Після придушення СНП проти його учасників і цивільного населення почався масовий терор. Було спалено десятки сіл, розстріляно карателями понад п'ять тисяч словаків, а близько 19 тис. потрапило до німецьких концтаборів. З країни вивозилося продовольство і сировина, а промисловість працювала на постачання німецького вермахту.

Початок грудня 1944 р. - усім партизанським з'єднанням (приблизно 13,5 тис. бійців) на території Словаччини було наказано перейти до активних дій проти окупантів, бути готовими до повстання на момент приходу Червоної армії.

Жовтень - грудень 1944 р. - у ході наступу Червоної армії була звільнена північно-східна частина Словаччини.

Січень 1945 р. - наступальні операції були продовжені, у них разом з радянськими військами брав участь чехословацький армійський корпус під проводом генерала Л. Свободи.

Кінець березня 1945 р. - була звільнена Східна і велика частини Південної та Центральної Словаччини.

4 квітня 1945 р. - була звільнена Братислава. Так, разом з поразкою нацистської Німеччини припинила своє існування й «Словацька держава».

Лютий 1945 р. - на визволених територіях влада переходила до національних комітетів СНР. У маніфесті СНР, оприлюдненому в Кошице, зазначалося, що відродження Чехословаччини має відбуватися на федеративних засадах. Новостворена Демократична партія Словаччини (ДПС) разом з КПС стала формувати словацькі органи влади.

21 лютого 1945 р. - був сформований словацький уряд.

Наприкінці 1944 р. - в Словаччині і у травні 1945 р. в Чехії відбулися Національні повстання проти окупантів.

Квітень-травень 1945 р. - остаточне звільнення чеської та словацької території від залишків гітлерівських військ здійснили війська Червоної армії.

1945 р. - НФ приступив до реалізації своєї програми побудови соціалістичної Чехословаччини. Широкі повноваження були надані президентові Е.Бенешу. У НФ переважали комуністи, на їх вимогу була негайно розпочата аграрна реформа (ліквідоване поміщицьке землеволодіння) і часкова націоналізація. Словаччина позбавлена частини автономних прав.

1946 р. - у НФ відбувся розкол, буржуазно-демократичні партії виступили проти соціалістичних реформ. На виборах в Установчі збори КЧП здобула більшість голосів, опозиція не визнала підсумків виборів. Уряд Чехословаччини очолив К.Готвальд – лідер комуністів.

1947 р. - соціалістичні реформи продовжувались: було ліквідовано велике і середнє землеволодіння і прискорилаь націоналізація.

1948 р. - опозиційні партії зробили невдалу спробу державного заколоту. Комуністи сформували уряд, що складався маже цілком з членів КПЧ. Соціал-демократична партія об'єдналась з КПЧ. Президентом Чехословаччини було обрано К.Готвальда. Набула чинності нова конституція Чехословаччини. Конституція Чехословаччини виголосила народно-демократичну республіку (ЧНР); мета розвитку країни – соціалізм. Посилились репресії проти опозиційних партій, інакомислячих, католицької церкви.

1949-1960 рр. - Чехословаччина стала членом РЕВ. Чехословаччина увійшла до Варшавського договору. Почалась прискорена індустріалізація Словаччини. Досягнуті успіхи в економіці, культурі. Президентом країни було обрано А. Новотного – першого секретаря ЦК КПЧ (1957 р.). Зміцнилось співробітництво з СРСР, іншими соціалістичними країнами. ЧНР було перейменовано у ЧССР згідно з новою конституцією (1960 р.). Посилилось втручання СРСР у внутрішні справи країни.

Середина 60-х рр. - зростають негативні явища в економіці, внутрішньополітичній обстановці, типові для соціалістичних країн цього періоду історії. Формується опозиція режиму. Проти політики уряду виступила частина КПЧ на чолі з першим секретарем О.Дубченком, обраним на цю посаду у 1968 р.

1968 р. - в Чехословаччині розпочинається масовий революційний рух проти існуючого режиму (“Празька весна”). Країни Варшавського договору (СРСР, НРБ, УНР, НДР, ПНР) ввели війська на територію Чехословаччини, взяли участь у придушенні революційного руху.

1969 р. - обрано нове керівництво КПЧ на чолі з Г.Гусаком. Зміцнені органи державної влади. Введений жорсткий контроль за внутрішньополітичною обстановкою, аби виключити можливість повторення революційних подій.

1970-1975 рр. - ЧССР уклала договір з СРСР про дружбу і співробітництво (1970 р.). ЧССР підписала у 1973 р. договір з ФРН, що підтвердив непорушність спільного кордону обох держав, недійсність Мінхенської (1938 р.) угоди. Г.Гусак обраний президентом країни (1975 р.).

1975 р. - зміцнюються тоатлітарні засади внутрішньополітичної діяльності керівництва ЧССР. Зростають економічні проблеми, корупція.

1989 р. - генеральним секретарем ЦК КПЧ обраний М.Якеш. З ініціативи “Хартії-77” створено громадянський форум, що об’єднав супротивників комуністичного режиму. Формуються нові демократичні організації і партії, які вимагали, щоб КПЧ відмовилась від керівної ролі в країні. Починається мирна “оксамитова” революція. “Оксамтовою” революцією був завершальний перехід влади до опозиції. Президентом Чехословаччини був обраний В.Гавел – відомий

дисидент, один з творців “Хартії-77”, голова Громадянського форуму. Статтю конституції про керівну роль КПЧ було скасовано. На виборах у Федеральні збори перемогу здобули Громадянський форум і демократична організація Словаччини – “Громадськість проти насилля”. Уряд ЧФСР (нова назва ЧССР з 1989 р. – Чеська і Словацька Федеративна Республіка) очолив О.Дубчек.

1990 р. - уряд ЧФСР почав проводити ринкові реформи і політику демократизації внутрішньополітичного життя.

1 січня 1993 р. - на карті світу з’явилась нова держава – Словацька Республіка. Завершилась тривала боротьба словаків за власну державність.

Лютий 1993 р. - було обрано першого президента країни – М.Ковача, колишній голова федеральних зборів ЧСФР. Прем’єр-міністром нової держави став В. Меч’яр. Становлення нової держави відбувалось в умовах економічних перетворень, які були розпочаті ще в Чехословаччині. Крім загальних труднощів перехідного періоду перед Словаччиною постали і специфічні проблеми зумовлені попереднім однобічним розвитком промисловості країни (переважна кількість підприємств спеціалізувалась на первинній переробці сировини, надмірна концентрація підприємств воєнної галузі). Така специфіка розвитку країни зумовлювали більшу глибину економічної кризи і, відповідно, більш негативні її наслідки ніж у Чехії. У країні було значне безробіття, більша половина населення знаходилась за межею бідності, значною була інфляція.

1992-1998 рр. - уряд Мач’яра, не зміг забезпечити відповідний рівень реформ. Країна стала значно відставати від своїх сусідів, економічні проблеми вирішувались доже повільно. Словацька продукція була неконкурентною на європейському ринку. У вищих ешелонах влади процвітала корупція. Зовнішньополітичний курс країни був зорієнтований на Москву (головний торговельний партнер).

1998 р. - все це зумовило падіння авторитету Меч’яра і його партії Рух за демократичну Словаччину. Зрештою відбулись зміни уряду, новим прем’єром став М.Дзурінда. Він здійснює крутий поворот, як у зовнішній, так і у внутрішній політиці: “Ми повинні будемо змінити майже все, не говорячи про те, що повинні повернути Словаччину на шлях до Заходу”.

1999 р. - гарантом такого курсу країни став обраний новий президент Рудольф Шустер. Новий політичний курс дав позитивні результати. Країна активно долала економічні труднощі, пристосовуючи свою економічну, політичну, соціальну структуру до європейських стандартів.

2004 р. - Словаччина стала членом НАТО і ЄС.

ТЕМА 18. «Історія Білорусі в ХХ ст.»

Мета: Розкрити основні віхи політичного розвитку Білоруських земель у ХХ ст.

Дидактична: Усвідомити основні віхи політичного розвитку Білоруських земель в період розпаду імперії та протягом всього ХХ ст. Ознайомитись з культурою, засвоїти особливості історичного розвитку Білоруського народу в ХХ ст.

Виховна: викликати почуття поваги, інтересу до історії східних слов'ян.

Література:

1. Віперман В. Європейський фашизм: Порівняльний аналіз (1922-1982). – К.: Дух і літера, 2008. – 273 с.
2. Власть – общество – реформы: Центральная и Юго-Восточная Европа. Вторая половина XX века / Под ред. Э. Г. Задорожнюк. – М.: Наука, 2006. – 442 с.
3. Волокитина Т. В., Мурашко Г. П., Носкова А. Ф. Народная демократия: Миф или реальность? Общественно-политические процессы в странах Восточной Европы в 1944-1948 гг. – М., 1993.
4. Лапшин Н. О. Перемены в странах Восточной Европы: К чему они ведут. – М.: Знание, 1991. – 62 с.
5. Народные и национальные фронты в антифашистской освободительной борьбе, в революциях 40-х гг. – М., 1986.
6. Революции 1989 г. в странах Центральной (Восточной) Европы: Взгляд через десятилетие / Под ред. Г. Н. Севостьянова. – М., 2001.

7. Ротшильд Д., Уїнгфілд Н. М. Повернення до різноманітності: Політична історія Східно-Центральної Європи після Другої Світової війни. – Київ: Мегатайп, 2004. – 384 с.
8. Ротшильд Д. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. – К.: Мегатайп, 2001. – 496 с.
9. Социальная структура и политические движения в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Межвоенный период. – М., 1986.
10. Тоталитаризм: Исторический опыт Восточной Европы. – М., 1994.
11. Фашизм и антидемократические режимы в Европе: начало 1920-х – 1945 гг. – М., 1981.
12. Яровий В. І. Новітня історія країн Східної Європи в 40-ві – 90-ті роки ХХ ст.: Курс лекцій: навчальний посібник. – К.: Либідь, 1997. – 269 с.

План лекційного заняття:

Білоруські землі напередодні Жовтневої революції, політичний культурний та національний стан. Встановлення радянської влади. Білорусь в перші роки Радянської влади. Громадянська війна та іноземні інтервенції (1917-1920 рр.). Проблема державного будівництва та утворення БРСР. Господарське відновлення (1921-1941 рр.). Перехід до нового суспільно-політичного ладу. Економічний розвиток. Зміни в національній самосвідомості та культурні перебудови. Політичне та соціально-економічне становище західних білоруських земель, об'єднання в єдину державу. Білорусь в часи Другої світової війни. Партизанська боротьба та антифашистський рух опору. Перемога над фашистськими окупантами. Перші післявоєнні роки. Економічний розвиток. Суспільно-політичний розвиток. Соціально-культурний розвиток. Білорусь на міжнародній арені. Перебудова та курс на суверенітет. Політична та соціально-економічна криза. Державний суверенітет та демократизація політичної системи. Президентство О.Г. Лукашенко.

Зміст лекції:

Початок ХХ ст. - революційна хвиля сприяла підйому нової хвилі білоруського національного руху.

1914 – 1918 рр. - у Першу світову війну територія Білорусії знову стала ареною кровопролитних бойових дій.

1915 р. - Німеччиною були окуповані західні землі Білорусії.

Березень 1918 р. - (після підписання Брестського договору) - майже вся територія Білорусії була окупована.

27 грудня 1917 р. - розпочав роботу I Загальнобілоруський з'їзд, на якому обговорювалися питання білоруської державності. Учасники з'їзду розділилися на прихильників ВБР (біл. Вялікая Беларуская Рада, прихильники незалежності) і БОК (Білоруський Обласний Комітет, прихильники широкої автономії в складі Росії). Учасники з'їзду прийняли компромісне рішення створити Загальнобілоруську раду селянських, солдатських і робітничих депутатів. Загальнобілоруська рада повинна була підготувати скликання Установчих зборів для вирішення питання про державний устрій Білорусії.

31 грудня 1917 р. - Рада народних комісарів Західної області і фронту прийняла рішення розпустити з'їзд.

25 березня 1918 р. - представники кількох національних рухів в умовах німецької окупації оголосили про створення незалежної Білоруської Народної Республіки (БНР).

1918 р. - саме завдяки зусиллям Ради БНР на тій частині білоруської території, що перебувала під німецькою окупацією, не було масового голоду. Після відходу німецьких військ територія, на якій функціонували структури БНР, була без масштабного опору зайнята Червоною Армією, уряд БНР був змушений емігрувати у Вільно.

Листопад-грудень 1920 р. - білоруські есери очолили Слуцьке повстання під гаслами відновлення БНР. Керівник РСДРП (б) В.І. Ленін дав особисту вказівку: створити на білоруських землях незалежну білоруську радянську державу. Уряд Радянської Білорусі було створено на VI конференції організацій РСДРП (б) Північно-Західної області Росії, що проходила в Смоленську 30 - 31 грудня 1918 року.

1 січня 1919 р. - в Смоленську була проголошена про утворення Радянської Соціалістичної Республіки Білорусь (РСРБ) в складі РРФСР.

8 січня 1919 р. - уряд РСРБ переїхав зі Смоленську в Мінськ, після того, як звідти втік уряд БНР.

31 січня 1919 р. - ССРБ вийшла зі складу РРФСР, а її незалежність офіційно визнав уряд Радянської Росії.

2 лютого 1919 р. - в Мінську зібрався I Загальнобілоруський з'їзд Рад робітничих, солдатських і червоноармійських депутатів.

3 лютого 1919 р. - I Загальнобілоруський з'їзд Рад робітничих, солдатських і червоноармійських депутатів прийняв Конституцію РСРБ.

27 лютого 1919 р. - РСРБ об'єдналася з Литовської РСР в Литовсько-Білоруську Радянську Соціалістичну Республіку (скор. Літбел), що проіснувала до серпня 1919 року. При цьому землі сходу Білорусії увійшли до складу Української РСР.

Лютий 1919 р. - польські війська вторглися на територію Білорусії.

8 серпня 1919 р. - польська війська зайняли Мінськ, який був відбитий Червоною Армією тільки в липні наступного року.

1921 р. - за результатами Ризького мирного договору до Польщі відходили території Західної Білорусії, що перебувають на схід від Лінії Керзона, на яких переважало білоруське населення.

1 січня 1919 р. - у радянській і сучасній білоруській історіографії цей день вважається датою першого проголошення БРСР.

31 липня 1920 р. - сталося друге проголошення РСРБ.

1922 р. - РСРБ (з цього часу - Білоруська Соціалістична Радянська Республіка, БСРР) увійшла до складу СРСР.

Березень 1924 р. - рішення про передачу 15 повітів і окремих волостей Вітебської, Гомельської та Смоленської губерній до БСРР було прийнято ЦВК СРСР і затверджено VI надзвичайним з'їздом рад БСРР. Однак згідно з попереднім планом 1923 року, в БСРР повинні були увійти також Гомельський і Речицький повіти Гомельської губернії і Веліжский, Невельський і Себежский повіти

Вітебської губернії, однак кордони були переглянуті комісією ЦВК СРСР за участю її секретаря та начальника комісії з районування Тимофія Сапронова. Територія БСРР збільшилася до 110 584 км., населення - до 4,2 млн осіб. 70,4% населення становили білоруси.

Середина 1920-х рр. - в БСРР активно проводилася белорусизація - комплекс заходів щодо розширення сфери застосування білоруської мови і розвитку білоруської культури.

12 травня 1926 р. - після перевороту Пілсудського в Польщі інтерес до приєднання Гомельського та Речицького повітів до БСРР проявив НКЗС СРСР. Планувалося, що возз'єднання всіх восточнобелорусських земель в рамках БСРР не дозволить польському керівництву загравати з національними меншинами.

4 грудня 1926 р. - секретар ЦК ВКП (б) Микола Шверник поінформував Гомельський губернський і міський комітети КП (б) про приєднання Гомельського та Речицького повітів до БСРР. Таким чином, рішення про розширення меж БСРР і приєднання до неї східних білоруських земель приймалися в Москві. Територія БСРР збільшилася на 15 727 км, а населення - на 649 тисяч осіб.

1920-1930-ті рр. - в Радянській Білорусії активно йшли процеси індустріалізації, сформувалися нові галузі промисловості і сільського господарства. До початку індустріалізації в БСРР проживало 3,4% населення і вироблялося всього 1,6% промислової продукції СРСР. Розвивалися переважно легка, харчова, деревообробна і хімічна промисловість, а починаючи з другої п'ятирічки - машинобудування і виробництво будівельних матеріалів. Значна увага приділялася такій трудомісткій галузі, як текстильна, оскільки її розвиток дозволяв швидко вирішити проблему безробіття і аграрного перенаселення. Під час перших двох п'ятирічок були відкриті Гомельський завод сільськогосподарського машинобудування "Гомсільмаш", швейна фабрика "Знамя індустріалізації" і фабрика КІМ в Вітебську, Оршанський льонокомбінат, Кричевський цементний завод, Могильовський авторемонтний завод, Гомельський скляний завод, дві черги БелГРЕС. Було побудовано 11 великих торфозаводів. За три п'ятирічки промислове виробництво в БСРР виросло в 23 рази (в 8,1 раз з урахуванням

Західної Білорусії). Перед початком Другої світової війни БРСР виробляла 33% загальносоюзного виробництва фанери, 27% сірників і 10% металорізальних верстатів.

Політика розвитку хуторів **1920-х років** змінилася активною колективізацією **1930-х рр.**

1920-ті рр. - білоруський, ідиш, польська і російська були офіційними мовами Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки. Деякий час гасло "Пролетарі всіх країн, єднайтеся!" було написано на гербі БРСР на білоруському, польською та російською і ідиш. В БРСР в 1932-1938 рр. існувала польська національна автономія Держинський польський національний район.

1933 р. – під час мовної реформи сталася відмова від "класичного правопису білоруської мови" - в білоруську мову було введено більше 30 фонетичних і морфологічних особливостей.

1920-1930-х рр. - в ході Сталінських репресій багато представників інтелігенції, культурної і творчої еліти, заможні селяни були розстріляні, заслані в Сибір і Середню Азію. З 540-570 літераторів, які друкуються в Білорусії було репресовано не менше 440-460 (80%), а якщо врахувати авторів, вимушених покинути батьківщину, то репресіям піддалися не менше 500 (90%), чверть від усієї кількості літераторів (2000), репресованих в СРСР. Кількість з яких пройшли через табори оцінюється приблизно в 600-700 тисяч чоловік, розстріляних - не менше 300 тисяч чоловік. Певну частину репресованих складали поляки з ліквідованого в 1938 р. Польського національного району, які були депортовані в Казахстан і Сибір. Територія Західної Білорусії і прилеглі до неї українські, литовські та польські території була розділена владою Польщі між 4 воєводствами: Білостоцьким, Віленським, Новогрудським і Поліським.

1920-ті-1930-ті рр. - на території Західної Білорусії польський уряд не дотримувався положення Ризького договору про рівноправність всіх етнічних груп. Тільки до березня 1923 р. з 400 існуючих білоруських шкіл залишилося 37. Одночасно в Західній Білорусії було відкрито 3380 польських шкіл. У 1938-1939 рр. залишалося тільки 5 загальноосвітніх білоруських шкіл. 1300

православних церков було перетворено в католицькі, нерідко із застосуванням насильства. За даними "Енциклопедії Історії Білорусії", в період 1921-39 рр. з етнічних польських земель в західну Білорусію було переселено близько 300 тис. Колонистів - "осадників", а також польських чиновників різних категорій. Осадникам передавалися маєтки, що належать особам, "ворожим Польщі" і державні землі.

1922 р. - після виборів 11 депутатів і 3 сенатори від західнобілоруських земель утворили "Білоруський Посольський Клуб", метою якого було лобіювання інтересів білоруського населення Польщі.

Жовтень 1923 р. - на правах автономної організації в складі компартії Польщі була організована КПЗБ.

1925 р. - була заснована Білоруська селянсько-робітничої громада, швидко стала однією з найбільших партій в Польщі.

1926 р. - після встановлення в Польщі авторитарного режиму "санації" відбувалося все більше обмеження культурних прав національних меншин.

Січень 1927 р. - лідери БКРГ Броніслав Тарашкевич, Семен Рак-Михайлівський та інші, які були депутатами польського сейму, були арештовані, а в березні БКРГ була заборонена.

1928 р. - в сейм від білоруських земель було вибрано 10 депутатів-білорусів і 2 сенатора, в 1930 - всього один білоруський депутат, а в 1935 і 1938 - жодного.

1934 р. - в місті Береза-Картузька (зараз м. Береза, Брестська область) діяв польський концентраційний табір в якості місця позасудового інтернування супротивників правлячого режиму.

1938 р. - удар по національно-визвольному руху завдало і рішення Комінтерну про розпуск КПП і КПЗБ як її складової частини (нібито в їх керівництво проникли ворожі агенти). Пізніше багато хто з колишніх керівників КПЗБ були репресовані.

В середині 1930-х рр. - 43 відсотки західних білорусів були як і раніше безграмотними, а студентів-білорусів у всій Польщі не налічувалося і 200 чоловік.

До 1939 р. - всі школи були перетворені в польські, а 300 з 500 православних храмів стали костьолами. Десятки тисяч людей емігрували до Західної Європи і Америки, перш за все через аграрне перенаселення, безробіття і низьку заробітну платню.

Вересень 1939 р. - на підставі договору про розподіл сфер впливу між Німеччиною та СРСР, радянські війська зайняли територію Західної Білорусії.

22 жовтня 1939 р. - відбулися вибори до Народних зборів Західної Білорусії, які працювали 28 - 30 жовтня в Білостоці. Вони прийняли ряд важливих рішень, в тому числі декларацію про входження Західної Білорусії до складу БСРР і рішення про націоналізацію промисловості і конфіскацію земель поміщиків.

14 листопада 1939 р. - на позачерговій Третій Сесії Верховної Ради УРСР був прийнятий Закон про прийняття Західної Білорусії до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки. В результаті об'єднання площа БСРР склала 225,7 тис. км, а населення - 10,2 млн осіб. Західна Білорусія була розділена на 5 областей - Барановицька, Білостокська, Брестська, Вілейська і Пінська.

1939 р. - на початку Другої світової війни територію Білорусії окупували німецькі війська. Територія Білорусії була оголошена генеральним округом у складі Рейхкомісаріату Остланд. Деяка частина території Західної Білорусії (т. зв. Bezirk Bialystok, що включає в себе Білосток і Гродно) передбачалася до включення до складу німецької Східної Пруссії.

Грудень 1943 р. - було створено уряд Білоруської Центральної Ради, яка мала в основному дорадчі та каральні функції.

1944 р. - партизанський рух, що широко розгорнувся в Білорусії, став важливим чинником, котрий змушує гітлерівців тримати тут значний контингент і сприяв швидкому звільненню Білорусії.

1944 р. - всього в партизанських загонах на території Білорусії налічувалося 373 942 особи.

Восени 1943 р. - східні і південно-східні райони Білорусії були звільнені Радянською армією, а вся республіка цілком - **влітку 1944 року** під час операції "Багратіон". На території Білорусії німецькими окупантами було створено 287

концентраційних таборів, в яких було знищено близько 1,7 млн. чоловік цивільного населення і радянських військовополонених. З території Білорусії гітлерівцями на роботи в Німеччину було вивезено 399 374 чоловік. Згідно з даними меморіального комплексу Катин, всього німці і колабораціоністи провели в Білорусі більше 182 великих каральних операцій; населення районів, підозрюваних в підтримці партизанів, знищувалося, угонялось в табори смерті або на примусові роботи до Німеччини. З 9857 населених пунктів, зруйнованих і спалених німецькими окупантами і колабораціоністами в Білорусії, понад 5460 були знищені разом з усім або з частиною населення. Згідно з іншими даними, кількість знищених населених пунктів в ході каральних операцій - 628. Деякі історики вважають, що мало місце проведення каральних операцій проти мирних жителів радянськими партизанами.

1939-1945 рр. - Білорусія втратила більше третини населення (36% довоєнної чисельності населення країни в її нинішніх кордонах - 3 млн осіб) і половини національного багатства. Були повністю або частково зруйновані 209 міст, селищ, районних центрів та понад 9 тис. сіл і сіл. Особливо сильно постраждало єврейське населення - було знищено, за різними оцінками, від 400 до 840 тисяч євреїв з майже мільйонної їх довоєнної чисельності. За підрахунками Е.Г. Іоффе, на території Білорусі, з урахуванням областей, що входили до складу БСРР напередодні війни (тобто включаючи Білостокську область), за роки Великої Вітчизняної війни загинуло 946 тисяч євреїв, з них 898 тисяч безпосередньо в результаті "остаточного рішення єврейського питання" і 48 тисяч - на фронтах. У Бресті, наприклад, з 25 000 євреїв у 1941 році, до 1945 року залишилося в живих лише 186 осіб. Після закінчення війни на території Білорусії ще кілька років діяли антирадянські партизанські групи. З деякими з них намагалися встановити зв'язок західні спецслужби. Загони НКВС влаштовували каральні операції проти антирадянського підпілля.

1939 р. - відбулося приєднання до БСРР нових територій (була приєднана Західна Білорусь), але в жовтні цього ж року з ініціативи Сталіна було прийнято рішення передачі Литві Вільно (нинішній Вільнюс) і Віленського краю. Після

війни в **1945 році** відбувається ще одна передача земель, але вже Польщі (Білосток і Білостоцька область).

1945 р. - після закінчення Другої світової війни, Українська Радянська Соціалістична Республіка була засновником і увійшла до складу Організації Об'єднаних Націй.

26 червня 1945 р. - К.В. Кисельов на чолі делегації Білоруської РСР підписав Статут ООН, який був ратифікований Президією Верховної Ради УРСР 30 серпня 1945.

Листопад-грудень 1945 р. - білоруська делегація взяла участь в роботі Підготовчої комісії Генеральної Асамблеї Об'єднаних Націй в Лондоні, на якій глава делегації Білоруської РСР К.В. Кисельов був обраний віце-головою четвертого комітету.

Серпень 1945 р. - була встановлена нова межа між БРСР і Польщею. Білостоцька область і 3 райони Брестської області відходили Польщі.

1946-1949 рр. - БРСР продовжувала розвиватися по сталінській моделі соціалістичного суспільства. У західних областях була завершена колективізація.

1947 – 1948 рр. - за публікації в журналі "Science" і за відкритий виступ проти поглядів Т. Д. Лисенко був спочатку зміщений з посади президента АН БРСР, а потім і вигнаний з неї генетик Антон Романович Жебрак.

1949 р. - на честь 70-річчя Йосипа Сталіна ЦК КП (б) Б направив прохання секретарю ЦК ВКП (б) Георгію Малєнкова, зокрема, з пропозиціями перейменувати місто Бобруйськ в Сталинск, а також привласнити Мінському тракторному заводу ім'я Сталіна.

1950 - 1970-ті рр. - швидкими темпами йшло подальший розвиток країни. Економіка Білорусії була ключовою частиною народногосподарського комплексу СРСР, Білорусію називали "складальним цехом" радянської економіки. Найбільш активно розвивалися машинобудування і хімічна промисловість (Солігорськ калійні комбінати, нафтопереробні заводи в Новополоцьку і Мозирі, "Белшина"). В результаті прискореного промислового розвитку країни отримали значний

розвиток процесу урбанізації, пов'язані з необхідністю забезпечити промислові підприємства робочою силою, в тому числі і висококваліфікованою.

Політичні процеси **кінця 1980-х - початку 1990-х рр.** привели до розпаду СРСР. На суспільно-політичне життя БРСР під час перебудови найбільший вплив справили дві події - аварія на ЧАЕС і те, що мало величезний резонанс в суспільстві виявлення місць масових розстрілів в Куропатах під Мінськом. Нечисленні "дослідники" припускають, що винуватцями трагедії в Куропатах є німецькі окупанти.

27 липня 1990 р. - Верховна Рада БРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет.

18 червня 1990 р. - рішення про підготовку Декларації було прийнято під впливом Декларації про державний суверенітет РРФСР 12 червня 1990 р. Проект декларації був представлений 23 липня 1990 р. і знаходився на затвердження за статтями і окремим формулюванням. У підсумку 27 липня за прийняття Декларації цілком проголосувало 229 депутатів з 232 зареєстрованих (при трьох не голосували).

17 березня 1991 р. - за підсумками референдуму про збереження СРСР - 82,7% тих, хто проголосував висловилися за збереження СРСР.

25 серпня 1991 р. - однак після подій серпня 1991 року Верховна Рада БРСР прийняла рішення про надання Декларації про державний суверенітет статусу Конституційного закону. У той же день були також прийняті постанови про забезпечення Політичної та економічної самостійності Республіки и про припинення діяльності КПБ.

19 вересня 1991 р. - Білоруська Радянська Соціалістична Республіка (БРСР) були перейменована в Республіку Білорусь, були прийняті новий державний герб и новий державний прапор, а пізніше - нова Конституція и громадянський паспорт.

8 грудня 1991 р. - в результаті Біловезьких Угод Білорусь увійшла в Співдружність Незалежних Держав. Верховна Рада Республіки Білорусь ратифікував угоду про Утворення СНД и денонсувала союзний договір 1922 р. **10 грудня 1991 р.**

1993 р. - Республіка Білорусь підписала Договір про нерозповсюдження ядерної зброї - і незабаром всі ядерні озброєння були остаточно виведені з території країни.

15 березня 1994 р. - Верховна Рада прийняла Конституцію Білорусі, за якою вона оголошена унітарною демократичною соціалістичною правовою державою. У відповідності з Конституцією Білорусь є Президентською республікою.

Червень-липень 1994 р. - відбулися вибори президента, які пройшли в два тури. У результаті всенародного Голосування єдиним президентом Білорусі обрано Олександра Лукашенко.

1995 р. - пройшли вибори у Верховну раду XIII скликання. Головою НД було обрано лідера аграрної партії Семена Шарецького. Був проведений референдум, за результатами якого були прийняті нові прапор і герб, що нагадують прапор та герб БРСР.

2 квітня 1996 р. - для об'єднання гуманітарного і економічного простору був створений Союз Росії і Білорусії з координаційними та виконавчими органами.

1996 р. - президент Лукашенко ініціював проведення референдуму щодо зміни конституції. Верховна Рада порахувала дії президента спробою розширення влади. Опозиційні депутати почали збір підписів, необхідних для початку процедури імпічменту. У якості посередників для врегулювання політичної кризи прибули депутати Держдуми Росії на чолі зі спікером Г.Селезневим. Було підписано угоду про те, що депутати не проводять процедуру імпічменту до підбиття підсумків референдуму, результати якого за рішенням Конституційного суду повинні бути мати консультативний статус.

24 листопада 1996 р. - був проведений республіканський референдум. відносно зміни конституції. Змінювалася структура законодавчої влади: замість Верховної Ради було сформовано новий двопалатний парламент - Національні збори. Перший склад нижньої палати парламенту був повністю призначений О. Лукашенко з числа депутатів Верховної Ради, які активно підтримували політику президента під час осінньої кризи. Таким чином депутатський мандат

зберегли 110 депутатів з 385 обраних у 1995 р. Деякі країни світу не визнали повноваження Національних зборів.

2 квітня 1997 р. - спільнота Росії та Білорусії перетворилася на Союз Росії та Білорусії. Додатково до наявних інтеграційних структур в рамках цього конфедеративного союзу заплановано поетапно заснувати єдину Конституцію і законодавство, парламент та інші органи верховної влади, ввести єдину валюту, митницю і т.ін.

Жовтень 2000 р. - відбулися вибори в палату представників національних зборів, які бакотували опозиційні партії.

Вересень 2001 р. - відбулися другі президентські вибори, в результаті яких О. Лукашенко було обрано президентом Білорусі на другий строк.

17 жовтня 2004 р. - відбулися чергові парламентські вибори, на яких були обрані 107 з 110 депутатів. Із кандидатів опозиційної коаліції «П'ять плюс» не було обрано жодного депутата.

Жовтень 2004 р. - на референдумі було знято обмеження в два терміни на перебування на посту президента.

19 березня 2006 р. - відбулися чергові президентські вибори, на яких, згідно з офіційними даними, у першому турі переміг О. Лукашенко, набравши 82,3% голосів. ЄС и США визнали вибори недемократичними, а їх результати - сфальсифікованими. Джордж Буш заборонив в'їзд в США членам правительства О. Лукашенко.

23 листопада 2006 р. - на пресс-конференції О. Г. Лукашенко повідомив, що результати виборів були відкореговані, щоб отримати приблизно європейські показники на вибори, і що насправді він набрав набагато більший відсоток голосів (93%).

28 вересня 2008 р. - відбулися чергові вибори до палати представників Національних зборів, на яких знову опозиційні кандидати не увійшли до складу парламенту. Західні країни визнали, що вибори не відповідають демократичним стандартам, але помітили позитивні зрушення.

2008-2009 рр. - Білорусь брала участь у програмі Східне партнерство разом з Україною, Молдовою, Грузією, Вірменією і Азербайджаном. Була скасована заборона на в'їзд до країн ЄС ряду білоруських чиновників, у результаті чого О. Лукашенко відвідав Італію і Ватикан, а Семашко і Мартинов брали участь у саміті східного партнерства.

19 грудня 2010 р. - відбулися четверті президентські вибори. Олександр Лукашенко був обраний на четвертий строк. Після виборів опозиційними кандидатами було організовано мітинг, який перейшов в масові заворушення, на думку суду, котрий незабаром відбувся.

11 квітня 2011 р. - Владиславом Ковальова та Дмитром Коноваловим в Мінську був здійснений теракт, в результаті котрого загинули 15 осіб.

16 березня 2012 р. - до них було застосовано вищу міру покарання - смертну кару. Процес по цій справі викликав широкий суспільний резонанс.

2011 р. - в Білорусії вибухнула фінансова криза, оголошено девальвацію білоруського рубля.

1 січня 2012 р. - на території Росії, Білорусії та Казахстану створено єдиний економічний простір.

ТЕМА 19. «Росія у ХХ ст.»

Мета: Розкрити основні віхи політичного розвитку Російських земель у ХХ ст.

Дидактична: Усвідомити основні віхи політичного розвитку Російських земель в період розпаду імперії та протягом всього ХХ ст. Ознайомитись з культурою, засвоїти особливості історичного розвитку Російського народу в ХХ ст.

Виховна: викликати почуття поваги, інтересу до історії східних слов'ян.

Література:

1. Віперман В. Європейський фашизм: Порівняльний аналіз (1922-1982). – К.: Дух і літера, 2008. – 273 с.
2. Власть – общество – реформы: Центральная и Юго-Восточная Европа. Вторая половина XX века / Под ред. Э. Г. Задорожнюк. – М.: Наука, 2006. – 442 с.

3. Волокитина Т. В., Мурашко Г. П., Носкова А. Ф. Народная демократия: Миф или реальность? Общественно-политические процессы в странах Восточной Европы в 1944-1948 гг. – М., 1993.
4. Лапшин Н. О. Перемены в странах Восточной Европы: К чему они ведут. – М.: Знание, 1991. – 62 с.
5. Народные и национальные фронты в антифашистской освободительной борьбе, в революциях 40-х гг. – М., 1986.
6. Революции 1989 г. в странах Центральной (Восточной) Европы: Взгляд через десятилетие / Под ред. Г. Н. Севостьянова. – М., 2001.
7. Ротшильд Д., Уїнгфілд Н. М. Повернення до різноманітності: Політична історія Східно-Центральної Європи після Другої Світової війни. – Київ: Мегатайп, 2004. – 384 с.
8. Ротшильд Д. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. – К.: Мегатайп, 2001. – 496 с.
9. Социальная структура и политические движения в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Межвоенный период. – М., 1986.
10. Тоталитаризм: Исторический опыт Восточной Европы. – М., 1994.
11. Фашизм и антидемократические режимы в Европе: начало 1920-х – 1945 гг. – М., 1981.
12. Яровий В. І. Новітня історія країн Східної Європи в 40-ві – 90-ті роки ХХ ст.: Курс лекцій: навчальний посібник. – К.: Либідь, 1997. – 269 с.

План лекційного заняття:

Росія у першій світовій війні. Назрівання революційної кризи Перемога Лютневої революції. Жовтнева Революція та її наслідки. Радянська держава. Брест: «революційний» вихід з війни. Політика «воєнного комунізму». Білі та червоні. Радянська Росія в міжвоєнний період. НЕП - Нова економічна політика. Утвердження одноосібної влади Сталіна. Зовнішня політика СРСР у передвоєнні роки. Радянсько-німецький пакт і його наслідки. Початок другої світової війни. Приєднання до СРСР територій Східної Європи. Історія Росії в другій половині ХХ – початку ХХІ ст. Росія у повоєнні роки. Апогей сталінського тоталітаризму (1945-

1953 рр.). Поляризація повоєнного світу і «холодна війна». Відбудова народного господарства країни. Посилення політичних та ідеологічних заходів. Нова хвиля репресій. Післясталінські десятиріччя. Хрущовська "відлига" (1953-1964 рр.). Боротьба за сталінську спадщину. XX з'їзд КПРС. Лібералізація політичного режиму. Економічний і соціальний розвиток. Зовнішня політика. СРСР в роки застою (1964-1985 рр.). Падіння Хрущова. Реформа 1965 р. і її провал Економіка дефіциту. Стагнаційних процесів у соціальній і політичній сферах. Формування духовної опозиції дисидентського руху. Зовнішня політика, розрядка і повернення до напруженості. Епоха «перебудови» (1985-1991 рр.). Спроби модернізації соціалізму («перебудова»). Перехід до зміни суспільного ладу. Серпневий путч і розпад СРСР. Закінчення «холодної війни». Розпад радянського блоку. Росія на шляху суверенного (1991-2001 рр.). Перехід до ринкових реформ. Політична криза 1993 р. Прийняття Конституції РФ. Перша Чеченська війна. Другий термін президентства Б. Єльцина і поглиблення кризи. Друга Чеченська війна. Обрання Президентом В.В. Путіна. Зовнішня політика. Росія на початку XXI ст.

Зміст лекції:

1914-1918 рр. - протиріччя між провідними країнами світу, загострення боротьби за сфери впливу, особливо в Європі, послужили причиною виникнення Першої світової війни. Два протиборчі блоки провідних держав - Антанта (Росія, Англія, Франція) і Троїстий союз (Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина) - змагалися за розділ сфер впливу. У війну було втягнуто 38 держав, вона носила світовий характер. Цілі всіх учасників, в тому числі і Росії, були загарбницькими. Привід до війни - вбивство в Сараєво (Боснія) ерцгерцога Фердинанда. Інтереси Росії стикалися з інтересами Німеччини і Австро-Угорщини в першу чергу на Балканах ("боснійський криза" 1908-1909 рр.; загострення відносин в період балканських воєн 1912-1914 рр.). Армія Росії налічувала 6,5 млн чоловік. Основні сили спочатку були зосереджені на Південно-Західному фронті, проти Австро-Угорщини.

1914 р. - російська армія зазнала поразки від німецької армії в Східній Пруссії (**серпень**); взяття російськими військами Львова (**вересень**); початок військових дій на Кавказі проти Туреччини (**грудень**).

1915 р. - здача російськими військами Варшави, Ковно, Вільно; поразка в Галичині.

1916 р. - позиційна війна на Східному фронті; Брусилівський прорив на Південно-Західному фронті. Війна була пов'язана з великими людськими і матеріальними втратами.

1916 р. - в країні почалася паливна, сировинна та транспортна кризи. У суспільстві зростало невдоволення тривалою війною, бездарною політикою уряду. Його посилювало таке явище, як "распутинщина". Патріотичні настрої, характерні для перших днів війни, змінилися критикою уряду, в тому числі і з боку партій октябристів і кадетів. Революційні партії оцінювали участь у війні по-різному. Оборонці. (Г.В. Плеханов), центристи (Л. Мартов, В.М. Чернов), - пораженці (В.І. Ленін). Росія вступила в смугу глибокої соціально-економічної і політичної кризи. Війна стала прелюдією нового революційного вибуху в країні.

1917 р. - Лютнева революція і встановлення двовладдя. Причини революції: невирішеність складних проблем, що стояли перед країною на початку століття; погіршення матеріального становища населення міста і села в результаті світової війни і викликаної нею економічної розрухи; зростання невдоволення в армії ураженнями у війні, бездарним військовим керівництвом, поганим забезпеченням озброєнням і продовольством; швидке революціонізування армії. Криза "верхів" був наявний (неможливість впоратися з ситуацією, зростання корупції та свавілля чиновників, змова і вбивство Григорія Распутіна і т. Д. Події наростали стрімко.

Січень 1917 р. - посилюється страйковий рух. Розпочатий 18 лютого страйк робітників Путилівського заводу 25 лютого переріс у загальну стачку. Поряд з економічними стали висуватися політичні гасла.

25-26 лютого 1917 р. - відбулися криваві зіткнення з військами, почалося збройне повстання. Державна дума була розпущена (указ від 26 лютого).

27 лютого 1917 р. - столиця опинилася у владі повсталих, діяльність органів влади виявилася паралізована. Був створений Тимчасовий Виконком Петроградської Ради робітничих депутатів (М.С. Чхеїдзе, М.І. Скобелев, А.Ф. Керенський) і одночасно сформований Тимчасовий комітет членів Державної думи, а потім і Тимчасовий уряд на чолі з Г.Е. Львовим. У країні склалося двовладдя. Були оприлюднені програми обох органів влади, які виголошували ряд демократичних прав і свобод. Наказ № 1 по Петроградському гарнізону містив положення про демократизацію армії. Микола II зрікся престолу. Однозначно визначити характер лютневої революції не можна. У ній одночасно діяв ряд потоків: пролетарський, селянський, національно-визвольний, антивоєнний (в армії). В ході революції вирішувалися антифеодальні, антикапіталістичні, загальнодемократичні і вузькокласові завдання.

Лютий 1917 р. - найважливіший підсумок подій - повалення під тиском лівих сил самодержавної влади, поява можливості демократичного розвитку країни.

До осені 1917 р. - в країні вибухнула загальнонаціональна соціально-політична криза: катастрофічне падіння рівня життя населення, широке невдоволення політикою уряду, посилення хвилювань в місті і селі, революціонізація армії. У таборі революціонерів йшли суперечки про способи соціалістичного перебудови Росії (погляди анархістів - М.О. Бакуніна, П.А. Кропоткіна, "легальних марксистів" - М.І. Туган-Барановського, меншовиків - Г.В. Плеханова, більшовиків - В.І. Леніна). Плани більшовиків: усупільнити власність, ввести прямий продуктообмін, для цього встановити пролетарську диктатуру на чолі з партією більшовиків. Слабкість Тимчасового уряду, участь Росії у світовій війні, економічна розруха, загальне невдоволення мас зумовили перемогу більшовицької альтернативи розвитку подій. Розбіжності в більшовицькому керівництві з питання про збройне повстання (Л.Б. Каменев, Г.Є. Зінов'єв) не зупинили його підготовку (засідання ЦК партії 10 (23) і 16 (29) жовтня, створення Військово-революційного комітету).

24-25 жовтня (6-7 листопада) 1917 р. - захоплення стратегічних центрів столиці загонами Червоної гвардії.

26 жовтня (8 листопада) 1917 р. - взяття Зимового палацу.

25 жовтня (7 листопада) 1917 р. - відкриття II з'їзду Рад робітничих і солдатських депутатів (після того як його покинули меншовики, есери та ін., Керівництво ним взяли на себе більшовики). На з'їзді були прийняті перші документи нової влади: Декрет про мир. Декрет про землю (передача землі селянам). Декрет про владу (перехід її до Рад, утворення першого уряду - Ради Народних Комісарів на чолі з Леніним). Був обраний ВЦВК.

До липня 1918 р. - в склад ВЦВК входили ліві есери. В роботі Раднаркому вони брали участь.

3 березня 1918 р. - підписання Брестського миру з Німеччиною. Невдала спроба Керенського зібрати сили для походу на столицю. Збройне повстання під керівництвом більшовиків в Москві (тривалі бої, обстріл Кремля). До сих пір в нашій країні і за кордоном ведуться численні дискусії про характер і причини жовтневих подій 1917 р. По-різному оцінюючи їх значення для Росії і світу, всі погоджуються з тим, що вони круто змінили розвиток Російської держави.

Жовтень 1917 р. до березень 1918 р. - відбувалося становлення радянської влади на місцях ("тріумфальний хід радянської влади"). Одночасно відбувалася більшовизація Рад; в селі, де був сильний вплив есерів, меншовиків та інших партій, вона протікала повільніше. У центрі були створені: система народних комісаріатів (їх очолили А. І. Риков, Н. А. Семашко, Л. Д. Троцький та ін.); система радянських судів і революційних трибуналів. Всеросійська Надзвичайна Комісія (ВЧК).

12 (25) листопада 1917 р. - були проведені вибори до Установчих зборів. Отримавши лише чверть місць у ньому, більшовики 5 (18) січня 1918 р. розігнали Установчі збори, закрили опозиційні газети, оголосили поза законом партію кадетів. Зміцнювався режим диктатури, ліквідувалася багатопартійна система. III з'їзд Рад: об'єднання Рад робітничих і селянських депутатів; прийняття Декларації прав трудящого і експлуатованого народу (оголошення Росії федерацією і державою диктатури пролетаріату). Не визнали новий уряд меншовики та есери вимагали створення нового, соціалістичного уряду з їх участю

(Вікжель). Більшовики пішли на союз лише з лівими есерами (протест Л.Б. Каменєва та ін., Я. М. Свердлов став головою ВЦВК). Робляться перші спроби виступити з військами проти більшовиків (заколот Керенського-Краснова, заколот юнкерів в столиці, створення Добровольчої армії на Дону і т. Д.). На чолі Білого руху встали А.М. Каледін, Л.Г. Корнілов, М.В. Алексєєв, А.І. Денікін і ін.

Липень 1918 р. - V Всеросійський з'їзд Рад прийняв першу Конституцію РРФСР: проголошення створення нової держави - Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки; твердження в країні диктатури пролетаріату і найбіднішого селянства; відмова від загального виборчого права, надання демократичних свобод робітників, селян і солдатів; новий прапор і герб Української РСР.

Липень 1918 р. - в Єкатеринбурзі були розстріляні цар Микола II і його сім'я. Перші соціальні перетворення більшовиків: встановлення 8-годинного робочого дня; прийняття декретів про ліквідацію цивільних чинів і станів, про шлюб та сім'ю та ін.; введення робітничого контролю на підприємствах. Економічна політика була спрямована на ліквідацію приватної власності (націоналізація великої, середньої і навіть дрібної промисловості, банків, транспорту, закон про соціалізацію-землі), згорання товарно-грошових відносин, перехід до неринкової системи господарства, централізований розподіл продукції, що відповідало урівнительно-розподільним уявленням більшості малограмотного і незаможного населення Росії. Для керівництва націоналізованими підприємствами був створений ВРНГ.

Квітень 1918 р. - була введена монополія зовнішньої торгівлі. Прагнучи вийти зі світової війни, більшовики почали переговори з країнами німецького блоку. Розгорнулася запекла дискусія про укладення сепаратного миру: зберегти владу, уклавши мир, або, орієнтуючись на світову революцію, продовжувати війну (позиції В.І. Леніна, М.І. Бухаріна, Л.Д. Троцького). Взяла гору точка зору Леніна.

3 березня 1918 р. - в Брест-Литовську на вкрай важких для Росії умовах був підписаний мирний договір з Німеччиною.

1918-1919 рр. - проведення політики "воєнного комунізму" було викликано як ідеологією більшовизму (заперечення приватної власності, ринкового товарообміну і грошового обігу, заміна їх централізованим виробництвом і розподілом, директивними методами управління економікою), так і умовами воєнного часу (криза економіки, голод, що викликав відтік робочої сили з міст, порушення економічних зв'язків між промисловим Центром та іншими районами країни і т. д.). Система надзвичайних заходів "воєнного комунізму" включала в себе: прискорення темпів націоналізації, ліквідацію приватних банків, приватної торгівлі, домоволодінь та іншої власності; введення карток і талонів на продукти харчування і промтовари; загальну трудову повинність, трудові мобілізації (**грудень 1918 р.**); зрівняльну оплату праці; введення продрозверстки (**січень 1919 р.**); впровадження "споживчих комун" у сільському господарстві; посилення директивного управління; "Комунізацію побуту".

Березень 1919 р. - VIII з'їзд РКП (б) прийняв нову програму партії, що містила план переходу до нового, соціалістичного суспільства на основі політики "воєнного комунізму". У період "воєнного комунізму" був здійснений перехід до однопартійної системи (придушення лівоесерівського антибільшовицького виступу **6 липня 1918 р.**), розв'язаний у відповідь на замах на життя керівників партії, в тому числі Леніна, "червоний терор" (дії ВЧК). Встановлення диктатури пролетаріату тягло за собою панування насильницьких методів, характерних для будь-якого революційного перетворення, але в умовах Росії носили особливо жорсткий характер.

1918-1922 рр. - Громадянська війна, як найбільш гостра форма соціального протиборства, збройна боротьба за владу між різними соціальними групами була продовженням революційного процесу. У Росії вона погіршувалася воєнною інтервенцією. Основні етапи війни:

весна - осінь 1918 р.- заколот білочехів; перші іноземні десанти в Мурманську і на Далекому Сході; похід армії П.Н. Краснова на Царицин; створення есерами і меншовиками Комітету Установчих зборів у Поволжі;

повстання есерів в Москві, Ярославлі, Рибінську; посилення "червоного" і "білого" терору;

листопад 1918 р. - створення Ради робітничо-селянської оборони (В.І. Ленін) і Реввійськради (Л.Д. Троцький); проголошення республіки єдиним військовим табором;

осінь 1918 р. - весна 1919 р. - посилення іноземної інтервенції в зв'язку з закінченням світової війни; анулювання умов Брестського миру у зв'язку з революцією в Німеччині;

весна 1919 р. - весна 1920 р. - виступ армій білих генералів: походи А.В. Колчака (весна-влітку 1919 р.), А.І. Денікіна (літо 1919 - весна 1920 р.), два походи М.М. Юденича на Петроград;

квітень - листопад 1920 р. - радянсько-польська війна і боротьба з П.Н. Врангелем. З звільненням Криму до кінця 1920 р. закінчилися основні військові дії.

1922 р. - був звільнений Далекий Схід. Країна стала переходити до мирного життя. (Можна розповісти про військові дії, навести приклади запеклого характеру боротьби, дати характеристики воєначальників з, обох сторін: М.В. Фрунзе, В.І. Чапаєва, Л.Д. Троцького, М.М. Тухачевського, А.В. Колчака, А.І. Денікіна, П.Н. Врангеля і ін.) і "білий" і "червоний" табори були неоднорідні. Так, більшовики відстоювали соціалізм, частина меншовиків та есерів були за Ради без більшовиків. Серед білих були монархісти і республіканці (ліберали); анархісти (Н.І. Махно) виступали то на одній, то на іншій стороні. З самого початку Громадянської війни військові конфлікти торкнулися майже всі національні окраїни, в країні посилювалися відцентрові тенденції. Перемога більшовиків у громадянській війні була обумовлена: концентрацією всіх сил (чому сприяла політика "воєнного комунізму"); перетворенням Червоної Армії в реальну військову силу на чолі з низкою талановитих воєначальників (за рахунок використання професійних військових фахівців з числа колишніх царських офіцерів); цілеспрямованим використанням всіх економічних ресурсів залишилися в їхніх руках центральної частини Європейської Росії. Білі армії зазнали поразки,

не зумівши об'єднати всі антибільшовицькі сили, діяти узгоджено, а також залучити на свою сторону тих, хто вагається селян (часто в їхньому тилу йшла партизанська війна), а також представників неросійського населення. Свавілья, каральні експедиції, погроми, невиконані обіцянки також не сприяли завоюванню підтримки широких мас міста і села, у яких не викликало ентузіазму обіцянку реставрації старих порядків. Проблеми Громадянської війни до цих пір викликають пильний інтерес в істориків і породжують численні дискусії. Але урок цієї сторінки історії ясний: Громадянська війна - найбільша трагедія всього народу, вплинула на долі не тільки окремих людей, а й цілих поколінь. Її жорстокість і жертви залишили тяжкий слід в історії Росії, наочно продемонструвавши згубність протистояння і насильства.

Влітку 1920 р. - велике повстання відбулося в Тамбовській губернії. Виникла загроза нової громадянської війни.

1920 р. - йшли пошуки шляхів подолання кризи. VIII Всеросійський з'їзд Рад, затвердивши курс на продовження "військово-комуністичної" політики, перетворення народного господарства на основі плану ГОЕЛРО, з іншого боку, закликав спиратися на "старанного селянина", утримуватися від масового створення комун і радгоспів в селі, боротися з надмірною централізацією і бюрократизмом.

Березень 1921 р. - X з'їзд партії затвердив найважливіші напрямки нової економічної політики: заміна продрозкладки податком, що дозволив залишати в господарстві продукти для продажу на ринку; дозвіл вести приватну торгівлю; створення дрібних приватних підприємств, припущення державного капіталізму (концесії, оренда невеликих промислових підприємств і землі); заміна натуральної оплати праці грошовою, що залежала від кількості і якості праці; введення господарського розрахунку на підприємствах; скасування загальної трудової повинності, організація бірж праці. НЕП означав перехід до ринкових відносин, але в умовах панування державної форми власності та централізованих методів управління подібна політика не могла бути реалізована повною мірою. Неп приніс відчутні результати - пожвавлення виробництва і торгівлі, відновлення

зруйнованого господарства (був майже досягнуто довоєнного рівня розвитку економіки). Але внутрішні протиріччя нової політики, непослідовність в її проведенні визначили її згортання. У партійному керівництві йшли дискусії про долю НЕПу (позиції В. І. Леніна, М. І. Бухаріна, Л. Д. Троцького та ін.).

На початку 1920-х рр. - були зроблені зусилля по прориву економічної і дипломатичної блокади Радянської держави: підписання в 1921- 1922 рр. торгових угод з рядом провідних країн; участь Росії в Генуезькій та Гаазькій конференціях (1922). Спрямованість зовнішньої політики змінювалася у зв'язку з відмовою від курсу на негайну світову революцію і необхідністю переходу до мирного співіснування та економічної співпраці з іншими державами.

Грудень 1917 р. - серпень 1918 р. - Радянська держава визнала незалежність Фінляндії і Польщі. На околицях колишньої Російської імперії були створені суверенні республіки під керівництвом місцевих комуністів. У РРФСР існували автономні області і республіки. Проголошений розрив з "імперським минулим", співпраця комуністів усіх республік з центральною владою, економічні труднощі стимулювали процес об'єднання в одну державу.

30 грудня 1922 р. - I з'їзд Рад СРСР проголосив створення нової держави (Декларація і Договір про утворення СРСР), до складу якого увійшли формально суверенні республіки-держави - Росія, Україна, Білорусія і Закавказька Федерація з трьох республік. Було створено уряд СРСР, інші органи влади та управління.

1924 р. - Конституція СРСР закріпила створення федерації суверенних республік, формально мали право на вільний вихід зі складу СРСР. Проголошено було повновладдя Рад, хоча фактично влада все більше зосереджувалася в руках центрального партійно-державного керівництва.

1920-ті рр. - в складі СРСР були утворені нові радянські республіки. Принципи, закладені в основі створення СРСР, досі породжують багато проблем у відносинах між народами, які входили і його склад.

1920-1930-і рр. - оформлення тоталітарної системи в СРСР.

1920-1930-і рр. - проведено форсовану індустріалізацію, згідно оцінок результатів котрої оскаржуються деякі статистичні дані за підсумками п'ятирічок,

йдеться про передчасність висновків про перетворення СРСР в індустріальну державу.

1927-1928 рр. - хлібна криза погрозувала зірвати план індустріалізації, продовольче постачання міста.

1920-1930-і рр. – проведення колективізації. Було взято курс на виробниче кооперування сільського господарства з одночасним наступом на заможне селянство - куркульство.

1928 р. – початок репресій "Шахтинська справа".

1930 р. - процес над "Промпартію"

1931 р. - процес над "Союзним бюро меншовиків".

1934 р. - було створено Головне управління виправно-трудоих таборів, трудових поселень і місць ув'язнення (ГУЛАГ); використовувався безкоштовну працю ув'язнених.

1930-і рр. - було проведено ряд гучних політичних процесів; багато провідних політичних, військові, господарські діячі були засуджені до розстрілу.

5 грудня 1936 р. - нова Конституція СРСР, яку прийняв VIII Надзвичайний Всесоюзний з'їзд Рад. Радянський Союз проголошувався соціалістичною державою робітників і селян (II республік). Комуністична партія оголошувалася керівним ядром суспільства. Політична основа СРСР - Ради депутатів трудящих; економічна - соціалістична власність на засоби виробництва (державна і колгоспно-кооперативна форми). Всім громадянам надавалися демократичні права і свободи, пряме рівне виборче право. Поділ влади не передбачалося.

До кінця 1930-х рр. - Радянський Союз за загальним обсягом промислового виробництва вийшов на перше місце в Європі і друге місце в світі.

1938-1942 рр. - І в третій п'ятирічці упор робився на розвиток важкої індустрії. Тим часом і в цій галузі зберігалися слабка дисципліна, недостатня професійна підготовка і плінність кадрів. Багато новобудов зводилися працею ув'язнених. До цього часу в країні остаточно склався політичний режим з повністю одержавленою економікою, командно-адміністративними методами управління. Духовне і культурне життя суспільства перебувала під постійним ідеологічним контролем.

12 серпня 1939 р. - англо-франко-радянські переговори про взаємодопомогу в зв'язку з можливої німецької агресією зайшли в глухий кут.

23 серпня 1939 р. - договору про ненапад з Німеччиною і секретного протоколу про розподіл "сфер інтересів" у Східній Європі (по суті, передбачався четвертий розділ Польщі). Історики і політики по-різному оцінюють цей договір. Заручившись підтримкою СРСР, Угорщина 1 вересня напала на Польщу. Через день Англія і Франція оголосили війну Німеччині.

1 вересня 1939 р. - Друга світова війна почалася.

17 вересня 1939 р. - частини Червоної Армії вступили в Західну Україну і Західну Білорусію.

28 вересня 1939 р. - Польща перестала існувати як суверенна держава. В той же день в Москві було підписано радянсько-німецький договір "Про дружбу і кордон". У секретних додатках до нього були уточнені сфери впливу. Союз з Гітлером підштовхнув СРСР на збройний конфлікт з Фінляндією. Тривали чотири місяці (листопад 1939 - березень 1940 р.) бойові дії носили запеклий характер. Втрати Червоної Армії склали більше 120 тис. чоловік. Війна закінчилася підписанням мирного договору. Була встановлена нова межа, відстань між нею і Ленінградом збільшилася до 150 км.

Влітку 1940 р. - відбулася нова зміна кордонів СРСР. До його складу були включені Північна Буковина і Бессарабія, республіки Прибалтики. Розуміючи, що війни з Німеччиною уникнути не можна. Радянський Союз готувався до захисту. Асигнування на оборону, що складали в 1939 р 25,6% державного бюджету, в 1940 р. зросли до 32,6%, а на початку 1941 р. досягали вже 43,4%. Напередодні війни пройшли випробування нові зразки військової техніки. Однак не був налагоджений їх масовий випуск. На сході країни створювалися підприємства-дублери, які в разі війни могли б замінити зруйновані або захоплені ворогом.

22 червня 1941 р. - гітлерівська Німеччина, порушивши договір про ненапад, почала війну проти СРСР. Для Сталіна вторгнення німецько-фашистських полчищ стало повною несподіванкою.

Влітку і восени 1941 р. - Червона Армія вела важкі оборонні бої, перешкоджаючи просуванню ворожих полчищ на Москву, Ленінград, Київ. Тривало два місяці (серпень-вересень) Смоленська битва завадила реалізації гітлерівського плану "блискавичної війни".

Влітку 1942 р. - німецьке командування особливе значення надавало взяттю Сталінграда, розраховуючи добитися успіху без особливих зусиль. В ході важких боїв війська Сталінградського і Донського фронтів зірвали задум ворога оволодіти містом з ходу. Оборонне бій тривав чотири місяці: з 17 липня по 18 листопада. Весь цей час йшли запеклі вуличні бої. Обидві сторони несли великі втрати. Сталінград встояв, завдяки винятковій стійкості і героїзму радянських воїнів. Безпосередньо оборону міста здійснювали 62-я і 64-я армії (командувачі - генерали В.І. Чуйков, М.С. Шумілов). У битві на Волзі вирішувалася доля війни. Героїчна оборона Сталінграда створила умови для переходу в контрнаступ. Саме тут Ставка вирішила завдати потужного удару по одній з головних і найбільш активних угруповань ворога.

19 листопада 1942 р. - радянські війська почали наступ і взяли в кільце 6-у армію противника (командувач - генерал Ф. Паулюс) і частина 4-ї танкової армії загальною чисельністю 330 тис. Солдатів і офіцерів. Незважаючи на наказ Гітлера боротися до кінця і не йти на капітуляцію, 2 лютого 1943 року близько 100 тис. оточених здалися в полон, в тому числі 22 генерала. Сталінградська битва стала найбільшою військово-політичною поразкою німецького фашизму, підняла міжнародний авторитет СРСР, зміцнила антигітлерівську коаліцію. Вона означала початок корінного перелому у Великій Вітчизняній війні, вплинула на весь хід Другої світової війни.

На початок 1944 р. - війська Німеччини та її союзників займали значну частину України, Білорусії, Прибалтики, обложили Ленінград. Вони були ще досить сильні, хоча стратегічною ініціативою вже володіла Радянська Армія. Матеріальні і людські резерви Німеччини виснажилися. Військове виробництво в СРСР, навпаки, набирало темпи.

Протягом зими-весни 1944 р. - війська Ленінградського, Волховського і Прибалтійського фронтів завдали поразки групі армій «Північ».

27 січня 1944 р. - була знята блокада Ленінграда. Практично одночасно з цим велася операція зі звільнення Правобережної України. Найбільш визначними подіями на цій ділянці фронту були Корсунь-Шевченківська операція - оточення і ліквідація великого угруповання противника, вихід до радянського кордону, звільнення Одеси.

23 червня 1944 р. - почалася операція "Багратіон" - широкомасштабний наступ радянських військ в Білорусії. Для протистоїть угруповання ворога воно стало цілковитою несподіванкою. Протягом шести днів були оточені і знищені великі сили німців під Вітебськом і Бобруйськом, звільнений Мінськ. Радянський Союз виконав своє зобов'язання провести велику операцію одночасно з відкриттям другого фронту союзниками. У той же час, що і операція "Багратіон", була успішно проведена ще одна, Львівсько-Сандомирська операція. Були звільнені західні області України та південно-східні райони Польщі.

8 травня 1945 р. - був підписаний Акт про беззастережну капітуляцію фашистської Німеччини.

1946-1950 рр. - на четверту п'ятирічку ставилося основне завдання: "відновити довоєнний рівень промисловості і сільського господарства і потім перевершити цей рівень у значних розмірах". Героїчні зусилля радянських людей, перерозподіл коштів з легкої і харчової промисловості і соціальної сфери на користь важкої промисловості, отримані з Німеччини репарації, безкоштовний, але досить ефективну працю ув'язнених дозволили в найкоротші терміни (до 1948 р.) досягти довоєнного рівня промислового виробництва.

1947 р. - була скасована карткова система на продовольчі і промислові товари, проведена грошова реформа, відбувалося зниження роздрібних цін. Деякі зовні позитивні, демократичні зміни відбулися в суспільно-політичному житті країни: скасування надзвичайного стану; скасування ДКО; проведення виборів до Рад усіх рівнів; XIX з'їзд партії і ін. В той же час відбувалося посилення політичного режиму, посилення ідеологічного контролю в галузі літератури, кіно,

театральної справи, музики; наростання нової хвилі репресій ("Ленінградське справа", "справа лікарів", процеси у справах молодіжних груп та ін.).

1948 р. - стався повний розрив відносин з Югославією. Тільки влітку 1953 року, вже після смерті Сталіна, були зроблені перші кроки щодо нормалізації радянсько-югославських відносин.

1949 р. - розв'язання "холодної війни" призвело до створення в 1949 р. Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Головною віссю конфронтації в післявоєнному світі на довгі роки стали відносини між двома наддержавами - СРСР і США.

1949 р. - в СРСР була створена атомна бомба. Це зіграло вирішальну роль у зміні співвідношення сил в світі. Всі післявоєнні роки Радянський Союз незмінно заявляв про те, що він засуджує пропаганду нової війни і виступає за заборону виробництва і зберігання атомної зброї.

12 березня 1951 р. - Верховна Рада СРСР прийняла Закон про захист миру; пропаганда війни оголошувалася найтяжчим злочином проти людства. СРСР нав'язував східноєвропейським соціалістичним країнам свою модель перетворень. Будь-яка протидія або відхилення від цієї моделі сприймалося сталінським керівництвом явно вороже.

1955 р. – створення Організації Варшавського Договору (ОВД), участь СРСР в корейському конфлікті.

Березень 1953 р. - у боротьбі соратників Сталіна після його смерті за політичне лідерство перемогу здобув М.С. Хрущов, який став восени 1953 р. першим секретарем ЦК КПРС. З його ім'ям пов'язані нові підходи до народногосподарським проблем, економічні реформи, покликані вирішити проблему управління, децентралізувавши його, підвищити добробут народу.

1954-1956 рр. - було освоєно 3.6 млн га цілинних і перелогових земель з метою вирішити зернову проблему. На жаль, цей захід дав лише короточасний успіх. Разом з тим вона відсунула на другий план відродження традиційних землеробських районів Росії.

1957 р. - робилися спроби реформувати управління народним господарством. Замість ліквідованих галузевих міністерств і відомств з'явилися раднаргоспи - територіальні управління. Організація раднаргоспів зіграла деяку позитивну роль, але кардинальних змін у розвитку економіки не відбулося.

1956-1958 рр. - в середньому в рік вступало в дію близько 800 підприємств.

1957 р. - на воду був спущений перший в світі атомний криголам "Ленін". В рамках державних програм в ці роки вирішувалися проблеми освоєння космосу, хімізації народного господарства, розвитку електроніки, житлового будівництва, багато інших важливих народногосподарські завдання.

На початку 1960-х рр. - темпи економічного розвитку сповільнилися. Через непродуманність аграрної політики виникли продовольчі труднощі. СРСР почав закуповувати зерно за кордоном. Суперечливість і непослідовність багатьох прогресивних соціально-економічних починань середини 1950-х - середини 1960-х рр. були обумовлені тим, що Хрущов склався як партійний і державний діяч в умовах жорсткої централізації і адміністративно-командного стилю керівництва.

Лютий 1956 р. - XX з'їзд КПРС став поворотним пунктом в історії країни. До цього часу стала очевидною необхідність рішуче порвати з минулим, сказати правду про масові репресії, розкрити причини глибоких деформацій у радянському суспільстві. З'їзд, і особливо секретна доповідь на ньому М.С. Хрущова "Про культ особистості і його наслідки", зробив величезний вплив на свідомість людей, на розвиток громадської думки.

Навесні і влітку 1956 р. - в країні відбувалося дуже важлива подія - масове звільнення майже всіх політичних ув'язнених з таборів і місць "вічної послання".

1937-1955 рр. - почалася реабілітація більшості загиблих в'язнів таборів і тюрем. Була відновлена національна автономія балкарського, чеченського, інгушського, калмицького та карачаївського народів, скасована в роки війни. Частина законодавчих функцій владних структур була передана з центру на місця. В цілому ж процес початкової десталінізації відрізнявся суперечливі. Дуже часто спроби вийти за межі колишніх поглядів рішуче припинялися. Зокрема, коли в Москві, Ленінграді, Києві виникли гуртки студентської молоді, що ставили собі за

мету глибоке осмислення політичного механізму радянського суспільства, їх учасники були заарештовані і засуджені.

З середини 1950-х рр. - у зовнішній політиці країни намітилися позитивні зрушення. Покращилися відносини СРСР з Туреччиною, Іраном, Японією (з нею в 1956 р. було підписано декларацію про припинення стану війни і відновлення дипломатичних відносин).

1958 р. - було укладено угоду з США про співробітництво в галузі культури, економіки, обміну делегаціями вчених, діячів культури.

1959 р. - відбувся перший в історії візит глави СРСР М.С. Хрущова в США для переговорів з президентом Д. Ейзенхауером. Відбулася нормалізація відносин з Югославією. Знизився рівень конфронтації з Заходом. Мирне співіснування бачилося як єдино можливої альтернативи ядерній війни.

Восени 1956 р. - уряд Угорщини, спираючись на підтримку широких верств народу і армії, спробував вийти з жорстокої залежності від СРСР. Повстання було придушене радянськими військами.

1961 р. - серйозну кризу викликали події, пов'язані зі статусом Західного Берліна. На зустрічі Хрущова з президентом США Дж. Кеннеді не вдалося досягти розуміння з цього питання. "Вітрина" ж Заходу в центрі НДР створювала безліч проблем для її керівництва. Тоді за згодою СРСР за одну ніч навколо Західного Берліна була споруджена стіна з колючого дроту і бетонних плит. Будівництво Берлінської стіни, як і події в Угорщині, негативно позначилося на розвитку міжнародних відносин в Європі та світі.

У другій половині 1950-х - початку 1960-х рр. - погіршилися відносини СРСР з Китаєм і Албанією. Ці країни виявили невдоволення засудженням в Радянському Союзі культу особи.

1962 р. - найвищою точкою загострення відносин між СРСР і США стала Карибська криза. Приводом до нього послужив ввезення Радянським Союзом на Кубу ядерних ракет середньої дальності. Могла вибухнути ядерна війна. І лише завдяки тому, що обидві сторони не піддалися емоціям, цього не сталося. СРСР вивіз ракети з Куби, а США замість зобов'язалися не вторгтися на Кубу і вивести

з Туреччини ракети, націлені на СРСР. Карибська криза змусила СРСР і США піти на діалог.

1963 р. - в Москві було підписано Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі й під водою.

До середини 1960-х рр. - відбулася певна стабілізація міжнародної обстановки.

1960-і рр. - партійно-державним керівництвом на чолі з Л.І. Брежнєвим були зроблені спроби проведення економічних реформ. Саме життя диктувала необхідність нових форм і методів господарювання, докорінної зміни принципів матеріального стимулювання товаровиробників.

Березень 1965 р. - пленум ЦК КПРС прийняв новий порядок планування сільськогосподарського виробництва: плани закупівель сільгосппродукції стали встановлюватися на п'ятирічку; закупівельні ціни підвищилися; за надпланову продукцію платили півтори ціни; скоротилися податки; заохочувався розвиток особистого підсобного господарства.

Вересень 1965 р. - на наступному пленумі ЦК партії було прийнято рішення про проведення економічної реформи в промисловості. Суть її: розширення госпрозрахунку на підприємствах і в галузях; скорочення числа планових показників, доводяться до підприємств; створення на підприємствах фондів матеріального стимулювання; недопущення зміни планових завдань без узгодження з підприємствами; зміна принципів діяльності підприємств - замість "валу" вводився показник реалізованої продукції.

До початку 1970-х рр. - реформа фактично зійшла нанівець. Причина невдачі в тому, що реформи не пішли вглиб, не торкнулися основ господарського механізму. І в сільському господарстві і в промисловості зберігалася колишня система економічних і суспільних відносин. Адміністративний апарат (перш за все сам Брежнєв) побачив в реформах посягання на його права та влада, і за допомогою підзаконних постанов і актів їх згорнули. Основна причина провалу реформ 1965 р тому, що неможливо було просунути вперед економічний розвиток при одночасному згортанні процесу демократизації в політичній сфері.

1965 р. - реформи в економіці, незважаючи на всю свою половинчастість, дещо знизили темпи падіння виробництва.

З початку 1970-х рр. - темпи падіння виробництва помітно зросли.

1971-1975 рр. - в роки дев'ятої п'ятирічки економічне зростання фактично припинилося. Відимість благополуччя забезпечувалася за рахунок розпродажу багатств країни (нафта, газ).

1970-х - початку 1980-х рр. - найбільш слабкою галуззю залишалося сільське господарство. Стара система управління не дозволяла керівникам колгоспів і радгоспів вести справу самостійно. До того ж закупівельні ціни на сільгосппродукцію були низькими, а на сільгосптехніку високими. Запроваджена гарантована грошова оплата праці в колгоспах обернулася зростанням соціального утримання.

Травень 1982 р. - чи не увінчалася успіхом і спеціально розроблена пленумом ЦК КПРС Продовольча програма. Незважаючи на негативні явища в економіці, рівень життя радянського народу до середини 1970-х рр. повільно підвищувався, а потім більш ніж п'ятиріччя не знижувався. Росли грошові доходи населення, збільшувалися громадські фонди споживання, робилися серйозні, правда недостатні фінансові вкладення в медицину, освіту, спорт. Однак зростання грошових доходів не було забезпечено збільшенням виробництва товарів і послуг.

До початку 1980-х рр. - виявилася неефективність спроб обмеженого реформування радянської системи, чітко проявилися кризові явища в економіці та соціальній сфері.

На початку 1980-х рр. - в міжнародних відносинах були потрібні нові підходи, що враховують реальності ядерного століття. Однак розвиток відносин між СРСР і США - двома наддержавами пішов по шляху підриву досягнень попереднього десятиліття розрядки міжнародної напруженості. В результаті обидві країни виявилися втягнутими в небезпечну і дорогу гонку озброєнь. Керівництво СРСР допустило ряд найбільших зовнішньополітичних прорахунків, відповідаючи на виклик протилежного боку збільшенням чисельності армії, розширенням виробництва танків, ракет, літаків, авіаносців. Встановлення і

підтримка військово-стратегічного паритету з США дорого обійшлося радянським людям, істотно відбилося на соціально-економічний розвиток Радянського Союзу. Серйозний удар розрядці було завдано введенням радянських військ до Афганістану і їх участю у військових діях.

1981-1983 рр. - протягом трьох років дії радянської дипломатії були спрямовані на те, щоб перешкодити розміщенню в Європі американських ракет. Цю акцію радянські керівники сприймали як спробу США порушити встановлені ОСО-2 рівня озброєнь і "отже, стратегічну рівновагу.

До середини 1980-х рр. - неспроможність зовнішньої політики СРСР стала очевидною. Були потрібні нові підходи у всій зовнішньополітичній діяльності нашої країни. В СРСР наступив економічна, соціальна і політична криза.

Березень 1985 р. - початок перебудови пов'язаний з ім'ям М. С. Горбачова, який став Генеральним секретарем ЦК КПРС. Гарантом перебудовних процесів, причиною яких були об'єктивні обставини, а не суб'єктивні фактори, виступала КПРС.

1985 р. - був проголошений курс на прискорення соціально-економічного розвитку країни. Передбачалося вдосконалити структуру управління народним господарством, за рахунок "Прихованих резервів" в короткий термін домогтися підйому економіки, подолати застійні явища, значно поліпшити матеріальне становище радянських людей. Подальший розвиток подій не виправдав оптимістичних прогнозів. Справитися з кризою не вдалося.

Літо 1988 р. - рішення про реформу політичної системи в СРСР було прийнято на ХІХ партконференції КПРС. Був проголошений курс на створення в СРСР правової держави. Як першочергове завдання висувалося чітке розмежування функцій партійних і радянських органів, формування нових органів влади, проведення перших демократичних виборів народних депутатів. Після партконференції почалися зміни структури управління в СРСР.

Травень-червень 1988 р. - на Першому з'їзді народних депутатів. Горбачов був обраний главою держави - Головою Верховної Ради СРСР.

Березень 1990 р. - Горбачов був обраний президентом СРСР з правом видавати укази і постанови, які мали силу закону. В процесі подальшої демократизації суспільного життя в країні з Конституції СРСР було виключено 6-у статтю (про керівну роль КПРС), ліквідована однопартійна система керівництва країною, стали виникати різні партії і громадські рухи.

1980-1990-х рр. - докорінна зміна зовнішньополітичного курсу СРСР була пов'язана з новим політичним мисленням. Вихідним пунктом його формування стало виведення XXVII з'їзду КПРС про смертельну небезпеку ядерної зброї і гонки озброєнь для існування людства, про цілісність і взаємозалежності сучасного світу, про свободу соціально-політичного вибору. Цей висновок виключав втручання в справи інших держав і означав відмову від рішення міжнародних проблем силою зброї.

Травень 1989 р. - вперше за останні 30 років відбувся візит глави СРСР в Китай. Були встановлені дипломатичні відносини з Південною Кореєю.

На початку 1989 р. - було здійснено виведення радянських військ з Афганістану - подія, якого давно чекали радянські люди і весь світ. Була досягнута домовленість про припинення поставок радянського і американського зброї в Афганістан.

1989-1991 рр. - відбулися різкі зрушення у внутрішньополітичному житті східноєвропейських країн. До влади в них прийшли опозиційні сили, які дотримуються різних політичних поглядів. Розвал соціалістичного табору призвів до припинення діяльності Ради Економічної Взаємодопомоги і Організації Варшавського Договору. В Європі залишився тільки один військовий блок - НАТО. СРСР уклав угоду з усіма східноєвропейськими країнами про виведення з них радянських військ.

1990 р. - більшість союзних республік прийняли декларації про суверенітет, включивши в них спеціальні розділи про верховенство республіканських законів над союзними. Результатом процесу суверенізації республік стало помітне переміщення владних функцій з центру в республіки.

12 червня 1990 р. - на Першому з'їзді народних депутатів РРФСР була прийнята Декларація про державний суверенітет Російської Федерації. Відповідно до неї органи влади РФ отримали право вирішувати всі питання державного і суспільного життя, за винятком тих, які добровільно передавалися РФ у відання Союзу РСР. При цьому в Декларації говорилося про рішучість Росії Створити демократична правова держава в складі оновленого Союзу РСР.

Березень 1991 р. - був проведений референдум з проблеми збереження СРСР. У ньому взяли участь дев'ять республік (відмовилися брати участь три прибалтійські республіки, Грузія, Вірменія і Молдова). Понад три чверті голосуючих висловилися за збереження Союзу. Були спроби підписання нового Союзного Договору, який був вироблений в ході переговорів представників республік в Ново-Огарьово (на урядовій дачі під Москвою). За цим договором республіки, що увійшли до нового Союзу, повинні були отримати значно більше прав. Центр з керуючого перетворювався в координуючий.

19 серпня 1991 р. - проти такого рішення, напередодні підписання договору, виступила частина вищого партійно-державного керівництва країни, яка оголосила про створення Державного комітету з надзвичайного стану (ГКЧП). Його постановами в ряді регіонів країни, головним чином в Росії, вводився режим надзвичайного стану, заборонялися мітинги, маніфестації, припинялася діяльність демократичних партій і організацій, встановлювався контроль за засобами масової інформації.

8 грудня 1991 р. - у Біловезькій Пущі під Брестом керівники Білорусії - С. Шушкевич. Російської Федерації - Б. Єльцин, Україна - Л. Кравчук підписали угоду про створення Співдружності Незалежних Держав (СНД). Пізніше на зустрічі в Алма-Аті до Співдружності приєдналося ще вісім республік.

25 грудня 1991 р. - президент СРСР М.С. Горбачов у зв'язку з припиненням існування Союзу РСР склав свої повноваження.

Травень 1990 р. - початок змін в політичній системі Росії пов'язано з обранням Б.М. Єльціна Головою Верховної Ради та прийняттям Декларації про державний суверенітет Російської Федерації (**червень 1990 р.**), що на ділі

означало виникнення в країні двовладдя. До цього часу народ все більше відмовляв в довірі, М.С. Горбачову, стрімко падав авторитет КПРС. Перебудова, що ґрунтувалася на ідеях демократичного соціалізму, зазнала невдачі.

12 червня 1991 р. - переконлива перемога Єльцина на президентських виборах в Росії свідчила про розхитування основ старої державної влади.

Серпень 1991 р. - події привели до кардинальної зміни ситуації в Росії. Всі органи виконавчої влади Союзу РСР, що діяли на її території, перейшли у безпосереднє підпорядкування російському президенту.

Восени 1991 р. - всі основні законодавчі акти вводилися в дію не постановами парламенту, а його указами.

До весни 1992 р. - різко змінилося співвідношення політичних сил. Виникла в парламенті опозиція, яка прагнула до ослаблення президентських структур, встановленню контролю над урядом.

25 лютого 1992 р. - було призначено референдум про довіру президенту, і його проекту конституцій. Хоча референдум зміцнив позиції президента, конституційний криза не була подолана. Навпаки, набирала все більш загрозливого характеру. Опозиція не приховувала свого наміру обмежити владу і повноваження президента.

21 вересня 1993 р. - президент указом "Про поетапну конституційну реформу в Росії" оголосив про розпуск З'їзду народних депутатів і Верховної Ради і проведення 12 грудня референдуму з питання прийняття нової Конституції і проведення виборів в двопалатні Федеральні Збори (Державну Думу і Раду Федерації). Наступне за цим протистояння президента і парламенту закінчилося трагічними подіями жовтня 1993 року в Москві, що потрясли всю Росію.

26 липня - 7 серпня 1993 р. - в Росії була проведена конфіскаційних грошова реформа, в ході якої з грошового обігу Росії були вилучені казначейські білети Держбанку СРСР. Реформа також вирішувала завдання з розділення грошових систем Росії і інших країн СНД, які використовували рубль як платіжний засіб у внутрішньому грошовому обороті.

3 - 4 жовтня 1993 р. - в Москві стався розгін Верховної Ради Росії. Цій події передувало взаємне вираження недовіри між Президентом Російської Федерації Б.М. Єльциним і Верховною Радою.

9 жовтня 1993 р. - президент припиняє повноваження Рад усіх рівнів, а 25 грудня набуває чинності Конституція, союзна республіка РРФСР де-юре стала незалежною державою Російська Федерація. Єльцин був наділений повноваженнями глави держави після розпаду СРСР.

Жовтень-грудень 1993 р. - події завершили розпад СРСР і 76-річний радянський період в історії Росії.

Вересень 1993 р. - указом президента ліквідована Верховна Рада Російської Федерації (див. Розпуск Верховної Ради) і розпущені органи радянської влади.

1990 - 1991 рр. - статус суб'єктів Російської Федерації, які проголосили суверенітет був оформлений Федеративним договором, укладеним 31 березня 1992 р. федеральною владою Росії і майже всіма її суб'єктами (крім Татарстану і Чечні) і включений 10 квітня 1992 р. у Конституцію РРФСР.

1991 р. - незалежність Чечні (Ічкерії) після введення федеральних військ в республіку вони переросли в кровопролитну війну (див. Чеченський конфлікт).

2 квітня 1997 р. - Росія і Білорусія вступили в Союз (з 8 грудня 1999 р. - Союзна Держава Росії та Білорусії), поетапно що перетворюється з конфедеративного союзу в майбутню м'яку федерацію по типу СНД.

2 січня 1992 р. - з лібералізації цін починається радикальна економічна реформа. Уже в перші місяці року ринок почав наповнюватися споживчими товарами, але при гіперінфляції рівень життя різко впав.

Липень 1993 р. - під гаслом боротьби з інфляцією в Росії була проведена конфіскаційна грошова реформа, в ході якої з грошового обігу Росії були вилучені казначейські білети Держбанку СРСР.

З початку 1990-х - в країні спостерігається природне зменшення населення.

Середина 1990-х - в процесі приватизації відбулося значне розшарування суспільства.

1991 – 1998 рр. - ВВП і промислове виробництво впали більш ніж на 40%, рівень життя більшої частини населення різко знизився.

1998 р. - рубіжною точкою в розвитку Росії став дефолт. Викликавши політичну кризу (за 1998 - 1999 роки змінилося 5 прем'єрів), проте він ознаменував закінчення спаду і початок підйому в економіці, причиною якого стало ослаблення грошово-кредитної політики і наступне за ним зниження реального курсу рубля, а також посилення бюджетної політики, що дозволило різко скоротити неплатежі і бартерні розрахунки.

1999 р. - вперше за роки реформ динаміка інвестицій придбала позитивну спрямованість.

31 грудня 1999 р. - Б.М. Єльцин оголошує про достроковий відхід у відставку і вступ у виконання обов'язків президента Росії прем'єр-міністра В.В. Путіна. В.В. Путін виграє на виборах, що пройшли в березні 2000 року і стає другим президентом Росії.

2000-ті рр. - був проведений ряд соціально-економічних реформ: податкова, земельна, пенсійна, банківська, монетизація пільг, реформи трудових відносин, електроенергетики і залізничного транспорту. В цей час в економіці Росії відзначався стабільний профіцит бюджету, зростання ВВП, промислового та сільськогосподарського виробництва, будівництва, реальних доходів населення, а також зниження інфляції. Також спостерігалось зміцнення вертикалі виконавчої влади в країні і виділення правлячої партії, що вийшла в результаті злиття політичних блоків в "Єдину Росію", яка за підсумками думських виборів 2003 і 2007 рр. зайняла більшість місць у Державній Думі і підтримувала ключові рішення президента і уряду.

Перше десятиліття XXI ст. - сформована в російська політична система, на думку деяких політологів є різновидом імітаційної демократії (псевдодемократії) з елементами бюрократичного авторитаризму, тоді як розвиток країни має здійснюватися з великим урахуванням історичних, соціокультурних і геополітичних традицій.

Травень 2008 р. - перший віце-прем'єр Д.О. Медведєв був обраний президентом Росії, а В.В. Путін, згідно передвиборної домовленості, зайняв пост прем'єра.

З другої половини 2008 р. - в Росії спостерігалася економічна криза, активна фаза якої зійшла нанівець до кінця 2009 р. За підсумками першого кварталу 2010 року, за темпами зростання промислового виробництва (5,8%) Росія вийшла на 2-е місце серед країн "Великої вісімки".

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Методи навчання: традиційні – пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемні, частково-пошукові, дослідницькі; активні та інтерактивні, словесні, наочні, практичні, контрольні, самостійні тощо.

пояснювально-ілюстративний метод – студенти отримують знання на лекції, з навчальної або методичної літератури, через екранний посібник в "готовому" вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, студенти залишаються в рамках репродуктивного (відтворюючого) мислення. Застосовується для передачі великого масиву інформації.

репродуктивний метод – застосування вивченого на основі зразка або правила. Діяльність студентів носить алгоритмічний характер, тобто дія виконується на основі інструкцій, приписів, правил в аналогічних, подібних з показаним зразком ситуаціях.

метод проблемного викладу – використовуючи різноманітні джерела й засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доказів, порівнюючи точки зору, різні підходи, показує спосіб рішення поставленого завдання. Студенти як би стають свідками й співучасниками наукового пошуку.

частково-пошуковий, або евристичний, метод – організація активного пошуку рішення висунутих у навчанні (або самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом педагога, або на основі евристичних програм і вказівок. Процес мислення набуває продуктивного характеру, але при цьому поетапно направляється й контролюється педагогом або самими студентами на основі роботи над програмами (у тому числі й комп'ютерними) і навчальними посібниками. Найчастіше застосовується як спосіб активізації мислення, порушення інтересу до пізнання на семінарах і колоквіумах.

дослідницький метод – після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань і короткого усного або письмового інструктажу студенти самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й вимірювання й виконують інші дії пошукового характеру. Ініціатива, самостійність, творчий пошук проявляються в дослідницькій діяльності найбільше повно.

Широко використовуються методи відео й комп'ютерної комунікації.

Методами активізації навчально-пізнавальних дій. Використовуються з метою активізації пізнавальної діяльності суб'єктів учіння за допомогою спеціальних прийомів і способів: аналіз конкретної ситуації, інтелектуальна розминка, сократичний метод, «мозковий штурм», навчально-тематична дискусія, ділова гра, професійна гра, професійна консультація, організаційно-діяльна гра тощо. Словесні методи навчання, коли навчання відбувається за допомогою різних засобів. Особливе місце серед них посідає слово. Методи, які реалізуються за допомогою слова, називаються вербальними (від лат. — усний, словесний). Процес викладання-учіння не може проходити без вербального спілкування, а інші методи, наприклад наочні, виконують тільки допоміжні функції. Основні складові цього методу — розповідь, пояснення, лекція та їхні різновиди, які використовуються з метою повідомлення студентам нових знань, пояснення порядку виконання тих чи інших дій, ознайомлення з новими фактами, подіями тощо.

— Одним з найпростіших і водночас найпоширеніших методів у процесі навчання є розповідь. Метод розповіді передбачає усний живий і образний, емоційний і послідовний виклад переважно фактичного матеріалу в пояснювальній чи оповідальній формі. Він використовується на всіх етапах навчання. Змінюється лише характер розповіді, її обсяг і час. У навчанні студентів розповідь переважно застосовується під час вивчення історичних подій, явищ суспільного життя тощо. Основні різновиди розповіді такі:

- науково-популярна розповідь (ґрунтується на аналізі фактичного матеріалу);
- художня розповідь (образний переказ різноманітних фактів, подій, вчинків тощо);

— розповідь-опис чи оповідання (послідовний виклад основних ознак, особливостей предметів і явищ довкілля, наприклад опис історичних подій). Основні педагогічні вимоги до розповіді: пізнавальна та виховна спрямованість; достовірність та наукова обґрунтованість фактів; достатня кількість яскравих прикладів, які доводять викладені положення; чітка логіка і довідність викладу; образність й емоційна забарвленість; наявність елементів особистої оцінки і ставлення педагога до змісту матеріалу, який вивчається; висока культура мовлення педагога (чіткість, доступність, правильність, особистісна забарвленість).

— У навчальній практиці дуже часто разом із розповіддю або окремо використовується пояснення — переважно монологічна форма викладу навчального матеріалу, коли є необхідність доведення або обґрунтування певного положення (закону, принципу), розкриття основи певного явища, сутності різних явищ, аналізу актуальних міжнародних відносин та іншої інформації. Пояснення виконує свою навчально-виховну функцію тільки тоді, коли педагог постійно пам'ятає про такі його елементи: пізнавальний, рефлексивний, емоційний і нормативний. Певна модуляція голосу, правильне мовлення і слушно вибрані слова, які відповідають рівневі розвитку учнів, відіграють суттєву роль у поясненні. Воно має впливати на емоційно-почуттєву сферу особистості студента, і тому викладачі повинні емоційно забарвлювати зміст матеріалу, що вивчається. Для підсилення ефекту пояснення можна також використовувати різні наочні та мультимедійні засоби. З практики дидактично-виховної роботи відомо, що надмірне збільшення часу на пояснення викликає стомлюваність і зниження уваги студентів. Цей недолік можна компенсувати епізодичним уведенням до пояснення елементів дискусії, опитування, розповіді та різноманітних прийомів проблемного навчання. Отже, ефективне використання методу пояснення вимагає: 1) докладного й чіткого формулювання навчального завдання, сутності проблеми, яка вивчається; 2) послідовного розкриття причинно-наслідкових зв'язків; 3) наявності переконливих прикладів, аргументів і доказів; 4) використання порівняння, зіставлення, аналогії, бездоганної логіки викладу тощо. Пояснення як самостійний метод викладу навчального

матеріалу може становити суттєвий прийом інших методів навчання, наприклад лекції, показу, практичного заняття.

Широке застосування в навчальних закладах різних рівнів акредитації має лекція, яка відрізняється від розповіді та пояснення тим, що використовується для розгорнутого теоретичного повідомлення, наукового аналізу та обґрунтування складних і об'ємних наукових проблем. Її типові ознаки — системність, логічна послідовність, строга структурність, наукова обґрунтованість, які полегшують її сприйняття і розуміння; тривалість; запис плану і рекомендованої літератури; введення і характеристика певних загальних і наукових аспектів; розкриття й деталізація навчальної проблеми; завершальні висновки педагога; відповіді на запитання учнів. Розрізняють кілька типів навчальних лекцій. Наприклад, В. Оконь їх розподіляє на традиційні (зміст матеріалу дається в готовому для запам'ятовування вигляді), проблемні (аналізується певна наукова або практична проблема) і розмовні (ґрунтується на переплетенні розмовних фрагментів лекції з відповідями слухачів або виконанням ними певних теоретичних чи практичних завдань). В дидактичній практиці передусім використовуються традиційні і проблемні лекції. Добір виду лекції залежить від багатьох факторів. Педагог повинен враховувати рівень освіти студентів, наявність у них певних навичок і вмінь, зміст і особливості навчальної дисципліни тощо. Особливість лекції-бесіди полягає в тому, що педагог, висуваючи навчальні проблеми, обмірковує вголос, наводить докази та антидокази, надає можливість учням відповідати на поставлені запитання і обмінюватися думками, допомагає їм самостійно робити висновки для практичної діяльності. Приймавши рішення проводити лекцію, педагог повинен досконало визначити її вид і зміст. Робота над змістом лекції включає добір і опрацювання матеріалу відповідно до рівня розумового розвитку більшості учнів. На справі її читання вимагає вміння подавати навчальний матеріал, певної інтонації, темпу мовлення, міміки і жестикуляції.

Дискусія — дієвий метод обговорення питання, що вивчається. Вона передбачає колективне обговорення якоїсь спірної проблеми, під час якого пізнається істина.

Бесіда — метод словесного обговорення матеріалу, що вивчається, — найпоширеніший в навчанні. Її завдання полягає в тому, щоб, по-перше, за допомогою цілеспрямованих і вміло поставлених запитань актуалізувати відомі студентам знання, по-друге, досягти засвоєння ними нових знань шляхом самостійних обмірковувань, узагальнень та інших розумових операцій.

Семінарське заняття багато в чому подібне до бесіди. Проте проблеми теоретичного й практичного характеру обговорюються більш ґрунтовно, всебічно і глибоко. Це колективний науковий пошук певної навчальної проблеми і шляхів її ефективного розв'язання. Учасники заняття аналізують проблему, виявляють причинно-наслідкові зв'язки, висувають шляхи її оптимального вирішення, відповідають на запитання і дискутують. Умовно можна сказати, що семінар — це творче поєднання позитивних властивостей бесіди й дискусії, але на більш високому методичному, науковому й теоретичному рівні, що передбачає відповідну підготовленість суб'єктів учіння. Проводиться, як правило, зі студентами, які мають відповідну підготовку й досвід самостійного вивчення складних наукових і практичних проблем. Для забезпечення дієвості семінару необхідно:

Ефективність семінару залежить від попередньої роботи педагога (організаційно-технічний, теоретичний і методичний напрями якої найбільш оптимальні) й студентів, їх активної і творчої взаємодії.

Підготовка педагога до семінару включає:

- складання плану семінару з визначенням основної та додаткової літератури;
- опрацювання методичних вказівок для учнів;
- аналіз дидактичних, виховних і методичних підсумків попередніх семінарів і роботу над їх удосконаленням;
- підготовку методично обґрунтованого робочого плану семінару;
- вивчення рівня ознайомленості студентів з проблемами семінару і визначення змісту їх самостійної роботи;
- організацію індивідуальних і колективних консультацій зі студентами;
- надання допомоги студентам у самостійній роботі з літературою;

- підготовку виставки літератури, наочних посібників та інших засобів забезпечення семінару;

- інструктаж доповідачів і допомогу їм у написанні доповідей;

- підготовку місця проведення семінару тощо.

Готуючись до семінару, студенти повинні:

- ознайомитися з планом семінару, основною і додатковою літературою;

- розробити проблеми, які вимагають додаткового вивчення;

- визначити план підготовки до семінару;

- отримати консультації у керівника семінару;

- занотувати основні положення, що стосуються розв'язання навчальної проблеми;

- підготувати реферати, доповіді тощо.

Добре підготовлений і проведений семінар виконує свої основні функції — пізнавальну і виховну. Він також має допоміжну функцію — контрольну, яка дає змогу оцінити рівень опанування учнями програмного матеріалу, внести в дидактичний процес певні корективи. Отже, семінар — це основний вид занять для поглиблення і закріплення знань, формування переконань та розвитку особистості учня.

Основні вимоги до семінару: 1) продуманість змісту теми, її проблем та методики обговорення; 2) визначення цілей, дидактичних і виховних завдань заняття; 3) проблемна постановка запитань; 4) увага до стрижневих питань та логіки їх розкриття; 5) постійне керування перебігом семінару, створення атмосфери невимушеності, полемічності й творчої активності; 6) стимулювання дискусії; 7) забезпечення всебічного розгляду й аналізу навчальних проблем, об'єктивна оцінка виступів і відповідей, своєчасне їх коригування; 8) орієнтація учнів на подальшу самостійну роботу над навчальним матеріалом тощо.

Наочні методи навчання:

Показ — це навчальний метод, що являє собою сукупність прийомів, дій і засобів, за допомогою яких в учнів створюється наочний образ предмета, котрий вивчається, формується конкретне уявлення про нього.

Самостійна робота студентів

У навчанні особливе місце посідає самостійна робота студентів над матеріалом, що вивчається. Формування особистості студента відбувається не тільки під впливом організованих навчально-виховних заходів, а й завдяки індивідуальним намаганням самих студентів. Відомо, що ніхто просто так не отримує певну сукупність знань, навичок і вмінь; їх можна здобути, тільки доклавши чималих зусиль.

Практика свідчить, що найбільш ефективним є навчальний процес у тих освітніх системах, де він спирається на змістовну самостійну роботу студентів. Тому сучасна дидактика більше уваги має приділяти обґрунтуванню методики самостійного опанування учнями теоретичних знань, практичних навичок та вмінь.

Самостійна робота студентів — це сукупність різноманітних навчальних прийомів і дій, за допомогою яких вони самостійно закріплюють і поглиблюють раніше набуті теоретичні знання, практичні навички й уміння, а також оволодівають новими. Вона має надзвичайно важливе значення для формування й удосконалення знань, мислення й переконань. Тому цей метод є внутрішньою основою будь-якого іншого методу навчання і необхідною передумовою дидактичного зв'язку різних методів навчання між собою. Сучасні освітні процеси і науково-технічна революція роблять метод самостійної роботи одним із основних.

У різних освітніх системах є свої сприятливі умови для самоосвіти студентів. Тому для викладача важливо уміло її організувати і методично забезпечити. Завдання самостійної роботи включають:

- засвоєння нового матеріалу за підручником;
- виконання творчих робіт;
- виготовлення таблиць та схем;
- самостійний перегляд кінофільмів, телепередач, прослуховування радіопередач тощо.

Правила організації самостійної роботи студентів: 1) докладне визначення завдань з відповідних навчальних дисциплін як для окремих учнів, так і для всього класу; 2) конкретне формулювання певних проблемних завдань для вирішення під

час самостійної роботи; 3) забезпечення студентів в достатній кількості навчальною літературою, посібниками; 4) створення належних організаційно-методичних умов для самостійної роботи; 5) всебічне врахування індивідуально-психічних особливостей учнів, їх здібностей, інтересів, нахилів; 6) систематичний контроль і дійова допомога студентам під час самостійної роботи. Отже, щоб самостійна робота студентів у повному обсязі реалізувала свої освітні та виховні функції, вона має бути планомірною, систематичною та змістовною. Таким чином, ми використовуємо цілу низку, як загальних, так і специфічних методів навчання. Під час їх використання необхідно враховувати закономірності навчального процесу, сучасні організаційні, методологічні та методичні вимоги до нього, характер і зміст навчальної дисципліни, вимоги до підготовки відповідних фахівців, наявність дидактичної інфраструктури, рівень підготовленості педагогів і студентів та інші об'єктивні і суб'єктивні умови. Зрозуміло, ніякий окремо взятий метод не розв'язує всіх проблем, якщо не використовується творчо, у взаємозв'язку з іншими методами.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ТА САМОСТІЙНИХ РОБІТ

Методичні рекомендації для виконання семінарських занять

Організація роботи на семінарських заняттях

Завдання семінарського заняття. Важливою складовою університетської освіти є семінарські заняття – форма навчального заняття, за якої викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань. Основне завдання семінарських занять з курсу «Історія слов'янських народів» полягає у обговоренні й засвоєнні сукупності сучасних принципів, методів, прийомів та технологій вивчення базових понять політичної, економічної, соціальної та культурної історії слов'янських етносів.

Підготовка до семінарського заняття. Під час підготовки до семінарських занять студенти повинні опанувати прийоми та методи самостійної роботи з джерелами інформації, засвоїти навички дослідної роботи.

Готуючись до семінарського заняття, слід опрацювати монографічні дослідження та наукові статті (список літератури додається), скласти конспект опрацьованих джерел та тези відповідно до сформульованих проблем, докладний план виступу, а також контрольні запитання проблемного характеру на розуміння матеріалу семінарського заняття іншими студентами.

Працюючи з науковою літературою, користуйтеся такими правилами роботи з джерелом інформації:

1) здійсніть попередній огляд матеріалу: ознайомтесь із обсягом та проблематикою, структурними частинами;

- 2) сформулюйте запитання до джерела: дуже часто проста трансформація назви дає можливість сформулювати адекватні запитання;
- 3) прочитайте текст, шукаючи відповіді на сформульовані запитання;
- 4) осмисліть прочитане, тобто встановіть зв'язки між новою інформацією і тією, що вже відома, спробуйте підібрати приклади до нових ідей;
- 5) перекажіть основний матеріал, відповідаючи на запитання, що були сформульовані перед читанням;
- 6) зробіть підсумковий огляд, пригадайте основні ідеї тексту та чітко сформулюйте відповіді на запитання.

Порядок роботи на семінарському занятті. Семінарські заняття проводяться у інтерактивних формах, передбачають дискусію з вузлових питань теми. На виступ студента з доповіддю на семінарському занятті відводиться до 7 хвилин. Доповідь повинна бути логічно завершеним, обґрунтованим і систематизованим викладом наукового питання, тобто необхідно чітко зазначити методичну проблему, сформулювати 2-3 проблемні запитання до аудиторії, зазначити способи розв'язання методичної проблеми, дату оцінку ефективності способів розв'язання.

Будь-яке твердження повинно бути обов'язково доведене, спиратися на аргументи. Виступ із доповіддю підлягає обговоренню у студентській групі та рецензуванню. Для реалізації даного порядку роботи студенти повинні підготувати дискусійні запитання доповідачу, брати участь в обговоренні, рецензувати доповідь.

Отримані студентами ***оцінки*** за окремі семінарські заняття ***враховуються*** при виставленні ***підсумкової оцінки*** з даної навчальної дисципліни. Опанування матеріалом семінарських занять у повному обсязі є обов'язковим для кожного студента. У випадку неготовності або пропуску семінару (незалежно від причин) студент зобов'язаний самостійно опрацювати відповідну тему.

Форма поточного контролю – усне опитування, тестування на семінарських заняттях, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань.

Періодична форма контролю – виконання модульних контрольних робіт, розробка проектів, самостійні роботи.

Форма підсумкового контролю – залік (1-2 семестри) на основі суми балів набраних за кожний модуль.

Рейтингова шкала додаткових заходів поточного контролю:

- відповідь на семінарі - 0 - 15 балів;
- доповнення - 0 - 2 бали.

**Методичні рекомендації щодо організації
самостійної роботи студентів**

Навчальна лекція є одним з основних видів навчальних занять і, водночас, методів навчання у вищій школі. Вона покликана формувати в студентів основи знань з певної навчальної дисципліни, а також визначити напрямок, основний зміст і характер усіх інших видів навчальних занять, самостійної роботи студентів. Студенту важливо навчитися активно слухати лекцію, вести змістовний конспект. У конспекті лекції повинні бути записані:

- тема лекції, план;
- література;
- найбільш важливі визначення (терміни, поняття, категорії, прізвища, дати, приклади, назви джерел та їхні основні ідеї тощо);
- тези (основні думки, факти, події тощо).

Складання тез:

Тези — коротко сформульовані основні положення статті, лекції, повідомлення, доповіді. Це короткий письмовий виклад основних думок без пояснень, ілюстрацій та посилань. У тезах переважають загальні положення. Складаючи тези, слід дотримуватися таких порад:

1. Уважно слухайте (читайте) текст, на основі якого треба скласти тези.
2. З'ясуйте значення незрозумілих вам слів і термінів.
3. Починайте складати тези лише тоді, коли ви з'ясували зміст тексту загалом і його головну думку.
4. Визначте у тексті основні положення, що є ланками логічного ланцюжка, за допомогою якого послідовно розкривається думка.

5. Сформулюйте їх своїми словами (це сприяє кращому розумінню тексту) і запишіть.

В ході самостійної роботи студент може в кінці конспекту відповідної лекції додати інформацію, отриману з підручника, посібника та інших джерел.

У зошиті студента з дисципліни повинні бути записані всі теми занять. Засвоєння конспекту полегшує розуміння матеріалу, а хороший конспект — надійний помічник при підготовці студента до семінару, заліку, екзамену.

Підготовка до семінарського та індивідуального заняття.

Важливою складовою університетської освіти є семінарські заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань. Основне завдання семінарських занять з методики навчання історії полягає у обговоренні й засвоєнні закономірностей процесу навчання історії, оволодінні культурою наукового аналізу методичних проблем, тобто сукупністю сучасних принципів, методів, прийомів та технологій навчання історії.

Під час підготовки до семінарських занять студенти повинні опанувати прийоми та методи самостійної роботи з джерелами інформації, засвоїти навички дослідної роботи.

Саме семінарське заняття в повній мірі сприяє розвитку пізнавальної діяльності і самостійності студента, є одним з ефективних засобів активізації самостійної роботи студентів.

Воно може проводитися у традиційній формі та з використанням інтерактивних технологій і методів навчання. На семінарі проводиться обговорення студентами питань з попередньо визначених тем робочою навчальною програмою.

При підготовці до семінару студент не лише закріплює свої знання, але й розширює, поглиблює їх, навчається творчо мислити.

Якісна підготовка до семінарського заняття передбачає:

– врахування методичних вказівок викладача щодо виду та форми проведення семінару;

- вивчення плану семінарського заняття, що означає усвідомлення суті основних питань заняття;
- ознайомлення зі списком літератури;
- опрацювання основних термінів, понять, категорій, персоналій, хронології до теми;
- ознайомлення із завданнями для самоперевірки знань, ведення дискусії, можливими темами рефератів;
- опрацювання конспекту лекції з даної теми;
- написання тез відповідей на поставлені питання;
- опрацювання відповідних джерел, розділів підручників та допоміжної літератури.

На семінарські заняття студенти повинні приходити з конспектом лекцій, планом-конспектом (тезами) свого виступу, опрацьованими термінами, поняттями, категоріями з теми, конспектом інформаційних джерел, рефератом (при необхідності). На семінарі кожен студент повинен уважно слухати виступи товаришів і бути готовим доповнити відповідь або виступити з власною.

Як опрацювати матеріал підручника:

1. Відкрийте зміст в кінці/на початку підручника і визначте, з яких розділів (підрозділів, глав тощо) він складається. Знайдіть необхідний розділ, тему, параграф.

2. Зверніть увагу, що кожний параграф поділений на пункти. У кожному пункті розглядається окреме питання. Знайдіть необхідний пункт (пункти).

3. Зверніть увагу, що головне в тексті може виділятися напівжирним шрифтом, напівжирним курсивом або курсивом, може бути підкресленим.

6. Якщо вам трапляються незнайомі слова, терміни — знайдіть їх визначення в словнику (довіднику, енциклопедії тощо) або запитайте у викладача.

7. Розгляньте ілюстрації, схеми, таблиці тощо, які стосуються параграфу, пов'яжіть їх зі змістом тексту. Вони допоможуть вам краще зрозуміти матеріал.

8. Прочитайте додатковий матеріал до параграфу. Він доповнить ваші знання з даної теми.

9. Дайте усну відповідь на запитання до параграфу. Вони допоможуть глибше зрозуміти і краще запам'ятати вивчений матеріал.

10. У кінці кожного розділу можуть подаватися висновки, в яких узагальнено його зміст. Це допоможе зосередити Вашу увагу на головному.

Працюючи з науковою літературою, користуйтеся такими правилами роботи з джерелом інформації:

- 1) здійсніть попередній огляд матеріалу: ознайомтесь із обсягом та проблематикою, структурними частинами;
- 2) сформулюйте запитання до джерела: дуже часто проста трансформація назви дає можливість сформулювати адекватні запитання;
- 3) прочитайте текст, шукаючи відповіді на сформульовані запитання;
- 4) осмисліть прочитане, тобто встановіть зв'язки між новою інформацією і тією, що вже відома, спробуйте підібрати приклади до нових ідей;
- 5) перекажіть основний матеріал, відповідаючи на запитання, що були сформульовані перед читанням;
- б) зробіть підсумковий огляд, пригадайте основні ідеї тексту та чітко сформулюйте відповіді на запитання.

Робота над складанням плану-конспекту та плану доповіді потребує ретельної праці з боку студента, вимагаючи залучення певних прийомів обробки інформації. Осмислене навчання потребує використання систематичних процесів для кодування та зберігання інформації у довготривалій пам'яті і для вилучення її звідти. Ці процеси називаються "метакогнітивними", тому що вони представляють собою способи набуття думок, а не самі думки.

До таких способів відносяться: резюмування (узагальнення); уточнення (конкретизація); схематизація та організація. Резюмування – це спосіб вилучення основної ідеї частини або цілого тексту. Уточнення є протилежним процесом, оскільки збагачує абстрактне положення конкретними прикладами, ілюстраціями, кресленням, аналогією та ін. Схематизація уявляє собою рамки або код для структурування інформації для того, щоб її можна було і зрозуміти, і зберегти у

пам'яті. Організація як метакогнітивний процес передбачає надання матеріалу певної структури, а не знаходження вже існуючої структури у самому матеріалі.

Потужним засобом засвоєння навчального матеріалу виступають графічні систематизатори (інколи їх називають "понятійними схемами") – це просторові побудови, що вимагають від читача виявлення глибинної структури матеріалу, що вивчається. Інколи найкращим способом зрозуміти певну тему є представлення інформації у вигляді лінійної послідовності. Цей спосіб слід використовувати, коли структура поданої інформації наближається до лінійної. Наприклад, формування умінь здійснюється у певній послідовності: 1) інформація про новий спосіб діяльності (мета та порядок дій); 2) виконання викладача разом зі студентами нового способу діяльності; 3) самостійне виконання студентами нового способу діяльності; 4) систематичне тренування. Цей алгоритм діяльності вчителя є не що інше, як ряд подій, що слідує одна за одною в суворо упорядкованій часовій послідовності. Просте лінійне представлення цих подій адекватно відбиває усю необхідну інформацію: Інформація про новий спосіб діяльності - сумісне виконання викладача і студентів нового способу діяльності - самостійне виконання студентами нового способу діяльності - систематичне тренування.

Інформація, з якою доводиться мати справу, найчастіше більш складна, ніж прості лінійні ланцюжки. Альтернативним способом представлення інформації виступає зображення її у формі ієрархії, або ієрархічного дерева. У цьому випадку інформація упорядковується відповідно до правил класифікації. Правила класифікації визначають, частиною, або різновидом чого є даний об'єкт.

Такий спосіб підготовки до семінарського заняття дозволить усвідомити логічну структуру навчального матеріалу, сприятиме повному, міцному, свідомому та глибокому засвоєнню змісту курсу.

Складання плану-конспекту (тез) прочитаного

При всіх інноваційних формах і методах роботи на заняттях предметно-методичних дисциплін однією з провідних форм традиційно залишається робота з книгою — підручником, науковою літературою тощо.

Прочитаний матеріал для його глибшого і повнішого засвоєння потребує фіксації на папері (або електронному носії, що не змінює суті процесу). Найпоширенішими способами фіксації почутого на лекції або прочитаного є план, тези, виписки, конспект. Такі способи роботи дисциплінують студента, змушують заглибитися у зміст прочитаного, привчають виділяти головне у матеріалі, сприяють засвоєнню, повторенню і закріпленню матеріалу.

На жаль, в останні роки такі форми роботи відходять на задній план, що має своїм наслідком невміння частини студентів фіксувати прочитане, виділяти головне.

Виділяти головне у змісті матеріалу, його головну проблему, акцентувати свою увагу на суттєвому матеріалі, аналізувати прочитане та його тематичну структуру — одні з провідних умінь та навичок студентів при вивченні історичних дисциплін. Провідним методом в розвитку цих компетенцій є вміння поділяти текст на частини та складати план. Поділяючи навчальний матеріал на частини, студент тим самим аналізує його головні частини, а складаючи план — синтезує матеріал, виділяючи провідні думки, проблеми, факти тощо.

Складання простого або розгорнутого плану прочитаного:

План є попередньою формою запису прочитаного, він передує тезам та конспекту. За формою плани поділяються на: простий план, складний (розгорнутий) план, план-тези, план-конспект.

Загальний алгоритм для роботи над будь-яким планом може бути наступний. Спочатку йде прочитання матеріалу в цілому: необхідно уважно прочитати матеріал, над яким ви будете працювати — наприклад, підпункт параграфу, параграф підручника, декілька параграфів підручника (тему) тощо. При цьому рекомендується працювати олівцем (в жодному разі не ручкою, аби можна було витерти результати вашої роботи), підкреслюючи головне: факти, події, процеси, причинно-наслідкові зв'язки, висновки.

Після цього йде аналіз прочитаного за абзацами. Кожен абзац можна узагальнити в окрему думку, виділивши головне. Можливий варіант, коли для виділення необхідної думки треба прочитати декілька абзаців.

Головна думка формулюється як пункт плану. Пункт плану, як правило, формулюється стверджувальним реченням. Пункт плану не може складатися з одного слова або прізвища.

Розглянемо види планів, які використовуються на заняттях історичних дисциплін.

Простим називається план, який нумерується арабськими літерами (1., 2., 3. і далі). В такому плані рекомендується від 3 до 6 пунктів (більша кількість пунктів плану використовуються в рефератах та інших, більш складних, письмових формах роботи).

Якщо існує необхідність у більшій кількості пунктів, доцільніше скласти розгорнутий (складний) план.

Складний (розгорнутий) план передбачає, що пункти плану мають підпункти. Існують різні види нумерації пунктів плану. Можливий варіант, коли пункти нумеруються арабськими цифрами, а підпункти — літерами кириличного алфавіту (“а”, “б”, “в” і далі). В іншому разі пункти нумеруються римськими цифрами (I., II., III., IV. і далі), а підпункти — арабськими цифрами. Можливий і складний план, який поєднує два попередніх — пункти плану нумеруються римськими цифрами, підпункти — арабськими, а останні, в свою, чергу, мають підпункти, що позначаються літерами алфавіту. Зловживати такими складними за структурою планами не треба.

Останнім часом в фахових виданнях поширилася нумерація виключно арабськими цифрами (наприклад, пункт 1., підпункти 1.1., 1.2., 1.3., які мають підпункти 1.1.1., 1.1.2, 1.1.3. тощо).

План-тези — це поєднання плану з коротко сформульованими основними положеннями прочитаного тексту, що вбирають суть висловлювань. Існує два види тезувань — відбір авторських тез з тексту або формулювання основних положень статті чи розділу книжки власними словами.

Тези формулюються розгорнутими реченнями, в яких виділяються головні факти, події, процеси, терміни та поняття, персоналії тощо. Як правило, необхідно уникати складних речень (складносурядних та складнопідрядних).

План-конспект — найбільш ускладнена форма плану, що поєднує пункти плану з розширеним викладом основних положень матеріалу, що опрацьовується. При цьому можливе окреслення в конспекті головних фактів, положень, причинно-наслідкових зв'язків, висновків тощо. Не вважається помилкою висловлення власних думок щодо прочитаного.

Методичні рекомендації щодо складання плану прочитаного:

1. Зверніть увагу на тему, план до якої ви повинні скласти. Уважно прочитайте текст і виберіть з нього лише той матеріал, який відповідає темі.
2. Починайте складати план лише тоді, коли з'ясуєте зміст матеріалу загалом.
3. Залежно від того, який план (простий чи розгорнутий) необхідно скласти, оберіть один із двох запропонованих шляхів.
 - 3.1. Якщо потрібно скласти простий план, поділіть текст на логічно завершені частини. Знайдіть у кожній з них головну думку, чітко і конкретно сформулюйте й запишіть її.
 - 3.2. Якщо план розгорнутий, у кожній з логічно завершених частин тексту визначте кілька положень, які розкривають головну думку; сформулюйте і запишіть головні думки у вигляді пунктів плану, а положення, що їх розкривають, — як підпункти.
4. Перед тим як записати план, перевірте, чи всі головні ідеї тексту знайшли у ньому відображення.

Конспектування джерел

Конспектування — стислий письмовий виклад основного змісту тексту з виокремленням його найважливіших положень. При конспектування джерела (документа, уривку з монографії, наукової статті) необхідно дотримуватися наступних порад:

1. Запишіть автора твору, його назву та вихідні дані.
2. Перед тим, як розпочати конспектування, необхідно ознайомитися з текстом загалом.
3. Визначте у тексті логічно завершені частини й у кожній з них знайдіть основну думку. Дайте їм назву. На основі цього складіть план.

- 4 Підготуйтеся до виконання завдання: поділіть сторінку зошиту на дві нерівні частини для запису плану (зліва) і конспекту (справа).
5. Складіть конспект змісту кожної логічно завершеної частини тексту відповідно до плану, дотримуючись наступних умов.
 - 5.1. Основний зміст тексту викладається стисло.
 - 5.2. Провідні думки, аргументи, висновки формулюйте детально.
 - 5.3. Назви глав, розділів, параграфів наукової праці обов'язково вказуються точно.
 - 5.4. У конспекті використовуються цитати. Дотримуйтеся правил цитування: необхідну цитату беріть у лапки, в дужках зазначайте джерело і сторінку.
 - 5.5. Намагайтеся робити записи своїми словами, оскільки це сприяє кращому розумінню тексту.
 - 5.6. Основні положення конспекту вказуються напроти відповідних пунктів плану.
6. Працюючи над конспектом, застосовуйте систему підкреслень, виділяйте найважливіше великими літерами, використовуйте умовні позначки. Вони допоможуть вам під час відповіді за конспектом.
7. У лівій частині конспекту крім плану можна також виписувати незнайомі імена і терміни, які потребують пояснення, необхідні доповнення, стислі висновки для себе, паралелі з явищами сьогодення тощо.
8. Перевірте виконану роботу. В разі необхідності виправте або уточніть пункти плану і зміст конспекту.
9. У випадку, коли необхідно скласти конспект на основі кількох джерел, спочатку визначте, який твір буде основним. Для цього прочитайте джерела і визначте, якою мірою в них розкрито проблему, що цікавить вас. Потім поділіть сторінку зошита на дві частини: у лівій частині запишіть конспект основного твору, в правій зробіть доповнення до нього за основними джерелами.

Написання реферату

Вибір теми. Студент повинен обирати тему, яка найбільш відповідає його особистим інтересам. При обиранні теми необхідно враховувати її забезпеченість

науково-педагогічними джерелами і методичною літературою. Остаточний вибір теми фіксується викладачем. Довільна зміна теми студентом не дозволяється. Обравши тему, студент повинен чітко спланувати роботу над нею:

- ознайомитись з літературою;
- зібрати матеріал;
- скласти план роботи;
- підготувати текст;
- доопрацювати та перевірити готовий текст.

Підбір літератури і джерел. Після обрання теми необхідно приступити до роботи над джерелами і літературою. Визначення кола необхідних для реферату джерел та літератури треба починати із складання списку опублікованих матеріалів. Для цього використовуються спеціальні бібліографічні покажчики, які можна знайти у бібліографічних відділах і каталогах бібліотек.

Для написання реферату студент повинен використати спеціальну літературу, яка стосується його теми. Через обмеженість обсягу реферату залучити всю літературу по темі, яка існує, неможливо, та й не потрібно. Але необхідно ознайомитися як можливо із найбільш широким колом літератури до теми, проаналізувати її та відібрати найбільш важливі, на думку автора, твори.

Спеціальна література представлена такими видами:

- Державні документи.
- Наукова література.
- Довідкова література (словники, енциклопедії, довідники тощо).

У першу чергу варто звернутись до новітніх видань, які містять оцінку того, що зроблено на цей час в тій чи іншій галузі педагогіки, методики викладання, з того чи іншого питання, які нові погляди, методики, ідеї, технології презентуються. Разом з тим, ознайомлення з оцінками та поглядами спеціалістів ні в якому разі не виключає самостійного підходу до аналізу змісту і висновків щодо використаних праць.

Складання плану. Характеристика роботи.

Реферат повинен включати такі структурні елементи:

- ✓ Титульна сторінка

- ✓ Зміст
- ✓ Вступ
- ✓ Основний текст
- ✓ Висновки
- ✓ Додатки (в разі потреби)
- ✓ Список джерел та літератури.

Значною мірою успіх реферату залежить від добре складеного та до кінця продуманого плану. Під час роботи над темою поступово виявляються окремі частини плану, а, коли студент відібрав увесь матеріал і оволодів його змістом настільки, що ясно може уявити собі структуру роботи, він остаточно складає її план. Всі частини роботи розкривають конкретний аспект проблеми, але в той же час повинні складати єдине ціле.

ВСТУП пишеться після складання тексту всієї роботи. В ньому дається постановка питання, висвітлюється актуальність теми в наш час, доцільність її вивчення. Після цього дається коротка характеристика вивчення теми в науковій літературі, робиться висновок про ступінь вивченості даної теми науковцями. На основі цих висновків студент визначає коло конкретних завдань, які він збирається розв'язати в своєму дослідженні, формулює його цілі. Без чіткої постановки проблеми дослідження приречене перетворитися в безсистемне нагромадження фактів. Визначивши мету і завдання дослідження, студент дає коротку характеристику джерел, робить висновок про цінність цих праць для даної роботи.

Далі студент приступає до викладу матеріалу **ОСНОВНОЇ ЧАСТИНИ**. У **ВИСНОВКАХ** автор дослідження чітко формулює ті положення, до яких він прийшов внаслідок вивчення даної теми. Робиться це у вигляді коротких підсумкових тез за основними положеннями роботи.

Відразу після висновків, в разі потреби, йдуть **ДОДАТКИ**, де студент може вмістити таблиці, конспекти, анкети, схеми тощо. На додатки, якщо вони є, обов'язково потрібно посилатися у тексті, кожен додаток повинен мати посилання на джерело.

- Вступ займає 1-3 сторінку друкованого тексту.

- Висновки – 2-3 сторінки друкованого тексту.

Зміст розміщується на початку роботи. Він містить назви всіх структурних частин роботи із зазначенням сторінок. На яких вони розміщуються.

Складання списку джерел і літератури. Написання самостійного творчого дослідження, яким є реферат закінчується складанням списку джерел і літератури з дотриманням певних вимог і правил. Насамперед, до списку включається лише та література, яка реально використана студентом в процесі роботи. Порядковий номер джерела у списку літератури повинен відповідати номеру посилань у тексті.

Для захисту реферату студент готує виступ на 5 - 7 хвилин. У ньому зазначаються мета і завдання дослідження, актуальність теми, короткий зміст основної частини, характеристика літератури та джерел, основні висновки.

Студент відповідає на запитання, після цього йому повідомляється оцінка за роботу.

Методичні рекомендації до написання курсових робіт

Підготовка і захист курсових робіт є на сьогодні одним із найважливіших видів самостійної науково-дослідної роботи студентів у вищих закладах освіти.

Цей процес передбачає формування у студентів-істориків вмінь аналізувати нормативну, наукову, методичну літературу, висвітлюючи результати власних науково-теоретичних і дослідницьких пошуків у курсовій роботі.

Призначення курсової роботи – виявити рівень загальнонаукової і професійної підготовки студента, формувати у нього наукове мислення, виробити культуру наукових досліджень та норм наукової етики.

Обираючи тему курсової роботи з тематики, запропонованої кафедрою, студент повинен орієнтуватися на те, щоб отримані у процесі роботи результати дослідження можна було використати у подальшій професійній діяльності.

Назва роботи повинна бути коректною, відображати суть дослідження. Вона обов'язково погоджується з науковим керівником та затверджується на засіданні кафедри. Подальша зміна або корегування теми можливі за згодою наукового керівника. Обравши тему, студент повинен чітко спланувати роботу над нею:

1. ознайомитесь з літературою, відібрати необхідний матеріал;
2. скласти структуру і план роботи;

3. оформити текст;
4. доопрацювати та перевірити готовий текст;
5. скласти список використаної літератури, оформити додатки.

Відбір та вивчення джерел. Визначення кола необхідних для курсової роботи джерел та літератури треба починати із складання списку опублікованих матеріалів. Для цього використовуються спеціальні бібліографічні покажчики, які можна знайти у бібліографічних відділах і каталогах бібліотек, а також в електронній інформаційній мережі Інтернет.

Для написання курсової роботи студент повинен використати спеціальну літературу, яка стосується його теми. Через обмеженість обсягу курсової роботи залучити всю літературу по темі, яка існує, неможливо, та й не потрібно. Але необхідно ознайомитися як можливо із найбільш широким колом літератури до теми, проаналізувати її та відібрати найбільш важливі, на думку автора, матеріали.

Спеціальна література представлена такими видами: Державні документи. Наукова література. Довідкова література (словники, енциклопедії, довідники тощо).

У першу чергу варто звернутись до новітніх видань, які містять оцінку того, що зроблено на цей час у дидактиці, методиці викладання, з того чи іншого питання, які нові погляди, методики, ідеї, технології презентуються. Разом з тим, ознайомлення з оцінками та поглядами спеціалістів ні в якому разі не виключає самостійного підходу до аналізу змісту і висновків щодо використаних праць.

Складений список літератури необхідно узгодити з науковим керівником. Бажано вивчати наукову літературу не лише українських, а й зарубіжних авторів. Опис кожного джерела має бути дуже ретельним та відповідати загальноприйнятим правилам:

Зразки бібліографічного опису для списку використаної літератури до курсової роботи:

Опис книги одного автора:

Чорній В.П. Історія Болгарії / В.П. Чорний. – Львів: ПАІС, 2007. – 404 с.: іл., карти.

Опис книги двох авторів:

Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів / Леонід Зашкільняк, Микола Крикун. - Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2002. – 759 с.

Опис книги під заголовком:

Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.). Курс лекцій: Навч. Посібник / В.І. Яровий, П.М. Рюдяков, В.П. Шумило та ін. Вид 2-ге, стереотипне. – К.: Либідь, 2003. – 632 с.

Історія країн світу та міжнародні відносини в Новий час : навчально-методичний посібник / за заг. ред. проф. Й.М. Шкляжа. – Миколаїв : Гліон, 2014. – 648 с.

Опис статті із збірника:

Ласінська М.Ю. Нижнє Побужжя, як етнокультурна контактова зона між слов'янами та кочовиками (VI-VII ст.) / М.Ю. Ласінська // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Історичні науки: збірник наукових праць / за ред. М.М. Шитюка. - №1 (39), липень 2015. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. – С.14-20.

Опис окремого тому багатотомного видання:

Избранные произведения прогрессивных польских мыслителей. - Т. 1-3. - М., Л., 1956-1958. – 479 с.

Опис статей із журналів і газет:

Волков В.К. Трагедия Югославии / В.К. Волков // Новая и новейшая история. – 1994. – № 4-5. – С. 2–7.

Лециловская И.И. Исторические корни югославского конфликта / И.И. Лециловская // Вопросы истории. – 1994. – № 5. – С. 4-6.

Опис дисертації:

Ласінська М.Ю. Дослідження археологічних пам'яток Нижнього Побужжя: історіографія проблеми (XIX – 30-ті роки ХХ ст.): дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.06 / Маріанна Юрїївна Ласінська. – М., 2011. – 257 с.

Опис автореферату дисертації:

Прокоп Ю.В. Євреї-іноземці на Півдні України (кінець XVIII – початок XX ст.): соціальний, правовий та культурний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. іст. наук : спец. 07.00.01, 05.04.17. / Ю. В. Прокоп. – Одеса, 2017. – 16 с.

Опис електронного ресурсу:

Слов'янська Європа : [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Файл:Slavic_europe.png

Зміст курсової роботи. Попереднє ознайомлення з літературними джерелами є основою для складання плану курсової роботи. План має включати в себе: вступ; 3-4 взаємопов'язаних і логічно побудованих питання, що дозволяють розкрити тему; висновки.

Літературне оформлення курсової роботи є важливим елементом її виконання. У науковій роботі потрібно дотримуватися прийнятої термінології, позначень, умовних скорочень. Для наукового тексту характерні змістова закінченість, цілісність та зв'язність.

Не можна вести виклад від першої особи: «Я вважаю...», «Мені здається...», «На мою думку...», та інші. Необхідно використовувати словесні формули: «На наш погляд...», «Ми вважаємо...» та ін. Під час згадування в тексті прізвищ учених ініціали, як правило, ставляться перед прізвищем – К.О.Баханов, а не Баханов К.О., як це прийнято в списках літератури.

Структура курсової роботи.

Вступ (3-4 сторінки): обґрунтування актуальності обраної теми, формулювання об'єкту, предмету, мети, завдань дослідження. Заголовок «Вступ» робиться зверху по центру аркуша. Решта підрозділів (актуальність теми, об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження) пишуться з абзацу жирним шрифтом.

Основна частина курсової роботи: теоретична.

В ній дається аналіз наукової літератури, який може містити історико-педагогічний аспект проблеми, її філософське і психологічне обґрунтування з позицій сьогодення, провідні концепції сучасної педагогічної теорії з даної проблеми та новітні методичні розробки.

На завершення робиться загальний висновок з усієї теми, визначаються шляхи вдосконалення даного аспекту в історії слов'янських народів.

Бібліографія містить список дослідженої літератури.

У Додатках – фрагменти нормативних документів, методичні розробки, схеми і таблиці, глосарій понять.

Основні вимоги до оформлення курсової роботи.

Курсова робота виконується у обсязі 25-30 сторінок друкованого тексту без урахування додатків і списку використаної літератури. На написання вступу відводиться 3-4 сторінки, основної частини – 20-25 сторінок, висновків – 2-3 сторінки.

Роботу друкують на одній стороні аркушу білого паперу формату А 4 (210 на 297 мм), до 30-ти рядків на сторінці, що містять 1600-1700 друкованих знаків. Рекомендований шрифт - Times New Roman текстового редактора Word розміру 14 пунктів (1,8 мм) із полуторним міжрядковим інтервалом.

Сторінки повинні мати поля: ліве – 2,5 мм, зверху і знизу – по 20 мм, праве – 1,5мм. Шрифт друку має бути чітким, стрічка – чорного кольору середньої жирності. Щільність тексту повинна бути однаковою.

Усі сторінки нумеруються від титульної до останньої без пропусків. Першою вважається титульний аркуш (на ньому цифра 1 не ставиться), другою вважається сторінка, що містить «Зміст» (план), на ній цифра 2 не ставиться, і лише на наступній сторінці проставляється цифра 3 й далі згідно з порядком. Порядковий номер сторінки позначається у правому верхньому куті без крапки в кінці й рисок з боків.

Заголовки структурних частин «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА», «ДОДАТКИ» друкують великим літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) у підбір до тексту з абзацного виступу без крапки в кінці. Відстань між заголовком і текстом має становити 1 інтервал.

Кожен розділ потрібно починати з нової сторінки.

Нумерацію сторінок, розділів, пунктів, малюнків, таблиць і т.ін. подають арабськими цифрами без знака №.

«Обличчям» курсової роботи є титульна сторінка. На ній зазначають установу (Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України), повну назву вузу (Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського), назву підрозділу (Навчально-науковий інститут історії та права), назву кафедри (кафедра педагогіки та методики викладання суспільствознавчих дисциплін), тему курсової роботи, дані про виконавця, дані про керівника та його науковий ступінь, місто і рік виконання роботи.

Особливості захисту та критерії оцінювання курсових робіт.

Завершена курсова робота здається науковому керівнику на перевірку не пізніше ніж за два тижні до призначеного терміну захисту. У рецензії відзначаються як позитивні сторони роботи так і її недоліки.

У час, який залишився до захисту, студент знайомиться із зауваженнями наукового керівника та усуває помічені недоліки.

Захист проводиться на кафедрі у присутності не менш ніж трьох викладачів. На захисті можуть бути присутні представники деканату, студенти інших курсів.

Критеріями оцінки курсової роботи є:

- 1) актуальність теми, її науково-теоретичне і практичне значення.
- 2) глибина аналізу літератури.
- 3) глибина аналізу результатів дослідження.
- 4) ступінь самостійності і творчого підходу студента.
- 5) ставлення студента до роботи.

Методичні рекомендації для виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, як виду самостійної роботи.

Підготовка та написання студентами самостійної творчої роботи є важливою складовою частиною навчального процесу. Мета такої роботи з дисципліни “Історія слов’янських народів” – поглибити знання студентів з теорії та практики пропонованих тем, надати їм елементарні навички науково-дослідницької роботи.

Під час виконання самостійної роботи студенти мають оволодівати методологією та методикою наукового дослідження, осмислено й критично сприймати пропоновані джерела та наукову педагогічну літературу, навчитися працювати з бібліографією, а також чітко, переконливо, логічно та стилістично правильно викладати свої думки.

Треба зазначити, що запропонована самостійна робота –це не просто підбірка або переказ наукової або методичної літератури. Виконання такої роботи вимагає від студента ретельної підготовки, наполегливості в пошуку необхідного методичного матеріалу, продуманого його вивчення та узагальнення, відстоювання власних спостережень під час захисту роботи.

Захист самостійної роботи сприяє формуванню у студентів вміння самостійно поповнювати та систематизувати свої знання, відстоювати власні переконання, вести пошукову роботу, користуватися навчально-методичною та науковою літературою, а також дозволить представити власний науковий продукт, який стане міцною опорою для майбутнього вчителя історії і використовуватиметься не тільки під час педагогічної практики, а і в майбутній професійній діяльності.

Перелік завдань, що складають основу самостійної пропонує викладач. Водночас підбірка методичних матеріалів цим не завершується – студенти повинні самостійно ініціювати поповнення власного науково-понятійного апарату. Водночас штучно обсяг самостійної роботи збільшувати не треба, тому що її цінність визначається не кількістю сторінок, а змістом, самостійністю суджень, які обґрунтовані теоретично і документально.

ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Форма поточного контролю – усне опитування, тестування на практичних заняттях, виконання індивідуальних завдань.

Періодична форма контролю – виконання модульних контрольних робіт, розробка проектів, колоквиуми, творчі роботи

Форма підсумкового контролю – іспит на основі суми балів набраних за кожний модуль, тестування.

Кожний кредит включає бал оцінки поточної роботи студента на семінарських заняттях. Рейтинговий бал за семінарські заняття встановлюється, як середнє арифметичне з усіх позитивних і негативних оцінок, виставлених по 5-ти бальній шкалі, отриманих на усіх семінарських заняттях даного кредиту. Виконання контрольних завдань (тестів) здійснюється за допомогою роздрукованих завдань, або в режимі комп'ютерної діагностики. Оцінювання контрольних завдань (тестів) проводиться за власною методикою з приведенням підсумку до встановленої в рейтинговій шкалі балів. Заходи з кредитного контролю проводяться по завершенню вивчення навчального матеріалу даного кредиту:

–Тести підсумкового контролю – 1 балів за одне правильне питання (40 питань).

–Контрольні завдання кредитного контролю – 15 балів за одне питання (5 питань).

Заходи з підсумкового контролю проводяться по завершенню вивчення всього навчального матеріалу:

Реферати підготовлені за заданою тематикою обговорюються та захищаються під час семінарських занять (10 балів за реферат: 4 реферата). Опорні конспекти захищаються під час останніх семінарських занять (10 балів). Контурна карта здається викладачеві (10 балів).

За пропуски навчальних занять (лекцій та семінарів) нараховуються штрафні бали (10 бал за кожен пропуск), які віднімаються від сумарного рейтингового балу при виведенні підсумкової оцінки. При згоді студента, до відомості обліку успішності може бути проставлена екзаменаційна оцінка на підставі поточного рейтингового балу. Студент може підвищувати оцінку “задовільно” або “добре”, яку він отримав за результатами поточного контролю, складанням семестрового екзамену. Комплексна діагностика знань, умінь та навичок студентів з курсу «Історія слов'янських народів» здійснюється на основі результатів проведення поточного і підсумкового контролю знань.

Об'єктом рейтингового оцінювання знань студентів є програмний матеріал дисципліни, засвоєння якого перевіряється під час контролю. Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння та засвоєння програмного матеріалу, виконання практичних робіт, умінь самостійно опрацьовувати тести, складання конспекту, написання звіту, реферату, здатності публічно чи письмово представляти певний матеріал. Завданням підсумкового контролю (іспиту) є підсумкова перевірка глибини засвоєння студентами програмного матеріалу дисципліни, логіки та взаємозв'язків між окремими її розділами, здатності творчого використання набутих знань, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми, що впливає із змісту дисципліни тощо.

Критерії оцінювання:

А) при усних відповідях:

повнота розкриття питання;

логіка викладення, культура мови;

впевненість, емоційність та аргументованість;

використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, журналів, інших періодичних видань тощо);

аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки.

Б) при виконанні письмових завдань:

• повнота розкриття питання;

- цілісність, систематичність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки;

- акуратність оформлення письмової роботи;

- підготовка матеріалу за допомогою комп'ютерної техніки, різних технічних засобів (плівок, слайдів, приладів, схем тощо).

Для визначення ступеню оволодіння навчальним матеріалом із подальшим його оцінюванням застосовуються наступні рівні досягнень студентів.

Високий рівень (відмінно). Студент вільно володіє навчальним матеріалом на підставі вивченої основної та додаткової літератури, аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.

Достатній рівень (дуже добре). Студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, аргументовано висловлює свої думки, але не має достатніх знань та вмінь для формулювання власних висновків.

Достатній рівень (добре). Студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, але не має достатніх знань та вмінь для формулювання власних висновків, допускає несуттєві неточності.

Задовільний рівень (задовільно). Студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу, уміє використовувати знання в стандартних ситуаціях.

Низький рівень (достатньо). Студент володіє навчальним матеріалом поверхнево й фрагментарно, допускає значні неточності.

Незадовільний рівень. Студент не володіє навчальним матеріалом.

Критеріями оцінки є:

<u>при усних відповідях:</u>	<u>при виконанні письмових завдань:</u>
<ul style="list-style-type: none"> • повнота розкриття питання; • логіка викладання, культура мови; • емоційність та переконаність; 	<ul style="list-style-type: none"> • повнота розкриття питання; • цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки;

<ul style="list-style-type: none"> • використання основної та додаткової літератури; • аналітичні міркування, вміння роботи порівняння, висновки. 	<ul style="list-style-type: none"> • акуратність оформлення письмової роботи.
---	--

На семінарському/індивідуальному занятті оцінюються:

- усні відповіді студентів;
- участь в обговоренні дискусійних питань;
- участь у ділових, рольових іграх та їх обговоренні;
- аналіз ситуаційних завдань та вміння доведення власної думки;
- реферативні виступи, усні повідомлення тощо.

За кожним елементом кредиту, передбаченого робочою програмою, обов'язкова певна форма поточного оцінювання знань. Такими формами можуть бути: усне опитування; тестування знань студентів з певного розділу (теми) або з певних окремих питань лекційного курсу; виступ на практичних/семінарських заняттях (з рефератом, в дискусії); перевірка і захист індивідуального (самостійна робота) завдання тощо.

Норми оцінювання усних відповідей

3 бали – студент самостійно створює оригінальну за думкою відповідь, аналізує різні погляди на поставлену проблему, добирає переконливі аргументи, висловлює власну думку, відповідь повна, змістовна, характеризується багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю.

2 бали – студент самостійно будує послідовну, повну, логічно викладену думку, розкриває суть проблеми, висловлює головну думку, вдало добирає лексичні засоби, однак припускається окремих недоліків (відсутність прикладів, належної аргументації тощо).

1 бал – за обсягом відповідь становить менше половини норми, пропуск положень, важливих для розуміння думки; лексика і граматична будова збіднені.

0 балів – неготовність до практичного заняття.

Контроль самостійної роботи студентів здійснюється як під час індивідуальних занять (на консультаціях), визначений викладачем. Контроль самостійної роботи передбачає: визначення ступеня засвоєння матеріалу; визначення якості виконання індивідуальних і творчих колективних завдань; відвідування консультацій викладача; своєчасне виконання і здача поточних завдань; оцінку знань, здобутих у результаті самостійної навчальної роботи.

Норми оцінювання завдань самостійної роботи

2 бали – матеріал відповідає тематиці поставленого завдання, повністю розкриває його сутність, оформлений за всіма вимогами ділового стилю; у матеріалі відсутні орфографічні та стилістичні помилки, він вчасно складений для перевірки.

1 бал – зміст матеріалу не зовсім відповідає заданій тематиці або недостатньо повно розкриває його сутність; оформлений матеріал містить деякі орфографічні, пунктуаційні помилки, у ньому відсутні.

0 балів – зміст матеріалу не співпадає з завданням, не відповідає діловому стилю викладу матеріалу, у ньому наявна велика кількість орфографічних та пунктуаційних недоліків.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ НА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТТЯХ

12-15 балів - В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та доповнень, глибоко і всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Володіє навичками творчого мислення і аналізу. Релевантно дає відповіді на поставлені запитання.

8-11 балів – Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та доповнень, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та помилки.

4-7 балів – В цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та доповнень, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки.

1-3 бали - Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив меншість тестових завдань.

Доповнення виступу:

2 бали – отримують студенти, які глибоко володіють матеріалом, чітко визначили його зміст; зробили глибокий системний аналіз змісту виступу, виявили нові ідеї та положення, що не були розглянуті, але суттєво впливають на зміст доповіді, надали власні аргументи щодо основних

положень даної теми.

1 бал - отримують студенти, які виклали матеріал з обговорюваної теми, що доповнює зміст виступу, поглиблює знання з цієї теми та висловили власну думку.

Суттєві запитання до доповідачів:

2 бали отримують студенти, які своїм запитанням до виступаючого суттєво і конструктивно можуть доповнити хід обговорення теми.

1 бал отримують студенти, які у своєму запитанні до виступаючого вимагають додаткової розглядається.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Складання словника основних термінів, що визначені програмою курсу (за темами): Програмою курсу визначено перелік ключових термінів, що розкривають зміст кожної теми. Студентам пропонується скласти словник основних термінів з конкретної теми на останніх сторінках опорного конспекту лекцій.

6-10 балів нараховуються студентам, які не лише склали повний перелік визначених термінів з конкретної теми, а й можуть вільно розтлумачити їх зміст.

1-5 балів нараховуються студентам, які склали неповний перелік визначених термінів з конкретної теми і не можуть їх розтлумачити без конспекту.

Ведення опорного конспекту лекції:

Опорний конспект лекції – вид роботи студента, в якому у стисло і системно викладено основний теоретичний матеріал у формі основних понять і положень, що структурно й логічно пов'язані між собою. Дані поняття та положення є лише опорними сигналами, вони вимагають пояснень і визначень, що мають записати студенти під час лекції. Його ведення сприяє системному і глибокому засвоєнню навчального матеріалу, дозволяє простежити структурні зв'язки між різними поняттями, положеннями, концепціями, проблемами, теоріями тощо.

Кожен студент повинен мати опорний конспект лекції на лекціях і вести в ньому записи власноруч. Під час аудиторної роботи з конспекту лекцій студенти записують основні тези лекції та пояснення викладача у визначеному в конспекті полі. Під час самостійної роботи рекомендується доповнити записи лекції та завершити виконання завдань, що були зазначені в Робочій програмі та опорному конспекті лекції.

6-10 балів нараховуються студентам, які в повному обсязі самостійно і творчо опрацювали всі питання лекції і вільно володіють її змістом.

1-5 балів нараховується студентам, які опрацювали лише окремі питання лекції і не достатньо вільно володіють її змістом.

Підготовка творчих завдань(есе):

Есе – це самостійна творча робота, де у вільній формі висловлюються особисті думки на тему, передбачену робочою програмою. Головна мета есе – це самостійне викладення студентом на підставі опрацьованого матеріалу теми, проблеми, питання.

6-10 балів отримують студенти, які можуть виокремити з різних джерел основні положення, структурно об'єднати їх, коротко проаналізувати кожне з них та зробити ґрунтовні узагальнюючі висновки

1-5 балів отримують студенти, які в цілому правильно виокремили основні положення кожного з джерел, але не зробили їх відповідного аналізу та узагальнюючих висновків.

Ведення конспекту першоджерел

6-10 балів отримують студенти, які опрацювали всю необхідну обов'язкову літературу, засвоїли її основні теоретичні положення, вміють їх пояснити і розтлумачити.

1-5 балів отримують студенти, котрі опрацювали не всю необхідну літературу, не завжди розуміють її вихідні теоретичні положення, поверхово їх пояснюють.

Індивідуальне завдання (письмово)

6-10 балів матеріал відповідає тематиці поставленого завдання, повністю розкриває його сутність, оформлений за всіма вимогами ділового стилю; у матеріалі відсутні орфографічні та стилістичні помилки, він вчасно складений для перевірки.

1-5 балів зміст матеріалу не зовсім відповідає заданій тематиці або недостатньо повно розкриває його сутність; оформлений матеріал містить деякі орфографічні, пунктуаційні помилки, у ньому відсутні.

0 балів зміст матеріалу не співпадає з завданням, не відповідає діловому стилю викладу матеріалу, у ньому наявна велика кількість орфографічних та пунктуаційних недоліків.

Реферат

Метою написання рефератів є вироблення студентами навичок і вміння працювати з літературою, віднаходити головні, стрижневі аспекти проблем, що

потребують твердого засвоєння, здатності визначити свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій і аргументовано її обґрунтувати. Підготовка реферативного повідомлення (доповідь) за темою, яку пропонує викладач. Студент готує реферат-доповідь і доповідає основні положення на занятті з певної теми, яка передбачає розгляд даного питання. Можлива кількість рефератів обмежується викладачем до двох. Підготовка реферування статей. Можлива кількість реферувань обмежується викладачем до двох.

8-10 балів Студент вільно володіє понятійним апаратом та проявляє аналітичні навички. Студент чітко та логічно встановлює мету, завдання та методи дослідження, у відповідності з темою реферативної роботи. У процесі написання реферативної роботи демонструє високий рівень володіння не тільки теоретичним знаннями, а й практичними навичками. Студент чітко та послідовно здійснює етап обробки та інтерпретації отриманих даних. Висновки мають логічну структуру, містять фактичні дані разом з глибокою, змістовною якісною інтерпретацією отриманих даних. Робота має творчий, і разом з тим науково обумовлений характер. Акуратне написання, чіткість та грамотність речень. Доцільне використання таблиць, схем, графіків (якщо передбачено).

6-7 балів Студент достатньо володіє понятійним апаратом та проявляє аналітичні навички. В ході виконання реферативної роботи студент демонструє високий рівень активності, зацікавленості виконуваної діяльності. Володіє практичними навичками, необхідними для здійснення комплексного дослідження. Чітко встановлює мету, завдання дослідження, обирає та використовує доцільні методики. Логічно та структуровано описує процедуру обробки та інтерпретації даних, але отримані результати мають лише характер констатації отриманих свідчень, без застосування глибоких та змістовних інтерпретацій. Студент охайно оформлює реферативну роботу, грамотно та обґрунтовано описує процедуру постановки, проведення та обробки даних. Можуть бути незначні помилки у оформленні.

4-5 балів Студент достатньо вільно володіє понятійним апаратом, але тільки на відтворювальному рівні. Студент самостійно встановлює мету, завдання та методи дослідження. Але має певні труднощі з самостійною обробкою та інтерпретацією отриманих даних. Висновки оформлені логічно та послідовно. Реферативна робота оформлена охайно, логічно та структурно правильно. Містяться незначні помилки у оформленні.

2-3 бали Студент з допомогою викладача може пояснити поняття, що використовуються. Студент має загальне уявлення про виконання реферативної роботи, має уявлення про планування дослідження, але самостійно може встановити лише мету, завдання та методи дослідження. Проведення та обробку отриманих даних здійснює з помилками, висновки будує послідовно, але не може здійснити змістовну інтерпретацію. Реферативна робота оформлена досить охайно. Але існують помилки в оформленні та грамотній побудови висновків.

1 бал Студент має загальні знання з курсу, непідкріплені практичними навичками. Студент має загальне уявлення про виконання реферативної роботи. Може встановити мету та завдання дослідження. Але має труднощі з вибором методів дослідження, і відповідно з обробкою та інтерпретації. Охайність виконаної роботи можна оцінити, як середню. Також присутні помилки у оформленні та формулюванні висновків.

0 балів з можливістю повторного складання. Студент з усього курсу має фрагментарні знання. Не володіє термінологією, оскільки понятійний апарат не сформований. Не вміє викласти програмний матеріал, спланувати дослідження. Відсутнє розуміння професійних понять, словниковий запас не дає змоги оформити ідею. Практичні навички у виборі критеріїв обробки даних на рівні розпізнавання.

Критерії оцінювання письмових контрольних робіт та тестів стану успішності здобувачів вищої освіти за період теоретичного навчання. Підсумковий, кредитний та тестовий контроль знань студентів здійснюється через проведення аудиторних письмових контрольних робіт або тестування.

40-50 балів В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час розгорнутих письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі тестові завдання.

30-39 балів Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час розгорнутих письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість тестових завдань.

20-29 балів В цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час розгорнутих письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину тестових завдань.

10-19 балів Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час розгорнутих письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив меншість тестових завдань.

1-9 балів Частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно вирішив окремі тестові завдання.

0 балів Не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань. Не вирішив жодного тестового завдання.

Обов'язкові заходи рейтингового поточного кредитного контролю

№ п/п	Форма контролю	Кількість заходів	Кредит			
			Мінімальна оцінка один. Контролю	Макс. оцінка один. Контролю	Мін. сумарна оцінка один. контролю	Макс. сумарна оцінка один. контролю
1.	Індивідуальна робота	2	3	10	6	20
2.	Написання есе	1	1	10	1	10
3.	Кредитна контрольна робота/тест	2	10	30	20	50
4.	Реферативна робота/доповідь	1	5	10	5	10
Вихідна кількість балів:					32	100

Кредитний контроль. Кредитний контроль є підсумком певного етапу вивчення дисципліни. Його мета – виявлення проміжних результатів засвоєння студентами змісту навчальної дисципліни. Кредитний контроль проводиться згідно з тематичним планом. Оцінка кредитного контролю здійснюється за 50-бальною шкалою.

Кредитний контроль проводиться у вигляді різнорівневої письмової самостійної роботи, яка містить такі завдання:

- теоретичні питання – 3 – 4 бали;
- тестові завдання – 1 бал;
- творчі завдання – 5-6 балів.

Підсумковий контроль. Формою підсумкового контролю є сума набраних студентом за семестр та під час кредитного контролю балів.

У разі, якщо студент бажає підвищити свою підсумкову оцінку він має право на складання усного іспиту.

Сума балів, накопичених здобувачем вищої освіти за виконання всіх видів поточних навчальних завдань (робіт) на практичних (семінарських) заняттях,

самостійних робіт та на підсумковому модульному контролі, свідчить про ступінь оволодіння ним програмою навчальної дисципліни на конкретному етапі її вивчення. Протягом семестру студенти можуть набрати від 0 до 100 балів, що переводяться у національну шкалу оцінювання і відповідно у шкалу ЄКТС. Кількість балів відповідає певному рівню засвоєння дисципліни.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота						ККР	Накопичувальні бали/ Сума
Кредит 1-2							
T1	T2	T3	T4			100	200
25	25	25	25				
Поточне тестування та самостійна робота						ККР	Накопичувальні бали/ Сума
Кредит 3-4							
T5-6		T7-8		T9-10		100	200
33		34		33			
Поточне тестування та самостійна робота						ККР	Накопичувальні бали/ Сума
Кредит 5-6							
T11-12	T13-14	T15-16	T17-18	T19	T20	100	200
16	16	17	17	17	17		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	Залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано

B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Бали	Критерії оцінки
F (незадовільно з обов'язковим повторним спробами)	Практично не знає науково-історичної термінології. Володіння навчальним матеріалом на рівні розпізнавання. Не може користуватися підручником, методичними рекомендаціями, іншими дидактичними засобами. Володіє тільки окремими прийомами практичної діяльності, яких недостатньо для формування вмінь.
FX (незадовільно з можливістю повторного спробами)	Має уяву про наукову історичну термінологію. Володіє навчальним матеріалом на фрагментарному рівні. Конспект з предмету носить не систематизований, фрагментарний характер. Не вміє скласти алгоритм відповіді. Не може відповісти на питання чи виконати практичну роботу без грубих помилок, на які не звертає уваги.
E (незадовільно з можливістю повторного складання)	Самостійно відтворює головні положення викладені в базовому підручнику чи лекційному матеріалі. Знає основні психолого-педагогічні терміни. Потребує допомоги викладача чи товаришів для відтворення систематизованого навчального матеріалу. При реалізації знань у вирішенні практичних завдань потребує допомоги викладача на всіх етапах роботи. Часто допускає типові помилки, які при допомозі здатен виправити. Повністю відсутнє знайомство з інформацією, що викладена в додатковій літературі.
D (задовільно)	Повністю відтворює інформацію що викладена в базовому підручнику. Має значні утруднення при необхідності користування додатковою та довідниковою літературою. Епізодичне знайомство з періодичними психолого-педагогічними виданнями. Сформовані уміння може використовувати у стандартних ситуаціях, які закладені у навчальні завдання. При виправленні допущених помилок потребує деякої допомоги викладача. Затрудняється при необхідності використовувати знання отримані при вивченні інших дисциплін.

С (добре)	На основі володіння матеріалом в обсязі робочої навчальної програми дисципліни, під керівництвом викладача вмів зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію про педагогічні явища. Цілком самостійно використовує набуті знання, вміння та навички в стандартних навчальних ситуаціях. Здатен контролювати свою діяльність. При контролі знань досить вільно складає алгоритм відповіді. Швидко знаходить необхідну інформацію в довідниковій літературі. Знайомий з психолого-педагогічними періодичними виданнями останніх років.
В (дуже добре)	Вільно володіє матеріалом у відповідності з програмою дисципліни. Знання, вміння та навички може самостійно застосовувати у нестандартних ситуаціях навчального характеру. Проявляє інтерес до наукової та науково-популярної літератури з предмету. Самостійно опрацював рекомендовану, додаткову літературу з предмету. В процесі вивчення дисципліни іноді виконував реферати не передбачені робочою програмою дисципліни. Проявляє схильність до аналітико-синтетичної діяльності, здатен висловлювати власну думку щодо вивченого матеріалу. Отримані знання використовує при аналізі стану навчально-виховного процесу в університеті.
А (відмінно)	На основі досконалого знання матеріалу предмету студент набув знання, вміння та навички використовує при рішенні нестандартних задач. Вільно використовує міжпредметні зв'язки, орієнтується у періодичній та монографічній літературі з предмету. Легко знаходить відповіді на нестандартні, несподівані питання. У складних ситуаціях може провести аналіз на рівні теоретичного осмислення. Виявляє творчі здібності, нахил до самостійної науково-дослідної роботи, який проявляється у наявності наукових публікацій, виступах на наукових конференціях.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ТЕСТОВОГО, КРЕДИТНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Підсумковий кредитний контроль проводиться з метою визначення рівня засвоєння студентами знань, здобутих під час проходження теоретичного курсу.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Три рівні складності тестів:

1. Загальні питання (відповідь коротка) – 1 бал за одну правильну відповідь

2. Спеціальні питання (відповідь розлога) – 2 бали за одну правильну відповідь

- Кількість тестових питань – 120

- Форми тестів відкритого типу (множинний вибір)

- Враховані теми, що засвоюються студентами самостійно:

1.	Болгарські землі в новітню добу
2.	Сербські землі в новітню добу
3.	Чорногорські землі в новітню добу
4.	Хорватські землі в новітню добу
5.	Словенські землі в новітню добу
6.	Боснійські землі в новітню добу
7.	Герцеговинські землі в новітню добу
8.	Польські землі в новітню добу
9.	Чеські землі в новітню добу
10.	Словацькі землі в новітню добу
11.	Білоруські землі в новітню добу
12.	Російські в новітню добу

- Тести враховують зміни в нормативній та законодавчій базі.

- Тестові завдання з курсу «Історія слов'янських народів» спрямовані на перевірку результатів навченості та сформованості компетентностей загально предметних (Працювати самостійно, приймати ініціативу та керувати часом, і т. ін.) та фахових (базові загальні знання, застосування знань на практиці, спеціальними знаннями з хронології і т.ін.)

Базовий рівень

Загальні питання (відповідь коротка)

1. Гуситська революція тривала впродовж

- 1419—1437 рр.
- 1319-1371 рр.
- 1437—1471 рр.
- 1419-1471 рр.

2. Скільки основних етапів виділяють в Гуситських рухах

- 2
- 4
- 1
- 3

3. Програма "Празьких артикулів" не містила наступного пункту

- секуляризація церковного майна
- гарантія причастя мирян обома видами
- визнання нової влади в Празі
- заборона "закону Божого" або богослужіння

4. Чому Петро I наказав зруйнувати м. Батурин, дізнавшись про зраду Мазепи

- з метою залякування населення України

- з метою помститися
- знищити фортифікаційне укріплення
- з метою розбити резерви, які мали намір перейти до Карла XII

5. Прибічниками ідей Яна Гуса був

- Ян Жижка
- Король Чехії Вацлав IV
- Король Чехії Сигізмунд Люксембург
- Папа Римський Мартін V

6. Кодифікації земельного права за короля Чехії Владислава II у вигляді

«Законника Владислава» відбулася у

- 1471 р.
- 1500 р.
- 1516 р.
- 1400 р.

7. Іржі Подебрад був чеським королем протягом

- 1458—1471 рр.
- 1458—1460 рр.
- 1390-1460 рр.
- 1471-1516 рр.

8. Комуна гуситів — "товариство братів і сестер" виникла в місті

- Пльзень
- Прага
- Сезимово Усти
- Табор

9. Ідейні концепції в Чехії, що сприяли виникненню так званих "зразкових християнських громад" в період Гуситських рухів належали

- Іржі Подебрад
- Владиславу II
- Петру Хельчицькому

Яну Гусу

10. Після смерті короля Подебрад в Чехії царювала династія {

- Люксембургів
- Пржемисловців
- Ягеллонів
- Габсбургів

11. Фердинанд Габсбург правив Чехією з

- 1426 р.
- 1485 р.
- 1526 р.
- 1564 р.

12. 26 серпня 1619 р. на чеський престол зійшов

- Фрідріх Пфальцський
- Фердинанд Штірійський
- Рудольф II
- Франц Йосиф I

13. "Табель про ранги" (1722 р.), запроваджений Петром I своєю дією

- ускладнював отримання високих державних посад
- ізолював один чин від іншого
- допомагав робити стрімку політичну кар'єру дворянам
- впорядковував чиновницький апарат

14. Союзником Швеції 1719 р. в боротьбі з Росією стала

- Англія
- Данія
- Австрія
- Франція

15. "Канун-наме" - збір законів, виданий за розпорядженням Мехмеда II у

- 1476 р.
- 1478 р.
- 1477 р.

1474 р.

16. В якому році було укладено договір між Росією, Пруссією та Австрією про розподіл Польщі

1768 р.

1770 р.

1771 р.

1772 р.

17. Визначте хронологічні межі селянської війни під проводом Омеляна Пугачова

1770-1773 рр.

1772-1775 рр.

1773-1775 рр.

1770-1775 рр.

18. Найменша в адміністративному відношенні одиниця, на які поділялась Османська держава в XV ст.

санджак

провінція

бейлербейство

еялет

19. Універсал Гетьмана Розумовського забороняв українським селянам

переходити від поміщика до поміщика

займатись приватною торгівлею

мати приватну власність на землю

приєднуватись до козацьких загонів

20. Суд в Османській імперії здійснювали

візири

султани

сіпахії

кадї

21. Що означав "грецький проект" Катерини II

- перетворення Османської імперії на Дакію
- перетворення Османської імперії на Візантійську імперію
- відновлення Грецької державності
- витіснення турків з Європи

22. Столицею Орденської Пруссії було місто

- Рюген
- Кенігсберг
- Мальборк
- Ельблонг

23. Протягом XIV-XV ст. у Польщі тривав політичний процес

- контрреформаційних рухів
- фільварково-панщинної системи
- реформаційних рухів
- становлення станово-представницької монархії

24. Корчинські привілеї 1386 р. Підписав

- Казимир III
- Владислав II
- Ельжбета Пяст
- Людовік Угорський

25. У 1780 р. Росія виступила з "Декларацією про озброєний нейтралітет"

спрямований проти

- Франції
- Туреччини
- Англії
- Швеції

26. Перехід О. Суворова через Альпи було здійснено в

- 1779 р.
- 1799 р.
- 1797 р.
- 1781 р.

27. В якому столітті Словацька територія отримала назву "Верхня Угорщина"

- XVI ст.
- IX ст.
- XII ст.
- XIX ст.

28. До якого століття словаки не мали власної літературної мови

- XIX ст.
- XVI ст.
- XVIII ст.
- XI ст.

29. Головною вимогою "Меморандуму словацького народу" стало створення

- національної освіти
- Словацького королівства
- словацької автономії
- культурного центру "Матиці Словацької"

30. Царювання Стефана Душана в Сербії тривало впродовж

- 1355—1371 рр.
- 1333-1351 рр.
- 1331—1355 рр.
- 1362—1389 рр.

31. Кошицький пакт було підписано

- 1378 р.
- 1376 р.
- 1373 р.
- 1374 р.

32. Кревська польсько-литовська унія за своїм змістом була

- економічною
- династичною
- політичною
- культурною

33. Сербську Деспотовину першим очолив

- Стефан Томашевич
- Стефан Лазаревич
- Іван Срацимир
- Нікола Скобалич

34. В березні 1864 р. в Королівстві Польському було оприлюднено царський наказ про

- надання землі у власність селянам
- запровадження нового податку
- надання автономії польським землям
- заборону переходу селянам від одного поміщика до іншого

35. Яка частина Польських земель у 60-70-х роках ХІХ ст. отримала дозвіл на автономію з місцевим сеймом

- Сілезія
- Словенія
- Лужице
- Галичина

36. Як у франкських джерелах називалось слов'янське населення на території Чехії

- богеми
- чехи
- моравани
- мадяри

37. За якими принципами здійснювалось закладання чеських міст

- приватного підприємства
- юридичного статуту
- грошового оброку
- локаторства

38. Під якою назвою увійшов в історію період правління чеського короля Карла ІV

- доба законодавства
- золота доба
- доба відродження
- реформаційна доба

39. Кошицькі привілеї не містили наступний пункт

- надавати платню польським рицарям, які братимуть участь у війнах поза межами країни, та сплачувати викуп за дворянина, який потрапить у полон
- не зазіхати на всі надані раніше привілеї.
- призначати на посади королівських старост іноземців
- призначати на земські посади (воєвода, каштелян, підкоморій, суддя) лише місцевих феодалів

40. Як називався статут 1627 р., котрий оголосив чеські землі спадковими володіннями Габсбургів

- Статут на самоврядування
- Статут Габсбургів
- Статут адміністративного врегулювання
- Основний земельний статут

41. Територію Малої Польщі в період правління Мешко I населяло плем'я

- полян
- мазовшан
- слензян
- ляхів

Середній рівень

Загальні питання (відповідь коротка)

42. Кревська унія – це

- договір про коронацію Ягайла
- династична унія між Польщею та Литвою
- пошук виходу з кризи, пов'язаної з визначенням правителя в польських землях

договір про коронацію Ядвіги

43. Якою була політика Юрія Долгорукого стосовно Київського престолу

захопити і знищити

посісти Київський престол

захопити і розпалювати міжусобиці для посилення власної владної позиції

захопити Київський престол та віддати в управління сину Андрію

44. Великий князь литовський Вітовт доводився польському королю

Владиславу II

Онуком

Двоюрідним братом

Сином

Племінником

45. Перший похід монголо-татар на Русь очолив

Тамерлан

Мамай

Тимучин

Батий

46. Укладення Кревської унії призвело до загострення відносин Польщі з

Литвою

Тевтонським орденом

Угорщиною

Україною

47. Яка подія відбулась 15 липня 1240 року на Руських землях

навала лицарів-хрестоносців

битва Олександра Всеволодовича на річці Неві

навала польських військ

спалення Києва монголо-татарами

48. 15 липня 1410 р. Відбулася

Битва на Синіх Водах

- Грюнвальдська битва
- Битва на Косовому полі
- Битва під Вількомежем

49. В якому столітті було створено Кримське ханство на чолі з Хаджи-Гіреєм

- I пол. XVI ст.
- в середині XVI ст.
- наприкінці XV ст.
- наприкінці XVI ст.

50. Політичне об'єднання руських земель навколо Москви було завершено за правління

- Івана Грозного
- Василя Темного
- Івана I
- Івана III

51. Чому частина духівництва в Московській державі під назвою "нестяжатели" була проголошена єретичною

- через те, що боролась за здешевлення церкви
- через те що виступала проти землеволодіння церквою
- через те, що не надавала активної підтримки князю в боротьбі зі

старообрядством

- через те, що намагалася збільшити землеволодіння, на які претендував

князь

52. На Вашу думку, опричина Івана Грозного це

- система боротьби з боярством
- система покріпачення селян
- система політичних перетворень в державі
- система регуляції збору податків

53. Хрестоцілувальна грамота Василя Шуйського при сходженні на престол передбачала

- звільнити державу від польсько-шведських інтервентів

- подолати Смуту
- придушити селянський рух
- розділити повноту князівської влади з боярами

54. Південна група слов'ян становить більшість населення в країнах

- Польща
- Болгарія
- Сербія
- Македонія
- Албанія

55. Західна група слов'ян становить більшість населення в країнах

- Угорщина
- Польща
- Чехія
- Словаччина
- Латвія

56. Східна група слов'ян становить більшість населення в країнах

- Фінляндія
- Російська Федерація
- Білорусь
- Україна
- Естонія

57. До складу Речі Посполитої входили наступні слов'янські етноси {

- румуни
- українці
- поляки
- білоруси
- чехи

58. Сербський етнічний субстрат став основою для складання наступних націй

- болгари
- серби

- чорногорці
- боснійці
- македонці

59. Тюркомовне кочове населення в період раннього середньовіччя, асимілювалося зі слов'янським та склало в подальшому підвалини для утворення слов'янських націй

- білоруси
- болгари
- хорвати
- словаки
- поляки

60. В період раннього середньовіччя слов'янські племена розселилися на території

- Західної Європи
- Східної Європи
- Південно-Східної Європи
- Центральної Європи
- Північної Європи

61. В період раннього середньовіччя слов'янські племена розселилися на території

- Західної Європи
- Східної Європи
- Південно-Східної Європи
- Центральної Європи
- Північної Європи

62. До династії Рюриковичів належали правителі

- П'яст
- Іван IV
- Ярослав Мудрий
- Василь Темний

Пржемисл Отокар

63. До династії Пястів належали правителі

Ягайло

Мешко I

Болеслав Кривоуст

Казимир III

Ян II Казимир Ваза

64. Назвати союзи слов'янських племен, котрі увійшли до складу Польської держави

дреговичі

поляни

ляхи

мазовшани

улличі

65. За часів правління Івана IV до Російської Держави було приєднано землі

Польщі

Астраханського ханства

Казанського ханства

Сибіру

Балтійського узбережжя

Загальні питання

(відповідь коротка – 1-2 слова)

66. Степан Разін виступав від імені

(вказати відповідь)

67. До якої мовної сім'ї належать індійська, іранська, грецька, вірменська, італійська, романська мови

(вказати відповідь)

68. Ім'я Юрія Долгорукого пов'язують із сторінкою в історії Москви

(вказати відповідь)

69. Антигабсбурзьке повстання чеських протестантських станів 1618—1620 рр.

Започаткувало

(вказати відповідь)

70. Перші згадки про венедів з'явилися у стародавній літературі

(вказати відповідь)

71. Вестфальський мир, який завершив Тридцятилітню війну і був укладений

(вказати відповідь)

72. Словацькими землями в XVI ст. правила династія

(вказати відповідь)

73. Вісло-одерська концепція походження слов'ян пов'язана з наступною археологічною культурою

(вказати відповідь)

74. Про тісні стосунки, які склалися між сарматами та венедями розповідає римський історик I ст. н.е. у праці

(вказати відповідь)

75. Який племінний союз слов'ян став головним осередком становлення польської державності

(вказати відповідь)

76. Першу польську династію започаткували князі з роду

(вказати відповідь)

77. Польський міський стан XIII ст. складався з (вказати кількість груп)

(вказати відповідь)

78. Вказати ім'я короля в Речі Посполитій XVI ст., за часів правління якого посилювався вплив католицької релігії

(вказати відповідь)

79. Назва західної частини України походить від лексичної бази

(вказати відповідь)

80. У якому році було засновано перший Празький університет

(вказати відповідь)

81. Перші фрагментальні літературні свідчення про слов'ян надав
(вказати відповідь)

Високий рівень

82. Яким чином Б. Морозов, опікун Олексія Михайловича (1645-1676 рр.)
намагався поповнити державну скарбницю

- збільшити другорядні податки
- провести економічні реформи
- збільшити групу збиральників податків
- збільшити всі податки

83. Що стало причиною розколу в православній церкві за часів правління царя
Олексія Михайловича

- рух поборників старої віри
- відміна дії Монастирського приказу
- підпорядкування церкви світській владі
- реформи Патріарха Никона

84. Статут Болеслава Кривоустого був спрямований на

- подолання феодалної роздробленості
- закріплення феодалної роздробленості
- встановлення нового порядку успадкування польських земель

нащадками князя

- встановлення нової адміністративної системи

85. Монголо-татарська навала 40-х років XII ст.

- держава потрапила в залежність від монголо-татар
- до влади в Польщі приходять нова династія
- зруйнувала державне утворення, яке історики називають «монархією

сілезьких Генріків»

- спровокувала розпад держави П'ястів

86. Результатом листопадового польського повстання 1830-1831 рр. Стало

- "велика" еміграція

- формування Національного уряду
- приєднання литовських земель до Польщі
- визнання незалежності Польської держави європейськими країнами

87. Як змінилася назва Королівства Польського в кінці 60-х рр. XIX ст.

- Варшавський край
- Привісленський край
- Поморський край
- губернії Царства Польського

88. На що були спрямовані реформаторські ідеї Яна Гуса

- на зміцнення папської та королівської влади
- на покращення моральних норм у суспільстві
- на критику засад римо-католицької церкви
- на підвищення рівня освіти та науки в державі

89. Синтетичну концепцію розселення слов'ян запропонували

- польські вчені
- українські вчені
- російські вчені
- чеські вчені

90. Люблінська унія 1569 року містила пункти

- об'єднання Польщі та Литви в Річ Посполиту
- виборність короля
- за Литвою не зберігалася автономія у вигляді власного права й суду,

адміністрації, війська, скарбу й державної мови

- об'єднання в одній державі Польщі, України та Литви поставило Річ

Посполиту в залежність від Московії

- пани Польщі й Литви держав діставали право на володіння маєтками на

всій території Речі Посполитої

- Українські землі отримали незалежність
- Митні кордони ліквідовувалися, запроваджувалася єдина монетна

система

91. "Соборне Уложення" 1649 р. царя Олексія Михайловича за своїм характером було

- зміцнюючим самодержавність
- політичним
- демократичним
- кріпосним
- спрямованим на централізацію влади

92. Останній Руський Земський собор 1653 р. вирішив питання

- про вступ у війну з Річчю Посполитою
- обрання Бориса Годунова на царство
- вбивства Лжедмитрія
- обрання Василя Шуйського на царство
- підписання переяславської ради з представниками України

93. Азовські походи Петра I сприяли

- будівництву флоту
- Росія здобула вихід до Чорного моря
- здобуття виходу до Азовського моря
- укріплення воєнної міцності
- демонстрації важливості артилерії та флоту для ведення війни

94. Єдлинський привілей 1430 року

поширив шляхетські привілеї Королівства Польщі на всі землі країни (литовські, українські та білоруські)

скасовував привілеї церковним землевласникам

скасовував положення, за яким претендент на польський трон міг зайняти його лише в тому разі, якщо підтвердить усі привілеї шляхти, видані раніше.

- посилив централизовану владу в Речі Посполитій
- забороняв позбавляти шляхтичів особистої недоторканості

95. Нешавські статuti 1454 р. Казимира IV Ягеллончика були видані окремо для земель

- Малої Польщі
- Великої Польщі
- Богемії
- Моравії
- Серадзької
- Московії
- Холмської

96. У другій половині XV ст. й особливо в XVI ст. в Польщі основою сільськогосподарського виробництва стало

- фермерські господарства
- фільварково-панщинна система
- ленна система
- сіпахійське землеволодіння
- панське господарство

97. За Петрковським статутом (1496 р.)

- міщанам заборонялося купувати землю у власність
- вихід із кріпацького стану було остаточно заборонено
- відмінялось кріпацтво
- вводився подушний податок
- право на вихід із кріпацького стану надавалося лише одному селянинові

з певного поселення й лише один раз на рік

Загальні питання

(відповідь коротка – 1-2 слова)

98. Владислав III посів мадярський престол у

(вказати відповідь)

99. Владислав III загинув у битві з османами під Варною у

(вказати відповідь)

100. Казимир IV Ягеллончик правив у

(вказати відповідь)

101. Спроба запровадити єдиновладдя сенату в Польщі була здійснена королем Олександром в

(вказати відповідь)

102. Сигізмунд I Старий правив Польщею у

(вказати відповідь)

103. Вальний сейм у Польщі перетворився на двопалатний за правління короля

(вказати відповідь)

104. Болгарія розпалася на Тирнвську, Відинську і Добруджу у

(вказати відповідь)

105. Стефан Душан зійшов на сербський престол у

(вказати відповідь)

106. Султан Мурад I захопив Адріанополь у

(вказати відповідь)

107. Битва на річці Мариці відбулася у

(вказати відповідь)

108. Війська Тамерлана вторглись до Малої Азії та розбили османів під Анкарою у

(вказати відповідь)

109. Стефан Лазаревич носив титул

(вказати відповідь)

110. Мехмед II оволодів Константинополем у

(вказати відповідь)

111. Османи остаточно завоювали Чорногорію у

(вказати відповідь)

112. Османи завоювали Боснійські землі у

(вказати відповідь)

113. Османи остаточно завоювали Сербські землі у

(вказати відповідь)

Спеціальні питання**(відповідь розлога – від 4-5 до 6-7 речень)**

114. Боротьба за "екзекуцію майна" в Польщі XVI – це (дати визначення та стислу характеристику явища)

115. Дати характеристику Вендської держави слов'ян (XI-XII ст.)

116. Кревська унія 1385 року: причини, зміст, наслідки

117. Дати визначення та охарактеризувати явище станово-представницької монархії в Польщі XIV-XV ст

118. Карл IV Люксембург та основні характеристики зовнішньої та внутрішньої політики за часів його правління

119. Перелічити та дати стислу характеристику основним постулатам, які висловлював у своїх проповідях Ян Гус

120. Охарактеризувати рух «братиків» у словацьких землях

121. Дати визначення та охарактеризувати явище «богомільства» на Балканах

КРЕДИТНІ КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ ДЛЯ V ТА VI КРЕДИТІВ**Варіант 1.**

1. Політика «санації» Ю.Пілсудського та її наслідки.
2. Болгарія за часів Другої світової війни.
3. Сербія та Чорногорія в період Першої світової війни.
4. «Політика нормалізації» й розгортання громадського опозиційного руху в Чехословаччині.
5. Експорт сталінізму до слов'янських країн Центральної Європи.

Варіант 2.

1. Балканські війни 1912 – 1913 рр.
2. Польща за часів Другої світової війни.
3. Чехія за часів Першої світової війни.
4. Словаччина наприкінці XX – на початку XXI ст.

5. Експорт сталінізму до слов'янських країн Південно-Східної Європи.

Варіант 3.

1. Столипінські реформи та їх значення.
2. Росія в часи Другої світової війни.
3. Путч у Москві 1993 р.
4. Західна Білорусь у 1921 – 1939 рр.
5. Президентство О. Лукашенко.

Варіант 4.

1. Лютнева та Жовтнева революції в Росії та їх наслідки.
2. Політичний, культурний та економічний розвиток Росії за часів «відлиги».
3. Серпневий путч 1991 р. та розпад СРСР.
4. Діяльність «братиків» у Словаччині.
5. Білоруська народна республіка та Радянська Соціалістична Республіка Білорусь.

ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Польські землі в роки Першої світової війни.
2. Утворення Польської Республіки (другої Речі Посполитої).
3. Польська економіка у 1919-1939 рр.
4. Політичний розвиток в міжвоєнні роки.
5. Особливості польської партійно-політичної системи в 1922-1926 рр.
6. Польща в системі міжнародних відносин в 1921-1939 рр.
7. Польський народ в роки Другої світової війни.
8. Рух Опору в Польщі і за кордоном.
9. Боротьба за вибір шляхів післявоєнного розвитку Польщі.
10. Соціально-економічний розвиток Польщі 1949-1989 рр.
11. Політичний розвиток Польщі наприкінці 40-х - наприкінці 80-х років.
12. Ера Е. Герека. Влада і суспільство Польщі в кризові моменти.
13. Створення "Солідарності" в Польщі і боротьба за владу в 1980-1981 рр.

14. Сучасна Польща.
15. Чеське і словацьке національні питання в роки Першої світової війни.
16. Утворення Чехословацької Республіки.
17. Економічний розвиток ЧСР у міжвоєнний період.
18. Політичне життя Чехословаччини в 1918-1938 рр.
19. Внутрішня політика уряду Чехословаччини в роки світової економічної кризи початку 30-х років.
20. Судето-німецький рух в Чехословаччині.
21. Чехословаччина в системі міжнародних відносин в міжвоєнне двадцятиліття.
22. Чехи і словаки в роки Другої світової війни.
23. Чехословацько-радянське зближення.
24. Чехословаччина в 1945-1948 рр.
25. Політичний розвиток Чехословаччини в 1948-1989 рр.
26. Чехословаччина в 1989-1992 рр.
27. Соціально-економічне та політичне життя Чеської республіки після 1992 р.
28. Словацька республіка на сучасному етапі розвитку.
29. Інтеграція Чеської республіки в ЄС і НАТО.
30. Участь ЧР і СР в регіональних організаціях.
31. Інтеграція Словацької республіки в ЄС і НАТО.
32. Сербія в роки Першої світової війни.
33. Південнослов'янські народи Австро-Угорщини.
- 34.** Утворення Королівства сербів, хорватів і словенців (КСХС).
35. Болгарія в Першій світовій війні.
36. Експеримент А. Стамболійського з побудови держави для селян.
37. Болгарія від перевороту до перевороту (1923-1934 рр.).
38. Політичне життя Болгарії в 1935-1939 рр.
39. Економічний розвиток Болгарії в 20-ті - 30-ті роки.
40. Зовнішня політика Болгарії в період між світовими війнами.

41. Болгарія в роки Другої світової війни.
42. Час змін у Болгарії 1944-1948 рр.
43. Від радянської моделі соціалізму Болгарії до соціалізму "реального" та його занепаду (1948-1989 рр.).
44. Економічний розвиток соціалістичної Болгарії.
45. Зміни кінця 80-х років і сучасне становище Болгарії.
46. Болгарія в системі міжнародних відносин після Другої світової війни.
47. Культура, наука і мистецтво Болгарії у ХХ ст.
48. Політичний розвиток Королівства сербів, хорватів і словенців (КСХС) з 1 грудня 1918 по 1928 р.
49. У пошуках політичної стабілізації Югославії (1929-1941).
50. Економіка Югославської держави в міжвоєнний період.
51. Югославія в системі міжнародних відносин у міжвоєнний період.
52. Південнослов'янські народи в роки Другої світової війни.
53. Югославія в перші повоєнні роки.
54. Радянсько-югославський конфлікт 1948 р.
55. Політичний розвиток Югославії в 60-ті - на початку 70-х років.
56. Наростання соціально-економічних труднощів і міжнаціональних протиріч в Югославії в середині 70-х - початку 90-х років.
57. Югославія в системі міжнародних відносин в 1945 - наприкінці 1980-х рр.
58. Республіки Боснія і Герцеговина, Македонія, Словенія, Союзна республіка Югославія, Хорватія. Внутрішньополітичні, міжнаціональні та зовнішньополітичні чинники розвитку нових держав. Дейтонські угоди 1996 р.
59. Культура, наука і освіта Югославії в ХХ ст.
60. Російська імперія в роки Першої світової війни.
61. Двовладдя в Росії 1917 р. та розстановка політичних сил.
62. Жовтнева революція 1917 р. в Росії та її наслідки.
63. В.І.Ленін та перший радянський уряд.

64. Встановлення радянської влади в Росії, Білорусі та на Україні.
Створення Радянської держави.

65. Брестський мир.

66. Громадянська війна в Росії (1918 – 1922 рр.).

67. Політика "воєнного комунізму" Радянські Росії та її криза.

68. Росія у період НЕПу (1921 – 1928 рр.).

69. Боротьба за владу в Радянській державі та затвердження одноосібної влади Й. Сталіна.

70. Курс на прискорене будівництво соціалізму (1929 – 1939 рр.)

Індустріалізація та колективізація.

71. Сталінський тоталітаризм: політичні процеси та репресії.

72. Радянський Союз в часи Другої світової війни (1939 – 1949 рр.).

73. Перемога Сталінської стратегії та утвердження тоталітарних режимів у східнослов'янських країнах.

74. Будівництво соціалізму в СРСР та соціально-політичні кризи 1950-х – 1960-х рр.

75. Післясталінські десятиріччя. Хрущовську "відлигу" (1953-1964 рр.).

76. СРСР в роки застою (1964-1985 рр.).

77. Епоха «перебудови» (1985-1991 рр.).

78. Закінчення «холодної війни» та розпад радянського блоку.

79. Росія на шляху демократичного розвитку (1991-2001 рр.).

80. Місце та роль Російської федерації на міжнародній політичній арені наприкінці ХХ – на початку ХХІ рр.

81. Культура, освіта, мистецтво Росії у ХХ ст.

82. Боротьба білоруського народу за національне самовизначення в період революційних подій 1917 р.

83. Білорусь в перші роки радянської влади Громадянська війна та іноземні інтервенції (1917 – 1920 рр.).

84. Політичне та соціально-економічне становище білоруського народу в 1921 – 1941 рр.

85. Білорусь в роки Другої світової війни.
86. Післявоєнний період в історії Білорусі (1946 – 1985 рр.).
87. Зміни політичного та соціально-економічного курсу Білорусі.

Формування незалежної суверенної держави.

88. Економічний та політичний союз Росії та Білорусі 1997 – 2015 рр.
89. Місце Білорусі на міжнародній арені у 1991 – 2015 рр.
90. Культура, освіта, мистецтво Білорусі в ХХ ст.

**ТЕМАТИКА
СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Польські землі в першій половині ХХ ст.	2
2.	Польські землі наприкінці 1940-х - у кінці 1990-х рр.	2
3.	Чехи та словаки в 1914 – середині 40-х років ХХ ст.	2
4.	Чехословаччина в середині 1940-х – 1990-х рр.	2
5.	Чеська та Словацька республіки кінця ХХ – початку ХХ ст.	2
6.	Південні слов'яни в Першій світовій війні	2
7.	Болгарське царство у 1914 – середині 1940-х рр.	2
8.	Болгарія в середині 1940-х – наприкінці 1990-х рр.	2
9.	Народи Югославії у 1918 – середині 1940-х років	2
10.	Югославія у 1945 – 1991 рр., її розпад та наслідки розпаду	2
11.	Останні роки монархічної Росії	2
12.	Росія у міжвоєнні роки та в час Другої світової війни	2
13.	Росія в другій половині ХХ – початку ХХІ ст.	2
14.	Білоруські землі у першій половині ХХ ст.	2
15.	Білорусь у другій половині ХХ – початку ХХІ ст.	2
16.	Сербія в 90-х рр .. ХХ - початок ХХІ ст.	1
17.	Політичне розвиток Сербії на сучасному етапі.	1
18.	Хорватія наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.	1
19.	Боснія та Герцеговина наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.	1
Разом:		34

ПЛАНИ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1

Тема: «Польські землі в першій половині ХХ ст.»

ПЛАН

1. Польські землі в роки Першої світової війни.
2. Утворення Польської Республіки (другої Речі Посполитої).
3. Польська економіка у 1919-1939 рр.
4. Політичний розвиток в міжвоєнні роки.
5. Особливості партійно-політичної системи в 1922-1926 рр.
6. Польща в системі міжнародних відносин в 1921-1939 рр.
7. Польський народ в роки Другої світової війни.
8. Рух Опору в Польщі і за кордоном.

Семінарське заняття № 2

Тема: «Польські землі наприкінці 1940-х - у кінці 1990-х рр.»

ПЛАН

1. Боротьба за вибір шляхів післявоєнного розвитку.
2. Соціально-економічний розвиток Польщі 1949-1989 рр.
3. Політичний розвиток Польщі наприкінці 40-х - наприкінці 80-х років.
4. Ера Е. Герека. Влада і суспільство в кризові моменти.
5. Створення "Солідарності" і боротьба за владу в 1980-1981 рр.
6. Сучасна Польща.

Семінарське заняття № 3.

Тема: «Чехи та словаки в 1914 – середині 40-х років ХХ ст.»

ПЛАН

1. Чеське і словацьке національні питання в роки Першої світової війни.

2. Утворення Чехословацької Республіки.
3. Економічний розвиток ЧСР у міжвоєнний період.
4. Політичне життя в 1918-1938 рр.
5. Внутрішня політика уряду в роки світової економічної кризи початку 30-х років.
6. Судето-німецький рух.
7. Чехословаччина в системі міжнародних відносин в міжвоєнне двадцятиліття.
8. Чехи і словаки в роки Другої світової війни.
9. Чехословацько-радянське зближення.

Семінарське заняття № 4.

Тема: «Чехословаччина в середині 1940-х – 1990-х рр.»

ПЛАН

1. Чехословаччина в 1945-1948 рр.
2. Політичний розвиток Чехословаччини в 1948-1989 рр.
3. Чехословаччина в 1989-1992 рр.

Семінарське заняття № 5.

Тема: «Чеська та Словацька республіки кінця ХХ – початку ХХ ст.»

ПЛАН

1. Соціально-економічне та політичне життя Чеської республіки після 1992 р.
2. Словацька республіка на сучасному етапі розвитку.
3. Інтеграція Чеської республіки в ЄС і НАТО.
4. Участь ЧР і СР в регіональних організаціях.
5. Інтеграція Словацької республіки в ЄС і НАТО.

Семінарське заняття № 6

Тема: «Південні слов'яни в Першій світовій війні»

ПЛАН

1. Сербія в роки Першої світової війни.
2. Південнослов'янські народи Австро-Угорщини.

3. Утворення Королівства сербів, хорватів і словенців (КСХС).

Семінарське заняття № 7

Тема: «Болгарське царство у 1914 – середині 1940-х рр.»

ПЛАН

1. Болгарія в Першій світовій війні.
2. Експеримент А. Стамболійського з побудови держави для селян.
3. Від перевороту до перевороту (1923-1934 рр.).
4. Політичне життя Болгарії в 1935-1939 рр.
5. Економічний розвиток в 20-ті - 30-ті роки.
6. Зовнішня політика Болгарії в період між світовими війнами.
7. Болгарія в роки Другої світової війни.

Семінарське заняття № 8

Тема: «Болгарія в середині 1940-х – наприкінці 1990-х рр.»

ПЛАН

1. Час змін 1944-1948 рр.
 2. Від радянської моделі соціалізму до соціалізму "реального" та його занепаду (1948-1989 рр.).
 3. Економічний розвиток соціалістичної Болгарії.
 4. Зміни кінця 80-х років і сучасне становище Болгарії.
 5. Болгарія в системі міжнародних відносин після Другої світової війни.
- Культура, наука і мистецтво Болгарії у ХХ ст.

Семінарське заняття № 9

Тема: «Народи Югославії у 1918 – середині 1940-х років»

ПЛАН

1. Політичний розвиток Королівства сербів, хорватів і словенців (КСХС) з 1 грудня 1918 по 1928 р.
2. У пошуках політичної стабілізації (1929-1941).
3. Економіка Югославської держави в міжвоєнний період.
4. Югославія в системі міжнародних відносин у міжвоєнний період.
5. Південнослов'янські народи в роки Другої світової війни.

Семінарське заняття № 10**Тема: «Югославія у 1945 – 1991 рр., її розпад та наслідки розпаду»****ПЛАН**

1. Югославія в перші повоєнні роки.
2. Радянсько-югославський конфлікт 1948 р.
3. Політичний розвиток Югославії в 60-ті - на початку 70-х років.
4. Наростання соціально-економічних труднощів і міжнаціональних протиріч в середині 70-х - початку 90-х років.
5. Югославія в системі міжнародних відносин в 1945 - наприкінці 1980-х рр.
6. Республіки Боснія і Герцеговина, Македонія, Словенія, Союзна республіка Югославія, Хорватія. Внутрішньополітичні, міжнаціональні та зовнішньополітичні чинники розвитку нових держав. Дейтонські угоди 1996 р.
7. Культура, наука і освіта в ХХ ст.

Семінарське заняття № 11**Тема: «Останні роки монархічної Росії»****ПЛАН**

1. Соціально політичні умови в Росії напередодні Першої світової війни.
2. Столипінські реформи та їх значення.
3. Початок, хід та наслідки Першої світової війни.
4. Лютий 1917 р. в Петербурзі. Зречення Миколи II

Семінарське заняття № 12**Тема: «Росія у міжвоєнні роки та в час Другої світової війни»****ПЛАН**

1. Жовтнева Революція та її наслідки.
2. Громадянська війна в Росії.
3. Політика «воєнного комунізму».
4. Радянська держава.
5. НЕП - Нова економічна політика

6. Утвердження одноосібної влади Сталіна.
7. Репресії.
8. Війна з Фінляндією.
9. Початок Великої Вітчизняної війни.

Семінарське заняття № 13

Тема: «Росія в другій половині ХХ – початку ХХІ ст.»

ПЛАН

1. Росія у повоєнні роки.
2. Апогей сталінського тоталітаризму (1945-1953 рр.).
3. «Холодна війна».
4. Хрущовська "відлига" (1953-1964 рр.).
5. Роки застою (1964-1985 рр.).
6. Дисидентський рух.
7. «Перебудова» (1985-1991 рр.).
8. Розпад Радянського Союзу.
9. Політична криза 1993 р.
10. Чеченські війни.
11. Президентство Б.Єльцина, В. Путіна, Д.Медведєва
12. Росія на початку ХХІ ст.

Семінарське заняття № 14

Тема: «Білоруські землі у першій половині ХХ ст.»

ПЛАН

1. Білоруські землі напередодні Жовтневої революції, політичний культурний та національний стан.
2. Встановлення радянської влади.
3. Білорусь в перші роки Радянської влади.
4. Громадянська війна та іноземні інтервенції (1917-1920 рр.).
5. Проблема державного будівництва та утворення БРСР.
6. Господарське відновлення (1921-1941 рр.).

7. Перехід до нового суспільно-політичного ладу.
8. Економічний розвиток.
9. Зміни в національній самосвідомості та культурні перебудови.
10. Політичне та соціально-економічне становище західних білоруських земель, об'єднання в єдину державу.
11. Білорусь в часи Другої світової війни.
12. Партизанська боротьба та антифашистський рух опору.
13. Перемога над фашистськими окупантами.

Семінарське заняття № 15

Тема: «Білорусь у другій половині ХХ – початку ХХІ ст.»

ПЛАН

1. Перші післявоєнні роки.
2. Економічний розвиток.
3. Суспільно-політичний розвиток.
4. Соціально-культурний розвиток.
5. Білорусь на міжнародній арені.
6. Перебудова та курс на суверенітет.
7. Політична та соціально-економічна криза.
8. Державний суверенітет та демократизація політичної системи.
9. Президентство О.Г. Лукашенко.

Семінарське заняття № 16

Тема: «Сербія в 90-х рр .. ХХ - початок ХХІ ст.»

ПЛАН

1. Образование СРЮ.
2. Конституція 1992 г.
3. Санкції ООН та міжнародна ізоляція країни.

4. Створення Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії згідно з резолюцією Ради Безпеки ООН.
5. Відмова від ідеї сербської єдності та зростання сербського націоналізму.
6. Проголошення Республіки Сербської Країни в Хорватії.
7. Суперництво союзних та владних сербських інстанцій.
8. Армія звільнення Косово.
9. Основні етапи загострення відносин між Сербією та Косово.
10. Агресія и воздушная война НАТО проти Югославії.
11. Позиція Росії.
12. Політична криза в країні восени 2002 року «Бульдозерна революція» в Белграді.
13. Зміни в міжнародному становищі країни.
14. Дезінтеграційні тенденції в сербсько-чорногорських відносинах.
15. Конфедеративное співтовариство Сербії та Чорногорії.

Семінарське заняття № 17

Тема: «Політичне розвиток Сербії на сучасному етапі»

ПЛАН

1. Договір про перебудову відносин між Сербією та Чорногорією.
2. Президентські вибори в Сербії.
3. Смерть прем'єр-міністра Сербії З. Джинджича.
4. Смерть С. Милошевича в гаазькій в'язниці.
5. Референдум в Чорногорії (21 травня 2006 року) про вихід з СіЧ.
6. Прийняття нової конституції Сербії на референдумі.
7. Визнання незалежності Чорногорії.
8. Парламентські вибори в Сербії в січні 2007 р. і розстановка політичних сил у країні.
9. Проблема Косово і її вирішення на внутрішньому та міжнародному рівнях.
10. 18 листопада 2007 г. парламентські вибори в Сербії та розстановка політичних сил.
11. Політика Росії у вирішенні Косовського конфлікту.

12. Взаємовідносини Сербії з колишніми югославськими республіками.

13. 3 лютого 2008 - Другий тур президентських виборів.

14. 14 лютого - Правительство Сербии приняло «Постанову про анулювання незаконних актів тимчасових органів самоврядування Косово та Метохії про затвердження односторонньої незалежності».

15. 11 травня - Парламентські вибори в Сербії.

Семінарське заняття № 18

Тема: «Хорватія наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.»

ПЛАН

1. Парад суверенізації республік. Передумови та причини розпаду СФРЮ.
2. Здобуття незалежності від Югославії 1991 р.
3. Місія ООН в Хорватії та її значення в 90-ті роки ХХ ст.
4. Хорватська республіка у 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. Режим президента Ф. Туджмана.
5. Внутрішня політика Хорватського уряду в останнє десятиліття
6. Зовнішня політика Хорватського уряду в останнє десятиліття
7. Вступ Хорватії до складу ЄС: причини, передумови, умови, наслідки.

Семінарське заняття № 19

Тема: «Боснія та Герцеговина наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.»

ПЛАН

1. Становище мусульманського населення Боснії та Герцеговини напередодні розпаду СФРЮ та після нього
2. Формування багатопартійної системи в Боснії та Герцеговині, проголошення незалежності 1992 року.
3. Початок громадянської війни з Сербією
4. Боснійські серби та політика Радована Караджича.
5. Конфлікт 1995 року та його наслідки
6. Дейтонські угоди та їх значення
7. Боснія та Герцеговина після 1997 року

ТЕМАТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1.	Болгарські землі в новітню добу	7
2.	Сербські землі в новітню добу	7
3.	Чорногорські землі в новітню добу	7
4.	Хорватські землі в новітню добу	7
5.	Словенські землі в новітню добу	7
6.	Боснійські землі в новітню добу	7
7.	Герцеговинські землі в новітню добу	4
8.	Польські землі в новітню добу	4
9.	Чеські землі в новітню добу	5
10.	Словацькі землі в новітню добу	5
11.	Білоруські землі в новітню добу	5
12.	Російські в новітню добу	5
Разом:		70

Самостійна робота № 1

Тема: «Болгарські землі в новітню добу»

Завдання для самостійної роботи:

- Охарактеризувати хід Першої світової війни на теренах Болгарії за планом:
 - 1.Протистояння політичних сил у період нейтралітету.
 - 2.Перемога антиантантівських сил.
 - 3.Участь болгарської армії у бойових діях.
 - 4.Становище в тилу.
 - 5.Владайське (солдатське) повстання.
 - 6.Друга "національна катастрофа".

- Дати характеристику періоду правління Стамболійського за планом: 1. Від коаліційного правління до монопартійного уряду БЗНС. 2. Специфіка правління Стамболійського. 3. Відносини з головними політичними силами країни. 4. Державний переворот 9 червня 1923 р.
- Скласти доповідь про період в історії Болгарії з 1923 до 1934 рр. за наступним планом: 1. Встановлення авторитарного режиму А. Цанкова. 2. Перша спроба його повалення: вересневе повстання 1923 р. "Білий" та "Червоний" терор. 3. Відставка уряду Цанкова і початок еволюції до парламентського правління. 4. Перемога ліберальних сил на виборах 1931 р. 5. Травневий переворот 1934 року й початок становлення режиму сильної влади. 6. Наростання політичного протистояння в суспільстві.
- Охарактеризувати період з 1935 по 1939 р. за планом: 1. Відсторонення уряду К. Георгієва від влади і оформлення безпартійною системи. 2. Роль царя Бориса у політичному житті. 3. Спроби згуртування лівої і помірної опозиції на платформі відновлення Тирновської конституції.
- Скласти доповідь «Економіка Болгарії в міжвоєнний період» за планом: 1. Реформаторська діяльність уряду БЗНС. 2. Економіка в роки піднесення другої половини 20-х років. 3. Особливості економічної кризи початку 30-х років в Болгарії і виходу з нього. 4. Еволюція зовнішньоекономічної орієнтації.
- Розкрити суть зовнішньої політики Болгарії за планом: 1. Болгарське питання на Паризькій мирній конференції. 2. Нейський трактат. 3. Відносини з сусідами. 4. Особливості політики лавірування в 20-30-і роки.
- Підготувати відповідь на 7-ме питання семінарського заняття «Болгарія в роки Другої світової війни» за наступним планом: 1. Вирішення питання про Південну Добруджу. 2. "Соболевська" акція. 3. Приєднання Болгарії до Троїстого пакту. 4. Македонська й фракійська проблеми. 5. Політичний і збройний опір пронімецькому курсу уряду Б. Філова. 6. Вітчизняний фронт. 7. Вереснева політична криза 1944 р. 8. Оголошення СРСР стану війни з

- Болгарією. 9. Повстання 9 вересня і створення уряду Вітчизняного фронту. 10. Участь у війні проти Німеччини.
- Охарактеризувати наступні процеси, що відбулися в Болгарії в першу післявоєнну п'ятирічку: 1. Своєрідність політичної системи Болгарії. 2. Боротьбу революційних і ліберальних сил за лідерство. 3. Обставини проголошення Болгарії республікою. 4. Роль зовнішнього фактору. 5. Соціально-економічні перетворення.
 - Скласти доповідь «Формування болгарської моделі соціалізму» за планом: 1. Комінформбюро і Болгарія. 2. Курс на форсоване будівництво соціалізму. 3. Політичні репресії. 4. Специфіка багатопартійності. 5. Зліт і падіння В. Червенкова. 6. Боротьба за владу в керівництві БКП в 1954-1956 рр. 7. Ера Т. Живкова (1956-1989 рр.). 8. Внутрішня політика. 9. Національне питання. 10. Будівництво "розвинутого" соціалізму. 11. "Реальний" соціалізм 80-х рр. 12. Поява опозиції.
 - Скласти характеристику економічного періоду Болгарії в добу соціалізму за наступним планом: 1. Націоналізація промисловості, торгівлі і фінансів. 2. Перехід до планової економіки. 3. Кооперування сільського господарства. 4. Досягнення і невдачі форсованого розвитку. 5. Зміни в соціально-професійній структурі. 6. Урбанізація. 7. НРБ в системі міжнародного поділу праці.
 - Охарактеризувати політичне становище болгарських земель наприкінці 80-х – 90-ті роки за планом: 1. Падіння режиму Живкова у 1989 р. 2. Становлення багатопартійності і парламентської форми правління. 3. Успіхи і труднощі процесу демократизації. 4. Переклад економіки на ринкові рейки. 5. Соціальні та національні проблеми.
 - Скласти характеристику міжнародного становища Болгарії в II-й половині ХХ ст. за наступним планом: 1. Зовнішньополітична переорієнтація Болгарії у 1944-1948 рр. 2. Паризький мирний договір 1947 р. 3. Болгарія і ідея Балканської федерації. 4. Місце і роль Болгарії в радянському блоці. 5. Відносини з сусідами. 6. Зовнішня політика Болгарії після розпаду Організації Варшавського договору.

- Скласти презентацію на тему «Культура / освіта / мистецтво Болгарії в ХХ ст.» звернувши увагу на наступні аспекти: 1.Розвиток системи шкільної, вищої і середньої спеціальної освіти. 2.Створення інфраструктури науки і культури: бібліотеки, музеї, театри. 3.Художня література. 4.Образотворче мистецтво. 5. Становлення системи державного патронату та ідеологічного контролю в 40-ті - 50-ті роки. 6. Влада і інтелігенція в 60-ті - 80-ті роки. 7. Зміни в способі життя. 8. Модернізація системи шкільної та вищої освіти. 9. Художня культура.

Самостійна робота № 2-7

Тема: «Сербські, Боснійські, Герцеговинські, Хорватські, Черногорські, Словенські землі в новітню добу»

Завдання для самостійної роботи:

- Визначити причини загострення відносин між Сербією і Австро-Угорщиною.
- Скласти доповідь «Сараєвський замах».
- Охарактеризувати наслідки вбивства в Сараєво за планом: 1. Ультиматум Відня. 2. Оголошення війни Сербії та великі держави.
- Дати характеристику подіям Першої світової війни на теренах південнослов'янських держав за планом: 1.Хід військових дій в 1914-1915 рр. 2.Окупація Сербії і Черногорії. 3. Плани рішення південнослов'янського питання в роки війни. 4. Програма М. Пашича.
- Охарактеризувати становище південно-слов'янських народів у складі Австро-Угорщини часів Першої світової війни за планом: 1. Південнослов'янський комітет. 2. Корфська декларація 1917 р. 3. Національно-визвольний рух південнослов'янських народів Австро-Угорщини в 1917-1918 рр. 4. Прорив Салонікського фронту і крах монархії Габсбургів. 5. Народне віче в Загребі. 6. Проголошення Держави словенців, хорватів і сербів (жовтень 1918 р.)
- Скласти доповідь: «Утворення унітарної держави південнослов'янських народів» за планом: 1.Складання політичної системи. 2.Парламентські вибори 1920 р. 3. Заборона КПЮ. 4. Видовданська Конституція 1921 р. 5. Міжнаціональні

відносини. 6. Сербсько-хорватське протистояння. 7. Створення Селянсько-демократичної коаліції в Хорватії. 8. Вбивство С. Радича.

- Написати реферат «Південнослов'янські народи напередодні Другої світової війни» за планом: 1. Державний переворот 1929 р. і встановлення королівської диктатури. 2. перейменування держави на Королівство Югославія. 3. Адміністративна реформа. 4. Октройована конституція. 5. Вбивство короля Олександра. 6. Ослаблення диктатури. 7. Сербсько-хорватська угода 1939 р. 8. Березневий державний переворот 1941 р.

- Дати характеристик стану економіки південно-слов'янських народів у міжвоєнні роки за планом: 1.Аграрна реформа. 2.Досягнення і труднощі господарської інтеграції. 3.Руйнівні наслідки економічної кризи кінця 20-х - початку 30-х років.

- Скласти доповідь «Південнослов'янське питання у міжнародних відносинах в міжвоєнні роки» за планом: 1.Югослов'янське питання на Паризькій мирній конференції 1919 р. 2.Профранцузька зовнішньополітична орієнтація. 3. Участь у створенні Малої Антанти. 4. Нормалізація відносин з Болгарією в 1923 р. 5. Югославсько-італійські протиріччя. 6. Участь у Балканському пакті. 6. Переорієнтація зовнішньої політики у другій половині 30-х - початку 40-х років. 7. Підписання Троїстого пакту в березні 1941 р. 8. Укладення договору про дружбу і ненапад з СРСР.

- Охарактеризувати становище південнослов'янських народів в роки Другої світової війни за планом: 1. Агресія Німеччини, Італії, Болгарії та Угорщині проти Югославії в 1941 р. 2.Розділ країни. 3.Незалежна держава Хорватія (А. Павелич). 4.Початок руху Опору: партизани І. Броз Тіто і четники Д. Михайловича. 5. Діяльність комуністів на звільнених територіях. 6. Створення Антифашистського віче народного визволення Югославії (АВНВЮ). 7. Друга сесія АВНВЮ (1943 р.) і проголошення федерації. 8. Боротьба за її міжнародне визнання. 9. Звільнення країни.

- Охарактеризувати становище південнослов'янських країн в перші повоєнні роки за планом: 1.Перемога сил комуністичної орієнтації. 2.Соціально-економічні

та політичні перетворення. 3. Конституції 1946 р і закріплення федеративного устрою Югославії. 4. Зовнішньополітичні ініціативи: плани Балканської федерації, Трієст.

- Дати характеристику Радянсько-Югославському конфлікту за планом: 1. Ізоляція Югославії країнами соціалістичної орієнтації. 2. Розробка та реалізація моделі самоуправлінського соціалізму. 3. Конституційний закон 1953 р. 4. Політичні репресії. 5. Справа М. Джіласа.

- Розкрити політичну ситуацію в Югославії 1960-х – початку 1970-тих рр. за планом: 1. Конституція 1963 Перейменування ФНРЮ в СФРЮ. 2. Зміни в організації та діяльності вищих органів державної влади. 3. Боротьба в керівництві Союзу комуністів Югославії. 4. Справа А. Ранковича. 5. Реформи 60-х років. 6. Студентські заворушення 1968 р. 7. Події в Хорватії в 1971 р. 8. Конституція 1974 р. 9. X з'їзд СКЮ.

- Зробити доповідь на тему «Політична ситуація в Югославії середини 1970-х – початку 1990-х рр.» згідно плану: 1. Післятітовська Югославія. Міжнаціональний конфлікт в Косово. 2. Зростання економічної і політичної роз'єднаності суб'єктів Югославської федерації. 3. Лібералізація політичної системи СФРЮ в кінці 80-х років. 4. Багатопартійність і вільні вибори. 5. Проголошення незалежності союзними республіками і розпад Югославської федерації.

- Охарактеризувати становище Югославії в системі міжнародних відносин за планом: 1. Участь у створенні системи безпеки країн Центральної та Південно-Східної Європи. 2. Югославія і Комінформбюро. 3. Зовнішньополітичні аспекти радянсько-югославського конфлікту. 4. Відносини ФНРЮ із Заходом в кінці 40-х - початку 60-х років. 5. Нормалізація відносин з СРСР і його союзниками. 6. Югославія і рух неприєднання. 7. Югославія та РЕВ.

- Скласти презентацію на тему «Культура/освіта/ мистецтво югослов'янських держав в ХХ ст.», звертаючи увагу на наступні аспекти: 1. Введення обов'язкової шкільної освіти. 2. Університети та Академії наук. 3. Розвиток національних літератур. 4. Живопис. 5. Архітектура. 6. Внесок російських емігрантів в культуру міжвоєнної Югославії. 7. Модернізація освітньої системи після другої світової війни.

8. Створення та розвиток академічної науки. 9. Література. Образотворче мистецтво та архітектура. 10. Зміни в способі життя.

- Написати реферат на одну з наступних тем: "Біографія та політична діяльність: 1. С. Милошевич, 2. В. Шешель, 3. З. Джинджич, 4. В. Драшкович, 5. І. Ругова, 6. М. Булатович, 7. М. Джуканович, 8. Ф. Вуянович".

- Написати реферат на одну з тем: 1. Політичні діячі Сербії В. Коштуніца, Б. Тадич, Н. Мичич, Д. Мичунович. 2. С. Марович перший президент СіЧ. 3. Прем'єр-міністр Сербії В. Коштуніца. 4. Дулич Олівер - голова Народної Скупщини (парламенту) Сербії.

- Написати реферат на одну з тем: 1. Міжетнічна війна в Югославії (90-і роки ХХ ст.). 2. Відносини України з країнами колишньої Югославії на сучасному етапі.

- Написати реферат: Відносини України з країнами колишньої Югославії на сучасному етапі.

Самостійна робота № 8

Тема: «Польські землі в новітню добу»

Завдання для самостійної роботи:

- Визначити місце «Польського питання» в політиці воюючих сторін до 1916 р.
- Охарактеризувати основні політичні орієнтації польського суспільства до 1916 р.
- Скласти доповідь: «Польські легіони»; «Листопадовий маніфест 1916 р.»
- Охарактеризувати зміну характеру польського питання в 1917 р. Описати процеси формування інститутів державної влади в країні і за кордоном.
- Скласти характеристику виникнення регіональних центрів влади восени 1918 р.
- Описати діяльність Ю. Пілсудського.
- Охарактеризувати місце «Польського питання» на Паризькій мирній конференції 1919 р.
- Як проходила боротьба за кордони та їх міжнародно-правове визнання.

- Проаналізувати зобов'язання Польщі в галузі охорони прав національних меншин.

- Скласти реферат: «Ризький мир 1921 р.»

- Охарактеризувати соціальну структуру і динаміку її зміни.

- Скласти доповідь: «Реструктуризація промисловості»; «Роль національного та іноземного капіталів в індустріалізації»; «Аграрні реформи 1920 і 1926 рр.»; «Польська економіка у роки великого кризи початку 30-х років»; «Політика "етатизму" в 30-і роки».

- Проаналізувати діяльність Законодавчого сейму з формування основ парламентаризму.

- Скласти порівняльний аналіз: «Мала конституція 1919 р. та Березнева Конституція 1921 р.»

- Написати реферат: «Життя, політична діяльність та смерть президента Г. Нарutowича»; «Криза парламентської системи зразка 1921 р.»; «Соціальні й національні конфлікти»; «Державний переворот Пілсудського у травні 1926 року і становлення авторитарного режиму "санації"»; «Режим і опозиція в 1926-1930 рр.»; «Створення, діяльність і розгром "Центролева"»; «"Брестські" вибори 1930 р. Наступ на політичні свободи»; «Квітнева конституція 1935 р.»; «Режим без харизматичного лідера і його "декомпозиція"»; «Початок загальнонаціональної консолідації в 1938-1939 рр.».

- Охарактеризувати становище Польщі в орбіті французького впливу.

- Охарактеризувати відносини Польщі з сусідами.

- Польща та Ліга націй.

- Політика "балансування" Пілсудського-Бека.

- Польща і план "східного Локарно".

- Польські концепції безпеки в другій половині 30-х років.

- Участь Польщі в розвалі Чехословаччини в 1938 р.

- Радянсько-німецький пакт про ненапад і Польща.

- Польща між Німеччиною та СРСР.

- Формування польських органів влади в еміграції.
- Політика Німеччини на окупованих польських землях.
- Депортації поляків з возз'єднаних з СРСР західноукраїнських і західнобілоруських земель.
- Скласти доповідь: «Катинь».
- "Лондонська" і комуністична течії в Русі Опору.
- Розкол Руху Опору 1943 р.
- Польсько-радянські відносини: від співпраці до ворожнечі.
- Двовладдя 1944 р.
- Звільнення Польщі в 1944-1945 рр.
- Скласти порівняльну таблицю: «Польський конституціоналізм ХХ ст., порівняльний аналіз».
- Скласти доповідь: «Польський комітет національного визволення»; «Варшавське повстання»; «Роль радянського фактору в політичному житті Польщі в 1944-1945 рр.»; «Соціально-економічна політика»; «Ялтинська конференція "великої трійки" і Польща»; «Створення та діяльність Тимчасового уряду національної єдності»; «Референдум 1946 р. і вибори 1947 р.»; «Створення Інформбюро і відмова від польської моделі суспільства соціальної справедливості»; «Відсторонення В. Гомулки і його прихильників від влади».
- Охарактеризувати: розвиток соціальних та економічних процесів модернізації за "мобілізаційним" варіантом; оформлення командно-розподільчої системи в першій половині 50-х років; спроби удосконалення механізму управління економікою в другій половині 50-х - 80-і роки; розвиток сільського господарства; специфіку включення польської економіки у світову та соціалістичну економічні системи в 70-і роки.
- Описати становлення польської радянської моделі політичної системи.
- Скласти доповідь: «Репресії у Польщі»; «Конституція ПНР 1952 р.»; «Масові виступи протесту в 1956 р.»; «Політичні перетворення в другій половині 50-х - 60-і роки»; «Виступи інтелігенції і робітників у 1968 і 1970-1971 рр.»; «Оформлення організованої опозиції за часів Герека»; «Гельсінські угоди і внутрішньополітичне

життя в Польщі»; «Хвилювання літа 1980 р.»; «Запровадження воєнного стану»; «Реформи 80-х років»; «"Круглий стіл" 1989 р. і його рішення»; «Парламентські вибори 1989 р.»; «Діяльність уряду Т. Мазовецького»; «Зміни в партійній системі»; «Формування парламентської системи правління»; «Мала Конституція 1992 р.»; «Становлення ринкової економіки»; «Конституція 1997 р.».

•Написати реферат «Польща в системі міжнародних відносин після Другої світової війни», за планом:

1. Місце Польщі в системі безпеки країн Центральної та Південно-Східної Європи.
2. Рішення національного питання.
3. Проблема польсько-німецького кордону та етапи її врегулювання.
4. Польща у Варшавському договорі.
5. Участь Варшави у розробці та реалізації концепції європейської безпеки і співробітництва в 70-і роки.

6. Пошуки Польщею міжнародних гарантій безпеки після розпаду ОВД.
7. Ідея регіональної безпеки.
8. На шляху в "європейський дім" і НАТО. Східна політика Польщі.

•Скласти презентацію «Культура, наука і освіта Польщі в ХХ ст.» за планом:

1. Зміни в способі життя поляків.
2. Вища освіта.
3. Література, мистецтво.
4. Руйнівні наслідки Другої світової війни і окупації в культурній сфері.
5. Нові умови розвитку культури, науки та освіти після 1944 р.
6. Державний патронат над культурою, наукою і освітою в 50-ті - 80-ті роки.
7. Елітарна і масова культура в сучасній Польщі.

Самостійна робота № 9-10

Тема: «Чеські та Словацькі землі в новітню добу»

Завдання для самостійної роботи:

•Скласти доповідь: «Діяльність чеських і словацьких емігрантів на Заході і в Росії»; «"Маффіа"»; «Клівлендська угода 1915 р.»; «Боротьба за міжнародне визнання Чехословацької національної ради»; «Формування чехословацької армії»; «Ставлення чеської та словацької громадськості до війни»; «Пітсбургська угода 1918 р.»; «Підйом національно-визвольного руху восени 1918 р.»; «Революція 28 жовтня 1918 р. в Чехії»; «Мартинська декларація Словацької національної ради»; «Позиція німецького та угорського населення»; «Складання державних кордонів»; «Національний склад ЧСР»; «Теорія чехословакізму».

•Скласти презентацію «Економічний розвиток ЧСР у міжвоєнний період» за планом:

1. Диспропорції у рівні економічного розвитку регіонів.
2. Аграрна реформа.
3. Своєрідність інтеграції у світову економічну систему.
4. Економічна криза кінця 20-х - початку 30-х років.

•Скласти доповідь: «Конституційний устрій республіки»; «Система адміністративного управління»; «Перший досвід коаліційної системи влади»; «Формування політичної системи ЧСР»; «Перегрупування сил в робітничому русі і утворення КПЧ»; «Неформальні владні структури»; «"П'ятірка"»; «Словацька народна партія»; «Партії чеських німців»; «Закон про захист республіки»; «Парламентські вибори 1925 р.» «Правління буржуазної коаліції»; «Рух словаків за автономію»; «Активізація правих сил і словацьких автономістів»; «Президентські вибори 1935 р.».

•Скласти реферат: «Чехословаччина напередодні та на початку Другої Світової війни», за планом: 1. Заходи щодо захисту територіальної цілісності республіки в 1938 р.

2. Мюнхенський диктат великих держав.
3. Друга республіка.
4. Автономні Словаччина та Закарпатська Україна.

5. Проголошення незалежності Словаччини в березні 1939 р.

6. Окупація Чехії та Закарпатської України.

7. Протекторат Богемія і Моравія.

•Зробити презентацію: «Мюнхенська змова та окупація Чехословаччини».

•Скласти реферат: «Чехословаччина в системі міжнародних відносин в міжвоєнне двадцятиліття», за планом:

1. Оформлення системи національної безпеки в 20-і роки.

2. Відносини з сусідами. Союз з Францією.

3. Мала Антанта.

4. Радянсько-чехословацьке зближення 30-х років.

5. ЧСР і криза Версальської системи в 1938 р.

•Скласти реферат: «Чехи і словаки в роки Другої світової війни», за планом:

1. Економічна експлуатація протекторату та Словаччини Німеччиною.

2. Участь Словаччини у війні.

3. Рух Опору в протектораті та Словаччині.

4. Центри еміграції.

5. Чехословацькі військові підрозділи в Європі.

6. Замах на Гейдріха.

•Скласти доповідь: «Словацьке національне повстання 1944 р.»; «Створення національного фронту чехів і словаків»; «Кошицька програма 1945 р.»; «Празьке повстання».

•Скласти доповідь: «Реалізація Кошицької програми національно-демократичних перетворень»; «Депортація німців»; «Поетапна націоналізація промисловості, фінансів і торгівлі»; «Заходи в аграрній сфері»; «Політична система Національного фронту»; «Парламентські вибори 1946 р.»; «Уряд К. Готвальда.»; «План Маршалла та ЧСР»; «Загострення політичної боротьби»; «Лютнева криза 1948 р.»; «Перебудова політичної системи»; «Відставка Е. Бенеша».

•Скласти реферат на тему «Економічний розвиток соціалістичної Чехословаччини» за планом:

1. Завершення націоналізації промисловості та сфери послуг.
2. Виробнича кооперація сільського господарства.
3. Перехід до планового ведення господарства.
4. Допомога в індустріалізації країнам радянського блоку.
5. Вирівнювання рівнів економічного розвитку Чехії та Словаччини.
6. Стагнація економіки.
7. Реформаторські тенденції 1960-х років.
8. Повернення до централізованої системи управління економікою.

•Скласти доповідь: «Післялютневі соціальні та політичні перетворення»; «Репресії»; «З'їзд письменників 1956 р.»; «Симптоми кризи влади»; «Конституція ЧРСПР 1960 р.»; «Боротьба за лібералізацію суспільно-політичного життя»; «Рух за реформи в Словаччині»; «Розкол у керівництві КПЧ»; «"Програма дій" КПЧ»; «"Маніфест 2000 слів"»; «Тиск країн Варшавського договору на Чехословаччину»; «Військова інтервенція 1968 р.»; «Московський протокол»; «Реакція чехів і словаків на вторгнення»; «Перетворення ЧРСПР на федеративну державу чехів і словаків»; «Наступ на реформаторів»; «"Уроки кризового розвитку"»; «Р. Гусак і курс на "реальний соціалізм"»; «Діяльність опозиції в країні і в еміграції»; «Хартія-77»; «Репресії проти дисидентів»; «Рух за права людини»; «Реформи кінця 80-х років»; «Листопадові події 1989 р.»; «"Громадянський форум" і "Громадськість проти насильства"»; «Кінець "режиму нормалізації"».

•Скласти реферат на тему: «Причини та передумови розпаду ЧСФР», за планом:

1. Парламентські вибори 1990 р.
2. Формування коаліційної системи влади.
3. Зміна характеру федерації.
4. Розпад ЧСФР.

•Скласти реферат «Чехословаччина в системі міжнародних відносин після другої світової війни» за планом:

1. Включення ЧСР в систему безпеки країн ЦПСЄ.
2. Участь в ОВС та РСВ.

3. Нормалізація чехословацько-німецьких відносин у 70-і роки.

•Зробити презентацію на тему «Культура, наука і освіта Чехословаччини в ХХ ст.», за планом:

1. Шкільна система.
2. Освіта.
3. Досягнення природничих і технічних наук.
4. Історичні центри.
5. Внесок у світову культуру К. Чапека та Я. Гашека.
6. Образотворче мистецтво.
7. Національна кінематографія.
8. Освіта, наука, мистецтво в 50-ті - 90-ті роки.
9. Чехословацька Академія наук і її діяльність.
10. Офіційний і реформаторський напрямок в науці та мистецтві.
11. В. Гавел.
12. Дисиденти.

Самостійна робота № 11-12

Тема: «Білоруські та Російські землі в новітню добу»

Завдання для самостійної роботи:

- Написати реферат «Останні Романови».
- Скласти доповідь «Распутін – геній, чи злодій?».
- Охарактеризувати наслідки вбивства в царській родині.
- Скласти доповідь «В.І. Ленін біографія та політична діяльність» .
- Скласти доповідь «Й.В. Сталін біографічний нарис, революційна та політична діяльність»
- Скласти доповідь «Л.Д. Троцький, біографія та революційна діяльність»

Індивідуальне навчально-дослідне завдання

№ з/п	Назва теми
1	Скласти термінологічний словник: понятійний апарат курсу.
2	Зробити презентацію на тему: «місце «Польського питання» в політиці воюючих сторін до 1916 р.»
3	Написати реферат на тему: «Останні Романови»
4	Скласти порівняльну таблицю: спільні та відмінні риси історії Східного, Південного та Західного слов'янства в новітню добу.
5	Написати есе на тему: «Распутін – геній, чи злодій?»
6	Зробити Презентацію на тему: «Польська культура ХХ ст.»
7	Скласти доповідь на тему: «Вбивство царської родини Романових»
8	Написати реферат на тему: «В.І. Ленін біографія та політична діяльність»
9	Підготувати порівняльний аналіз суспільно-економічного та культурного розвитку Польщі і Чехії у ХХ-поч. ХХІ ст.
10	Зробити Презентацію на тему: «Культура Чехії у ХХ ст.»
11	Написати реферат на тему: «Й.В. Сталін біографічний нарис, революційна та політична діяльність»
12	Скласти таблицю: Західнослов'янські країни в системі міжнародних відносини ХХ ст.
13	Зробити Презентацію на тему: «Словацька культура ХХ ст.»
14	Скласти доповідь на тему: «Л.Д. Троцький, біографія та революційна діяльність»
15	Написати есе на тему: «Польські легіони та система збройних сил Польщі у ХХ ст.»
16	Написати реферат на тему: «Ризький мир 1921 р.»
17	Зробити презентацію: «Культура Білорусі ХХ ст.»
18	Скласти порівняльну характеристику: «Мала конституція 1919 р. та Березнева Конституція 1921 р.»

19	Написати реферат на тему: «Ю. Пілсудський та його політична діяльність»
20	Зробити порівняльний аналіз розвитку Західних та Східних слов'ян в ХХ ст.
21	Зробити презентацію: «Катинь»
22	Написати есе на тему: «Мюнхенський диктат великих держав»
23	Підготувати доповідь на тему: «Чехословаччина в системі міжнародних відносин в міжвоєнне двадцятиліття»
24	Написати реферат на тему: «Чехи і словаки в роки Другої світової війни»
25	Підготувати Есе на тему: «Система концтаборів на території Польщі в роки Другої світової війни»
26	Зробити презентацію: «Гельсінська спілка та слов'янські країни»
27	Написати реферат на тему: «Р. Гусак і курс на "реальний соціалізм"»
28	Скласти порівняльну таблицю: «Польський конституціоналізм ХХ ст., порівняльний аналіз»
29	Написати есе на тему: «Причини та передумови розпаду ЧСФР»
30	Зробити презентацію на тему: «Болгарська культура в ХХ ст.»
31	Зробити презентацію на тему «Культура, наука і освіта Чехословаччини в ХХ ст.»
32	Написати реферат на тему: «Чехословаччина в системі міжнародних відносин після другої світової війни»
33	Есе на тему: «Слов'янська цивілізація – міф, чи реальність?».
34	Зробити презентацію: «Сербська культура в ХХ ст.».
35	Написати реферат на тему: «Сараєвський замах»
36	Підготувати есе на тему: «Специфіка правління Стамболійського»
37	Підготувати презентацію на тему: «Культура Чорногорії в ХХ ст.»
38	Написати реферат на тему: «"Білий" та "Червоний" терор в Болгарії»
39	Скласти доповідь на тему: «Соціально-економічний розвиток Боснії та Герцеговини в ХХ ст.»
40	Зробити презентацію: «Культура Боснії та Герцеговини в ХХ ст.»

41	Підготувати Есе: «Соціально-економічний розвиток Хорватії та Словенії в ХХ ст.»
42	Підготувати презентацію на тему: «Культура Хорватії та Словенії в ХХ ст.»
43	Написати реферат на тему: «Ера Т.Живкова (1956-1989 рр.).»...
44	Підготувати Есе: «Соціально-економічний розвиток Македонії в ХХ ст.»
45	Підготувати презентацію на тему: «Культура Македонії в ХХ ст.»
46	Написати реферат на тему: «Утворення унітарної держави південнослов'янських народів»...
47	Підготувати Есе: «Соціально-економічний розвиток Польщі в ХХ ст.»
48	Підготувати презентацію на тему: «Культура Польщі в ХХ ст.»
49	Написати реферат на тему: «Політична ситуація в Югославії середини 1970-х – початку 1990-х рр.»...
50	Підготувати Есе: «Соціально-економічний розвиток Чехії в ХХ ст.»

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

1. Бабин Яр: історія трагедії та історіографія.
2. Старі некрополі Миколаївщини, як джерело етнокультурного та етноконфесійного розвитку регіону.
3. Історія Російсько-Турецьких воєн.
4. Македонія в сучасному етнополітичному просторі південної Європи: взаємини, проблеми та перспективи.
5. Боротьба Великого князівства Литовського з Золотою Ордою в XIV ст.
6. Історія християнізації слов'янських народів.
7. Руська православна церква на землях Великого князівства Литовського у XIV-XV ст.
8. Населення Північного Причорномор'я у III – V ст. – давні слов'яни.
9. Історія розвитку єврейської громади Миколаївщини
10. Історія османського війська.
11. Наполеонівські війни.
12. Слов'янське язичництво.
13. Болгарська православна церква: історія і значення.
14. Історія Російсько-Японських воєн.
15. Єврейська середньовічна філософія.
16. Історія народів Західної Європи за працею О.Шпенглера «Занепад Європи».
17. Полемічні богословські твори XVI - початку XVII ст. в Україні.
18. Характеристика Європейської цивілізації в книзі Фернана Броделя «Грамматика цивілізацій».
19. Європейська Цивілізація в роботах А. Тойнбі.
20. Європейська Цивілізація в роботах К. Ясперса.
21. Нестор Махно і російська революція.

22. Берестейська церковна унія, її історія та оцінка в історіографії.
23. Король Станіслав Август Понятовський.
24. Польське питання та англо-радянські відносини у Другій світовій війні.
25. «Празька весна» і радянська преса.
26. Польський король Стефан Баторій в «Історії Держави Російської» Н.М. Карамзіна і «Історії Росії з найдавніших часів» С.М. Соловйова.
27. Вінстон Черчіль життєвий шлях та політичні досягнення.
28. Становлення другого Болгарського Царства.
29. Юзеф Пілсудський – видатний політичний діяч Польщі.
30. Історія європейської зброї в новітню добу.
31. Партизанський рух в Югославії у Другій Світовій Війні.

РЕКОМЕНДОВАНА ТА ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Абашин Н.С., Козак Д.Н., Синиця Є.В., Терпиловський Р.В. Давні слов'яни. Археологія та історія: навчальний посібник. – К.: «Стародавній світ», 2012. – 366 с.: 417 рис.
2. Власто А.П. Запровадження християнства у слов'ян: Вступ до середньовіч. історії слов'янства. З англ. Пер. Р. Ткачук та Ю. Терех; Худож. оформ. С. Полохайло. – К.: Юніверс, 2004. – с. 496: іл. – Бібліогр.: с. 456 – 496.
3. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів / Леонід Зашкільняк, Микола Крикун. - Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2002. – 759 с.
4. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.). Курс лекцій: Навч. Посібник / В.І. Яровий, П.М. Рюдяков, В.П. Шумило та ін. Вид 2-ге, стереотипне. – К.: Либідь, 2003. – 632 с.
5. Історія країн світу та міжнародні відносини в Новий час : навчально-методичний посібник / за заг. ред. проф. Й.М. Шкляжа. – Миколаїв : Іліон, 2014. – 648 с.
6. Історія Росії (з найдавніших часів до кінця ХVІІІ століття) : навч. посіб. / автор-укладач. В.М. Мордвінцев; Київ. Нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К.: Знання, 2013. – 455 с.
7. Чорній В.П. Історія Болгарії. – Львів: ПАІС, 2007. – 404 с.: іл., карти.
8. Миколенко Д.В. Македонське питання у 1878 – 1919 рр. Навчальний посібник до спеціального курсу для студентів історичного факультету / Д.В. Миколенко. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – 120 с.
9. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра (ХІ – перша половина ХІІІ ст.). – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 300 с.

Допоміжна

1. Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. – К., 1991 - 386 с.
2. Брайчевський М.Ю. Конспект історії України // Старожитності. – 1991. - №1.
3. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. – М., 1973. – 285 с.
4. Вернадский Г.В. Древняя Русь. – М. 1996. – 387 с.
5. Вовк Ф. Антропологічні особливості українського народу. – Київ, 1994. – 148 с.
6. Гумилев Л.И. Конец и вновь начало. – М., 1994. – 536 с.
7. Залізник Л.Л. Первісна історія України. – К., 1999. – 184 с.
8. Историография истории южных и западных славян. - М., 1987. – 237 с.
9. История южных и западных славян. Курс лекций. - М., 1979. – 450 с.
10. История южных и западных славян. - М., 1998. – 375 с.
11. Источниковедение истории южных и западных славян. - М., 1998. – 280 с.
12. Кісь Я.П. Етногенез слов'ян. – Львів, 1985. – 234 с.
13. Антология чешской и словацкой философии. - М., 1982. – 350 с.
14. История южных и западных славян. Методические указания для студентов-заочников исторических факультетов государственных университетов.: Изд. 7-е, переработ./ Отв. ред. В.Г. Карасев, И.В. Созин. - М., 1985. – 215 с.
15. Лаптева Л.П. Гуситское движение в Чехии XV в. - М., 1990. – 180 с.
16. Лаптева Л.П. Письменные источники по истории Чехии периода феодализма (до 1848 г.). - М., 1985. – 178 с.
17. Лаптева Л.П. Гуситское движение в освещении современников. Источники и материалы для практических занятий. - М., 1992. – 215 с.
18. Лаптева Л.П. История Чехии периода феодализма (V век – 1648 г.). Учебное пособие. - М., 1993. – 300 с.
19. Лаптева Л.П. История Чехии периода позднего феодализма и раннего нового времени (1648-1849 гг.). Учебное пособие. - М., 1998. – 246 с.

20. Макова Е.С. История южных и западных славян. Период феодализма (VI - середина XVIII â.). Учебно-методическое пособие. - М., 1987. – 180 с.
21. Москаленко А.Е. Возникновение и развитие феодальных отношений у южных славян. Хорваты и сербы. - М., 1978. – 223 с.
22. Павленко Ю.В. передісторія давніх русів у світовому контексті. – К., 1991. – 154 с.
23. Петров В.П. Походження слов'ян. – К., 1991. – 161 с.
24. Яровий В.І. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.). Курс лекцій: Навч. Посібник. – К., 2003. – 632 с.

Джерела

25. Анна Комнина. Алексиада/ (вст., пер., комент., Я. Н. Любарского). - М., 1965. – 150 с.
26. Венгерско-хорватское соглашение 1868 года. - СПб., 1910. – 115 с.
27. Видукинд Корвейский. Деяния саксов. - М., 1975. – 164 с.
28. Византийский земледельческий закон. - Л., 1984. – 155 с.
29. Внешняя политика России XIX и начала XX века: Документы Российского министерства иностранных дел. - Сер. I. - Т. 1-8. - М., 1960-1972. – 268 с.
30. Галл Аноним. Хроника и деяния князей или правителей польских. - М., 1961. – 217 с.
31. Гельмольд. Славянская хроника. - М., 1963. – 334 с.
32. Длугош Ян. Грюнвальдская битва. - М., 1962. – 350 с.
33. Зарубежные славяне и Россия: Документы архива М.Ф. Раевского. 40-е - 80-е гг. XIX вв. - М., 1975. – 289 с.
34. Избранные произведения болгарских революционных демократов. - М., 1959. – 415 с.
35. Избранные произведения прогрессивных польских мыслителей. - Т. 1-3. - М., Л., 1956-1958. – 479 с.
36. Именник болгарских ханов // Тихомиров М.Н. Исторические связи России со славянскими странами и Византией. - М., 1969. – 512 с.

37. Иордан. О происхождении и деяниях гетов. - М., 1960. – 345 с.
38. Калиганов И.И., Польшванский Д.И. Родник Златоструйный. Памятники болгарской литературы IX-XVIII вв. - М., 1990. – 276 с.
39. Книга законов султана Селима I. - М., 1969. – 136 с.
40. Козьма Пражский. Чешская хроника. - М., 1962. – 180 с.
41. Коллар Я. О литературной взаимности между племенами и наречиями славянскими // Отечественные записки. 1840. - Т. 8. - Отд. 2. – М., 1840. – 360 с.
42. Коллар Я. Сто сонетов. - М., 1973. – 315 с.
43. Кондратьева В.Н. Русские дипломатические документы об аграрных отношениях в Боснии и Герцеговине (60-е - 70-е годы XIX в.). - М., 1971. – 345 с.
44. Константин Багрянородный. Об управлении империей. - М., 1989. – 461 с.
45. Конституции буржуазных стран. - Т. 2.: Средние и малые европейские страны. - М.-Л., 1936. – 512 с.
46. Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVIII-XIX вв. - М., 1957. – 489 с.
47. Лаврентий из Бржезовой. Гуситская хроника. - М., 1962. – 337 с.
48. Маврикий. Тактика и стратегия. - СПб., 1903. – 421 с.
49. Маркович С. Избранные сочинения. - М., 1956. – 316 с.
50. Международные отношения в эпоху империализма: Документы из архивов царского и временного правительств. 1878-1917 гг. - Сер. 2. - М.- Л., 1934-1938. – 463 с.
51. Меховский М. Трактат о двух Сарматиях. - М.- Л., 1963. – 389 с.
52. Михаил Пселл. Хронография. - М., 1978. – 234 с.
53. Новая история в документах и материалах. - 2-е изд., доп. Вып. 2. - М., 1934. – 490 с.
54. Освободительная борьба народов Боснии и Герцеговины и Россия. 1850-1864. - М., 1985. – 323 с.
55. Освободительная борьба народов Боснии и Герцеговины и Россия. 1865-1875. - М., 1988. – 318 с.

56. Освобождение Болгарии от турецкого ига: Документы. - Т. 1-3. - М., 1961-1967. – 513 с.
57. Первое сербское восстание 1804-1813 гг. и Россия. - Кн. 1-2. - М., 1980-1983. – 275 с.
58. Политические и культурные отношения России с югославянскими землями в первой трети XIX в.: Документы. - М., 1997. – 350 с.
59. Польские мыслители эпохи Возрождения. - М., 1960. – 287 с.
60. Послания магистра Иоанна Гуса. - СПб., 1903. – 376 с.
61. Прокопий Кесарийский. Война с персами. Война с вандалами. Тайная история. - М., 1993. – 617 с.
62. Сборник документов по истории нового времени. 1870-1914. - М., 1989. - 245 с.
63. Сборник документов по истории рабочего и социалистического движения стран Европы и США. - М., 1985. – 580 с.
64. Сборник документов по социально-экономической истории Византии. - М., 1951. – 381 с.
65. Свод древнейших письменных известий о славянах. Т. I (I-VI вв.). - Т. II (VII-IX вв.). - М., 1991-1995. – 418 с.
66. Сикст из Оттерсдорфа. Хроника событий, свершившихся в Чехии в бурный 1547 год. - М., 1989. – 346 с.
67. Сказания о начале славянской письменности. - М., 1981. – 156 с.
68. Сказания о начале Чешского государства и древнерусской письменности. - М., 1970. – 213 с.
69. Советы и рассказы Кекавмена. Сочинение византийского полководца XI в. - М., 1972. – 244 с.
70. Современные конституции: Сб. действующих конституционных актов. - Т. I. - СПб., 1905. – 498 с.
71. Феофилакт Симокатта. История. - М., 1957. – 456 с.
72. Хрестоматия по истории южных и западных славян. В 3-х тт. - Т. I. Эпоха феодализма., Т. II. Новая история. - Минск, 1987-1989. – 546 с., 493 с.

73. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - М., 1961. – 258 с.
74. Чичуров И.С. Византийские исторические сочинения. - М., 1981. – 319 с.

Інформаційні ресурси

1. http://www.hrono.ru/libris/lib_g/gudz2.php
2. <http://oldwww.history.kemsu.ru/ISV/Vasutin/Slavyane/LIST2.HTM>.
3. http://ru.wikipedia.org/wiki/Файл:Slavic_europe.png
4. <http://www.htfi.org/>
5. <http://uk.wikipedia.7val.com/wiki/Слов'яни>
6. <http://slavs.org.ua/tainy-slavyanskoi-tsivilizatsii>
7. <http://iskunstvo.narod.ru/edu/istorijaslavjancastj1.htm>
8. <http://historik.ru/books/item/f00/s00/z0000055/st026.shtml>
9. <http://www.slav-seti.ru/?p=5039>
10. http://www.runitsa.ru/publications/publication_106.php
11. <http://www.hist.msu.ru/Departments/Slavs/study.htm>

ВИКОРИСТОВУВАНІ ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ

Персональний комп'ютер, ноутбук, проектор, слайд-презентації, аудіо-лекції, інші відео-матеріали.